

est panis corpus ejus? et calix, vel quod habet calix, quomodo est sanguis ejus? Ista, fratres, ideo dicuntur Sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem, quod intelligitur, fructum habet spirituales. Corpus ergo Christi si vis intelligere, Apostolum audi dicentem fidelibus, *Vos autem estis corpus Christi, et membra* (I Cor. xii, 27). Si ergo vos estis corpus Christi et membra, mysterium vestrum in mensa Dominica positum est: mysterium vestrum accipitis. Ad id quod estis, Amen respondetis, et respondendo subscribitis. Audis enim, Corpus Christi; et respondes, Amen. Esto membrum corporis Christi, ut verum sit Amen. Quare ergo in pane? Nihil hic de nostro afferamus, ipsum Apostolum identidem audiamus, qui cum de isto Sacramento loqueretur, ait, *Unus panis, unum corpus multi sumus* (Id. x, 17): intelligite et gaudete; unitas, veritas, pietas, charitas. *Unus panis*: quis est iste unus panis? *Unum corpus multi*. Recolite quia panis non fit de uno grano, sed de multis. Quando exorcizabamini, quasi molebamini. Quando baptizati estis, quasi conspersi estis. Quando Spiritus sancti ignem accepistis, quasi coeti estis. Estote quod videtis,

et accipite quod estis. Hoc Apostolus de pane dixit. Jam de calice quid intelligeremus, etiam non dictum, satis ostendit. Sicut enim ut sit species visibilis panis, multa grana in unum consperguntur, tanquam illud fiat, quod de fidelibus ait Scriptura sancta, *Erat illis anima una, et cor unum in Deum* (Act. iv, 32): sic et de vino. Fratres, recolite unde fit vinum. Grana multa pendent ad botrum, sed liquor granorum in unitate confunditur. Ita et Dominus Christus nos significavit, nos ad se pertinere voluit, mysterium pacis et unitatis nostræ in sua mensa consecravit. Qui accipit mysterium unitatis, et non tenet vinculum pacis, non mysterium accipit pro se, sed testimonium contra se. Conversi ad Dominum Deum Patrem omnipotentem, puro corde ei, quantum potest parvitas nostra, maximas atque veras gratias agamus; precantes toto animo singularem mansuetudinem ejus, ut preces nostras in beneplacito suo exaudire dignetur; inimicum quoque a nostris actibus et cogitationibus sua virtute expellat, nobis multiplicet fidem, mentem gubernet, spirituales cogitationes concedat, et ad beatitudinem suam perducatur: per Jesum Christum Filium ejus. Amen.

S. AURELII AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI SERMONES AD POPULUM.

CLASSIS III. DE SANCTIS.

SERMO CCLXXIII* (a).

In Natali martyrum Fructuosi episcopi, Augurii et Eulogii
diaconorum (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Mors animæ timenda, non corporis. Deus animæ vita.* Dominus Jesus martyres suos non solum instruxit præcepto, sed et firmavit exemplo. Ut enim quod sequerentur haberent passuri, prior ille passus est pro eis: iter ostendit, et viam fecit. Mors aut animæ est, aut corporis. Sed anima non potest mori, et potest mori: mori non potest, quia sensus ejus nunquam perit; mori autem potest, si Deum perdit. Sicut enim est ipsa anima

sui corporis vita; sic Deus est ipsius animæ vita. Quomodo ergo corpus moritur, quando illud dimiserit anima, id est vita ipsius; sic anima moritur, quando illam dimiserit Deus. Ut autem animam non dimittat Deus, sit semper in fide, ut non timeat mortem pro Deo; et non moritur dimissa a Deo. Restat ergo ut mors quæ timetur, corpori timeatur. Sed etiam inde Dominus Christus securos martyres suos fecit. Quomodo enim incerti essent de integritate membrorum, qui securitatem acceperant de numero capillorum? *Capilli, inquit, vestri numerati sunt* (Matth. x, 30, et Luc. xxii, 7). Alio autem loco apertius dicit: *Dico enim vobis, quia capillus capitis vestri non peribit* (Luc. xxi, 18). Dicit Veritas, trepidat infirmitas?

CAPUT II. — 2. *Solemmitates martyrum ad exhortationem fidelium. S. Fructuosi responsum.* Beati sancti, in quorum memoriis celebramus diem passionis illorum: illi acceperunt pro temporali salute æternam coronam, sine fine immortalitatem; nobis dimiserunt in istis solemnitatibus exhortationem. Quando audi-

* Castigatus ad f. r. rm. v. et ad Lov.

(a) Alias, de Diversis 101.

(b) Tarracone in Hispania, tempore Galieni, Æmiliano et Basso Coss. passi sunt, die vigesima prima januarii, feria quarta. In hanc januarii diem vigesimam primam prædictis consulibus incidit quarta feria, anno Christi ducentesimo quinquagesimo nono. Passionis eorum acta, inque ipsi Martyrum responsa quæ hic refert Augustinus, reperies apud Surium et Bollandum. Sermonem hunc citat Florus ad II Cor. II.

mus quomodo passi sunt martyres, gaudemus et glorificamus in illis Deum : nec dolemus quia mortui sunt. Etenim si mortui pro Christo non essent, numquid usque hodie viverent? Quare non faceret confessio, quod factura fuerat ægritudo? Audistis persequentium interrogationes, audistis confitentium responsiones, cum sanctorum passio legeretur. Inter cætera, quale erat illud beati Fructuosi episcopi? Cum ei diceret quidam, et peteret ut eum in mente haberet, et oraret pro illo, respondit : *Me orare necesse est pro Ecclesia catholica, ab oriente usque ad occidentem diffusa*. Quis enim orat pro singulis? Sed neminem singulorum præterit, qui orat pro universis. Ab eo nullum membrum prætermittitur, cujus oratio pro toto corpore funditur. Quid ergo vobis videtur admonuisse istum, a quo rogabatur ut oraret pro eo? quid putatis? Sine dubio intelligitis. Commemoramini a nobis. Rogabat ille ut oraret pro illo. *Et ego, inquit, oro pro Ecclesia catholica, ab oriente usque ad occidentem diffusa*. Tu si vis ut pro te orem, noli recedere ab illa, pro qua oro.

CAPUT III. — 3. *Responsum Eulogii diaconi. Martyres honorandi, Deus colendus. Mortuis hominibus cultus a Paganis impensus*. Quale est etiam illud sancti diaconi, qui cum episcopo suo passus et coronatus est? Ait illi iudex : *Numquid et tu Fructuosum colis?* Et ille : *Ego non colo Fructuosum, sed Deum colo, quem colit et Fructuosus*. Quo modo nos admonuit, ut martyres honoremus, et cum martyribus Deum colamus. Neque enim tales esse debemus, quales Paganos dolemus. Et quidem illi mortuos homines colunt. Illi quippe omnes, quorum nomina auditis, quibus templa constructa sunt, homines fuerunt; et in rebus humanis habuerunt plerique eorum et pene omnes regiam potestatem. Auditis Jovem, auditis Herculem, auditis Neptunum, auditis Plutonem, Mercurium, Liberum et cæteros : homines fuerunt. Non ista solum in fabulis poetarum, sed etiam in historia gentium declarantur. Qui legerunt, noverunt : qui non legerunt, credant eis qui legerunt. Illi ergo homines beneficiis quibusdam temporalibus res humanas sibi conciliaverunt et ab hominibus vanis et vana sectantibus ita coli cœperunt, ut dii vocarentur, dii haberentur; tanquam diis templa ædificarentur, tanquam diis supplicaretur, tanquam diis aræ construarentur, tanquam diis sacerdotes ordinarentur, tanquam diis victimæ immolarentur.

CAPUT IV. — 4. *Templum et sacrificium uni vero Deo debitum*. Templum autem solus Deus verus habere debet, sacrificium soli Deo vero offerri debet. Ista ergo quæ debentur rite et integre uni vero Deo, exhibebant miseri decepti multis falsis diis. Hinc humanam miseriam perversus error obsedit : hinc omnium prostratis mentibus diabolus incubabat. At ubi gratia Salvatoris et misericordia Dei tandem respexit indignos; impletum est quod propheticæ prædictum est in Cantico canticorum : *Exsurge, aquilo; et veni, auster; et perfla hortum meum, et fluent aromata* (Cant. iv, 16). Tanquam dictum est, *Exsurge, aquilo*.

lo. Aquilonia enim pars mundi frigida est. Sub diabolo tanquam sub aquilone animæ frigerunt, et charitatis calore perduto gelaverunt. Sed quid ei dicitur? *Exsurge, aquilo*. Sufficit quod incubuisti, sufficit quod possedisti, sufficit quod super prostratos recubuisti : *Exsurge. Veni, auster*, ventus de parte lucis atque fervoris : *et perfla hortum meum, et fluent aromata*. Ista paulo ante aromata legebantur.

CAPUT V. — 5. *Aromata, sancti et martyres*. Quæ sunt ista aromata? De quibus dicit ipsa Dominica sponsa : *Post odorem unguentorum tuorum curremus* (Cant. i, 3). Cujus odoris memor apostolus Paulus dicit : *Christi bonus odor sumus in omni loco, et in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt*. Magnum sacramentum : *Christi bonus odor sumus in omni loco, et in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt*. Quibusdam quidem odor vitæ in vitam, quibusdam odor mortis ad mortem. Et ad hæc intelligenda quis idoneus (II Cor. ii, 14-16)? Quomodo bonus odor alios vegetat, alios necat? Bonus odor, non malus. Non enim ait : Bonus odor bonos vegetat, et malus odor malos necat. Non ait : Aliis quidem sumus odor bonus ad vitam, aliis odor malus ad mortem. Non hoc ait : sed, *Christi bonus odor sumus in omni loco*. Væ miseris, quos bonus odor occidit. Si ergo bonus odor estis, o Paule, quare iste odor alios occidit, alios vegetat? Quod alios vegetat, audio, intelligo : quod alios occidit, difficile assequor ; maxime quia dixisti, *Et ad hæc quis idoneus?* Non est mirum quia non sumus idonei. Faciat nos idoneos, cujus odor erat de quo loquimur. Cito enim mihi respondet Apostolus : *Intellige, Christi bonus odor sumus in omni loco, et in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt*. Nos tamen bonus odor, *aliis odor vitæ ad vitam, aliis odor mortis ad mortem*. Odor iste vegetat diligentes, necat invidentes. Si enim non esset claritudo sanctorum, invidia non surgeret impiorum. Cœpit persecutionem pati odor sanctorum : sed quomodo ampullæ unguentorum, quanto magis frangebantur, tanto amplius odor diffundebatur.

CAPUT VI. — 6. *Beata Agnes, Dii Paganorum non comparandi martyribus*. Beati quorum passio recitata est. Beata Agnes sancta, cujus passionis hodiernus est dies. Virgo quæ quod vocabatur, erat. Agnes latine agnam significat; græce, castam. Erat quod vocabatur : merito coronabatur. Quid ergo, fratres mei, quid vobis dicam de hominibus illis quos Pagani pro diis coluerunt, quibus templa, sacerdotia, altaria, sacrificia exhibuerunt? Quid vobis dicam? non illos esse comparandos martyribus nostris? Etiam hoc ipsum injuria est, quia vel dico. Quibuscumque, quilibuscumque infirmis fidelibus, licet adhuc carnalibus et lacte alendis, non cibo, absit ut illi sacrilegi comparentur. Contra unam aniculam fidelem christianam quid valet Juno? Contra unum infirmum et trementem omnibus membris senem christianum quid valet Hercules? Vicit Cacum¹, vicit Hercules leonem, vicit

¹ Editio Lov. non habet, *Vicit Cacum*.

Hercules canem Cerberum : vicit Fructuosus totum mundum. Compara virum viro. Agnes puella tredecim annorum¹, vicit diabolum. Eum puella ista vicit, qui de Hercule multos decept.

CAPUT VII. — 7. *Templa et sacrificia non martyribus, sed Deo soli exhibentur. Martyres loco meliore recitantur ad altare. Et tamen, charissimi, nos martyres nostros, quibus illi nulla ex parte sunt conferendi, pro diis non habemus, non tanquam deos colimus. Non eis templa, non eis altaria, non sacrificia exhibemus. Non eis sacerdotes offerunt : absit. Deo præstantur. Imo Deo ista offeruntur, a quo nobis cuncta præstantur. Etiam apud memorias sanctorum martyrum cum offerimus, nonne Deo offerimus? Habent honorabilem locum martyres sancti. Advertite : in recitatione ad altare Christi loco meliore recitantur ; non tamen pro Christo adorantur. Quando audistis dici apud memoriam sancti Theogenis (a), a me, vel ab aliquo fratre et collega meo, vel aliquo presbytero² : Offero tibi, sancte Theogenis? aut offero tibi, Petre? aut, offero tibi, Paule? Nunquam audistis. Non fit : non licet. Et si dicatur tibi, numquid tu Petrum colis? responde quod de Fructuoso respondit Eulogius : Ego Petrum non colo, sed Deum colo, quem colit et Petrus. Tunc te amat Petrus. Nam si volueris pro Deo habere Petrum, offendis petram, et vide ne pedem frangas, offendendo in petram.*

CAPUT VIII. — 8. *Sancti cultum Deo debitum impendi sibi horrent. Ut noveritis verum esse quod dico ; audite, admoneo vos. In Actibus Apostolorum cum magnum miraculum fecisset apostolus Paulus in Lycaonia, cives ejusdem regionis³ sive provinciæ putaverunt deos descendisse ad homines, et crediderunt esse Barnabam Jovem, Paulum autem Mercurium, quia ipse erat in sermone promptissimus. Hoc credentes attulerunt vittas et victimas, et voluerunt illis offerre sacrificium. Illi continuo non irriserunt, sed expaverunt ; vestimenta sua continuo consciderunt, et dixerunt eis : Fratres, quid facitis? Et nos sicut vos homines sumus passibiles : sed annuntiamus vobis Deum verum. Convertimini ab his vanis (Act. xiv, 10-14). Videtis quomodo sancti horruerunt coli se pro diis. Item beatus Joannes evangelista, qui scripsit Apocalypsim, cum illa mira quæ sibi ostendebantur stupe- ret, expavescens quodam loco cecidit ad pedes angeli, a quo sibi omnia monstrabantur. Et ait illi angelus, cui nullus homo est comparandus : Surge, quid facis? Deum adora. Nam ego conservus tuus sum, et fratrum tuorum (Apoc. xix, 10). Oderunt martyres lagenas vestras, oderunt martyres sartagine vestras, oderunt martyres ebrietates vestras. Sine injuria eorum dico, qui tales non sunt : illi ad se referant, qui talia fa-*

¹ Vetustissimus Floriacensis codex non habet, *tredecim annorum*.

² Quædam hic ex Floriacensi libro restituuntur verba, quibus patet sermonem habitum esse Augustino jam episcopo.

³ Ita Floriacensis Ms. At editi, *ejusdem civitatis*.

(a) Theogenis (cujus nominis episcopus Hipponensis adfuit Carthaginensi concilio, de quo in libro sexto de Baptismo contra Donatistas) passio in martyrologiis celebratur die januarii vigesima sexta.

ciunt : oderunt ista martyres, non amant talia facientes. Sed multo plus oderunt, si colantur.

CAPUT IX. — 9. *In diebus martyrum cogitandum de ipsorum sequendis vestigiis. Martyres laudandi et amandi, Deus martyrum colendus. Ideo, charissimi, exsultate in diebus sanctorum martyrum : orate, ut sequamini vestigia martyrum. Non enim homines estis, et illi homines non fuerunt : non enim nati estis, et illi aliunde nati sunt : non enim alterius generis carnem portaverunt, quam vos portatis. Ex Adam omnes sumus, in Christo omnes esse conamur. Ipse Dominus noster, ipsum caput Ecclesiæ, unigenitus Filius Dei, Verbum Patris per quod facta sunt omnia, non alterius generis carnem habuit quam nos. Ideo voluit de virgine hominem suscipere, de una ex genere humano carne¹ nasci. Nam si aliunde faceret sibi corpus, quis crederet quia carnem portabat, quam portamus et nos? Sed tamen ille carnem in similitudinem carnis peccati, nos² carnem peccati. Non enim ex virili semine, aut ex masculi et feminae concupiscentia : sed quid? Nuntio Patris. Et tamen cum sit mirabiliter-natus, mortalis nasci dignatus est, et mori pro nobis, et sanguine suo redimere nos, secundum quod homo est. Videte quod dico, fratres : et ipse Christus cum sit Deus, cum sit cum Patre unus Deus, cum sit Verbum Patris, unigenitus, æqualis Patri et coæternus ; tamen in quantum homo esse dignatus est, maluit sacerdos dici, quam sibi exigere sacerdotem ; maluit sacrificium esse, quam poscere ; in quantum homo est. Nam in quantum Deus est, totum quod Patri debetur, et unigenito Filio debetur. Ideo, charissimi, veneramini martyres, laudate, amate, prædicate, honorate : Deum martyrum colite. Conversi ad Dominum, etc.*

SERMO CCLXXIV* (a).

In Natali martyris Vincentii, 1 (b).

Vincentius ubique vicit. Christi sanguine redemptus non perit. Patientia donum Dei. Victoria perfecta de universis machinis inimicis. Magnum spectaculum spectavimus oculis fidei, martyrem sanctum Vincentium ubique vincentem. Vicit in verbis, vicit in pœnis ; vicit in confessione, vicit in tribulatione ; vicit exustus ignibus, vicit submersus fluctibus : postremo vicit tortus, vicit mortuus. Quando caro ejus, in qua erat tropæum Christi victoris, de navicula mittebatur in mare, tacite dicebat : Dejicimur, sed non perimus (II Cor. iv, 9). Quis istam patientiam militi suo donavit, nisi qui pro illo prior sanguinem fudit? Cui dicitur in Psalmo : Quoniam tu es patientia mea, Domine ; Domine, spes mea a juventute mea (Psal. lxx, 5). Magnum certamen magnam comparat gloriam ; non humanam, nec temporalem,

¹ Vox, *carne*, abest a Floriacensi Ms.

² In Mss. loco, *nos*, habetur, *non*.

* Castigatus ad cl. gr. rm. v. et ad Par. Lov.

(a) Alias, 8 inter editos a Parisiensibus.

(b) Possidius sermones « de Natali S. Vincentii » recenset in Indiculo, capp. 9, 10. Eo die festo habitus est sermo supra ordine quartus.

sed divinam et sempiternam. Fides pugnat; et quando fides pugnat, carnem nullus expugnat. Quia etsi laniatur, etsi laceratur; quando perit qui sanguine Christi redemptus est? Potens homo non potest perdere quod emit auro suo, et Christus perdit quod emit sanguine suo? Sed hoc totum non ad hominis, sed ad Dei gloriam referatur. Ab ipso vere est patientia, vera patientia, sancta patientia, religiosa patientia, recta patientia; christiana patientia donum Dei est. Nam et multi latrones patientissime torquentur; et non cedentes et tortorem vincentes, postea æterno igne puniuntur. Causa¹ discernit martyrem a patientia, imo a duritia sceleratorum. Par est pœna, sed dispar est causa. Martyrum voce cantavimus (dixerat enim ista Vincentius in orationibus suis): *Judica me, Deus, et discerne causam meam a gente non sancta* (*Psal. XLII, 1*). Discreta est causa ejus: quia pro veritate, pro justitia, pro Deo, pro Christo, pro fide, pro Ecclesiæ unitate, pro individua charitate certavit. Quis ei donavit istam patientiam? Quis? Indicet nobis Psalmus. Ibi enim legitur, ibi cantatur: *Nonne Deo subjecta erit anima mea? Ab illo enim patientia mea* (*Psal. LXI, 2*). Quisquis putat sanctum Vincentium viribus suis ista potuisse, nimis errat. Quisquis enim viribus suis hoc se posse præsumpserit, etsi videtur vincere patientia, vincitur a superbia. Bene vincere, hoc est, universas machinas vincere. Illecebras dum ministrat, vincitur per continentiam: pœnas et tormenta infligit, vincitur per patientiam: errores suggerit, vincitur per sapientiam. Ad extremum, cum omnia hæc victa fuerint, suggerit animæ, Euge, euge, quantum potuisti? quantum certasti? Quis tibi comparatur? Quam bene vicisti? Respondeat illi anima sancta: *Confundantur et revereantur, qui dicunt mihi, Euge, euge* (*Psal. LXIX, 4*). Quando ergo vincit, nisi cum dicit, *In Domino laudabitur anima mea; audiant mites, et jucundentur* (*Psal. XXXIII, 5*). Mites enim sciunt quod dico; quia in illis habitat verbum, in illis habitat exemplum. Nam qui non est mitis, nescit quid sapiat quod dictum est, *In Domino laudabitur anima mea*. Omnis enim non mitis, superbus, asper, elatus, in se vult laudari, non in Domino. Qui autem dicit, *In Domino laudabitur anima mea; non dicit, Audiant gentes, et jucundentur; audiant homines, et jucundentur: sed, Audiant mites, et jucundentur*. Audiant quibus sapit. Mitis enim erat Christus: *Sicut ovis ad immolandum ductus est* (*Isai. LIII, 7*). Propterea mitis, quia sicut ovis ad immolandum ductus est. *Audiant mites, et jucundentur*. Quia sapiunt quod dictum est, *Gustate, et videte quam suavis est Dominus: beatus vir qui sperat in eum* (*Psal. XXXIII, 5, 9*). Longam lectionem audivimus, brevis est dies: longo sermone etiam nos tenere vestram patientiam non debemus. Novimus quia patienter audistis, et diu stando et audiendo tanquam martyri compassi estis. Qui audit vos, amet vos, et coronet vos.

¹ MSS., *merces*.

SERMO CCLXXV * (a).

In Natali martyris Vincentii II.

1. *Vincentii in pœnis fortitudo ex adjutorio Christi. Martyres discernit causa, non pœna*. Magnum et multum mirandum spectaculum noster animus cepit: nec inanissimam et perniciosissimam, sicut solet in theatris quarumque nugarum, sed plane utilissimam et fructuosissimam voluptatem oculis interioribus hausimus, cum beati Vincentii gloriosa passio legeretur. Erat videre invictam Martyris animam contra insidias antiqui hostis, contra sævitiam impii judicis, contra dolores mortalis carnis, acerrima conflictatione certantem, et in adjutorio Domini cuncta superantem. Ita plane, charissimi, ita prorsus fuit: in Domino laudemus banc animam, ut audiant mites, et jucundentur (*Psal. XXXIII, 5*). Quas voces audierit, quas reddiderit, quæ tormenta devicerit, decursa lectio declaravit, et nobis tanquam in conspectu quæ gesta sunt posuit. Tanta pœna erat in membris, tanta securitas in verbis, tanquam alius torqueretur, alius loqueretur. Et vere alius: prædixit enim hoc Dominus, et promisit martyribus suis dicens: *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (*Matth. X, 20*). In Domino ergo laudetur hæc anima. Nam *quid est homo, nisi quod memor est ejus* (*Psal. VIII, 5*)? Aut quæ vires pulveris, nisi illo adjuvante qui nos fecit ex pulvere? *Ut qui gloriatur, in Domino gloriatur* (*I Cor. I, 31*). Si enim diabolicus et seductor spiritus plerumque implet vel fallaces vates, vel falsos martyres suos, ut tormenta corporis vel ipsi sibi ingerant, vel ingesta contemnant: quid magnum est Domino Deo nostro ad confirmandam prædicationem nominis sui, ipsorum prædicatorum carnem quidem in manus persecutorum tradere, mentem vero in arcem libertatis assumere; ut etiam dum illa patitur iniquitatem, hæc asserat veritatem? scilicet ut victores non tolerantia faciat, sed justitia: quoniam martyres discernit causa, non pœna. Multi enim dolores toleraverunt pertinacia, non constantia; vitio, non virtute; pravo errore, non recta ratione; diabolo possidente, non persecvente. In nostro autem vincente Vincentio, ille quidem vincebat, qui possidebat: sed ille possidebat, qui principem hujus mundi miserat foras (*Joan. XII, 51*); ut etiam pugnans extrinsecus superaretur, qui jam fuerat superatus, ne intus dominaretur. Ille quippe qui missus est foras, non cessans tanquam leo rugiens circuit requirendo quem devoret (*I Petr. V, 8*). Sed cum expugnat ille pro nobis, qui eo excluso regnat in nobis.

2. *Diabolus in Vincentii tormentis magis tortus quam Vincentius*. Denique magis diabolus non victo Vincentio, quam Vincentius persequente diabolo torquebatur. Quanto enim erant illa truculentiora et exquisitiora tormenta, tanto magis tortus de torquente triumphabat; et ex illa carne tanquam ex terra suo sanguine irrigata, de qua plus dolebat inimicus, palma crescebat. Sed quia ille latenter sævit, et latenter victus af-

* Castigatus etiam ad cl. gr. rm. v. et ad Par. Lov.

(a) Alias, 9 inter editos a Parisiensibus.

fligetur; manifeste apparebat in præside homine, quid in occulto diabolus pateretur, et ille invisibilis adversarius per sui vasculi, quod impleverat, crepantis rimulas prodebatur. Voces enim hujus hominis, oculi, vultus, et turbulentus totius corporis motus, indicabant quam graviora tormenta sentiret interius, quam erant quæ Martyri infligebat exterius. Si consideremus perturbationem torquentis et tranquillitatem tormenta patientis, videre facillimum est quis erat sub pœnis, quis supra pœnas. Quæ gaudia erunt in virtute¹ regnantium, quando tanta sunt pro veritate morientium? Quid erit cum corporis incorruptione fons vitæ, quando ros ejus inter tormenta tam dulcis est? Et quid faciet impiis æterna flamma, quos ita vastat irati cordis insania? Quid passuri sunt, cum judicabuntur, qui jam cum judicant cruciantur? Judicia futura sanctorum quid habitura sunt potestatis, cum in hac vita tribunal judicis catasta torserit Martyris?

3. *Corpus Martyris exanime divino præsidio non destitutum. Reliquiis sanctorum divinitus honor conciliatus.* Magnum autem Dominus testimonium præbet testibus suis, cum ille qui rexit² corda certantium, nec corpora deserit mortuorum, velut de hujus ipsius beati Vincentii corpore præclarissimum miraculum exhibuit; ut id quod inimicus omnino non apparere cupierat, sategerat, fecerat, tam præsentis nutu divino proderetur, et religiosius humandum venerandumque demonstraretur, ut victricis pietatis et devictæ impietatis præclara in eo memoria perduraret. Vere *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (Psal. cxv, 15): quando nec terra carnis vita deserente contemnitur; et invisibili anima de domo visibili discedente, habitaculum servi cura Domini custoditur, et in gloriam Domini a conservis fidelibus honoratur. Quid enim agit Deus, mira opera faciendo circa sanctorum corpora defunctorum, nisi testimonium perhibet, sibi non perire quod moritur; et ut hinc intelligatur in quali honore secum habeat animas occisorum, quando caro exanimis tanto effectu divinitatis ornatur³? Sicut enim de membris Ecclesiæ loquens Apostolus, similitudinem adhibuit de membris corporis nostri, quoniam *quæ inhonesta sunt nostra, his abundantiorum honorem circumponimus* (I Cor. xii, 23): ita providentia Creatoris cadaveribus martyrum tam præclara miraculorum testimonia præstando, abundantiorum honorem exsanguibus reliquiis hominum circumponit, et quod vita emigrante tanquam deforme jam remanet, ibi evidentius præsens vitæ dator apparet.

SERMO CCLXXVI * (a).

In festo martyris Vincentii, iii.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Martyris fortitudo a Christo est.* In passione, quæ nobis hodie recitata est, fratres mei, evidenter ostenditur judex ferox, tortor cruentus, Martyr invictus. In cujus corpore pœnis variis exara-

¹ Aliquot Mss., in veritate.

² In quibusdam Mss., erexit.

³ Sic Mss. At editi, affectu divinitatis coronatur.

* Castigatus ad duos cb. et tres gr. ad m. n.pr. rm. et ad Am. Ep. Par. Iov.

(a) Alias, de Sanctis 12.

to, jam tormenta defecerant, et adhuc membra durabant. Tot convicta miraculis persistebat impietas, tot vexata suppliciis non cedebat infirmitas: agnoscat ergo operata divinitas. Quando enim corruptibilis pulvis contra tam immania tormenta duraret, nisi in eo Dominus habitaret? In his enim omnibus ille agnoscendus, ille glorificandus, ille laudandus est, qui et in prima vocatione dedit fidem, et in suprema passione virtutem. Vultis nosse quia utrumque donatum est? Audite apostolum Paulum: *Vobis, inquit, donatum est pro Christo, non solum ut credatis in eum, verum etiam ut patiamini pro eo* (Philipp. i, 29). Acceperat hæc utraque levita Vincentius, acceperat et habebat. Si enim non accepisset, quid haberet? Habebat in sermone fiduciam, habebat in passione tolerantiam. Nemo ergo de suo corde præsumat, quando profert sermonem; nemo de suis viribus confidat, quando suffert tentationem: quia et ut bona prudenter loquamur, ab illo est nostra sapientia; et ut mala fortiter perferamus, ab illo est nostra patientia. Recolite Dominum Christum suos in Evangelio discipulos admonentem: recolite martyrum Regem cohortes suas armis spiritualibus instruentem, bella monstrantem, adjutoria ministrantem, præmia pollicentem: qui cum dixisset discipulis suis, *In hoc mundo pressuram habebitis*; mox unde territi consolarentur, adjunxit dicens, *Sed confidite, ego vici mundum* (Joan. xvi, 33). Quid ergo miramur, charissimi, si in illo Vincentius vicit, a quo victus est mundus? *In hoc, inquit, mundo pressuram habebitis*: ut si premit, non opprimat; si oppugnat, non expugnet.

CAPUT II. — 2. *Duplex mundi acies contra milites Christi, blanditiæ et terrores.* Duplicem mundus aciem producit contra milites Christi. Advertite, fratres. Duplicem, dixi, aciem producit mundus contra milites Christi. Blanditur enim, ut decipiat; terret, ut frangat. Non nos teneat voluptas propria, non nos terreat crudelitas aliena; et victus est mundus. Ad utrosque aditus occurrit Christus, et non vincitur christianus. Si consideretur in ista passione humana patientia, incipit esse incredibilis; si agnoscat divina potentia, desinit esse mirabilis. Tanta grassabatur crudelitas in Martyris corpore, et tanta tranquillitas proferebatur in voce, tantaque pœnarum asperitas sæviebat in membris, et tanta securitas sonabat in verbis; ut miro modo putarem Vincentio patiente, alium non loquentem torqueri. Et vere, fratres, ita erat: prorsus ita erat; alius loquebatur. Promisit enim et hoc testibus suis Christus in Evangelio, quos ad hujusmodi certamina præparabat. Sic enim ait: *Nolite præmeditari quomodo aut quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (Matth. x, 19 et 20). Caro ergo patiebatur, et Spiritus loquebatur. Et loquente Spiritu, non solum convincebatur impietas, sed etiam confortabatur infirmitas.

CAPUT III. — 3. *Vincentius tormentis suis non tantum vastatus, quantum Dacianus.* Clariorem nobis Martyrem tot tormenta faciebant. Multiplici enim

vulnerum varietate confossus, non deserebat pugnam, sed acrius iterabat. Putares quod eum duraret flamma, non ureret; et tanquam figuli fornax lutum molle suscipiens, duram redderet testam. Poterat Martyr noster dicere Daciano: Jam non urit ignis tuus carnem meam, quia *exaruit velut testa virtus mea* (*Psal. xxi, 16*). Et quoniam veraciter scriptum est, *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis* (*Eccli. xxvii, 6*); probatus est atque decoctus illo igne Vincentius; arsit vero et crepuit Dacianus. Si enim non ardebat, unde clamabat? Quid enim erant verba irascentis, nisi fumus ardentis? Ergo Martyri nostro refrigerium in corde habenti, flammam extrinsecus admovebat: sed ipse facibus Juroris accensus, tanquam clibanus intus ardebat, et habitorem suum diabolum coneremabat. Per furiosas enim Daciani voces, per truces oculos et minaces vultus et totius corporis motus ille habitator ejus interior monstrabatur; et per hæc signa visibilia, tanquam per sui vasculi, quod impleverat, crepantis rimulas videbatur. Non tantum Martyrem cruciabant tormenta, quantum illum vastabat insania.

CAPUT IV. — 4. *Vincentii gloria post passionem, etiam in hoc mundo.* Sed jam, fratres, illa omnia transierunt, et ira Daciani, et pœna Vincentii. Nunc autem pœna Daciano, corona vero manet Vincentio. Denique his præmissis futuræ videlicet retributionis finibus, etiam in hoc mundo martyrum gloriam demonstramus. Quæ hodie regio, quæve provincia ulla, quo usque vel Romanum imperium, vel christianum nomen extenditur, natalem non gaudet celebrare Vincentii? Quis autem hodie Daciani vel nomen audisset, nisi Vincentii passionem legisset? Quod vero tanta cura servavit Dominus Martyris corpus, quid aliud demonstravit, nisi se gubernasse viventem, quem non reliquit exanimem? Vicit ergo Dacianum vivens Vincentius, vicit et mortuus. Vivens tormenta calcavit, mortuus maria transnavavit. Sed ipse inter undas gubernavit cadaver extinctum, qui inter ungulas animum donavit invictum. Non flexit flamma tortoris cor ejus, non mersit aqua maris corpus ejus. Sed in his et hujusmodi omnibus nihil est aliud, nisi *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (*Psal. cxv, 15*).

SERMO CCLXXVII * (g).

in festo martyris Vincentii, iv.

In quo disputatur de corpore spirituali post resurrectionem, et utrum ejusmodi corporis oculis videri Deus possit.

Habitus in basilica Restituta ¹.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Vincentii cadaver invictum. Reliquiæ sanctorum ad fidelium consolationem. Corpora sanctorum data Ecclesiis ad memorias orationum, non ad glorias martyrum.* Oculis fidei certantem expectavimus Martyrem, et amavimus totum in-

¹ In veteri libro Colbertino inscribitur hic sermo, *De basilica in vallis gloriosi martyris Vincentii restituta.*

² Castigatus ad cl. n. r. rm. t. et ad Lov.

(a) Alias, de Diversis 102.

visibiliter pulchrum. Qualis enim decoris habebat spiritum, ejus fuit et cadaver invictum? Dominum confessus est vivus: inimicum superavit et mortuus. Quid putamus, fratres, quod istum honorem providentia et consilium omnipotentis Creatoris cum etiam defuncto corpori detulit, Martyri aliquid præstitit? Quid enim? si non sepeliretur, ignorabat ille unde suscitaretur? Illi et in victoria corona, et in resurrectione servata est vita æterna. Sed de corpore ejus, Ecclesiæ præstita est consolationis memoria. Sic plerumque Deus de servis suis præstat servis suis quadam dignatione, donans quod magis ¹ prosit ei cui datur, quam ei de quo datur. Sic Eliam sanctum Deus per avem pascerebat: non autem misericordia Dei et omnipotentia defecerat, ut semper sic pasceret. Mittitur tamen pascendus ad viduam (*III Reg. xvii, 9*): non quia non erat quomodo Dei servus aleretur, sed ut fidelis vidua benedictionem mereretur. Præstitit ergo sanctorum corpora Ecclesiis suis ad memorias orationum, non ad glorias martyrum. Illi enim habent integram gloriam suam apud Creatorem suum. Nec ipsi corpori aliquid timent, quoniam non est quod timeant. Magis si parcant corpori, nocent et corpori. Si autem per fidem non parcant corpori, præstant et corpori.

CAPUT II. — 2. *Martyr corpori non parcendo, ipsi consulit. Judicium, pro pœna æterna.* Ecce hoc attendite, et fidem vestram interrogate. Sanctus Vincentius si formidine tormentorum negaret Christum, videretur corpori pepercisse: quadam autem conditione mortali, corpore solveretur. Quid ageret in resurrectione, cum in æternum ignem præcipitaretur? Negans Christum, negatur a Christo. *Qui negaverit me, inquit, coram hominibus, negabo eum coram Patre meo qui est in cœlis* (*Luc. xii, 9*). Ecce negaret, quiescerent illi tortores, et vulnerato animo sanum esset corpus; imo occiso animo, viveret corpus: quid prodesset in æternum mortuo brevis corporis vita? Veniret dies, quam commemorat Dominus, *quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, et procedent*: sed cum magna differentia. Omnes procedent, sed non omnes ad eandem rem procedent. Omnes surrecturi, sed non omnes immutandi. *Qui enim bene fecerunt, inquit, in resurrectionem vitæ; qui autem male, in resurrectionem judicii* (*Joan. v, 28, 29*). Cum dicit, *Omnes qui in monumentis sunt*, procul dubio manifestat corporum resurrectionem. Judicium autem cum audis, ne tibi tanquam de temporali judicio blandiaris; ponitur judicium pro pœna æterna. Secundum hoc dictum est, *Qui autem non credit, jam judicatus est* (*Id. iii, 18*). Hæc ergo differentia separatura est justos ab injustis, fideles ab infidelibus, confessores a negatoribus, amatores vitæ perituræ ab amatoribus vitæ æternæ; separatura est illa discretio. *Et ibunt justi in vitam æternam, impii vero in ignem æternum* (*Matth. xxv, 46*). Ibi cum corpore torque-

¹ Plerique Mss., *quandam dignationem donans, quæ magis, etc.*

buatur, qui corpori pepercerunt. Timendo enim tormenta corporis, corpori pepercerunt; et parcendo corpori, Christum negaverunt; et negando Christum, pœnas æternas etiam corpori distulerunt¹. Si distulerunt, numquid abstulerunt?

CAPUT III. — 3. *Corpus non contempserunt martyres, sed ei bene consuluerunt. Ergo prudenter martyres Christi non sua corpora contempserunt. Perversa est ista, et mundana philosophia, eorum qui non credunt corporum resurrectionem. Videntur enim sibi quasi magni corporis contemptores, quia ipsa corpora quasi pro carceribus se habere arbitrantur, quo detrusas putant animas, quod alibi ante peccaverunt. Deus autem noster et corpus fecit et spiritum; et utriusque creator est, et utriusque recreator; utriusque institutor, utriusque etiam restitutor. Non ergo carnem tanquam inimicam, vel contempserunt, vel persecuti sunt martyres. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit (Ephes. v, 29). Magis ei consuluerunt, quando eam negligere videbantur: quando in ea fideliter persistentes, temporalia tormenta tolerabant, æternam etiam ipsi carni gloriam comparabant.*

CAPUT IV. — 4. *Corporis gloria post resurrectionem. Sanitas corporis, concordia eorum quibus constat. Quæ sit autem futura in resurrectione gloria carnis hujus, quis explicet verbis? Nemo adhuc nostrum habendo expertus est. Nunc carnem onerosam portamus; quia indigam, quia infirmam, quia mortalem, quia corruptibilem. Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam (Sap. ix, 15). Sed noli hoc in resurrectione metuere. Oportet ut corruptibile hoc induat in corruptionem, et mortale hoc induat immortalitatem (I Cor. xv, 53). Quod nunc est onus, erit honor: quod nunc sarcina, tunc levamen. Non enim habebit pondus, ut corpus habere te sentias. Videte, charissimi: quando sanum est corpus nostrum, etiam hoc fragile atque mortale, quando suarum partium temperamento moderatum est, quando in eo nihil ejus adversus aliud rixatur; non calor superat et urget algorem, non copia frigoris fervor exstinguitur, et dum luctatur affligit; non humorem siccitas sorbet, non inundat humor et premit; sed omnia quibus constat concordia inter se junctura librata sunt, quæ sanitas dicitur. Est autem, ut breviter dicam, sanitas corporis, eorum concordia quibus constat. Hæc ergo sanitas, id est membrorum humorumque concordia in re corruptibili, in re egena et infirma, in re quæ adhuc esurire et sitire potest, stando lassari, sedendo refici, rursus sedendo lassari, esuriendo deficere, vescendo refici; non succurrere defectionibus præteritis nisi aliis inchoatis: quidquid enim aliud ad refectionem ceperis lassus, initium est alterius lassitudinis; quia in re, quam sumpsisti ut succurreres, si perseveres, et inde fatigaberis: in hoc ergo infirmo et corruptibili corpore, quid est ipsa sanitas qualiscumque? Neque enim hæc, quæ in carne mortali et corruptibili dici-*

¹ Aliquot Mss., pœnis æternis etiam corpora distulerunt.

tur sanitas, vel modo Angelorum sanitati comparanda est, quorum nobis æqualitas in resurrectione promittitur (Luc. xx, 36).

CAPUT V. — Hæc tamen sanitas, ut dixi, qualiscumque quid habet delectationis, quam exoptabile bonum est omnibus? Quantam rem habet pauper, cum hanc solam habet; quantam non habet dives, cum hanc solam non habet? Quid se jactat copiosum? Febris lectum non formidat argenteum: non timet pompam divitis, non timet jacula bellatoris.

5. *Sanitas est nihil sentire, scilicet molestum et onerosum. Quid ergo sanitas hæc ipsa, quam recte martyres contempserunt, quia in ipsa carne aliam speraverunt? Tamen quia illam nondum experti sumus, ex ista quam novimus, illam utcumque conjiciamus. Quid est sanitas? Si dicas mihi, Quid est videre? quantum ad corpus attinet, respondebo tibi fortasse, formas coloresque sentire. Si dicas mihi, Quid est audire? respondebo, sonos sentire. Si dicas, Quid est olfacere? respondebo, odores sentire. Quid est tangere? Dura vel mollia, calida vel frigida, aspera et lenia, gravia vel levia sentire. Quid est sanitas? Nihil sentire¹. Sed et hæc ipsa in nobis modo aliorum comparatione vilescunt. Acute vides: acutius te forsitan aquila. Acute audis: sunt bestiolæ quæ audiunt acutius. Acute olfacis: canem sagacem non vincis. Acute sapes gustando dijudicas: sunt animalia quæ inexperitas herbas discernunt, et quod est noxium non attingunt. Nam tu quamlibet acute discernas cibum, imprudens irruis in venenum. Acute sentis tangendo: quam multæ aves æstatem futuram præsentiant, et loca demutant; hiemem imminere præsentiant, ad loca calidiora demigrant? quod tu cum venerit sentis, antequam veniat illæ præsentiant². Et hoc ipsum quod in sanitate laudavi, nihil sentit lapis, nihil arbor, nihil cadaver.*

CAPUT VI. — 6. *Dacianus sæviens in corpus mortuum. Vivere in corpore, et nihil ex ejus onere sentire, est sanum esse. Onus corporis in hac vita semper manet. Nam præses ille Dacianus in corde nihil sentiebat, quando in nihil sentiens cadaver sæviebat? Quid enim jam faciebat nihil sentienti, qui potuit et a sentiente superari? Fecit tamen quidquid potuit, fecit iratus. Sed qui jam nihil in palam patiebatur³, in occulto coronabatur. Tenebat enim sententiam Domini sui: qui cum vellet nos securos facere de his qui corpus occidunt, Nolite, inquit, timere eos qui corpus occidunt, et postea non habent quid faciant (Matth. x, 28; Luc. xii, 4). Quomodo postea non habent quid faciant, quando insanus ille de Vincentii corpore tanta fecit? Sed Vincentio quid fecit, qui etiam sentienti nihil fecit? Ergo non sic non sentire, ut non sentit lapis, ut non sentit arbor, ut non sentit cadaver; sed vivere in corpore, et nihil ex ejus onere sentire, hoc est sanum esse. Et tamen quantumlibet sit homo in hac vita sanus, sentit etiam*

¹ Colbertinus Ms., Nihil adversum sentire.

² Alud Lov., illa præsentit. M.

³ Plures Mss., Sed qui jam nihil a palam sæviens patiebatur.

sani corporis pondus. Aggravat animam etiam sanum corpus quod corrumpitur, id est, corruptibile. Aggravat animam, id est, non obtemperat animæ ad nutum omnis voluntatis. Obtemperat in multis: movet manus ad operandum, pedes ad ambulandum, linguam ad loquendum, oculos ad videndum, ad sentiendas voces intendit auditum: in his omnibus corpus obsequitur. Mutandi loci cupiditas sentit onus, sentit pondus; non tanta facilitate movetur corpus ad perveniendum, quo desiderat. Desiderat aliquis amicum videre in corpore constitutus, in corpore constitutum; illum novit esse in loginquo, multæ mansiones interjacent: animo jam præcessit, corpore quando pervenit, tunc sentit quale onus portet. Non potuit ad celeritatem præsumptam obedire voluntati pondus carnis: non potuit ea celeritate rapi, qua voluit, qua eam portat animus. Tardum et onerosum est.

CAPUT VII. — 7. *Quærendum aliquid in hoc corpore unde intelligatur velocitas corporis futuri spiritualis.* Putamusne, habet aliquid ipsum corpus, unde probetur velocitas corporis? Pedes dicemus? Quid tardius? Ipsi sunt qui perveniunt, et desideria vix sequuntur, et molimenta moliendo perveniunt. Sed fac quemquam ita velocem, ut sunt quædam animalia, quibus nec comparanda est velocitas nostra; fac quemquam ita velocem, ut sunt aves: non eo ictu pervenit, quo voluerit. Diu volant aves migrando, et aliquando fessæ insidunt arboribus navium. Ergo si etiam sicut aves volare possemus, præ desiderio perveniendi tardi essemus. Cum vero fuerit corpus spirituale, de quo dictum est, *Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale* (I Cor. xv, 44); quanta ibi facilitas, quanta celeritas, quanta obedientia volentis? In nullo pondus, in nullo egestas, in nullo lassitudo, in nullo ex alia parte renitentia et reluctatio.

CAPUT VIII. — 8. *De corpore spirituali ex occasione dicendum.* Quale illud corpus erat, quod Dominus per claustra trajecit? Intendite, obsecro, si possim adjuvante Domino qualibuscumque verbis expectationi vestræ aut satisfacere, aut non multum deesse. Nata nobis occasio est de corpore spirituali aliquid disputandi ex passione Martyris, a quo sic vidimus et mirati sumus corpus inter tormenta contemni. Diximus enim quia non parcendo corpori, eidem etiam corpori consulebat: ne forte fugiendo temporales pœnas, et Christum negando, idem ipsum corpus pœnis sempiternis et atrocissimis suppliciis destinaret. Hinc ergo hortari vos cupiens, et me ipsum ad præsentia contemnenda, futura speranda: *Etenim in hoc habitaculo ingemiscimus gravati*, et tamen mori nolumus, et exui pondere formidamus; *nolumus enim spoliari, sed supervestiri, ut absorbeat mortality a vita* (II Cor. v, 4): hac ergo occasione de spirituali corpore suscepimus aliquid loqui vobis, et primitus commendandam putavi hanc ipsam hujus fragilis et corruptibilis corporis sanitatem, ut ex ipsa magnum aliquid inveniamus. Invenimus in ipsa sanitate nihil sentire. Etenim multa habemus intus in visceribus nostris; quis ea nostrum sciret nisi in corporibus laniatis videret?

Viscera nostra, interiora nostra, quæ dicuntur intestina, unde novimus? Et tunc est bonum, quando illa non sentimus. Quando enim illa non sentimus, tunc sani sumus. Dicis alicui, *Observa stomachum.* Respondet tibi, *Quid est stomachus? Felix ignorantia: nescit ubi habeat, quod semper sanum habet.* Si sanum non haberet, sentiret: si sentiret, non bono suo sciret.

CAPUT IX. — 9. *Celeritas corporum cœlestium. Angelorum corpora.* Sed quamvis laudata corporis sanitate venimus ad celeritatem motus, et invenimus nos plumbeos quodam modo. Quanta est celeritas cœlestium corporum? Vis nosse quanta sit? Intueris solem, et tibi videtur quasi non moveatur, et tamen movetur. Forte dicis: *Movetur, sed tardius.* Vis nosse quanta celeritate moveatur? Vis ratione colligere, quod non sentis aspectu? Si recta via ab oriente usque in occidentem in hac terra veredis quisque curreret, per quot dies perveniret? Qualibet equorum velocitate ferretur, quot mansiones ageret? Spatium itineris ab initio orientis usque ad finem occidentis sol, qui tibi videtur stare, uno die conficit, et una nocte ad ortum redit. Nolo dicere, quia obscurum est, et ad persuadendum difficile, vel fortassis incertum, quam sint spatia cœlestia multo quam terrestria latiora. Cum ergo videamus tantam celeritatem cœlestium corporum, quæ nobis videntur cum attenduntur non moveri; cui celeritati comparare possumus corpus angelicum? Adfuerunt etiam, et quando voluerunt se conspiciendos tangendosque præbuerunt. Lavit Angelis pedes Abraham (Gen. xviii, 4). Non solum lavit illa corpora, verum etiam contrectavit. Apparuerunt, ut voluerunt, quando voluerunt, quibus voluerunt. Nihil difficultatis, nihil omnino tarditatis sentiunt. Sed non eos videmus currentes, non eos videmus de loco in locum migrantes, ut nossemus ab oculis hominum discedentes: quando voluerunt, pervenerunt. Non est ergo unde etiam de istis evidentissimum celeritatis hujus præbeamus exemplum. Omittamus incognita, et de inexpertis nihil temere præsumere audeamus.

CAPUT X. — 10. *Radius oculi celeritas.* In hoc ipso corpore, quod gestamus, invenio aliquid, cujus ineffabilem mirer celeritatem. Quid est hoc? Radius oculi nostri, quo tangimus quidquid cernimus. Quod enim vides, oculi tui radio contingis. Si velis videre longius, et interponatur aliquod corpus, irrumpit radius in corpus objectum, et transire non permittitur ad id quod videre desideras; et dicis impediendi, *Exi, obstas mihi.* Columnam vis videre, homo in medio stat, impedit aciem tuam. Radius tuus emissus est, sed pervenit usque ad hominem, usque ad columnam pervenire non sinitur: incurrit in aliud aliquid, non permittitur. Ecce qui tibi obstabat, discessit e medio, pervenit acies quo volebat. Modo discute, et si potes, inveni atque responde, utrum acies ista, radius iste oculi tui citius pervenit ad proximum, tardius ad longinquum. Vidisti hominem in proximo constitutum, tanta mora illum vidisti, tanta mora ad eum radium oculi tui tetendisti, tanta mora ad eum oculi tui ra-

dio pervenisti, quanta mora pervenis et ad illam columnam quam volebas videre, et quia homo interpositus erat, non poteris: non ad ipsum citius, et ad illam tardius; et ecce ipse in proximo erat, et illa longius. Si ambulare velles, citius ad hominem, quam ad columnam pervenires: quia videre voluisti, tam cito ad hominem, quam ad columnam pervenisti. Nihil est hoc de columna et de homine. Jace adhuc oculos, vides longe parietem: mitte longius, pervenis ad solem. Quantum est inter te et solem? Quis illa intervalla metiatur? Quis ullo acumine cogitationis æstimet quantum a te longe sit sol? Et tamen mox ut oculum aperueris, ecce tu hic es, radius tuus ibi est. Mox ut videre voluisti, videndo pervenisti. Non quæsisisti machinas quibus nitereris, non scalas quibus ascenderes, non funes quibus levareris, non pennas quibus volares. Oculum aperuisse, hoc est pervenisse.

CAPUT XI. — 11. *Celeritati radii ex oculo emissi resurrectio comparata.* Quid ergo ista celeritas? quanta est? quid sibi vult? Corporis nostri est, de carne nostra emittitur. Radios nos habemus, et non miramur. Videndo utimur, considerando expavescimus. Non invenis aliquid quod huic compares celeritati, quantum attinet ad corporis celeritatem. Merito huic celeritati apostolus Paulus facilitatem resurrectionis comparavit, dicens, *In ictu oculi* (I Cor. xv, 52). Ictus oculi est, non in palpebris claudendis et aperiendis: nam hoc tardius agitur, quam videtur. Tardius palpebram levas, quam dirigis radium. Citius radius tuus pervenit ad cælum, quam palpebra levata ad supercilium. Videtis quid sit ictus oculi: videtis quam facilitatem Apostolus resurrectioni corporum dederit. Quam tarde ista creata atque formata sunt? Recolamus moras conceptus, et in ipsis uteris matrum coalescentium semina parvulorum; per temporum numerum membra formata, diebus certis, mensibus multis, quo usque illud quod intus creatum atque formatum est proferatur in lucem. Deinde quanta mora crescit, quanta mora succedit adolescentia pueritiæ, juvenus adolescentiæ, senectus juventuti, mors omnibus. Accedit etiam alia mora: videtur integrum recens cadaver, in putredinem solvitur; et ad ipsam resolutionem necessaria sunt tempora, donec in tabem defluat, siccetur in cinere: et ab ipsis primordiis uteri usque ad cinerem extremum sepulcri quanta interjacet mora? quot dies? quæ temporum spatia? Venit ad resurgendum, in ictu oculi reparatur.

CAPUT XII. — 12. *Ex resurrectionis futuræ facilitate intelligenda facilitas corporis spiritualis. Hæc mirabilior celeritate radii oculi.* Attendite ergo, fratres, et comparate quæ comparanda sunt, rebus quibus comparanda sunt. Celerius movetur ista caro in ambulando, quam formata est, quam nutrita est, quam crevit, quam ad habitum juvenilem pervenit, integramque ætatem et staturam percepit: celerius movetur in ambulando, quam hoc in illa fiat. Porro autem resurrectio fiet in ictu oculi: quanta erit celeritas movendi, si tanta potuit esse resurgendi? Laniata sunt corpora a sæviciis: toto licet

mundo dissipentur membra mortuorum, per totam terram cineres dispergantur; de toto tam grandi sinu totum quod sparsum est in ictu oculi reparatur. Miramur radiorum nostrorum, qui funduntur ex oculis, nimiam quamdam, et nisi experiremur, incredibilem celeritatem: mirabilior est in corpore, quod futurum est, spirituali facilitas. In ictu quidem oculi resurget: sed Dominus noster, quod radius oculi nostri non potest, corpus etiam per claustra trajecit. Post resurrectionem in loco uno constitutis discipulis suis, subito apparuit ostiis clausis (Joan. xx, 19). Qua nos videre non possumus, ille potuit et intrare. Nemo dicat, Hoc quidem potuit, sed Domini corpus; numquid continuo etiam meum poterit? Et hinc accipe ab Spiritu, qui de Apostolo loquebatur, plenam securitatem. De ipso quippe Domino dictum est: *Qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ* (Philipp. iii, 21).

CAPUT XIII. — 13. *An Deus videbitur per corpus spirituale. Deus non potest videri in loco ad modum corporis.* De isto ergo tali corpore, de hujus corporis tanta facilitate, tanta celeritate, tanta sanitate, nihil temere ac præsumenter definire audeat humana fragilitas. Quales erimus, sciemus cum fuerimus. Antequam simus, temerarii non simus, ne illud non simus. Quærit aliquando humana curiositas, et dicit sibi: Putasne per illud spirituale corpus videbimus Deum? Cito quidem responderi potest: In loco non videtur Deus, per partes non videtur Deus, spatiis diffusus intervallisque separatus non videtur Deus. Quamvis impleat cælum et terram, non ideo tamen dimidius est in cælo, dimidius in terra. Nam aer iste si implet cælum et terram; pars ejus quæ in cælo est, non est in terra. Et quidquid aqua implet, implet quidem spatium quo capitur; sed dimidia est in dimidio spatium, dimidia in alio dimidio, tota in toto. Non est tale aliquid Deus. Hoc omnino noli dubitare, quoniam non est corpus Deus. Per spatia diffundi, locis capi, habere partes dimidias, tertias, quartas, totas, corporum proprium est. Nihil tale Deus; quia ubique totus Deus: non alibi dimidius, et alibi alio dimidio constitutus; sed ubique totus. Implet cælum et terram: sed totus est in cælo, totus in terra. *In principio erat Verbum.* Ut etiam de ipso Filio hoc idem audias, quia et Filius cum Patre unus est Deus: non æqualis mole, sed divinitate. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Et paulo post, *Et lux lucet in tenebris* (Joan. 1, 1-5). Iste unigenitus totus manens apud Patrem, totus lucet in tenebris, totus in cælo, totus in terra, totus in Virgine, totus in infante; non alternis temporibus tanquam de loco ad locum migrando. Nam et tu totus es in domo tua, et totus in ecclesia: sed quando in ecclesia, non in domo tua; quando in domo tua, non in ecclesia. Non ergo ille sic totus in cælo, totus in terra, totus in Virgine, totus in infante (ut aliud nihil commemorem), quasi migrando de cælo in terram, de terra in

Virginem, de Virgine in infantem, sed ubique simul totus. Non enim quasi aqua refunditur, aut quasi terra molimine separatur atque transfertur. Quando totus in terra est, cœlum non deserit: sed et cum cœlum implet, a terra non recedit. *Attingit enim a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* (Sap. VIII, 1).

CAPUT XIV. — 14. *Si per corpus spirituale videri possit substantia quæ non videtur in loco, adhuc incompertum.* Si ergo substantiam, quæ non videtur in loco, poterunt vel tunc corporales oculi videre, cum fuerit corpus spirituale; si poterunt aliqua vi occulta, aliqua vi inexperta et prorsus incognita, nec ulla æstimatione percepta, si poterunt, possint. Oculis enim videmus, non nostris oculis invidemus. Tantum non conemur Deum perducere ad locum, non conemur Deum includere in loco, non conemur Deum per spatia locorum quasi aliqua mole diffundere; non audeamus hoc, non cogitemus. Maneat substantia divinitatis in sua et propria dignitate. Nos certe, quam (a) possumus, in melius mutemus, non Deum in deterius commutemus. Maxime quia definitum aliquid inde in Scriptura non invenimus, aut nondum invenimus. Nam neque hoc audeo præsumere, non in ea esse quod valeat inveniri. Aut non est, aut latet, aut me latet. Si quid in alterutram partem potuerit ab aliquo inveniri, libenter accipio, et me instructum nisi gratias egero, non homini dicenti, sed ei qui per hominem docet, ingratus ero. Absit autem ut dator gratiæ, me esse permittat ingratum. Hoc tantum dico, quia oculi qui per intervalla locorum vident quod vident, id est, ut spatium sit inter videntem, et illud quod videtur; aliter enim isti oculi non vident: nam si ab eis aliquid multum in longinquo removeris, ideo non vident, quia radii ad longe posita non perveniunt; si autem ad eos aliquid propinquius admoveris, nisi sit intervallum aliquod inter oculos videntis et corpus quod videtur, videri omnino non potest; nam si propius admovendo oculos ipsos, quibus aliquid videtur, contingas, perditio spatii amittitur visio: hoc ergo dico, quoniam tales oculi, qui non nisi per intervalla et spatia locorum vident quidquid vident, nec nunc possunt videre Deum, nec tunc poterunt, quia ille non est in loco. Aut ergo aliud erit quod videre possint, et quod in loco videri non potest: aut si manebit in eis non posse videre nisi in loco, non videbunt eum qui non est in loco.

CAPUT XV. — 15. *De corpore spirituali, deque invisibili Dei natura quid jam certum.* Hoc autem donec de spiritali corpore diligentius requiratur, quod aut intelligatur aut recte credatur, teneamus corpus resurrectorum, teneamus formam corporis nostri, hanc futuram, quam vel Christus exhibuit, vel in occulto promisit. Teneamus corpus spirituale futurum, non animale, sicut nunc est. Evidenter enim expressum est, et contradici non potest: *Seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale* (I Cor. xv, 44). Teneamus Patrem et Filium et Spiritum sanctum na-

(a) Forte, cum.

tura propria, substantia propria, pariter et æqualiter esse invisibilem, quia pariter et æqualiter credimus immortalem, pariter et æqualiter credimus incorruptibilem. Uno autem loco simul hæc posuit Apostolus: *Regi autem sæculorum, immortalis, invisibilis, incorruptibilis, soli Deo, honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen* (I Tim. i, 17). Deus solus, Pater et Filius et Spiritus sanctus, immortalis, invisibilis, incorruptibilis: non modo invisibilis, et postea visibilis; quia non modo incorruptibilis, et postea corruptibilis. Sicut immortalis semper, sicut incorruptibilis semper; ita et invisibilis semper. Si mutatur invisibilitas, metuendum est ne mutetur immortalitas. Puto, propterea ipse Apostolus invisibilem in medio posuit, inter immortalem et incorruptibilem. De quo ambigi poterat, ne posset everti, ex utroque latere communit.

CAPUT XVI. — Teneamus istam indeclinabilem confessionem. Non est simile offendere in creaturam, et offendere in Creatorem. Certe qualitates creaturarum disserendo quæramus, et si in aliquo fallimur, in quod pervenimus in eo ambulemus. Tunc enim si quid aliter sapimus, et hoc nobis Deus revelabit (*Philipp. iii, 15 16.*). Unde hesternodie diutius disputavimus (a). *Beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth. v, 8*). Nos mundanis cordibus modis omnibus instemus, omni conatu invigilemus; omni prece, quantum possumus, impetremus, ut cor mundemus. Et si de his quæ forinsecus sunt cogitamus: *Mundate, ait, quæ intus sunt, et quæ foris sunt mundata erunt* (*Id. xxiii, 26*).

16. *Visio Dei an carni promissa. Salutare Dei, Christus per carnem videbitur. Christus in iudicio videbitur ab omni carne.* Fortassis alicui videatur tam clarum esse testimonium de carne, quam de corde: quia scriptum est, *Videbit omnis caro salutare Dei* (*Luc. iii, 6*). Habemus de corde evidentissimum testimonium. *Beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt.* Habemus et de carne, *Videbit omnis caro salutare Dei.* Jam quis dubitaret visionem Dei carni esse promissam, nisi moveret, quid est salutare Dei? Imo quia non movet, non enim dubii sumus: salutare Dei Christus Dominus est. Dominus itaque noster Jesus Christus si in sola divinitate videretur, nemo dubitaret carnem visuram esse substantiam Dei; quia, *Videbit omnis caro salutare Dei.* Quia vero Dominus noster Jesus Christus, et oculis cordis mundis, perfectis, Deo plenis videri potest quantum attinet ad ejus divinitatem; visus est autem et in corpore, secundum quod scriptum est, *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est* (*Baruch iii, 38*): unde scio quomodo dictum sit, *Videbit omnis caro salutare Dei?* Quia videbit Christum, dictum est, nemo dubitet.

CAPUT XVII. — Sed utrum in corpore Dominum Christum, an sicut *erat in principio Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*, hinc ambigitur, hoc quæritur. Noli me urgere uno testimo-

(a) Hæc de re serm. 53 in die unius Virginis mart., forte Agnetis.

nio ; cito confiteor : *Videbit omnis caro salutare Dei.* Dicunt hoc esse, *Videbit omnis caro Christum Dei.* Sed visus est Christus et in carne, non quidem carne mortali, si adhuc illa spiritualis mutatio caro dicenda est ; quia et ipse post resurrectionem sic dixit videntibus et tangentibus, « *Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere (Luc. xxiv, 39).* » *Videbitur et sic : non solum visus est, sed et videbitur.* Et forte tunc perfectius implebitur quod dictum est, *omnis caro.* Modo enim vidit eum caro, sed non omnis caro : tunc vero in iudicio venientem cum Angelis suis ad iudicandos vivos et mortuos, cum audierint vocem ejus omnes qui sunt in monumentis, et processerint alii ad resurrectionem vitæ, alii ad resurrectionem iudicii (*Joan. v, 28, 29*), ipsam formam videbunt, quam pro nobis suscipere dignatus est, non solum justis, sed etiam iniquis, alii ad dexteram, alii ad sinistram ; quia et qui occiderunt, *videbunt in quem pupugerunt (Joan. xix, 37).* *Videbit ergo omnis caro salutare Dei.* Corpus per corpus : quia in vero corpore veniet iudicaturus¹. Sed ad dexteram positus, et in regnum cœlorum missis, sic se demonstraturus est, quomodo jam in corpore videbatur : et tamen dicebat, *Qui diligit me diligetur a Patre meo ; et ego diligam eum, et manifestabo me ipsum illi (Id. xiv, 21).* Hoc Judæus impius non videbit. *Tolletur enim impius, ne videat claritatem Dei (Isai xxvi, 10, sec. LXX).*

CAPUT XVIII. — 17. *Simeon hic oculis vidit salutare Dei. Visibilis Christus in iudicio futuro.* Simeon justus vidit eum et corde, quia cognovit infantem ; et oculis vidit, quia portavit infantem. Utroque modo videns eum, agnoscens Dei Filium, et amplectens de Virgine procreatum : « *Nunc dimittis, inquit, Domine, servum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum (Luc. ii, 25-30).* Videte quid dixerit. Tenebatur enim quousque et oculis videret, quem fide cernebat. Corpus parvulum accepit, corpus amplexus est ; corpus videndo, id est, Dominum in carne cernendo ait, *Viderunt oculi mei salutare tuum.* Unde scis, ne sic videat omnis caro salutare Dei ? ne autem desperemus eum in ea forma venturum ad iudicium, quam pro nobis accepit, non in qua semper æqualis Patri permansit ; audiamus et hinc vocem Angelorum. Ante oculos discipulorum suorum cum ferretur in cœlum, et illi attenderent, eumque corde desideratum aspectu deducerent, audierunt ab Angelis : « *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum ? Illic Jesus qui acceptus est a vobis, sic veniet quomodo vidistis eum euntem in cœlum (Act. i, 11).* » Sic ergo, sic veniet, quomodo abscessit in cœlum. Visibilis veniet ad iudicium ; quia visibilis abscessit in cœlum. Nam si visibilis abscessit et invisibilis veniet, quomodo *sic veniet* ? Si autem sic veniet, visibilis ergo veniet ; et *videbit omnis caro salutare Dei.*

¹ Colbertinus Ms., *in uno eodem corpore venit iudicandus, veniet iudicaturus.*

CAPUT XIX. — 18. *De difficultate proposita, deque Deo et de corpore futuro spirituali quid tenendum.* Non hoc ideo dixi (mementote quantum potestis, ut ea discamus, usquequo invenerimus, quæ nondum novimus ; quod autem novimus, non opus est ut discamus, sed Domino adjuvante, doceamus) : non ergo hoc ideo dixi, quia carnem visuram negavi ; sed quia quærenda sunt testimonia clariora, si forte poterunt inveniri. Nam hoc quod prolatum est, videtis quale sit. Pro nobis enim magis facit, vel pro ipsa veritate, vel pro his qui quasi certo contendunt, carnem non visuram omnino ullo modo Deum, nec in resurrectione mortuorum. Nos hinc non contendimus, sed repetendo acutos commemoramus, tardis inculcamus. Licet multis tædiosi simus, dicimus tamen. Deus non videtur in loco, quia non est corpus ; quia ubique totus est, quia non in parte minor, et in parte major est. Hoc firmissime teneamus. Si autem caro illa tantam acceperit mutationem, ut possit per eam videri quod non videtur in loco ; omnino ita sit. Sed quærendum est, unde doceatur. Et si nondum docetur, nondum negetur ; sed certe vel dubitetur. Ita tamen ut carnem resurrecturam non dubitetur, spirituale corpus futurum ex animali non dubitetur, corruptibile hoc et mortale hoc induere immortalitatem et incorruptionem non dubitetur : ut *in quod pervenimus, in eo ambulemus (Philipp. iii, 16).* Certe si nimis inquirendo in aliquo forte deviamus ; saltem in creatura, non in Creatore deviemus. Conetur unusquisque quantum potuerit, corpus convertere in spiritum, dum tamen in corpus non convertat Deum.

SERMO CCLXXVIII * (a).

De vocatione apostoli Pauli, et commendatione dominicæ orationis (b).

Pro solemnitate conversionis s. Pauli, 1.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Paulus ex persecutore prædicator Christi. Gratia Dei exemplum in Paulo datum, ne aliquis peccator desperet.* Hodie lectio de Actibus Apostolorum hæc pronuntiata est, ubi apostolus Paulus ex persecutore Christianorum, annuntiator Christi factus est. Hodie in illis regionibus etiam loca ipsa testantur, quod tunc gestum est : et nunc legitur, et creditur. Utilitas autem rei gestæ hujus hæc est, quam Apostolus ipse commemorat in Epistolis suis. Dicit enim ad hoc sibi veniam datam omnium peccatorum suorum, et illius furoris atque insanix qua pertrahebat Christianos ad necem, qui minister erat furoris Judæorum, sive in lapidatione

* Castigatus ad cl. ch. d. gr. m. et ad Ulim. Par. Lov

(a) Alias, de Diversis 54.

(b) Cum hoc titulo ediderunt post Ulimmerium Lovanienses : quibus veterrimum Germanense exemplar, imo et Possidius in Indiculo, cap. 8, suffragatur. Florus tamen in I Cor. iii, et I Thess. iv, et I Tim. i, sermonem « de Conversione apostoli Pauli appellat. » Baronius in martyrologio, die 25 januarii, putat in solemnitate conversionis S. Pauli habitum ab Augustino. Hujus vero solemnitatis in antiquo Carthaginensis Ecclesiæ calendario recens vulgato, nulla mentio. Et certe infra, cap. 14, his verbis, « si non illas amaritudines odiorum dimiserunt, vel per istos dies videant, » etc., designari, videtur Paschale tempus ; quo, ut notum est, tempore legebatur olim et exponebatur liber Actuum Apostolorum.

sancti martyris Stephani, sive in cæteris exhibendis et adducendis ad pœnam; ut nemo de se desperet, qui fuerit magnis peccatis involutus, et magnis sceleribus irretitus, quasi veniam non sit accepturus, si conversus fuerit ad eum, qui pendens in cruce oravit pro persecutoribus dicens: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). Factus est ille ex persecutore prædicator et doctor Gentium. « Fui primò, inquit, blasphemus et persecutor et injuriosus: sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem longanimitatem, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam (I Tim. 1, 15 et 16). Gratia enim Dei salvi efficitur a peccatis nostris, in quibus ægrotamus. Illius, illius medicina est, quæ sanat animam. Nam se ipsa vulnerare potuit, sanare non potuit.

2. *Ægrotare et convalescere non æque habet homo in potestate. Ex libera hominis voluntate semen mortis. Medicus proprie quis.* Namque et in ipso corpore in potestate habet homo ægrotare, convalescere autem non ita habet in potestate. Si enim excedat modum, et intemperanter vivat, faciatque illa quæ sunt incommoda valetudini, et expugnantia sanitatem, uno die, si vult, cedit in morbos; non autem cum ceciderit, convalescit. Ut enim ægrotet, se ipsum adhibet ad intemperantiam: ut autem convalescat, medicum adhibet ad salutem. Non enim potest, ut diximus, in potestate habere recipiendam sanitatem, quomodo habet in potestate amittendam.

CAPUT II. — Sic etiam secundum animam, ut peccando in mortem caderet homo, ut ex immortalis fieret, ut subderetur diabolo seductori, fuit in ejus libero arbitrio; quo ad inferiora declinando superiora deseruit, et aurem præbendo serpenti, aurem clausit ad Deum, atque constitutus inter præceptorem et seductorem, magis seductori quam præceptori obtemperare delegit. Unde enim audivit Deum, inde audivit diabolum. Quare ergo non potius meliori credidit? Ideoque invenit verum esse quod prædixerat Deus, falsum quod promiserat diabolus. Hæc prima origo malorum nostrorum, hæc radix omnium miseriarum, hoc semen mortis ex propria et libera voluntate primi hominis: qui sic est factus, ut si obediret Deo, semper beatus et immortalis esset; si negligeret et contemneret præceptum ejus, qui volebat in illo salutem perpetuam custodire, in morbum mortalitatis irrueret. Tunc ergo medicus a sano contemptus est, nunc curat ægrotum. Alia sunt enim præcepta, quæ dat medicina ad tenendam sanitatem; sanis enim dantur, ne ægrotent: alia sunt autem, quæ jam ægroti accipiunt, ut recuperent quod amiserunt.

CAPUT III. — Bonum erat homini ut obediret medico, cum sanus esset, ne medicus illi opus esset. *Non est enim opus sanis medicus, sed ægrotantibus.* Proprie quippe medicus dicitur, per quem sanitas recuperatur. Nam semper Deus medicus opus est etiam sanis, ut sanitas ipsa teneatur. Bonum ergo illi erat tenere perpetuam sanitatem, in qua conditus erat.

Contempsit, abusus est, intemperantia sua decidit in malam valetudinem hujus mortalitatis: audiat vel modo præcipientem medicam, ut possit inde surgere, quo per peccatum, ipse decubuit.

3. *Ægrotus præcepta medici observando non nisi paulatim fit sanus.* Sed plane, fratres, quemadmodum in ipsa medicina sanus faciendo quæ imperat sapientia salutis, manet in eo quod habet; si autem cœperit ægrotare, incipit audire præceptum, et incipit facere, si vere curat recipere bonam et integram valetudinem; cum autem cœperit id facere, non continuo jam sanus est; sed diu observando pervenit ad illam sanitatem, quam minus temperando perdidit: hoc illi autem prodest quod jam incipit observare, ne augeat ægrotudinem, et ut non solum deterior non fiat, sed etiam incipiat melius habere, qui paulatim fit sanus: spes est enim perfectæ sanitatis, quando incipit homo minus minusque ægrotare. Sic etiam juste vivere in hac vita, quid est aliud, nisi audire præcepta legis, et facere? Numquid ergo quicumque faciunt præcepta legis, jam sani sunt? Nondum: sed ut sani fiant, faciunt. Non deficiant faciendo: quia paulatim recipitur quod semel amissum est. Si enim cito rediret homo ad pristinam beatitudinem, ludus illi esset peccando cadere in mortem.

CAPUT IV. — 4. *Cum præceptis medici ferendus etiam dolor sectionis.* Cecidit quisque, verbi gratia, in morbum corporis per intemperantiam, natum est illi aliquid in corpore, quod opus est etiam secari: sine dubio dolores passurus est; sed dolores illi non erunt infructuosi. Si dolores sectionis pati non vult, vermes putredinis patietur. Incipit ergo dicere medicus: *Observa illud atque illud, hoc noli tangere, noli isto cibo uti vel potu, inquietus esse ad illam rem noli.* Incipit facere, jam observans est præceptorum; sed nondum sanus. Quo ergo valet quod observat? Ne pestis quæ illi accidit augeatur, atque ut etiam minuatur. Quid ergo sequitur? Accedat oportet ad observationem præceptorum etiam medici secantis manus, et dolores salubres infligentis. Si ergo ille positus in ulcere putrido dicat, *Quid mihi prodest quia observo præcepta, si dolores patior sectionis?* respondetur, *Sed utroque curaberis, et observantia præceptorum, et tolerantia dolorum.* Tantum est enim quod fecisti tibi, non observando cum sanus esses. Acquiesce itaque medico, donec saneris; meritum est enim ulceris tui, quidquid pateris molestiarum.

CAPUT V. — 5. *Christus medicus quomodo nos paulatim sanat.* Sic venit ad afflictum et laborantem medicus Christus, qui ait: *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus. Non veni vocare justos, sed peccatores* (Matth. ix, 12 et 13). Vocat peccatores ad pacem, vocat ægrotantes ad sanitatem. Imperat fidem, imperat continentiam, temperantiam, sobrietatem; refrenat concupiscentiam avaritiæ: dicit quid faciamus, quid observemus. Qui observat hæc, jam potest dici juste vivere secundum præceptum medicinæ: sed nondum recepit illam sanitatem et illam integram va-

letudinem, quam Deus promittit per Apostolum, dicens: « Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus » (I Cor. xv, 55-55)? Tunc plena sanitas erit, et cum Angelis sanctis æqualitas. Sed modo antequam fiat, fratres mei, cum cœperimus observare præcepta, quæ medicus præcipit, quando patimur etiam aliquas tentationes et tribulationes, non putemus nos sine causa observare, quia major dolor videtur sequi præcepta illa quæ observas. Quod enim pateris tribulationes, manus est secantis medici, non sententia iudicis punientis. Fit hoc ut perfecta sit sanitas: patiamur, feramus dolores. Dulce peccatum est: per amaritudines ergo tribulationis perniciose dulcedo digeratur. Delectabat te, quando fecisti malum: sed incidisti in infirmitatem faciendo. A contrario medicina est, facit tibi ad tempus dolorem, ut recipias perpetuam sanitatem. Utere illa, et noli repellere.

CAPUT VI. — 6. *Antidotum contra omnia peccata. Duobus peccatorum generibus duo opponuntur præcepta.* Sane ante omnia illud antidotum non recedat, quod contra omnes putredines, contra omnium peccatorum venena plurimum valet, ut dicas, et verum dicas Domino Deo tuo: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12). Hoc enim pactum cum ægrotis medicus conscripsit atque firmavit. Quoniam duo sunt genera peccatorum; unum quo in Deum, alterum quo in hominem peccatur. Unde etiam duo sunt præcepta illa, in quibus tota Lex pendet et Prophetæ: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua; et diliges proximum tuum tanquam te ipsum* (Id. xxii, 37-40). Et in his continetur etiam decalogus præceptorum Legis, ubi tria præcepta pertinent ad dilectionem Dei, septem ad proximi: de quibus satis aliquando tractavimus.

CAPUT VII.—7. *Peccat in Deum, qui in se corrumpit templum ejus.* Quomodo ergo duo sunt præcepta, sic et duo genera peccatorum. Aut enim in Deum peccatur, aut in hominem. Peccatur autem in Deum, etiam corrumpendo templum ejus in te: etenim Deus redemit te sanguine Filii sui. Quanquam et antequam redimereris, cujus servus eras, nisi ejus qui condidit omnia? Peculiariter quodam modo te habere voluit redemptum sanguine Filii sui. *Et non estis vestri*, inquit Apostolus; *empti enim estis pretio magno: glorificate et portate Deum in corpore vestro* (I Cor. vi, 19 et 20). Ergo ille a quo redemptus es, fecit te domum suam. Nunquid tu vis everti domum tuam? Sic nec Deus suam, hoc est, te ipsum. Si tibi non parcis propter te ipsum, parce tibi propter Deum, qui te fecit templum suum. *Templum enim Dei sanctum est*, inquit, *quod estis vos; et, Qui templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus* (Id. iii, 17). Quæ peccata homines quando faciunt, putant se non peccare, quia nulli homini nocent.

CAPUT VIII. — 8. *Corruptores sui, non innocentes. Innocens quis.* Hoc itaque volo intimare Sanctitati vestræ, quantum breve tempus admittit, quid mali faciant, qui se ipsos corrumpunt voracitate, ebrietate, fornicatione; et reprehendentibus respondent, Feci de ratione mea, de possessione mea: cui quid rapui? cui quid abstuli? contra quem feci? Bene mihi sit volo, ex eo quod Deus mihi dedit. Videtur iste innocens, quod quasi nulli noceat. Sed quomodo est innocens, qui non parcit sibi? Ille enim innocens est, qui nulli nocet: quia dilectionis proximi regula ab ipso est. Hoc enim dixit Deus, *Diliges proximum tuum tanquam te ipsum.* Quomodo ergo in te salva est dilectio proximi, quando dilectio tui per intemperantiam vulneratur? Deinde dicit tibi Deus: Cum per ebrietatem corrumpere te vis, non cujuslibet domum evertis, sed domum meam. Ubi habitabo? In istis ruinis? in istis sordibus? Si hospitem reciperes aliquem servum meum, reficeres et mundares domum, quo intraret servus meus: non mundas cor, ubi habitare ego volo?

CAPUT IX. — 9. *Modus in rerum concessarum usu difficile tenetur. Usus uxoris immoderatus, nisi liberorum procreandorum causa fiat.* Unam ergo rem commemoravi, fratres, ut videatis quomodo peccent, qui se ipsos corrumpunt, cum sibi innocentes videntur. Sed quoniam in ipsa fragilitate et mortalitate vitæ hujus difficile est ut homo non excedat modum aliquantum in his rebus, quibus ad necessitatem utitur; adhibendum est illud remedium, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*: si dicatur, et vere dicatur. Adulterium facere prohiberis, ne noceas proximo. Quomodo enim non vis accedi ad tuam, sic non debes accedere ad alienam uxorem. Si autem tua intemperantius usus fueris, numquid videris nocere alicui, quia uteris tua? Sed eo ipso concesso immoderatus utendo, corrumpis in te templum Dei. Nemo te accusat extraneus: sed quod responsum dabit conscientia tua Deo dicenti per Apostolum, *Ut sciat unusquisque vestrum suum vas possidere in sanctificatione et honore; non in morbo desideriorum, sicuti Gentes quæ ignorant Deum* (I Thess. iv, 4, 5)? Quis est autem habens uxorem, qui eo modo utatur uxore, ut non excedat legem liberos procreandi? Ad hoc enim data est: convincunt te tabulæ quæ scribuntur in matrimonio. Pactus es quemadmodum duceres: sonat tibi scriptura pactionis, *Liberorum procreandorum causa.* Non ergo accedas, si potes, nisi liberorum procreandorum causa. Si modum excesseris, contra illas tabulas facies et contra pactum. Nonne manifestum est? Eris mendax, et pacti violator: et quærit in te Deus integritatem templi sui, et non invenit; non quia tua usus es, sed quia immoderate usus es. Nam et vinum de apotheca tua bibis, et tamen si sic bibis, ut inebrieris, non quia re tua usus es, ideo non peccasti: donum enim Dei convertisti ad corruptionem tuam.

CAPUT X. — 10. *Deus ipse offenditur usu rerum concessarum immoderato. Remedium contra peccata*

ejusmodi immoderationis. Quid ergo, fratres? Certe manifestum est, et renuntiat omnium conscientia, quia difficile est sic uti rebus concessis, ut non aliquantulum excedatur modus. Quando autem excesseris modum, offendis Deum, cujus templum es. *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Nemo se fallat: *Quisquis templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus.* Dicta sententia est, teneris reus. Quid dicturus es in orationibus tuis, quando rogabis Deum, quem offendis in templo suo, quem pellis de templo suo? Quomodo mundabis rursus in te domum Dei? quomodo eum reduces ad te? Quomodo, nisi dicendo ex vero corde tuo, et verbis et factis, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris?* Quis enim te accusabit immoderate utentem tuo cibo, tuo potu, tua conjuge? Nemo accusabit hominum: sed tamen quia Deus arguit, exigens de te integritatem templi sui et incorruptionem habitationis suæ, dedit tibi remedium, tanquam dicens: Si excedendo modum offendis me, et ego tenebo te reum, ubi te nullus hominum accusat; dimitte homini quod in te peccavit, ut dimittam tibi quod peccas in me.

CAPUT XI. — 11. *Contempto illo remedio non remanet spes ulla salutis.* Tenete istud fortiter, fratres. Qui enim et ad hujusmodi antidotum renuntiaverit, nulla illi spes salutis omnino remanebit. Qui mihi dixerit, Non remitto¹ peccata, quæ in me forte homines peccant: non est unde illi promittam salutem. Non enim possum ego promittere, quod non promittit Deus. Ero enim non dispensator verbi Dei, sed dispensator serpentis. Serpens enim promisit bonum peccanti, Deus autem mortem minatus est. Quid enim illi evenit, nisi quod minatus est Deus? Et longe ab eo factum est, quod ille pollicitus est. Vultis ergo, fratres, ut dicam vobis: Etsi peccaveritis, etsi non dimiseritis peccata hominibus, prorsus salvi eritis, cum venerit Christus Jesus, omnibus indulgentiam dabit? Non dico, quia non audio²: non dico quod mihi non dicitur. Promittit quidem Deus indulgentiam peccatori, sed præterita omnia dimittens conversis, credentibus, baptizatis. Hoc lego, hoc audeo promittere, hoc promitto, et quod promitto promittitur mihi. Et cum legitur, omnes audimus: condiscipuli enim sumus, unus magister est in ista schola.

CAPUT XII. — 12. *Peccata gravia, quæ pœnitentiæ laborem exigunt vehementiorem. Levia peccata multitudine opprimunt, nisi a Deo dimittantur.* Omnia ergo præterita conversis dimittuntur: cæterum hujus vitæ sunt quædam gravia et mortifera, quæ nisi per vehementissimam molestiam humiliationis cordis et contritionis spiritus et tribulationis pœnitentiæ non relaxantur. Hæc dimittuntur per claves Ecclesiæ. Si enim tu te cœperis judicare, si tibi cœperis displicere; Deus veniet, ut misereatur. Si tu te punire volueris, parcat ille. Qui autem agit bene pœnitentiam, suus ipse punitor est. Sit oportet ipse severus in se, ut in eum sit misericors Deus: quomodo dicit David, *Averte*

faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele. Sed quo merito? Ait in ipso psalmo: *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, et peccatum meum ante me est semper* (Psal. l, 11, 5). Si ergo tu agnoscis, ille ignoscit. Sunt autem peccata levia et minuta, quæ devitari omnino non possunt, quæ quidem videntur minora¹, sed multitudine premunt. Nam et acervus frumenti minutissimis granis colligitur, et tamen onerantur inde naves: et si amplius onerentur, demerguntur. Unum fulmen dejicit aliquem, et occidit: sed et si pluvia sit nimia, minutissimis guttis tamen multos interficit. Illud uno ietu perimit, illa ex multitudine exstinguit. Magnæ bestię uno morsu occidunt hominem: minutæ autem cum fuerint multæ congregatæ, plerumque interimunt, et talem perniciem inferunt, ut pœnis hujusmodi gens superba Pharaonis judicari meruerit. Si ergo, quamvis minuta sint ista peccata, tamen quia tam multa sunt, ut congregata acervum faciant, quo te premant; bonus est Deus, qui etiam ipsa dimittit, sine quibus non potest ista vita duci. Quomodo autem dimittit, si tu non dimittas quæ in te committuntur?

CAPUT XIII. — 13. *Sentinare, debita debitoribus nostris dimittendo.* Sententia ista sic est in corde hominis, quomodo cadus, unde sentinatur navis in pelago. Non potest enim nisi aquam admittere per rimas compaginis suæ. Paulatim tamen adhibendo tenuem liquorem, facit multam collectionem, ita ut si non exhauiatur, navem opprimat. Sic et in ista vita habemus quasdam mortalitatis fragilitatisque nostræ rimulas, per quas intrat peccatum de fluctibus hujus sæculi. Arripiamus, tanquam sitellam, istam sententiam³, ut sentinemus, ne demergamur. Dimittamus debita debitoribus nostris, ut dimittat nobis Deus debita nostra. Per hanc sententiam (si fiat, ut vere dicatur) exhauris quidquid influxerat. Sed cautus esto: adhuc enim in mari es. Nam cum hoc semel feceris, non sufficit, nisi perveneris trajecto isto mari ad illam patriæ soliditatem et firmitatem, ubi nullis fluctibus quatiaris, nec dimittas quod in te non admittitur, nec tibi dimitti velis quod non admittis.

CAPUT XIV. — 14. *Odium cito deponendum, ne corrumpat cor.* Satis me hoc commendasse arbitror Charitati vestræ, et commendo propter fluctus istos, in quibus periclitamur, remedium salutare teneamus. Et videte etiam quantum peccet, qui nocere studet innocenti; cum ille jam non sit ferendus, qui non dimittit quod ei quisque nocuerit. Attendant ergo fratres nostri, et videant adversus quos habebant aliquas amaritudines odiorum. Si non illas dimiserunt, vel per istos dies videant quid faciant ista de cordibus eorum. Aut certe si se tutos putant, mittant acetum in vasa, in quibus bonum vinum servare consueverunt. Non mittunt, et cauti sunt, ne testa vitietur: et odium mittunt in cor suum, non timentes ne quid ibi corruptionis operetur? Servate ergo, fratres, ut

¹ In Germanensi et Colbertino Mss., *et minuta de vita humana, quæ non possunt nisi committi, videntur mixtura, sed, etc.*

² Editi, *sentinam.* Melius Mss., *sententiam.*

¹ Ulim. et Mss., *non relinquo.*

² Sic Germanei At editi, *audeo.*

nulli noceatis, quantum potestis : et si qua vobis immoderatio de usu isto concessarum rerum, vitæ humanæ infirmitate subreperit, quoniam pertinet ad corruptionem templi Dei; tenete atque versate, ut ea quæ in vos committuntur, cito dimittatis hominibus, ut Pater vester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra.

SERMO CCLXXIX * (a).

De Paulo apostolo ¹.

Pro solemnitate conversionis ejusdem, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *In Pauli mutatione impletur prophetia Jacob de Benjamin.* Verba Apostoli audivimus, imo per Apostolum verba Christi loquentis in illo, quem de persecutore prædicatorem fecit, percutiens et sanans, occidens et vivificans; occisus agnus a lupis, et faciens agnos de lupis. Prædictum erat in præclara prophetia, cum Jacob sanctus patriarcha benediceret filios suos, præsentem tangens, futura prospiciens, prædictum erat quod in Paulo contigit. Erat enim Paulus, sicut ipse testatur, de tribu Benjamin (*Philipp.* III, 5). Cum autem Jacob benedicens filios suos venisset ad Benjamin benedicendum, ait de illo: *Benjamin lupus rapax.* Quid ergo? Si lupus rapax, semper rapax? Absit. Sed quid? *Mane rapiet, ad vesperum dividet escas* (*Gen.* XLIX, 27). Hoc in apostolo Paulo completum est, quia et de illo prædictum erat. Jam, si placet, inspiciamus illum mane rapientem, ad vesperum escas dividentem. *Mane et vesperum* posita sunt pro eo ac si diceretur, Prius et postea. Sic ergo accipiamus, Prius rapiet, postea dividet escas. Attendite raptorem: *Saulus*, inquit, sicut Actus Apostolorum testantur, *acceptis litteris a principibus sacerdotum, ut ubicumque inveniret viæ Dei sectatores, attraheret et adduceret, utique puniendos, ibat spirans et anhelans cædes.* Hic est ille mane rapiens. Nam et quando lapidatus est Stephanus primus martyr pro nomine Christi, evidentius aderat et Saulus. Et sic aderat lapidantibus, ut non ei sufficeret si tantum suis manibus lapidaret. Ut enim esset in omnium lapidantium manibus, ipse omnium vestimenta servabat, magis sæviens omnes adjuvando, quam suis manibus lapidando. Audivimus, *Mane rapiet*: videamus, *ad vesperum dividet escas.* Voce Christi de cœlo prostratus est, et accipiens interdictum sæviendi, cecidit in faciem suam; prius prosternendus, deinde exigendus; prius percutiendus, postea sanandus. Non enim in illo Christus postea viveret, nisi occideretur in eo quod male ante vixisset. Quid ergo prostratus audivit? *Saule, Saule, quid me persequeris? Durum*

¹ In codice Regio et Victorino titulus est, *In Conversione S. Pauli.* Sed tamen Sirmondo, cujus primum cura ex istis codicibus vulgatus est hic sermo, Bedam sive Florum sequi placuit, qui constanter citat, *Ex Sermone de Paulo apostolo*, ad Rom. I, VIII et X, et ad Philipp. II. Cæterum ex hac uno sermone membratim dissecto conflati fuerant duo, scilicet qui in ante editis est sermo 14 de sanctis, et sermo 56 de Diversis.

² Castigatus ad d. r. t. v. vd. et ad Sirm.

³ ( ) as, inter Sirmondianos 24.

est tibi adversus stimulum calcitrare. Et ille, *Quis es, Domine?* Et vox desuper, *Ego sum Jesus Nazareus, quem tu persequeris.* Membris adhuc in terra positus caput in cœlo clamabat, et non dicebat, *Quid persequeris servos meos;* sed, *Quid me persequeris?* Et ille, *Quid me vis facere?* Jam parat se ad obediendum, qui prius sæviebat ad persequendum. Jam informatur ex persecutore prædicator, ex lupo ovis, ex hoste miles. Audivit quid facere debeat. Cæcus sane factus est: ut interiore luce fulgeret cor ejus, exterior ad tempus erepta est; subtracta est persecutori, ut redderetur prædicatori. Et eo tamen tempore, quo cætera non videbat, Jesum videbat. Ita et in ipsa ejus cæcitate mysterium informabatur credentium; quoniam qui credit in Christum, ipsum intueri debet, cætera nec nata computare; ut creatura vilescat, et Creator in corde dulescat.

2. *Paulus ad Ananiam, lupus ad ovem captivus adducitur.* Videamus ergo. Adductus est ad Ananiam, et Ananias interpretatur Ovis. Ecce lupus rapax adducitur ad ovem sequendam, non rapiendam. Sed ne repentinum ovis expavesceret lupum, ipse pastor de cœlo, qui hæc omnia faciebat, nuntiavit ovi lupum venturum, sed non sæviturum. Et tamen tam immanis fama lupum illum præcesserat, ut non posset ovis audito ejus nomine non conturbari. Nam cum Dominus Jesus eidem Ananix nuntiaret Paulum jam venisse ut crederet, et ad eum Ananiam ire debere, ait Ananias: « Domine, audivi de isto homine, quia multa mala operatus est in sanctos tuos: et nunc litteras accepit a principibus sacerdotum, ut ubicumque invenerit tui nominis sectatores, pertrahat. » Dominus autem ad illum: « Sine, et ego ei ostendam quæ illum oporteat pati pro nomine meo » (*Act.* IX, 13, 16). Mira et magna res geritur. Lupo sævitia interdicatur, lupus ad ovem captivus adducitur. Tanta autem præcesserat fama lupi raptoris, ut ejus nomine audito, timeret ovis etiam sub manu pastoris. Confortatur, ne jam putet sævientem, ne timeat tumentem. Ab agno pro ovibus mortuo fit ovis segura de lupo.

3. *Christus mitis et humilis, quomodo nec sileat, nec mitescat.* Deinde ille, cui præcedente Dominico cantavimus, *Domine, quis similis tibi? Ne sileas, neque mitescas, Deus* (*Psal.* LXXXII, 2); qui tamen dicit, *Venite ad me, et discite a me quoniam mitis sum, et humilis corde* (*Matth.* XI, 28 et 29): videamus quemadmodum utrumque exhibet, et in se ostendit sua eloquia consonare. Mitis est et humilis corde, quia *sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondeute sine voce, sic non aperuit os suum* (*Isai.* LIII, 7). Ligno suspensus pertulit odiorum flammam injustas; sustinuit ministras pessimi cordis linguas: quibus linguis illi percusserunt immaculatum, crucifixerunt justum. De quorum linguis dictum erat: *Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum machæra acuta.* Et quid fecit lingua? gladius acutus quid fecit? Occidit. Quid occidit? Occidit vitam mors, ut a vita occideretur mors. Quid ergo, quid fecit lin-

gua eorum gladius acutus? Audi quid fecit: vide quid sequitur. *Exaltare super cælos, Deus; et super omnem terram gloria tua (Psal. LVI, 5-6)*. Ecce quid fecit gladius acutus. Exaltatum super cælos novimus Dominum, non videndo, sed credendo: super omnem terram gloriam ejus, legendo, credendo, videndo. Vide ergo mitem et humilem corde, ut ad istam gloriam tropæum mortificatæ carnis adduceret. Vide illum mitem. Pendens dicebat: *Pater, ignosce illis, quia nesciant quid faciunt (Luc. xxiii, 34)*; et, *Discite a me quia mitis sum, et humilis corde*. Discamus a te, quia mitis es et humilis corde. Ubi magis apparere vel potuit, vel debuit dignius, quam in ipsa cruce? Cum in ligno membra penderent, cum clavis confixæ manus et pedes essent, cum adhuc illi sævirent linguis, cum se sanguine fuso non satiarent, cum ægrotantes medicum non agnoscerent: *Pater, inquit, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*. Tanquam diceret, Ego veni ægros curare: quod me non agnoscunt, febris immanitas facit. Mitis ergo et humilis corde dicit, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*.

4. *Erga Paulum exhibet utrumque; et non silet, et non mitescit. Tribulationes temporales futuræ gloriæ spe parvi pendendæ. Quid ergo, Ne sileas, neque mitescas, Deus? Impleat et hoc. Ecce non siluit: clamavit de cælo, Saule, Saule, quid me persequeris? Fecit, Non sileas: exhibeat, Et non mitescas. Primo quia non pepercit errori ejus, quia non pepercit sævitæ, quia anhelantem cædes voce prostravit, sævienti lumen eripuit, captivum ad Ananiam, quem persequens quærebatur, adduxit. Ecce non mitis, ecce sæviens, non in hominem, sed in errorem. Parum est hoc: adhuc non sileat, neque mitescat. Ananiæ timenti et trementi audito illius lupi famosi nomine, Ego, inquit, ostendam illi. Ego illi ostendam. Vide minantem, vide adhuc sævientem: Ego illi ostendam. Ne sileas, neque mitescas, Deus. Ostende persecutori, non solum bonitatem, verum etiam severitatem tuam. Ostende, patiatur quod fecit, discat et pati quod faciebat, sentiat et ipse quod aliis inferebat. Ego, inquit, illi ostendam quæ illum oporteat pati. Sed tanquam sæviens dicit, et implet quod dictum est, Ne sileas, neque mitescas, Deus. Non inde recedat, Discite a me quoniam mitis sum, et humilis corde. Ego illi ostendam quæ illum oporteat pati pro nomine meo. Ostendisti terrorem; subveni, ne patiatur et pereat quem fecisti, quem invenisti. Minax est, non silet, non mitescit, minatur. Ego illi ostendam quæ illum oporteat pati pro nomine meo. Ubi terror, ibi salus. Qui faciebat contra nomen, patiatur pro nomine. O sævitia misericors! Vides illum præparare ferrum: secturus est, non perempturus; curaturus, non occisurus. Christus dicebat, Ego illi ostendam quæ illum oporteat pati pro nomine meo. Sed quo fine? Ipsum qui patiebatur audi. Non sunt condignæ passionibus hujus temporis. Ipse dicit qui patiebatur, et sciebat pro quo nomine patiebatur, et quo fructu patiebatur. Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18). Sæviat mundus, fremat mun-*

us, increpet linguis, coruscet armis, quidquid potest faciat: quid faciet ad id quod accepturi sumus? Appendo quod patior, contra id quod spero. Hoc sentio, illud credo. Et tamen plus valet quod credo, quam quod sentio. Quidquid est quod sævit¹ pro nomine Christi, si potest vivi², tolerabile est: si non potest vivi, migrare hinc facit. Non exstinguit, sed accelerat. Quid accelerat? Ipsum præmium, ipsam dulcedinem; quæ cum venerit, sine fine erit. Opus cum fine, merces sine fine.

5. *Saulus unæ appellatus. Paulus, modicus et humilis. Iste ergo, fratres, iste vas electionis, primo Saulus a Saule. Recordamini enim qui nostis Litteras Dei, quis erat Saül. Rex pessimus, persecutor sancti servi Dei David: et ipse, si meministis, de tribu Benjamin. Inde iste Saulus, ducto secum tramite sæviendi, sed in sævitia non permansurus. Postea, si Saulus a Saule, Paulus unde? Saulus a rege sævo, cum superbus, cum sæviens, cum cædes anhelans: Paulus autem unde? Paulus, quia modicus. Paulus humilitatis nomen est. Paulus, postquam adductus est ad Magistrum, qui ait, Discite a me quoniam mitis sum, et humilis corde. Inde Paulus. Usus latinæ locutionis advertite: quia paulum, modicum dicitur. Paulo post videbo te, paulum hic expecta; id est, Post modicum videbo te, modicum hic expecta. Audi ergo Paulum: Ego sum, inquit, minimus Apostolorum (I Cor. xv, 9). Prorsus ego sum minimus Apostolorum: et alio loco, Ego sum novissimus Apostolorum (Id. iv, 9).*

6. *Humiles Deus exaltat. Et minimus, et novissimus, tanquam simbria de vestimento Domini. Quid tam exiguum, quid tam novissimum, quam simbria? Hac tamen tacta, mulier a fluxu sanguinis sanata est (Matth. ix, 20-22). In modico isto magnus erat, in minimo grandis habitabat; et tanto minus a se magnum excludebat, quanto magis minor erat. Quid miramur magnum habitare in angusto? Magis in minimis habitat. Audi illum dicentem, Super quem requiescet spiritus meus? Super humilem, et quietum, et timentem verba mea (Isai. lxxvi, 2). Ideo altus habitat in humili, ut humilem exaltet. Excelsus enim est Dominus, et humilia respicit; excelsa autem a longe cognoscit (Psal. cxxxvii, 6). Humilia te, et propinquabit tibi: extolle te, et recedet a te.*

7. *De Christo crucifixo non erubescendum. Minimus ergo iste quid dicit? Quod audivimus hodie: Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (Rom. x, 10). Multi credunt corde, et erubescunt confiteri ore. Sciat, fratres, prope jam neminem esse Paganorum, qui non apud se ipsum miretur, et sentiat impleri prophetias de Christo exaltato super cælos; quia vident super omnem terram gloriam ejus. Sed cum se invicem timent, sibimet invicem erubescunt, faciunt a se longe salutem: quia ore confessio fit ad salutem. Quid prodest corde credi-*

¹ sirm. et quidam Mss., *sentit*.

² quidam codices hęc et proximo loco pro, *vivi, habent, vinci*.

disse ad justitiam, si os dubitat proferre quod corde conceptum est? Intus fidem Deus videt: sed parum est. Ne confitearis humilem, times superbos; et ei præponis superbos, qui pro te displicuit superbis. Humilem times confiteri Filium Dei. Magnum Verbum Dei, virtutem Dei, sapientiam Dei non erubescis confiteri: natum, crucifixum, mortuum erubescis confiteri. Altus, excelsus et æqualis Patri, per quem facta sunt omnia, per quem factus es et tu, factus est quod tu; factus est propter te homo, propter te natus, propter te mortuus. Ægrote, quomodo sanaberis, qui de medicamento tuo erubescis? Elige tempus. Nunc est tempus: postea contemptus ille veniet admirandus, iudicatus ille veniet iudicaturus, occisus ille veniet excitaturus, exhonoratus ille veniet honoraturus. Modo, et postea: modo in fide res est, postea in manifestatione erit. Elige hoc tempore quam partem teneas in futuro. De Christi nomine erubescis? Ex eo quod erubescis modo hominibus, habes erubescere, cum venerit in gloria sua redditurus quod promisit bonis, quod minatus est malis. Ubi eris tu? Quid facies, si te attendat ille excelsus, et dicat tibi, Erubui de humilitate mea, non eris in claritate mea? Discedat ergo mala verecundia; accedat salubris impudentia, si impudentia dicenda est: sed tamen, fratres, extorsi mihi ut hoc dicerem, nec prorsus timerem.

8. *De Christi morte cur non erubescendum. Christus suscepit duo mala nostra, ut daret duo bona sua.* Nolo enim erubescamus de Christi nomine. Inultetur nobis quod credimus in crucifixum, in occisum. Plane in occisum; sed de quo nisi sanguis manaret, chirurgum peccatorum nostrorum adhuc maneret. Prorsus in occisum credidi: sed hoc in illo occisum est quod sumpsit de me, non unde fecit me. Prorsus in occisum credo, sed in quem occisum? Qui venit aliquis, et accepit aliquid. Quis venit? *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Ecce quis venit: quid accepit? *Sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus (Philipp. II, 6, 7).* Ille factor factus, ille creator creatus. Sed in quo factus et creatus? In forma servi, accipiendo formam servi, non amittendo formam Dei. In hac ergo forma servi, in eo quod a nobis pro nobis accepit, et natus est, et passus est, et resurrexit, et ascendit in cælum. Quatuor res dixi. Natus est, mortuus est, resurrexit, et ascendit in cælum. Duo prima, duo novissima: duo prima, natus est, mortuus est; duo novissima, resurrexit, ascendit in cælum. In duobus primis conditionem tuam tibi ostendit: in duobus novissimis mercedis exemplum præbuit. Nasci et mori noveras: plena est his duobus regio mortalium. Quid hic abundat in omni carne, nisi nasci et mori? Hoc homo cum pecore habet: hanc ergo vitam cum pecoribus communem ducimus. Nati sumus, morituri sumus. Istud nondum noveras, resurgere, et in cælum ascendere. Duo noveras, duo non noveras: suscepit quod noveras, ostendit quod non noveras: patere

quod suscepit, spera quod ostendit.

9. *Mors non timenda temporalis, sed æterna.* Quid enim, si nolis mori, non es moriturus? Quid times, quod vitare non potes? Times, quod et si nolis, erit; et non times, quod etsi nolis, non erit. Quid est quod dixi? Omnibus hominibus natis constituit Deus mortem, per quam de isto sæculo emigrent. Exceptus eris a morte, si exceptus fueris a genere humano. Quid facis? Numquid tibi modo dicitur, Elige utrum velis esse homo? Jam homo es, venisti. Quomodo hinc exeas, cogita: natus es, moriturus es. Fuge, cave, repelle, redime: mortem potes differre, non auferre. Veniet, etsi nolis: veniet quando nesciis. Quid ergo times, quod etsi nolueris, erit? Time potius, quod si nolueris, non erit. Quid est hoc? Impiis, infidelibus, blasphemis, perjuris, iniquis, et omnibus malis gehennæ ignes ardentis et æternas flammæ minatus est Deus. Primo compara hæc duo, mortem ad momentum, et pœnas in æternum. Times mortem ad momentum, veniet, etsi nolis: time pœnas in æternum, quæ non venient, si nolueris. Multo majus est quod timere debes, et in potestate habes ne veniat tibi; et majus est, et longe majus, incomparabiliter majus quod timere debes, et in potestate habes ne veniat tibi. Etenim si bene vixeris, si male vixeris, moriturus es: non effugies ut non moriaris, seu vivendo bene, seu vivendo male. At vero si elegeris hic bene vivere, in æternas pœnas non mitteris. Quia vero eligere non potes hic, ne moriaris; elige cum vivis, ne in æternum moriaris. Hæc est fides, hoc Christus ostendit moriendo et resurgendo. Moriendo ostendit, quod velis nolis passurus es: resurgendo ostendit, quod si bene vixeris, accepturus es. *Hic corde creditur ad justitiam, ore confessio fit ad salutem.* Sed times confiteri, ne insultent tibi homines, non qui non crediderunt; nam et ipsi intus credunt: sed ne insultent tibi qui confiteri erubescunt. Audi quod sequitur: *Dicit enim Scriptura, Omnis qui crediderit in eum, non confundetur (Rom. x, 10, 11).* Hæc meditare, in his esto: hæc est esca non ventris, sed mentis. Ille qui mane rapiebat, ipsas escas ad vesperum dividebat. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCLXXX* (a).

In Natali martyrum Perpetuæ et Felicitatis, I (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Perpetua et Felicitas*

* Collatus cum r. rm. t. v. et cum Lov.

(a) Alias, de Diversis 105.

(b) Possidius in Indiculo, cap. 10, recenset « de Natali Perpetuæ et Felicitatis Tractatus tres. » Quartum nomine Augustini prænotatum, e Vaticano Ms. eruit Holstenius, dubios inter Sermones collocandum. De his martyribus Tertullianus in libro de Anima, cap. 55, et martyrologia nonis martii. Locum et tempus quo passæ sunt, inquit Henricus Valesius, præfatione ad earum Acta Parisiis impressa. Eas porro Carthagine, ubi corpora ipsarum sepulta Victor in lib. I de Persecutione Vandalica scripsit, contendit martyrium consummasse: et quidem non apud Tuburbum Mauritanie, uti in multis martyrologiis ferebatur, passas fuisse probat; sed de Tuburbo majore, quæ erat Proconsularis provincie civitas, dicere prætermisit. Annum deinde earumdem passioni, non Severi tertium, sed undecimum, qui fuit Christi melius 205, assignari demonstrat.

perpetuæ felicitatis præmium insigni martyrio adeptæ. Hodiernus dies anniversaria replicatione nobis in memoriam revocat, et quodam modo repræsentat diem, quo sanctæ famulæ Dei Perpetua et Felicitas coronis martyrii decoratæ, perpetua felicitate floruerunt, tenentes nomen Christi in prælio, et simul invenientes etiam suum nomen in præmio. Exhortationes earum in divinis revelationibus, triumphosque passionum, cum legerentur, audivimus; eaque omnia verborum digesta et illustrata luminibus, aure percepimus, mente spectavimus, religione honoravimus, charitate laudavimus. Debetur tamen etiam a nobis tam devotæ celebritati sermo sollemnis, quem si meritis earum inparem profero, impigrum tamen affectum gaudio tantæ festivitatis exhibeo. Quid enim gloriosius his feminis, quas viri mirantur facilius, quam imitantur? Sed hoc illius potissimum laus est, in quem credentes, et in cuius nomine fideli studio concurrentes, secundum interiorem hominem, nec masculus, nec femina inveniuntur; ut etiam in his quæ sunt feminæ corpore, virtus mentis sexum carnis abscondat, et in membris pigeat cogitare, quod in factis non potuit apparere. Calceatus est ergo draco pede casto et victore vestigio, cum erectæ demonstrarentur scalæ, per quas beata Perpetua iret ad Deum. Ita caput serpentis antiqui, quod fuit præcipitium feminæ cadenti, gradus factum est ascendenti.

CAPUT II. — 2. *Gloria martyrum.* Quid hoc spectaculo suavius? quid hoc certamine fortius? quid hac victoria gloriosius? Tunc cum bestiis sancta objicerentur corpora, toto amphitheatro fremebant gentes, et populi meditabantur inania. Sed qui habitat in cælis, irridebat eos, et Dominus subsannabat eos (*Psal.* II, 1, 4). Nunc autem posterii illorum, quorum voces in carnem martyrum impie sæviebant, merita martyrum piis vocibus laudant. Neque tunc tanto concursu hominum ad eos occidendos cavea crudelitatis impleta est, quanto nunc ad eos honorandos ecclesia pietatis impletur. Omni anno spectat cum religione charitas, quod uno die cum sacrilegio commisit impietas. Spectaverunt et illi, sed longe voluntate dissimili. Illi clamando faciebant, quod mordendo bestię non implebant. Nos autem et quod fecerunt impii, miseramur, et quod pii passi sunt, veneramur. Illi viderunt oculis carnis, quod cordis immanitati refundere: nos aspiciamus oculis cordis, quod illis creptum est, ne viderent. Illi mortua lætati sunt corpora martyrum, nos mentes mortuas dolemus illorum. Illi sine lumine fidei martyres putaverunt extinctos, nos fidelissimo intuitu cernimus coronatos. Denique illorum insultatio facta est nostra exsultatio. Et hæc quidem religiosa et sempiterna: illa vero tunc impia, nunc plane jam nulla.

CAPUT III. — 3. *Martyrum cur maxima præmia.* *Vitæ hujus laboriosæ amor.* Præmia martyrum, charissimi, maxima credimus, et rectissime credimus. Sed si certamina diligenter intueamur, nequaquam illa tam magna esse mirabimur. Nam vitæ hujus quamvis laboriosæ ac temporalis, tamen tanta dul-

cedo est, ut cum homines non possint efficere ne moriantur, tamen multis et magnis conatibus agant ne cito moriantur. Pro morte auferenda nihil fieri potest, et pro ea differenda sit quidquid potest. Certe omni animæ laborare molestum est: et tamen etiam ab his, a quibus nihil seu boni, seu mali, post hanc vitam speratur, omnibus laboribus agitur, ne labor omnis morte finiatur. Quid illi, qui vel errore post mortem futuras falsas et carnales delicias suspicantur, vel recta fide quietem quamdam ineffabiliter tranquillissimam et beatissimam sperant, nonne etiam ipsi satagunt, et magnis curis agunt ne cito moriantur? Quid sibi enim aliud volunt pro victu necessario tot labores, tanta servitus, sive medicinæ, sive aliorum obsequiorum, quam vel exigunt ægroti, vel exhibetur ægrotis, nisi ne ad terminum mortis cito veniantur? Quanti itaque comparanda est in futura vita nulla mortis illatio, cujus tam pretiosa est in hac vita sola dilatio? Tanta quippe est etiam hujus ærumnosæ vitæ nescio quæ suavitas, tantusque in natura utcumque viventium horror mortis, ut nec illi mori velint, qui per mortem ad vitam transeunt, in qua mori non possint.

CAPUT IV. — 4. *Martyres et mortem et dolores pro Christo contempserunt.* Hanc igitur vivendi tantam jucunditatem metumque moriendi charitate sincera, spe certa, fide non ficta martyres Christi præcipua virtute contemnunt. In his promittentem minantemque mundum post tergum relinquentes, in anteriora se extendunt. Hæc varie sibilantis calcantes caput serpentis ascendunt. Omnium quippe victor est cupiditatum, qui tanquam tyrannum subjugat amorem vitæ hujus, cujus satellites sunt omnes cupiditates. Nec est omnino quo in hac vita vinculo teneatur, quisquis vitæ ipsius amore non tenetur. Timori autem mortis et corporales dolores solent utcumque conferri. Nam aliquando ille, aliquando iste vincit in homine. Mentitur tortus, ne moriatur; mentitur et moriturus, ne torqueatur. Verum dicit, non ferendo tormenta, ne pro se mentiendo torqueatur. Sed superet horum quilibet in mentibus quibuslibet. Martyres Christi pro nomine et justitia Christi utrumque vicerunt: nec mori, nec dolere timuerunt. Vicit in eis qui vixit in eis; ut qui non sibi, sed illi vixerunt, nec mortui morerentur. Ipse eis exhibebat spirituales delicias, ne sentirent corporales molestias; quantum non defectioni, sed exercitationi sufficeret. Nam ubi erat illa femina, quando ad asperrimam vaccam se pugnare non sensit, et quando futurum esset quod jam fuerat, inquisivit? Ubi erat? Quid videns, ista non viderat? Quo fruens, ista non senserat? Quo amore alienata, quo spectaculo avocata, quo poculo inebriata? Et adhuc hærebat nexibus carnis, adhuc moribunda membra gestabat, adhuc corruptibili corpore gravabatur. Quid, cum resolutæ his vinculis animæ martyrum post labores periculosi certaminis, triumphis angelicis exceptæ atque resectæ sunt, ubi non eis dicitur, Implete quod jussi; sed, Accipite quod promisi? Qua nunc jucunditate spiritualiter epu-

laantur? Quam securi in Domino, et quam sublimi honore gloriantur, quis terreno docere possit exemplo?

CAPUT V. — 5. *Felicitas martyrum alia ante, alia post resurrectionem.* Et hæc quidem vita, quam nunc beati martyres habent, quamvis jam nullis possit sæculi hujus felicitatibus vel suavitatibus comparari, parva particula promissionis agitur, imo solatium dilationis. Veniet autem retributionis dies, ubi corporibus redditis, totus homo recipiat quod meretur. Ubi et illius divitis membra quæ quondam temporali purpura decorabantur, æterno igne torreantur, et caro pauperis ulcerosi mutata inter Angelos fulgeat: quamvis etiam nunc ille guttam ex digito pauperis apud inferos sicut, et ille in sinu justi deliciose requiescat (*Luc. xvi, 19-24*). Sicut enim plurimum distat inter læticias miseriarum somniantium et vigilantium; ita multum interest inter tormenta vel gaudia mortuorum et resurgentium: non quod spiritus defunctorum sicut dormientium necesse sit falli; sed quod alia est animarum sine ullis corporibus requies, alia cum corporibus cœlestibus claritas et felicitas Angelorum, quibus æquabitur resurgentium multitudo fidelium: in qua gloriosissimi martyres præcipua sui honoris luce fulgebunt, ipsaque corpora in quibus indigna tormenta perpessi sunt, eis digna in ornamenta vertuntur.

CAPUT VI. — 6. *Solemmitates martyrum, quo animo celebrandæ.* Martyres miserantur nos, ac precantur pro nobis. Unde solemnitates eorum, sicut facimus, devotissime celebremus, sobria hilaritate, casta congregatione, fideli cogitatione, fidenti prædicatione. Non parva pars imitationis est, meliorum congaudere virtutibus. Illi magni, nos parvi: sed benedixit Dominus pusillos cum magnis (*Psal. cxiii, 15*). Præcesserunt, præminuerunt. Si eos sequi non valemus actu, sequamur affectu: si non gloria, certe lætitia: si non meritis, votis: si non passione, compassione: si non excellentia, connexionione. Non nobis parum videatur quod ejus corporis membra sumus, cujus et illi, quibus æquiparari non possumus. *Quia si unum membrum patitur, compatiuntur omnia membra: ita cum glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra* (*I Cor. xii, 26*). Gloria capiti, unde consulitur et superioribus manibus, et infimis pedibus. Sicut ille unus animam suam pro nobis posuit: ita et imitati sunt martyres, et animas suas pro fratribus posuerunt, atque ut ista populorum tanquam germinum copiosissima fertilitas surgeret, terram suo sanguine irrigaverunt. Fructus laboris ergo illorum etiam nos sumus. Miramur eos, miserantur nos. Gratulamur eis, precantur pro nobis. Illi corpora sua tanquam vestimenta straverunt, cum pullus Dominum portans in Jerusalem duceretur: nos saltem velut ramos de arboribus cædentes, de Scripturis sanctis hymnos laudesque decerpimus, quas in commune gaudium proferamus (*Matth. xxi, 7-9*). Omnes tamen eidem Domino paremus, eundem magistrum sequimur, eundem principem comitamur, eidem capiti subjungimur, ad eandem Jerusalem tendimus, eandem secta-

mur charitatem, eandemque amplectimur unitatem.

SERMO CCLXXXI* (a).

In Natali martyrum Perpetuæ et Felicitatis, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *In Perpetua et Felicitate Christus invictus.* Refulget et præeminet inter comites martyres et meritum et nomen Perpetuæ et Felicitatis, sanctarum Dei famularum. Nam ibi est corona gloriosior, ubi sexus infirmior. Quia profecto virilis animus in feminas majus aliquid fecit, quando sub tanto pondere fragilitas feminea non defecit. Bene inhæserant uni viro, cui virgo casta unica exhibetur Ecclesia (*II Cor. xi, 2*). Bene, inquam, inhæserant illi viro, a quo virtutem traxerant, qua resisterent diabolo: ut femine prosternerent inimicum, qui per feminam prostraverat virum. Ille in eis apparuit invictus, qui pro eis factus est infirmus. Ille eas ut meteret, fortitudine implevit; qui eas seminaret, semetipsum exinanivit. Ille eas ad hos honores laudesque perduxit, qui pro eis opprobria et crimina audivit. Ille fecit feminas viriliter et fideliter mori, qui pro eis dignatus est de femina misericorditer nasci.

CAPUT II — 2. *Perpetuæ victoria de diabolo.* Delectat autem piam mentem tale spectaculum contueri, quale sibi beata Perpetua de se ipsa revelatum esse narravit, virum se factam certasse cum diabolo. Illo quippe certamine in virum perfectum etiam ipsa carerebat, in mensuram ætatis plenitudinis Christi (*Ephes. iv, 15*). Merito ille vetus ac veterator inimicus, ne ullas præteriret insidias, qui per feminam deceperat virum, quia viriliter secum agentem feminam sensit, per virum eam superare tentavit. Nec maritum supposuit, ne illa quæ jam superna cogitatione habitabat in cœlis, suspicionem desiderii carnis erubescendo permaneret fortior; sed patrem verbis deceptionis instruxit, ut religiosus animus, qui non molliretur voluptatis instinctu, pietatis impetu frangeretur. Ubi sancta Perpetua tanta patri moderatione respondit, ut nec præceptum violaret, quo debetur honor parentibus, nec dolis cederet, quibus altior (b) agebat inimicus. Qui undique superatus, eundem patrem ejus virga percuti fecit; ut cujus verba contempserat, saltem verbera condoleret. Ibi vero doluit illa senis parentis injuriam; et cui non præbuit assensum, servavit affectum. Oderat quippe in illo stultitiam, non naturam; et ejus infidelitatem, non originem suam. Majore igitur gloria tam dilectum patrem male suadentem fortiter repulit, quem vapulantem videre sine mœrore non potuit. Proinde et dolor ille nihil retraxit robori fortitudinis, et aliquid addidit laudibus passionis. *Diligentibus enim Deum omnia cooperantur in bonum* (*Rom. viii, 28*).

CAPUT III. — 3. *Felicitatis partus et martyrium.* Felicitas vero etiam in carcere prægnans fuit. In parturiendo femineam conditionem feminea voce testata est. Non aberat Evæ poena, sed aderat Mariæ gra-

* Castigatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(a) Alias, de Diversis 104.

(b) Forte, astutior.

lia. Exigebatur quod mulier debebat : opitulabatur quem Virgo pepererat. Denique editus est partus, immaturo mense maturus. Actum est enim divinitus, ut non suo tempore onus uteri poneretur, ne suo tempore honor martyrii differretur. Actum est, inquam, divinitus, ut indebito die fetus ederetur, dum tamen tanto comitatu debita Felicitas redderetur : ne si defuisset, non solum socia martyribus, verum etiam ipsorum martyrum præmium defuisse videretur. Hoc enim erat nomen ambarum, quod munus est omnium. Nam cur omnia martyres perferunt, nisi ut perpetua felicitate gloriantur? Hoc ergo illæ vocabantur, ad quod cuncti vocantur. Et ideo cum esset in illo certamine plurimus comitatus, harum duarum nominibus omnium est significata perennitas, omnium signata solemnitas.

SERMO CCLXXXII * (b).

In Natali martyrum Perpetuæ et Felicitatis, III.

CAPUT PRIMUM. — 1. *De nominibus martyrum Perpetuæ et Felicitatis.* Duarum sanctarum martyrum festum diem hodie celebramus, quæ non solum eminentibus in passione virtutibus, verum etiam pro tanto labore pietatis mercedem suam cæterorumque sociorum propriis vocabulis signaverunt. Perpetua quippe et Felicitas nomina duarum, sed merces est omnium. Neque enim omnes martyres in certamine passionis atque confessionis ad tempus fortiter laborarent, nisi ut perpetua felicitate gauderent. Divina ergo providentia gubernante istæ non solum martyres, verum etiam conjunctissimæ comites, sicut factum est, esse debuerunt, ut unum suæ gloriæ diem signarent, communemque solemnitatem celebrandam posteris propagarent. Sicut enim exemplis gloriosissimi certaminis ut imitemur hortantur; ita suis nominibus munus inseparabile nos accepturos esse testantur. Ambæ invicem teneant, invicem nectant. Alteram sine altera non speramus. Nam nec prodest perpetua, si felicitas non sit; et felicitas deserit, si perpetua non sit. Hæc de vocabulis Martyrum, quibus consecratus est dies, pro tempore pauca suffecerint.

CAPUT II. — 2. *Feminae de hoste victrices.* Quod autem attinet ad istas quarum sunt ista vocabula, sicut audivimus, cum earum passio legeretur, sicut memoriæ traditum novimus, istæ tantarum virtutum atque meritorum, non solum feminae, verum etiam mulieres fuerunt. Quarum altera et mater, ut ad infirmitatem sexus impatientior adderetur affectus, ut in omnibus eas hostis attentans, tanquam non valentes dura et crudelia persecutionis onera sustinere, cessuras sibi continuo, et suas crederet mox futuras. Sed illæ interioris hominis cautissimo et fortissimo robore omnes ejus obtulerunt insidias, impetusque fregerunt.

CAPUT III. — 3. *Cur martyrum comitum nomina*

* Castigatus ad r. rm. t. v. et ad Lov.

(b) Alias, de Diversis 105.

non pariter celebrantur. In hoc insignis gloriæ comitatus etiam viri martyres fuerunt, eodem ipso die etiam viri fortissimi passione vicerunt; nec tamen eundem diem suis nominibus commendaverunt. Quod non ideo factum est, quia feminae viris morum dignitate prælatæ sint: sed quia et muliebris infirmitas inimicum antiquum miraculo majore devicit, et virilis virtus propter perpetuam felicitatem certavit.

SERMO CCLXXXIII * (a).

In Natali martyrum Massilitanorum (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Gratia Dei prædicanda in festis martyrum. Voluptas et dolor, duo incitamenta ad peccandum.* Fortitudinem sanctorum martyrum sic in eorum passione miremur, ut gratiam Domini prædicemus. Neque enim et illi in se ipsis laudari voluerunt, sed in illo cui dicitur, *In Domino laudabitur anima mea.* Hoc qui intelligunt, non superbiunt: cum tremore petunt, cum gaudio accipiunt: perseverant, jam non amittunt. Quia enim non superbiunt, mites sunt. Et ideo cum dixisset, *In Domino laudabitur anima mea;* addidit, *Audiant mites, et jucundentur* (Psal. xxxiii, 5). Quid caro infirma, quid vermis et putredo esset, nisi quod cantavimus verum esset, *Deo subjicietur anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea* (Psal. lxi, 6)? Etenim ut mala omnia pro fide martyres tolerarent, virtus eorum patientia nominatur. Duo sunt enim quæ in peccata homines aut illiciunt, aut impellunt; voluptas, aut dolor: voluptas illicit, dolor impellit. Contra voluptates, necessaria est continentia; contra dolores, patientia. Hoc enim modo suggeritur humanæ menti, ut peccet: aliquando dicitur, *Fac, et hoc habebis;* aliquando autem, *Fac, ne hoc patiaris.* Voluptatem præcedit promissio, dolorem comminatio. Ut ergo habeant homines voluptatem, vel non patiantur dolorem, peccant. Ideo Deus contra ista duo, quorum est unum in blanda promissione, alterum in terribili comminatione, et promittere dignatus est, et terrere; promittere regnum cælorum, terrere de suppliciis inferorum.

CAPUT II. — *Dulcis est voluptas, sed dulcior Deus. Malus est dolor temporalis, sed peior est ignis æternus. Habes quod ames pro mundi amoribus, imo pro immundis amoribus. Habes quod timeas, pro mundi terroribus.*

2. *Patientia et continentia, dona Dei sunt. Cognitio gratiæ Dei et gratitudo.* Sed parum est moneri, nisi impetres adjuvari. Præsens ergo psalmus quem cantavimus, docuit nos, a Deo utique esse patientiam nostram contra dolores. Unde invenimus ab ipso esse et continentiam nostram, quæ necessaria est contra

* Castigatus ad eb. r. t. v. et ad Ulim. Par. Lov.

(a) Alias, de Diversis 42.

(b) sic in prius editis prænotatur, sic in ipsa Bedæ et Flori Collectione ad I Cor. ii. Tametsi hic sub finem sermonis unus martyr laudatur, non plures. Prodiit nimirum sermo iste ex lectionariis, quibus in manuscriptis tractatus videmus truncatos plerumque ac festivitatis diversis cum insigni mutatione aptatos. Hunc in antiquo Germanensi lectionario inter sermones de S. Vincentio descripserant legendum « in Refectorio. » Massilitanorum martyrum solemnitas incidit in diem novam aprilis.

voluptates? Habes evidentissimum testimonium: *Et cum scirem, inquit, quia nemo potest esse continens, nisi Deus det; et hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum* (Sap. viii, 21). Ergo si habes aliquid a Deo, et nescis a quo habeas, non eris muneratus, quia remanes ingratus. Si nescis a quo habeas, non agis gratias: non agendo gratias, et quod habes perdis. *Qui enim habet, dabitur ei. Quid est, plene habere? Scire unde habeas. Qui autem non habet, id est, nescit unde habeat, et quod habet auferetur ab eo* (Matth. xiii, 12). Denique sicut idem ait, *Hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum*. Sic et apostolus Paulus ait, cum commendaret nobis gratiam Dei in Spiritu sancto.

CAPUT III. — 5. *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est. Et quasi diceretur illi, Unde discernis? secutus adjunxit, Ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis* (I Cor. ii, 12). Ergo Spiritus Dei, Spiritus est charitatis: spiritus hujus mundi, spiritus est elationis. Qui habent spiritum hujus mundi, superbi sunt, ingrati sunt Deo. Multi¹ dona ejus habent, sed non colunt eum a quo habent: ideo sunt infelices. Aliquando unus habet dona majora, alter habet minora: verbi gratia, intelligentiam, memoriam. Dona Dei sunt. Invenis aliquando hominem acutissimum, memorem ad incredibilem admirationem; invenis alium parvo intellectu, memoria non tenaci, sed utroque parvo præditum: illum autem superbum, istum humilem; istum de parvis Deo gratias agentem, illum majora sibi tribuentem.

CAPUT IV. — Melior est incomparabiliter Deo gratias agens de parvo, quam se extollens de magno. Illum enim qui de parvo gratias agit, ad magnum Deus admittit: qui autem de magnis gratias non agit, et quod habet amittit. *Qui enim habet, dabitur ei; qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo. Quomodo non habet, si habet? Non habens habet, qui nescit unde habeat. Tollitur enim a Deo res sua, et remanet illi iniquitas sua. Ergo nemo est continens, nisi Deus det. Habes munus contra voluptates: Quoniam hoc ipsum, inquit, erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum: nemo est continens, nisi Deus det. Habes munus contra dolores: Quoniam ab ipso est, inquit, patientia mea. Ergo sperate in eum, omne concilium plebis. In eum sperate, nolite vestris viribus fidere. Illi confitemini mala vestra, ab illo sperate bona vestra. Sine illius adjutorio nihil eritis, quantumcumque superbi fueritis. Ergo ut humiles esse valeatis, effundite coram illo corda vestra. Et ne in vobis male remaneatis, dicite quod sequitur, Deus adjutor noster est* (Psal. lxi, 9).

CAPUT V. — 4. *Vera et falsa patientia. Contra Donatistas. Hunc adjutorem, ut vinceret, beatus Martyr habuit, quem miramur, cujus solemnitatem hodie celebramus. Sine illo non vinceret. Et si dolores vinceret, diabolum non vinceret. Aliquando enim victi a diabolo, vincunt dolores; non habentes patientiam, sed duritiam. Ille ergo adjutor adfuit, ut donaret ei veram fidem, faceret ei bonam causam, et pro bona causa*

donaret patientiam. Tunc enim est patientia, quando præcedit bona causa. Non enim et ipsam fidem alius quam Deus donat. Breviter utrumque commendavit Apostolus, et causam pro qua patiamur, et patientiam qua mala perferamus, a Deo nobis esse. Exhortans enim martyres ait: *Quia vobis donatum est pro Christo. Ecce causa bona, quia pro Christo: non pro sacrilegio contra Christum, pro hæresi et schismate contra Christum. Christus enim ait: Qui mecum non colligit, spargit* (Luc. xi, 25). Ergo, *Vobis, inquit, donatum est pro Christo, non solum ut credatis in eum, sed etiam ut patiamini pro eo* (Philipp. i, 29). Hæc est vera patientia. Hanc ergo patientiam diligamus, hanc teneamus: et si nondum habemus, petamus; et recte cantamus, *Deo subjicietur anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea*.

SERMO CCLXXXIV * (a).

in Natali martyrum Mariani et Jacobi (b).

1. *Martyrum patientia, donum Dei. Hodierno die reddendi nostri debiti, propitio Deo, tempus illuxit. Cum ergo devoti sint debitores, quare tumultuantur exactores? Si omnium mentes quietas habeamus, ad omnes potest pervenire quod reddimus. De passione et gloria sanctorum martyrum sermo debetur. Quoniam ergo illi gloriosissime passi sunt, patientiam nobis indicunt. Pertulerunt ergo illi turbas sævientes, nos habeamus populos acquiescentes, quia vidimus credentes. Laudanda est martyrum constantia, sed ei laudandæ quæ sufficit eloquentia? Quando impleo loquendo, quod vestris cordibus factum est jam credendo? Unde autem tantum donum patientiæ? Unde, nisi unde omne datum optimum? Unde datum optimum, nisi unde donum perfectum? Sic enim et ibi scriptum est, « Patientia autem opus perfectum habet. Omne, » inquit, « datum optimum et omne donum perfectum est descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec momenti obumbratio » (Jacobi i, 4, 17). Adhumanas mentes mutabiles de fonte immutabili descendit patientia, quæ et ipsas faciat immutabiles. Unde homini placere Deo, nisi a Deo? Unde homini bona vita, nisi a fonte vitæ? Unde homini illuminatio, nisi ab æterno lumine? *Quoniam apud te est, inquit, fons vitæ. Apud te est, inquit: poteram dicere, A me; sed si dixero, A me, recedo a te. Apud te ergo fons vitæ. In lumine tuo; non in nostro: In lumine tuo videbimus lumen* (Psal. xxxv, 10). Ergo, *Accedite ad eum, et illuminamini* (Psal. xxxiii, 6). Fons est vitæ; accede, bibe, et vive: lumen est; accede, cape, et vide. Si non influat ille, siccus eris.*

2. *Martyres blanditiis carnalium parentum tentati. Mariani mater Maria in filii sui passione exsultat. Hinc ergo martyres nostri, hinc hiberunt: hinc ebriati non agnoverunt suos. Quam multos enim martyres sanctos*

* Hic sermo nostris in Mss. non inventus.

(a) Alias, 1 inter editos ex majoris Carthusiæ manuscriptis.

(b) Marianus lector et Jacobus diaconus in martyrologiis celebrantur die aprilis trigesima; in antiquo autem Ecclesiæ Carthaginiensis calendario, die sexta maii. Martyrium in Valeriani et Galieni persecutione apud Lambesam Numidiæ civitatem simul consummarunt.

¹ sic aliquot libri. At Lov., *Multa*.

putamus propinquante passione, blanditiis suorum fuisse tentatos, conantium eos ad hujus vitæ temporalem et vanam et fugitivam dulcedinem revocare? Sed illi qui de fonte, qui est apud Deum, sitientes biberant, et inebriati erant, Christum confitendo ructuabant; suos carnales et vino erroris ebrios, male amantes, et suadendo a vita revocantes non attendebant, non agnoscebant. Non ex illis erat Mariani mater, non ex illis male suadentibus, carnaliter blandientibus, amando decipientibus: non erat ex illis sancti Mariani mater. Nomen non inane portabat, non frustra Maria vocabatur (a): mulier quidem illa, non virgo, non intacta de Spiritu sancto, sed tamen pudica de marito, tale pignus pepererat, quod ad gloriosissimam passionem suis potius exhortationibus deducebat, quam inde suis malis blanditiis revocabat. O sancta et tu Maria, impar quidem merito, sed par voto! felix et tu! Peperit illa martyrum Principem, peperisti tu Principis martyrem: peperit illa testium Judicem, peperisti tu Judicis testem. Felix partus, felicius affectus. Quando peperisti genuisti, quando amisisti exultasti. Quid est hoc, Quando peperisti genuisti, exultasti quando amisisti? Non frustra, nisi quia non amisisti. Ubi dolor non erat, fides erat. Carnalem dolorem de corde fides spiritualis excluderat. Videbas te filium non amittere, sed præmittere: totum quod gaudebas, sequi volebas.

3. *Fortitudo martyrum non ab ipsis, sed a Deo.* Miramur ista, laudamus ista, amamus ista. O beati martyres, unde vobis ista? Scio vobis corda humana: unde vobis ista divina? Ego dico, A Deo: quis est qui dicat, A vobis? Quis est qui vos male laudando invidet vobis? Nescio quis dicit a vobis hæc esse? Respondete illi, *In Domino laudabitur anima mea.* Nescio quis dicit a vobis hæc esse? Respondete illi, si mites estis, respondete, *In Domino laudabitur anima mea.* Respondete et hoc in populo Dei, *Audiant mites, et jucundentur (Psal. xxxiii, 5).* Nescio quis dicit a vobis hæc esse? Respondete illi, *Non potest homo accipere quidquam, nisi datum ei fuerit desuper (Joan. iii, 27).* Nobis enim et vobis ait Dominus Jesus, *Sine me nihil potestis facere (Id. xv, 5).* Sine me, inquit, nihil potestis facere: et vobis hoc dictum est; agnoscite verba pastoris, cavete adulationem deceptoris: superbia ista, impia, iniqua, ingrata, scio quia displicet vobis. Martyres sancti, passi estis pro Christo; sed vobis profuit quod passi estis, non Christo. Quid vobis deesset, nisi vobis donatum esset? Hæc repellite ab auribus vestris inimici venena serpentis. Lingua illa est, quæ dixit, *Eritis sicut dii (Gen. iii, 5).* Præcipitavit hominem arbitrium liberum ingratum, arbitrium liberatum dicat nunc Domino, *Patientia Israel, Domine (Jerem. xvii, 15).* Quid, infidelis, superbis? laudas martyrum patientiam, quasi a se ipsis possent esse patientes? Apostolum potius audi

Gentium doctorem, non infidelium deceptorem. Certe in martyribus patientiam pro Christo laudas, et eam ipsis assignas? Audi potius Apostolum martyres alloquentem, et corda humana sedantem. Audi, inquam, dicentem, *Quia vobis donatum est pro Christo.* Audi pietatem exhortantem, non adulationem fallentem: *Vobis, inquit, donatum est.* Donatum est, audi: *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut credatis in eum, verum etiam ut patiamini pro eo (Philipp. i, 29).* *Vobis donatum est: quid ad hanc sententiam addi potest? Vobis donatum est: agnosce donatum, ne perdas usurpatum.* *Vobis, inquit, donatum est pro Christo: quid pro Christo, nisi pati? Sed non suspiceris, audi sequentia: non solum ut credatis in eum; quia et hoc donatum est: sed non hoc solum donatum est; verum etiam ut patiamini pro eo, et hoc donatum est.* Convertat dorsum martyr ad infidelem et ingratum adulatorem: convertat faciem ad benignissimum largitorem, et ipsam passionem suam imputet Deo, non tanquam de suo hoc obtulerit Deo; sed potius dicat, *In Domino laudabitur anima mea, audiant mites et jucundentur.* Et cum ei dixeris, *Quid est quod, In Domino laudabitur anima mea? In te ergo laudatur? Ille contra, Nonne Deo subdita erit anima mea? Ab ipso enim patientia mea (Psal. lxi, 6).* Quare ergo mea? Sinum aperui, et libenter accepi; *ab ipso mea.* Et *ab ipso, et mea; et quia ab ipso, ideo tutius mea.* Mea est, sed a me mihi non est. Ut habeam donum meum, agnosco datorem Deum. Nam si non agnosco datorem Deum, tollit Deus bonum suum, et remanet malum meum, per arbitrium meum.

4. *Ex multitudine cor ad unum gratia Dei convertitur.* Martyres unius delectationis Dei amore in mundi blanditiis et acerbitatibus victores. Ait fidelis Scriptura: *Fecit Deus hominem rectum, et ipsi exquisierunt cogitationes multas (Eccl. vii, 30).* *Fecit Deus, inquit, hominem rectum, et ipsi: unde ipsi, nisi per liberum arbitrium? Et ipsi exquisierunt cogitationes multas.* Rectum dixerat factum, et tamen non ait, Et ipsi exquisierunt cogitationes pravæ, quia dixerat rectum; aut cogitationes iniquas; sed dixit, *multas.* Ab ista multitudine, *corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (Sap. ix, 15).* Liberet nos Deus ab ista multitudine cogitationum humanarum, et liberet nos ab uno¹, ut simus in illo unum ex multitudine. Conflet nos igne charitatis, ut uno corde sequamur unum, ne in multa decidamus ex uno, et in multis dispergamur relicto uno. De hoc enim uno Apostolus loquebatur, cum diceret, *Fratres, ego me ipsum non arbitror apprehendisse: quid? Unum autem: quid unum? Ea quæ retro sunt oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, sequor (Philipp. iii, 13).* Unum sequor; unum inquit, sequor: sed non me arbitror apprehendisse; quia deprimit corpus, quod corrumpitur, sensum multa cogitantem. Ecce quo ibant martyres; quando fervebant, multum strepitum non curabant, quia unum amabant. Desiderium vi-

¹ Forte, *levet nos ad unum.*

(a) Consentiant eorundem martyrum Acta apud Surium et Bollandianos, necnon in Baronii Annalibus ad annum 262. Sed Baronius eo loco, « O te felicem merito Mariam! o te beatam et filio tuo matrem et nomine! » pro « Mariam, » male legit, « Mariani; » ac martyris matri nomen « Beatæ » imponit.

de te martyrum : *Unam*, inquit, *petii a Domino*. *Unam petii* : vale, inquit, facio multitudini sæculari. *Unam petii* : unam utique beatitudinem, unam felicitatem, unam veram, non multas falsas. *Unam*, inquit, *petii a Domino*, *hanc requiram*. Quæ est ista una? *Ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ*. Ut quid hoc? *Ut contempler delectationes Domini* (*Psal.* xxvi, 4). Martyres sancti quando illam delectationem cogitabant, tunc illis mala omnia et æerba atque aspera vilescabant. Erat delectatio contra delectationem : erat delectatio contra dolorem. Delectatio illa contra utrumque pugnabat, et contra sævientem mundum, et contra blandientem. Respondebat mundo : Quid blandiris? Dulcius est quod amo, quam id quod polliceris. Audio dicentem mihi Deum, imo Scripturam sanctam : *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te* (*Psal.* xxx, 20)? Ecce iterum bona multitudo, quia non dissentiens, sed in uno.

5. *Orationibus martyrum se commendat Ecclesia. Martyrum plena victoria. Tentatio Domini triplex ad illecebras pertinens. Aliud tentationis genus in tormentis.* Non ergo mirum est, fratres mei : scitis quo loco martyres recitentur? Non pro illis orat Ecclesia. Nam merito pro aliis defunctis dormientibus orat Ecclesia : pro martyribus non orat, sed eorum potius orationibus se commendat. Certaverunt enim adversus peccatum usque ad sanguinem. Impleverunt quod scriptum est, *Certa pro veritate usque ad mortem* (*Eccli.* iv, 53). Promissa mundi contempserunt : sed parum est; parum est enim lethum contemnere, parum est aspera tolerare : ubi usque ad sanguinem certamen, ibi gloriosissima et plena victoria. Nam prima Domino nostro principi martyrum tentamenta sunt blandimenta proposita : *Dic lapidibus istis ut panes fiant. Tibi dabo omnia regna ista. Videamus si suscipiunt te Angeli ; quia scriptum est, Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum*. Ista læta mundi sunt : in pane, concupiscentia carnis; in promissione reguorum, ambitio sæculi; in curiositate tentationis, concupiscentia oculorum : hæc omnia de sæculo sunt; sed blandiuntur, non sæviunt. Attendite martyrum Ducem exemplorum certamina proponentem, et certantes misericorditer adjuvantem. Quare se permisit tentari, nisi ut doceret resistere tentatori? Promittit mundus carnalem voluptatem : responde illi, Delectabilior est Deus. Promittit mundus honores et sublimitates sæculares : responde illi, Altius est omnibus regnum Dei. Promittit mundus superfluas vel damnabiles curiositates : responde illi, Sola non errat veritas Dei. Cum ista triplici tentatione Dominus fuisset tentatus, quia in omnibus illecebris mundi hujus tria sunt, aut voluptas, aut curiositas, aut superbia; quid ait Evangelista? *Postquam perfecit diabolus omnem tentationem : omnem, sed ad illecebras pertinentem*. Restabat alia tentatio in asperis et duris, in sævis, in atrocibus atque immitibus; restabat alia tentatio. Hoc sciens Evangelista, quid peractum esset, quid restaret, ait : *Postquam complevit diabolus omnem tenta-*

tionem, recessit ab eo ad tempus (*Matth.* iv, 1-11, et *Luc.* iv, 1-13). Discessit ab eo, id est, insidians serpens : venturus est rugiens leo; sed vincet eum, qui conculcabit leonem et draconem (*Psal.* xc, 13). Revertetur : introibit in Judam, faciet magistri traditorem. Adducet Judæos, non jam adulantes, sed sævientes : vasa sua possidens clamabit linguis omnium, *Crucifige, crucifige* (*Luc.* xxiii, 21). Ibi Christum victorem quid miramur? Deus omnipotens erat.

6. *Patientiæ exemplum in Domino et in martyribus conservis nostris præstitum.* Propter nos pati voluit Christus. Ait apostolus Petrus : *Pro vobis passus est, relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia ejus* (*I Petr.* ii, 21). Pati te docuit, et patiando te docuit. Parum erat verbum, nisi adderetur exemplum. Et quomodo docuit, fratres? Pendebat in cruce, Judæi sæviebant : in asperis clavis pendebat, sed lenitatem non amittebat. Illi sæviebant, illi circumlatrabant, illi pendenti insultabant; quasi uno summo medico in medio constituto, phrenetici, circumquaque sæviebant. Pendebat ille, et sanabat. *Pater*, inquit, *ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* xxiii, 34). Petebat, et tamen pendebat : non descendebat, quia de sanguine suo medicamentum phreneticis faciebat. Denique quia verba petentis Domini, ejusdemque misericordiam exaudientis, quia Patrem petiit, et cum Patre exaudivit; quia illa verba non potuerunt inaniter fundi, post resurrectionem suam sanavit quos pendens insanissimos toleravit. Ascendit in cœlum, misit Spiritum sanctum; nec se illis ostendit post resurrectionem, sed solis fidelibus discipulis suis, ne quasi insultare se occidentibus voluisse videretur. Plus enim erat, amicos docere humilitatem, quam inimicis exprobrare veritatem. Resurrexit : plus fecit quam illi exigebant, non credendo, sed insultando et dicendo, *Si filius Dei est, descendat de cruce* (*Matth.* xxvii, 40). Et qui de ligno descendere noluit, de sepulcro surrexit. Ascendit in cœlum, misit inde Spiritum sanctum : implevit discipulos, correxit timentes, fecit fidentes. Petri trepidatio in fortitudinem prædicatoris repente conversa est. Unde hoc homini? Quære Petrum præsumentem, invenis Petrum negantem : quære Deum adjuvantem, Petrum invenis prædicantem. Ad horam trepidavit infirmitas, ut præsumptio vinceretur, non ut pietas deleretur. Implet ille Spiritu suo, et facit prædicatorem fortissimum, cui præsumenti prædixerat, *Ter me negabis*. Præsumperat enim ille de viribus suis, non de Dei dono, sed de libero arbitrio. Dixerat enim, *Tecum ero usque ad mortem* (*Matth.* xxvi, 33-35). Dixerat in abundantia sua, *Non movebor in æternum*. Sed qui in voluntate sua præstiterat decori ejus virtutem, avertit faciem suam, et factus est conturbatus (*Psal.* xxix, 7, 8). *Avertit*, inquit, *Dominus, faciem suam* : ostendit Petro Petrum; sed postea respexit, et Petrum firmavit in petra. Imitemur ergo, fratres mei, quantum possumus, in Domino passionis exemplum. Implere poterimus, si ab illo posca-

mus adjumentum, non præveniendo, sicut Petrus præsumens; sed sequendo et orando, sicut Petrus proficiens. Quando enim Petrus ter negavit, quid evangelista dicit, attendite: *Et respexit eum Dominus, et recordatus est Petrus (Luc. xxii, 61)*. Quid est, respexit eum? Non enim Dominus in facie corporali eum tanquam commemorando respexit. Non sic est: Evangelium legite. Dominus in interioribus domus judicabatur, Petrus in atrio tentabatur. Ergo respexit eum Dominus, non corpore, sed majestate; non oculorum carnis intuitu, sed misericordia altissima. Ille quia averterat faciem suam, respexit eum, et factus est liberatus. Ergo præsumptor periisset, nisi Redemptor respexisset. Et ecce lacrymis suis ablutus, correptus et ereptus prædicat Petrus. Prædicat qui negaverat: credunt qui erraverant. Valet in phreneticis medicina illa sanguinis Domini. Bibunt credentes quod fuderunt sævientes. Sed multum est ad me, inquit, imitari Dominum. Ex gratia Domini imitare conservum, imitare Stephanum, imitare Marianum et Jacobum. Homines erant, conservi erant; sicut tu nati, sed ab illo qui non sic natus est, coronati.

SERMO CCLXXXV * (a).

In die Natali martyrum Casti et Æmili (b).

1. *Martyrum sic celebranda solemnia, ut eos delectet imitari.* Sanctorum martyrum non magna solum, sed etiam pia virtus (ipsa est enim utilis virtus, imo ipsa est vera et sola dicenda virtus, quæ non militat typho, sed Deo) admonet nos Charitati vestræ loqui, eamque admonere, ita solemnia martyrum celebrare, ut vestigia martyrum sequendo delectet imitari. Non enim et ipsi quod fortes exstiterunt, de suo habuerunt. Non usque ad illos fons ille manavit. Qui dedit ipsis, potens est dare et nobis: quoniam unum pretium datum est pro omnibus nobis.

2. *Martyrem non facit pœna, sed causa. Latronis in cruce fides causam patientis mutavit. Tres cruces. Crux Christi, tribunal judicis.* Illud ergo præcipue commo- nendi estis, quod assidue commoneri, et semper cogitare debetis, quod martyrem Dei non facit pœna, sed causa. Justitia enim nostra, non cruciatibus, delectatur Deus: nec quæritur in omnipotentis veracisque judicio, quid quisque patiat, sed quare patiat. Ut enim cruce dominica nos signemus, non fecit hoc Domini pœna, sed causa. Nam si pœna hoc fecisset, hoc et latronum similis pœna valisset. Unus locus erat trium crucifixorum, in medio Dominus, qui *inter iniquos deputatus est (Isai. LIII, 12)*. Duos latrones hinc atque inde posuerunt: sed causam similem non habuerunt. Lateribus pendentis adjugebantur, sed longe separabantur. Illos facinorosa sua, illum crucifixerunt nostra. Verumtamen etiam in uno ipsorum satis apparuit, quantum valeret, non cruciatus pendentis, sed pietas confitentis. Acquisivit

latro in dolore, quod Petrus perdiderat in timore: scelus admisit, crucem ascendit; causam mutavit, paradum comparavit. Meruit omnino causam mutare, qui non contempsit in Christo similitudinem pœnæ. Judæi contempserunt miracula facientem, ille credidit in pendentem. Consortem crucis Dominum agnovit, et regno cœlorum credendo vim fecit. Tunc in Christum latro credidit, quando fides apostolica trepidavit. Merito audire meruit, *Hodie mecum eris in paradiso*. Hoc quidem sibi ipse non promiserat: magnæ quidem se misericordiæ commendabat, sed et sua merita cogitabat. *Domine, inquit, memento mei, dum veneris in regnum tuum*. Quousque veniret Dominus in regnum suum, in pœnis se futurum sperabat, et saltem in ejus adventu misericordiam in se fieri flagitabat. Proinde se latro, sua merita cogitans, differebat: sed Dominus latroni, quod desperaverat, offerebat; tanquam diceret, Tu petis ut meminerim tui, dum venero in regnum meum: *Amen, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso (Luc. xxiii, 42, 43)*. Agnosce cui te commendas; quem credis venturum, antequam veniam, ubique sum. Ideo quamvis in inferna descensurus, habeo te hodie in paradiso; non alteri commendatum, sed mecum. Ad homines enim mortales et ad ipsos mortuos descendit humilitas mea, de paradiso autem nunquam discedit divinitas mea. Ita factæ sunt tres cruces, tres causæ. Unus latronum Christo insultabat, mala, confessus Christi se misericordiæ commo- alter sua dabat. Crux Christi in medio non fuit supplicium, sed tribunal: de cruce quippe insultantem damnavit, credentem liberavit. Timete insultantes, gaudete credentes: hoc faciet in claritate, quod fecit in humilitate.

3. *Munera gratiæ ex profundo Dei judicio dantur. Petrus præsumptor paulisper deseritur, ut sibi demonstretur. Præsumptores odit Deus.* Munera divina de profundo Dei judicio veniunt: mirari ea possumus, investigare non possumus. *Quis enim cognovit sensum Domini? et, Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus (Rom. xi, 34, 35)*! Sequens per omnia vestigia Christi Petrus conturbatur, et negat: respicitur, et plorat; fletus tergit quod timor infecerat. Non fuit illa Petri desertio, sed eruditio. Amare quippe Dominum interrogatus¹ in corde suo præsumpserat se pro eo etiam moriturum. Viribus suis hoc tribuerat: nisi paulisper a regente desereretur, non sibi demonstraretur. Ausus est dicere, *Animam meam pro te ponam*. Animam suam pro Christo præsumptor se positurum esse jactabat, pro quo nondum posuerat Liberator. Denique cum timore turbatur, sicut Dominus prædixerat, ter negat eum, pro quo se promiserat moriturum. Sicut scriptum est, *Respexit illum Dominus. At ille amare flevit (Luc. xxii, 53, 61, 62)*. Amara erat recordatio negationis, ut dulcis esset gratia redemptionis. Nisi desertus, non negaret; nisi respectus, non fleret. Odit Deus præsumptores de viribus suis, et tumorem istum

* Emendatus ad r. t. v. et ad Lov.

(a) Alias, 4 inter editos ex majoris Carthusiæ manuscriptis.

(b) Sermo notatus est in Possidii Indiculo, cap. 9. Martyrum vero istorum natalitia in martyrologiis et in Carthaginiensi calendario consignata sunt xi cal. junii.

¹ Aliquot Mss., *Amorem quippe Domino interrogante.*

in eis, quos diligit, tanquam medicus secat. Secundo quidem infert dolorem : sed firmat postea sanitatem. Itaque resurgens Dominus commendat Petro oves suas, illi negatori ; sed negatori, quia præsumptori ; postea pastori, quia amatori. Nam quare ter interrogat amantem, nisi ut compungat ter negantem ? Proinde perfecit postea Petrus gratia Dei, quod primo non potuit fiducia sui. Nam posteaquam illi oves, non Petri, sed suas commendavit, ut non pasceret sibi, sed Domino, annuntiavit ei passionem futuram, quam primo perdiderat ; quoniam præpropere festinabat. *Cum senior, inquit, factus fueris, alter te cinget, et feret quo tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte glorificaturus erat Dominum (Joan. XXI, 18 et 19).* Factum est, pervenit Petrus ad passionem, qui lacrymis diluerat negationem. Quod ei promiserat Salvator, non potuit auferre tentator.

4. *Castus et Æmiliius in tormentis unde victi primum, unde post victores.* Tale aliquid factum esse arbitror etiam in his martyribus sanctis Casto et Æmilio, quorum diem hodie celebramus (a). Fortasse et ipsi de suis viribus antea præsumpserunt, et ideo defecerunt. Ostendit eis qui essent ipsi, qui ipse. Reppressit præsumentes, et vocavit credentes : adjuvit pugnantes, coronavit vincentes. Denique jam de illis gaudebat inimicus in prima congressione, quando cesserunt doloribus, in suis eos partibus computabat ; jam exultabat, jam suos habebat : sed quantum eis concessum est, Domino miserante ; alii martyres diabolum vicerunt tentantem, isti etiam triumphantem. Itaque, fratres mei, meminimus quorum celebritatem hodie celebramus : nec velimus imitari quod victi sunt, sed potius quod vicerunt. Ideo magnorum casus non latuerunt, ut timeant qui de se præsumpserunt. Ubique nobis humilitas magistri boni diligentissime commendatur. Quandoquidem et salus nostra in Christo, humilitas Christi est. Nulla enim nostra salus esset, nisi Christus humilis pro nobis fieri dignatus esset. Meminerimus de nobis ipsis non esse præfidendum. Deo commendemus quod habemus : ab illo imploremus quod minus habemus.

5. *Martyres advocati nostri, et tamen unus advocatus noster Christus.* Martyrum perfecta justitia est, quoniam in ipsa passione perfecti sunt. Ideo pro illis in Ecclesia non oratur. Pro aliis fidelibus defunctis oratur, pro martyribus non oratur : tam enim perfecti exierunt, ut non sint suscepti nostri, sed advocati. Neque hoc in se, sed in illo cui capiti perfecta membra cohæserunt. Ille est enim vere advocatus unus (I Joan. II, 1), qui interpellat pro nobis, sedens ad dexteram Patris (Rom. VIII, 34) : sed advocatus unus, sicut et pastor unus. Nam oportet, inquit, me et eas oves adducere, quæ non sunt de hoc ovili (Joan. X, 16). Ut Christus pastor, Petrus non pastor ? Imo et Petrus

pastor, et cæteri tales sine ulla dubitatione pastores. Nam si non pastor, quomodo ei dicitur, *Pasce oves meas (Joan. XXI, 17)* ? Sed tamen verus pastor, qui pascit oves suas. Petro enim dictum est, non, *Pasce oves tuas* ; sed, *meas*. Petrus ergo non in se, sed in corpore pastoris est pastor. Nam si oves suas pasceret, continuo fierent hædi, quos pasceret.

6. *Extra Ecclesiam non oves Christi, sed hædi pascuntur a schismaticis. Donatistarum vox.* Contra hoc enim quod Petro dicitur, *Pasce oves meas* ; dicitur in Canticis canticorum, *Nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres.* Cui dicitur, utique agnoscimus, et in illa nos etiam audimus. Ecclesia quippe hoc audit a Christo, sponsa audit a sponso : *Nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres, exi tu (Cant. I, 7).* Quam mala vox, *Exi. A nobis, inquit, exierunt, sed non erant ex nobis (I Joan. II, 19).* Huic tristi voci, quod est, *Exi*, contraria est in bono illa vox gratulabilis, *Intra in gaudium Domini tui (Matth. XXV, 21).* Ergo, *Nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres, o catholica pulchra inter hæreses : nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres, exi tu* ; non enim ego te ejicio, sed *exi tu*. A nobis enim exierunt, qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes (Judæ 19). Non enim dictum est, *Ejecti sunt* ; sed, *Exierunt*. Hoc et in primis peccantibus justitia divina servavit. Tanquam enim jam pronos proprio pondere, dimisit eos de paradiso, non exclusit (Gen. III, 23). *Nisi ergo cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres, exi tu* : non ego te ejicio, *exi tu*. Ego te in corpore meo volo sanari, tu putredinem tuam appetis amputari. Hoc illis dictum est, qui prævidebantur exiituri, ut possint se agnoscere et cavere mansuri. Quare enim et illi exierunt, nisi quia se non agnoverunt ? Si enim agnoscerent, ibi viderent non suum, sed Dei esse quod darent. Ego do : meum est quod do ; et ideo sanctum est, quia ego do. Non te agnovisti, merito existi. Noluisti enim audire dicentem, *Nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres.* Pulchra enim aliquando eras, quando sponsi tui membris inhærebas. Noluisti ergo audire et appendere quid sit, *Nisi cognoveris temetipsam* : quia utique foedam te invenit, quia de foeda pulchram fecit, quia de nigra dealbavit. *Quid enim habes quod non accepisti (I Cor. IV, 7)* ? Non ergo advertis quemadmodum dictum sit, *Nisi cognoveris temetipsam, exi tu*. Et putasti te pascere debere oves tuas, non quomodo dictum est Petro, *Pasce oves meas*. Sed vide quid tibi adjunxerit, quid tibi ista prædixit : *Exi tu in vestigiis gregum* ; non gregis, sed *gregum*. Nam ibi pascuntur oves Christi, ubi est unus grex et unus pastor. *Exi ergo tu in vestigiis gregum*, divisibilis, divisa, conscissa ; *exi tu in vestigiis gregum : et pasce hædos tuos* ; non sicut Petrus, *oves meas*, sed *hædos tuos : in tabernaculis pastorum, non in tabernaculo pastoris.* Petrus intrat charitate, tu exis animositate : quia Petrus cognovit semetipsum, ideo se flevit de se præsumentem, et invenire meruit adjuvantem : ideo *exi tu*. Ille *oves meas*, tu *hædos tuos*. Ille in tabernaculo pastoris, tu in tabernaculis pastorum. Quid ergo

(a) Cyprianus in libro de Lapsis : « Sic, sic Casto et Æmilio aliquando Dominus ignovit : sic in prima congressione devictos, victores in secundo prælio reddidit ; ut fortiores ignibus fierent, qui ignibus ante cessissent. »

jactas pœnam tuam malam, quæ non habes causam bonam?

7. *Martyres in Ecclesiæ unitate honorandi.* Martyres itaque intus honoremus in tabernaculo pastoris, in membris pastoris, habentes gratiam, non audaciam; pietatem, non temeritatem; constantiam, non pertinaciam; collectionem, non divisionem. Proinde si vultis martyres veros imitari, causam vobis eligite, ut dicatis Domino: *Judica me, Domine, et discerne causam meam a gente non sancta* (Psal. XLII, 1). Discerne, non pœnam meam; nam habet hanc et gens non sancta; sed causam meam, quam non habet nisi gens sancta. Causam ergo vobis eligite, causam bonam et justam tenete, et in adjutorio Domini nullam pœnam timete. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCLXXXVI* (a).

In Natali martyrum Protasii et Gervasii (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Martyres græce, latine Testes. Testis Christi usque ad mortem non omnis qui in eum credit. Credentium tres gradus.* Martyres, nomen est græcum, sed jam isto nomine consuetudo utitur pro latino: latine autem Testes dicuntur. Sunt ergo martyres veri, sunt falsi: quia sunt testes veri, sunt falsi. Sed ait Scriptura, *Testis falsus non erit impunitus* (Prov. XIX, 5 et 9). Si testis falsus non erit sine pœna, nec testis verus sine corona. Et facile quidem fuit, Domino Jesu Christo et veritati, quia Deus est, testimonium perhibere; sed usque ad mortem, magnum opus fuit. Fuerunt quidam, quos Evangelium notat, principes Judæorum, qui crediderant in Dominum Jesum: sed propter Judæos, inquit, non audebant publice confiteri. Et continuo nota addita est capiti¹; secutus enim ait Evangelista, *Amaverunt enim hominum gloriam magis quam Dei* (Joan. XII, 43). Fuerunt ergo qui erubescerent coram hominibus confiteri Christum: fuerunt vero alii jam meliores, qui non erubescerent coram hominibus confiteri Christum, sed non eum possent confiteri usque ad mortem. Dona enim Dei sunt hæc: et aliquando gradatim in anima nutriuntur.

CAPUT II.— Attendite prius, et istos tres testes comparate inter se: unum qui credit in Christum, et vix timide susurrat Christum; alium qui credit in Christum, et publice confitetur Christum; tertium qui credit in Christum, et paratus est in sua confessione mori pro Christo. Prior ille tam infirmus est, ut pudor eum vincat, non timor: secundus jam habet firmam frontem, sed nondum usque ad sanguinem: tertius totum², ut nihil sit amplius quod restet. Implet enim quod scriptum est, *Certa pro veritate usque ad mortem* (Eccli. IV, 35).

2. *Petrus ante mortem Domini infirmior martyribus ac puellis quibusdam. Petrus vitam negando moritur.*

¹ Vox, *capiti*, non in omnibus inest Mss.

² Subaudi, *habet*, vel, *implet*.

* Emendatus ad cl. d. gr. r. l. vat. v. et ad Ulim. Par. Lov.

(a) Alias, de Diversis 59.

(b) De his Mediolanensibus martyribus in Carthaginensi calendario et in martyrologiis die junii decima nona.

De Petro quid dicimus? Prædicavit Christum, missus est, evangelizavit adhuc ante Domini passionem. Novimus enim missos Apostolos, ut Evangelium prædicarent: missus est, et prædicavit. Quantum vicerat illos Judæos, qui timebant publice confiteri? Sed tamen adhuc non erat similis Protasio et Gervasio. Jam apostolus erat, primus erat, Domino cohærebat. Dicitum illi erat, *Tu es Petrus* (Matth. XVI, 18): sed nondum erat Protasius aut Gervasius, nondum erat Stephanus, nondum erat Nemesianus¹ puer (a); nondum hoc erat Petrus; nondum erat quod mulieres quædam, quod puellæ, quod Crispina, quod Agnes; nondum erat Petrus, quod istarum muliebris infirmitas.

CAPUT III.— Laudo Petrum: sed prius erubesco pro Petro. Quam prompta anima! sed nesciens se metiri. Nam utique si prompta non esset, non diceret Salvatori, *Moriar pro te. Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo* (Id. XXVI, 35). Sed medicus qui novebat venam cordis inspicere, prænuntiavit accessionis periculum. *Tu*, inquit, *pro me animam tuam ponis? Agnosce ordinem. Ego prior pono. Tu pro me animam tuam ponis? Amen dico tibi, priusquam gallus cantet, ter me negabis* (Joan. XIII, 37, 38). Prænuntiavit medicus quod nesciebat ægrotus. Invenit se ergo ægrotus falsum præsumpsisse, quando interrogatus est, *Tu de illis es* (Matth. XXVI, 69)? Quæ interrogavit ancilla, febris fuit. Ecce febris accessit, ecce hæret: quid dicam? Ecce periclitatur, ecce moritur Petrus. Quid est enim aliud mori, quam vitam negare? Negavit Christum, negavit vitam, mortuus est. Sed ille qui resuscitat mortuos, *respexit eum Dominus, et flevit amare* (Luc. XXII, 61, 62). Negando periit, flendo resurrexit. Et mortuus est prior pro illo Dominus, sicut oportebat: et mortuus est postea pro Domino Petrus, sicut ordo ipse postulabat: et secuti sunt martyres. Strata est via prius spinosa, et pedibus Apostolorum contrita, facta lenior secuturis.

CAPUT IV.— 3. *Martyres Christum plus asserunt mortui, quam vivi. Mors eorum pretiosa. Quasi semine sanguinis impleta est martyribus terra, et de illo semine seges surrexit Ecclesiæ. Plus asseruerunt Christum mortui, quam vivi. Hodie asserunt, hodie prædicant: tacet lingua, sonant facta. Tenebantur, ligabantur, includebantur, producebantur, torquebantur, urebantur, lapidabantur, percutiebantur, bestiis subrigebantur. In omnibus suis mortibus quasi viles iridebantur: sed pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (Psal. CXV, 15). Tunc in conspectu Domini tantum pretiosa, modo et in conspectu nostro. Tunc enim quando opprobrium erat esse christianum, vilis erat mors sanctorum in conspectu hominum: detestabantur, execrationi habebantur; pro maledicto objiciebantur, Sic moriaris, sic cruci-

¹ In recentioribus Mss., *Messanus*. At in antiquissimo Ms. Germanensi, ut in editis libris, *Nemesianus*.

(a) Martyrem hunc non habet Romanum martyrologium. In calendario Carthaginensi notatur x cal. jan. « sancti Nemesiani » celebritas, istius forte pueri memoriæ dedicata, quem videtur et hic laudat Augustinus quasi martyrem vulgo notissimum. Alius est Nemesianus ex Africa episcopus in martyrologiis celebratus iv idus septembris.

figaris, sic incendaris. Modo ista maledicta quis fidelis non optat?

CAPUT V. — 4. *Protasii et Gervasii detectio miraculis illustrata.* Celebramus ergo hodierno die, fratres, memoriam in hoc loco positam sanctorum Protasii et Gervasii, Mediolanensium martyrum. Non cum diem quo hic posita est, sed cum diem hodie celebramus, quando inventa est pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus per Ambrosium episcopum, hominem Dei: cujus tunc tantæ gloriæ martyrum etiam ego testis fui. Ibi eram, Mediolani eram, facta miracula novi, attestante Deo pretiosis mortibus sanctorum suorum: ut per illa miracula jam non solum in conspectu Domini, sed etiam in conspectu hominum esset mors illa pretiosa. Cæcus notissimus universæ civitati illuminatus est, cucurrit, adduci se fecit, sine duce reversus est. Nondum audivimus quod obierit: forte adhuc vivit. In ipsa eorum basilica, ubi sunt eorum corpora, totam vitam suam servitutum se esse devovit. Nos illum gavisi sumus videntem, reliquimus servientem (a).

5. *Per martyres non omnibus sanitas, sed eorum imitatoribus immortalitas datur. Æger non exauditur ad voluntatem, sed ad sanitatem.* Non cessat Deus attestari: et novit quomodo ipsa miracula sua debeat commendare. Novit agere, ut magnificentur: novit agere, ne vilescant. Non omnibus donat per martyres sanitatem: sed omnibus promittit imitatoribus martyrum immortalitatem. Quod non omnibus dat, non querat cui non dat; nec murmuret adversus eum quia non dat, ut det quod in fine promisit. Nam et qui modo sanantur, post paululum aliquando moriuntur: qui in fine resurgunt, cum Christo vivent.

CAPUT VI. — Præcessit caput, expectat membra secutura: implebitur totum corpus, Christus et Ecclesia. Ibi nos computet scriptos: et in hac vita quod expedit det. Novit enim ille quid expediat filiis suis. *Si ergo vos, inquit, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester qui in cælis est, dabit bona petentibus se (Matth. vii, 11)?* Quæ bona? numquid temporalia? Dat et ipsa; sed et infidelibus dat. Dat et ipsa; sed et impiis dat, sed et blasphematoribus suis dat. Bona quæramus, quæ non nobis sint cum malis communia. Novit ille Pater dare ista bona filiis suis. Modo petit ab illo filius suus sanitatem corporis: et non dat, adhuc flagellat. Sed numquid pater, quando flagellat, non præstat? Profert flagellum, sed cogita quale præparet patrimoniur. *Flagellat, inquit, omnem filium quem recipit. Qui enim diligit Dominus, corripit (Hebr. xii, 6).* Ideo ista dico, fratres mei, ne contristemini quando petitis, et non accipitis, et arbitremini quod ante oculos vos non habeat Deus, si ad tempus non exaudiat voluntatem vestram. Non enim semper ægrum exaudit medicus ad voluntatem, quamvis ejus sine dubio procuret atque appetat sanitatem. Non dat quod petit: sed quod non petit, hoc procurat. Petit frigi-

(a) Vide Confess. lib. 9, cap. 7; et De Civitate Dei, lib. 22, cap. 8.

dam, non dat. Crudelis factus est, qui venit sanare? Artis est, non crudelitatis. Non dat ad horam quod delectat: ut sanus possit omnia, nondum sano negantur aliqua.

CAPUT VII. — 6. *Martyribus et Machabæis plus præstitum, quam tribus pueris ab igne liberatis.* Considerate promissiones Dei. Istis ipsis martyribus quid, putatis quia omne quod postulaverunt dedit? Non. Multi se optaverunt dimitti, et cum aliquo miraculo dimitti, quomodo dimissi sunt tres pueri de camino. Qualis vox regis Nabuchodonosor? *Quoniam, inquit, speraverunt in eum, et verbum regis immutaverunt.* Quale testimonium perhibet, qui conabatur occidere? Incendi illos voluit, qui postea per illos credidit. Si illi in igne morerentur, occulte coronarentur, huic non prodesset. Ideo ad tempus servati sunt¹, ut crederet infidelis, ut laudaret Deum, qui damnaverat illos. Ipse fuit Deus trium puerorum, qui fuit Deus Machabæorum. Illos de igne liberavit (*Dan. iii, 95*), illos in igne mori fecit (*II Machab. vii*). Mutatus est? Plus illos quam illos diligebat? Major corona data est Machabæis. Certe illi evaserunt ignes, sed ad pericula istius sæculi servati sunt: illi in ignibus omnia pericula finierunt. Non ulterius restabat ulla tentatio, sed sola coronatio. Ergo plus acceperunt Machabæi.

CAPUT VIII.—Excute fidem vestram, oculos cordis proferte, nolite humanos: habetis enim alios intus, quos vobis Dominus fecit, qui vobis oculos cordis aperuit, quando fidem dedit. Ipsos oculos interrogate: qui plus acceperunt, Machabæi, an tres pueri? Fidem interrogo. Homines sæculi hujus amatores si interrogem: Ego inter tres pueros volebam esse, dicit mihi anima infirma. Erubescere matri Machabæorum, quæ voluit filios suos ante se mori, quia sciebat non mori.

7. *Libelli de miraculis martyrum lecti in Ecclesia, Martyrium in lecto.* Ego aliquando memoror de libellis miraculorum martyrum², quæ in conspectu vestro leguntur (a). Ante dies lectus est quidam libellus, ubi cuidam ægrotæ quæ doloribus acerrimis torquebatur, cum dixisset, Ferre non possum; ait illi ipse martyr qui sanare venerat: Quid, si martyrrium duceres? Multi ergo ducunt martyrrium in lecto: prorsus multi. Est quædam persecutio satanæ, occultior et astutior quam tunc fuit. Jacet fidelis in lecto, torquetur doloribus, orat, non exauditur: imo exauditur³, sed probatur, sed exercetur, sed ut recipiatur filius, flagellatur. Ergo cum torquetur doloribus, venit linguæ tentatio, accedit ad lectum aut muliercula aliqua,

¹ Sic aliquot Mss. At editi, *coronati sunt*: ac paulo post, *qui damnaverat Deum*.

² Ita in pluribus Mss. At in excusis, *Ego quia mando memoriæ de libellis miraculorum Martyris*.

³ Editi juxta Germanensem Ms., *orat, exauditur; imo non exauditur*. Verior visa est aliorum manuscriptorum lectio, hic restituta.

(a) Libellorum ejusmodi dandorum et in populo recitandorum consuetudinem se auctore introductam Augustinus in lib. 22 de Civitate Dei, cap. 8, de miraculis sanitarum per martyrem Stephanum factis agens testatur; ibique significat libellos non ante biennium dari cepisse. Hæc vero scribebat sub finem anni 426.

aut vir, si vir dicendus est; et dicit ægroto, Fac illam ligaturam, et sanus eris: adhibeatur illa præcantatio, et sanus eris. Ille et ille et ille, interroga, sani inde facti sunt. Non cedit, non obtemperat, non cor inclinat; certat tamen. Vires non habet, et diabolum vincit. Fit martyr in lecto, coronante illo qui pro illo pependit in ligno.

SERMO CCLXXXVII * (a).

In Natali S. Joannis Baptistæ, qui est viii calendas julii (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Natalis dies Christi tantum et Joannis ab Ecclesia celebratus.* Prolixa narratio, sed compensatur labor auditoris dulcedine veritatis. Illustrem nativitatem beatissimi Joannis præconis et præcursoris Christi, cum sanctum Evangelium legeretur, audivimus. Hinc attendat Charitas vestra, quam magni hominis nativitas facta sit. Natalis dies carnis nulli Prophetarum, nulli Patriarcharum, nemini Apostolorum celebravit Ecclesia: solos duos Natales celebrat, hujus et Christi. Tempora ipsa quibus nati sunt ambo, magnum mysterium præfigurant. Joannes magnus erat homo, sed homo. Tam magnus autem erat homo, ut quidquid plus illo esset, Deus esset. *Qui post me venit, major me est (Matth. II, 11).* Dixit hoc Joannes: *Ipse major me est.* Si major te est, quid est quod ipsum majorem te, audivimus dicentem, *In natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista (Id. XI, 11)?* Si nemo hominum est te major, quid est ille qui te major est? Quis sit, vis audire? *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.*

2. *Christus hic diem habet natalem ut homo, non ut Deus.* Et quomodo Verbum Dei Deus, per quod facta sunt omnia, quod natum est sine initio temporis, per quod facta sunt tempora, diem natalem invenit in tempore? Quomodo, inquam, Verbum per quod facta sunt tempora, diem natalem invenit in tempore? Quæris quomodo? Audi ipsum Evangelium: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. I, 1, 14).* Natalis Christi natalis est carnis, non Verbi: sed ideo natalis est Verbi, quia *Verbum caro factum est.* Natum est Verbum, sed in carne natum est, non in se. In se autem est quidem a Patre, sed diem natalem non habet in tempore.

CAPUT II. — 3. *Mirabilis utraque nativitas, Christi et Joannis, licet tanta sit inter eos distantia.* Natus est Joannes, natus est et Christus: annuntiatus Joannes ab angelo, annuntiatus Christus ab angelo. Utrumque magnum miraculum. Servum præcursores parit sterilis de sene viro, Dominum possessorem parit virgo sine viro. Magnus homo Joannes: sed plus quam homo Christus; quia et homo et Deus. Magnus homo; sed humiliandus erat homo, ut exaltaretur Deus. Denique quia humiliandus erat homo, audi ipsum hominem: *Non sum dignus corrigiam calceamenti*

ejus solvere (Joan. I, 27). Si se dignum diceret, quantum se humiliaret? Nec hoc se dixit dignum. Omnino prostravit se, et prostravit se sub petra. Lucerna enim erat (*Id. v, 35*), et vento superbix timebat exstingui.

CAPUT III. — 4. *Christi et Joannis in die natali et in passione differentia quid significavit.* Denique quia humiliandus erat omnis homo Christo, ac per hoc et Joannes; et quod exaltandus erat Deus homo Christus, demonstravit et dies natalis, et genera passionum. Natus est Joannes hodie: ab hodierno minuuntur dies. Natus est Christus octavo calendas januaras: ab illo die crescunt dies. Joannes in passione capite est diminutus, Christus in ligno est exaltatus. Quam bene nuntiatus est virgini Mariæ, quam vere, quam sancte¹: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Credebat, sed modum quærebat. Et quid audivit? *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi, ipse Spiritus sanctus, id est, virtus Altissimi obumbrabit tibi. Et propterea hoc quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. I, 34 et 35).* Virtus Altissimi obumbrabit tibi. Erit in te conceptus, libido non erit concupiscentiæ. Non erit æstus, ubi umbram facit Spiritus sanctus. Sed quia corpori nostro sunt æstus, sufficiant hæc charitati vestræ: bene cogitata plura erunt.

SERMO CCLXXXVIII * (a).

In Natali Joannis Baptistæ, II (b).

De voce et verbo.

1. *Celebritas nativitatis S. Joannis.* Diei hodiernæ festivitas anniversario reditu memoriam renovat, natum esse Domini præcursores ante mirabilem mirabiliter; cujus nativitatem considerare nos et laudare maxime hodie convenit. Ad hoc enim et dies anniversarius huic miraculo dedicatus est, ut beneficia Dei et excelsi magna non deleat oblivio de cordibus nostris. Joannes ergo præco Domini missus ante illum, sed factus per illum. *Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Missus homo ante hominem Deum, agnoscens Dominum suum, annuntians Creatorem suum; jam in terra præsentem mente discernens, digito ostendens. Ipsius enim verba sunt ostendentis Dominum et testimonium perhibentis, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi (Joan. I, 3, 29).* Merito ergo sterilis peperit præconem, virgo judicem. In matre Joannis sterilitas accepit fecunditatem: in matre Christi fecunditas non corrumpit integritatem. Si vestra patientia, et quietum studium, et attentum silentium præbeat mihi copiam, adjuvante Domino, dicere quod donat ut dicam; erit procul dubio fructus attentionis vestræ, et operæ pretium studii nostri, ut aliquid quod ad magnum sacramentum pertineat, insinuem auribus et cordibus vestris.

2. *Joannes plus quam propheta, se abjecto Christum commendat.* Fuerunt Prophetæ ante Joannem, et

* Emendatus ad gr. et ad Ulim. Par. Lov.

(a) Alias, de Diversis 40.

(b) Sermones de Natali Joannis Baptistæ plures notat Possidius in Indiculo, capp. 8, 9 et 10.

¹ Germanensis Ms., *quam vere sancta.*

* Emendatus ad d. r. t. vd. Sirm. et ad Petavianum Ms.

(a) Alias, 23 inter Sirmondianos.

(b) Meminit Possidius in Indiculo, cap. 8; et Florus ad

multi, et magni, et sancti, digni Deo, Deo pleni, Salvatoris prænuntiatores; veritatis attestatores. Verumtamen de nullo eorum dici potuit, quod dictum est de Joanne: *In natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista* (Matth. xi, 11). Quid ergo sibi vult ista magnitudo præmissa ante magnum? Ad testimonium magnæ humilitatis. Tam enim magnus erat, ut Christus posset putari. Posset Joannes abuti errore hominum, et non laborare persuadere se esse Christum, quia hoc jam illi, qui eum audiebant et videbant, illo non dicente putaverant. Non erat ei opus seminare errorem, sed confirmare. At ille sponsi amicus humilis, sponso zelans, non se pro sponso adulterum supponens, perhibet testimonium amico suo, et eum qui vere sponsus erat, sponsæ commendat: ut ametur in illo, odit se amari pro illo. *Qui habet*, inquit, *sponsam, sponsus est*. Et quasi diceret, *Quid tu? Amicus autem*, inquit, *sponsi stat, et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi* (Joan. iii, 29). *Stat, et audit*: discipulus audit magistrum; quia audit, stat; quia si non audit, cadit. Hinc magnitudo Joannis maxime commendatur; quia cum posset putari Christus, maluit Christo testimonium perhibere, illum commendare; se humiliare, quam pro ipso accipi, et a se decipi. Merito dictus est amplius quam propheta. De Prophetis enim, qui fuerunt ante adventum Domini, Dominus ipse ita loquitur: *Multi Prophetæ et justî voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt* (Matth. xiii, 17). Etenim illi qui implebantur Spiritu Dei, ut annuntiarent Christum venturum, concupiscebant, si fieri posset, in terra videre præsentem. Unde Simeon ille differebatur exire de sæculo, ut videret natum, per quem conditum est sæculum (Luc. ii, 25, 26). Et ille quidem infantem vidit Verbum Dei in carne: sed nondum docebat, nondum magistri personam professus erat, qui jam apud Patrem Angelis magister erat. Simeon ergo vidit, sed infantem: Joannes autem jam prædicantem, jam discipulos eligentem. Ubi? Ad flumen Jordanis. Inde enim cœpit magisterium Christi. Ibi Baptismus Christi commendatus est futurus: quia susceptus est baptismus præveniens, et viam parans, et dicens, *Parate viam Domino, rectas facite semitas ejus* (Matth. iii, 3). Baptizari enim voluit Dominus a servo, ut viderent quid accipiunt qui baptizantur a Domino. Inde ergo cœpit, unde merito prophetia præcesserat: *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ* (Psal. lxxi, 8). Ad ipsum flumen, unde cœpit dominari Christus, vidit Joannes Christum, cognovit, testimonium perhibuit. Magno se humiliavit, ut a magno exaltaretur humilis. Et se amicum sponsi dixit: et qualem amicum? fortassis æqualem? Absit: longe infra. Quantum longe? *Non sum dignus, ait, corrigiam calceamenti ejus solvere* (Marc. i, 7). Hic propheta, imo amplius quam propheta, prænuntiari meruit per prophetam. De illo namque dixit Isaias, quod hodie nobis lectum est, « *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, et*

omnis mons et collis humiliabitur; et erunt tortuosa in directum, et aspera in vias planas; et videbit omnis caro salutare Dei. Exclama: *Quid exclamabo? Omnis caro fenum, et omnis claritas ejus ut flos feni: fenum aruit, flos decidit: Verbum autem Domini manet in æternum* » (Isai. xl, 3-8). Attendat Charitas vestra. Joannes interrogatus quis esset, utrum Christus esset, utrum Elias, utrum propheta, *Non sum, inquit, Christus, nec Elias, nec propheta. Et illi, Quis ergo es? Ego sum vox clamantis in deserto*. Vocem se dixit. Habes Joannem vocem. Quid habes Christum, nisi Verbum? Vox præmittitur, ut Verbum postea intelligatur. Et quale Verbum? Audi illud tibi clare ostendentem, « *In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* » (Joan. i, 20, 21, 1, 2, 3). Si omnia, et Joannes. Quid miramur, si Verbum fecit sibi vocem? Vide, vide utrumque ad flumen, et vocem et Verbum. Vox Joannes, Verbum Christus.

3. *Vocem inter et verbum quid discriminis*. Quæramus quid intersit inter vocem et verbum: attenti quæramus; non parva res est, nec parvam intentionem desiderat. Dabit Dominus, ut nec ego in explicando fatiger, nec vos in audiendo. Ecce duo quædam, vox et verbum. Quid est vox? quid est verbum? Quid? Audite quod in vobis ipsis approbetis, et vobis ipsis a vobismetipsis interrogati respondeatis. Verbum, si non habeat rationem significantem, verbum non dicitur. Vox autem, etsi tantummodo sonet, et irrationabiliter perstrepat, tanquam sonus clamantis, non loquentis, vox dici potest, verbum dici non potest. Nescio quis ingemuit, vox est: ejulavit, vox est. Informis quidam sonus est, gestans vel inferens strepitum auribus sine aliqua ratione intellectus. Verbum autem, nisi aliquid significet, nisi aliud ad aures ferat, aliud menti inferat, verbum non dicitur. Sicut ergo dicebam, si clames, vox est: si dicas, Homo, verbum est; si dicas, Pecus; si, Deus; si, Mundus, vel aliquid aliud. Has enim omnes voces significantes dixi, non inanes, non sonantes et nihil docentes. Si ergo jam distinxistis inter vocem et verbum, audite quod miremini in his duobus, Joanne et Christo. Verbum valet plurimum et sine voce: vox inanis est sine verbo. Reddamus rationem, et quod proposuimus, si possumus, explicemus. Ecce voluisti aliquid dicere: hoc ipsum quod vis dicere, jam corde conceptum est; tenetur memoria, paratur voluntate, vivit intellectu. Et hoc ipsum quod vis dicere, non est alicujus linguæ. Res ipsa, quam vis dicere, quæ corde concepta est, non est alicujus linguæ, nec græcæ, nec latinæ, nec punicæ, nec hebrææ, nec cujusquam gentis. Res est tantum corde concepta, parata procedere. Ergo, ut dixi, res est quædam, sententia quædam, ratio corde concepta, parata procedere, ut insinuetur audienti. Sic igitur quomodo nota est ei in cujus corde est, verbum est, jam notum dicturo¹,

¹ codex t., *si ergo nota est ei in cujus corde est, verbum*

nondum audituro. Ecce ergo verbum jam formatum, jam integrum, manet in corde: quærit procedere, ut dicatur audienti. Attendit ille qui concepit verbum quod dicat, et notum habet verbum sibi in corde suo, attendit cui dicturus est. Loquar in nomine Christi auribus eruditis in Ecclesia, et audeo etiam aliquid jam quod sit subtilius, insinuare non rudibus. Intendat ergo Charitas vestra. Videte verbum corde conceptum, quærit procedere, ut dicatur: attendit cui dicatur. Invenit Græcum? græcam vocem quærit, qua procedat ad Græcum. Invenit Latinum? latinam vocem quærit, qua procedat ad Latinum. Invenit Punicum? punicam vocem quærit, qua procedat ad Punicum. Remove diversitatem auditorum, et verbum illud, quod corde conceptum est, nec græcum est, nec latinum, nec punicum, nec cujusquam linguæ. Talem vocem quærit procedendi, qualis assistit auditor. Modo, fratres, ut aliquid propositum sit quod intelligatis, concepi corde ut dicam, Deus. Hoc quod concepi corde, magnum aliquid est. Non enim duæ syllabæ sunt Deus; non enim vox ista brevis est Deus. Deum volo dicere, intendo cui dicam. Latinus est? Deum dico. Græcus est? Θεόν dico. Latino dico Deum, Græco dico Θεόν. Inter Deum et Θεόν distat sonus: litteræ aliæ sunt hic, aliæ sunt ibi: in corde autem meo, in eo quod volo dicere, in eo quod cogito, nulla est diversitas litterarum, nullus sonus varius syllabarum: hoc est quod est. Ut enuntiaretur Latino, alia vox adhibita est; ut Græco, alia. Si Punico enuntiare vellem, aliam adhiberem; si Hebræo, aliam; si Ægyptio, aliam; si Indo, aliam. Quam multas voces faceret personarum mutatione verbum cordis¹, sine ulla sui mutatione vel varietate? Pergit ad Latinum voce latina, ad Græcum græca, ad Hebræum hebræa. Ad audientem pervenit, nec a loquente discedit. Numquid enim quod dicendo in alio facio, ego amitto? Sonus ille adhibitus medius in te aliquid propagavit, a me non emigravit. Deum jam ego cogitabam: tu nondum audieras vocem meam; hæc audita, cœpisti et tu habere quod cogitabam: sed ego non perdi quod habebam. Ergo in me, tanquam in cardine cordis mei, tanquam in secretario mentis meæ, præcessit verbum vocem meam. Nondum sonuit vox in ore meo, et inest jam verbum cordi meo. Ut autem exeat ad te quod corde concepi, ministerium vocis inquirat.

4. *Vocis ministerio opus est ut verbum insinuetur menti auditoris.* Si possim, adjuvante intentione vestra et orationibus, dicere quod volo, puto quia gaudebit qui intelliget: qui autem non intelliget, ignoscat homini laboranti, Deo supplicet miseranti. Etenim et quod loquor inde est. Inde unde loquor, inest cordi quod dicam: sed vocum ministeria laborant ad aures vestras. Quid ergo, fratres? quid ergo? Certe intendistis, certe jam intelligitis, quia verbum erat in corde meo, antequam sibi adhiberet vocem, in qua procederet ad aures vestras. Puto quia intelligant omnes homines:

jam notum est dicturo.

¹ Mss., *faceret per sonorum mutationes verbum cordis.*

quia quod mihi accidit, hoc omni loquenti. Ecce jam scio quod volo dicere, corde teneo, ministerium vocis inquirō; antequam sonet vox in ore meo, jam tenetur verbum in corde meo. Præcessit ergo verbum vocem meam, et in me prius est verbum, posterior vox: ad te autem, ut intelligas, prior venit vox auri tuæ, ut verbum insinuetur menti tuæ. Nosse enim non posses quod in me fuerat ante vocem, nisi in te fuerit post vocem¹. Ergo si vox Joannes, verbum Christus: ante Joannem Christus, sed apud Deum; post Joannem Christus, sed apud nos. Magnum sacramentum, fratres. Intendite, accipite magnitudinem rei etiam atque etiam. Delectat enim me intellectus vester, et audaciorem facit ad vos, adjuvante illo quem prædico, tantillus tantum, homo qualiscumque Verbum Deum. Ipso ergo adjuvante, audacior fio ad vos, et præmissa ista informatione distinctionis vocis et verbi, quæ consequantur insinuo. Personam gerebat Joannes vocis in sacramento: nam non ipse solus vox erat. Omnis enim homo annuntiator Verbi, vox Verbi est. Quod enim est sonus oris nostri ad verbum quod in corde gestamus, hoc omnis anima pia prædicatrix ad illud Verbum de quo dictum est: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum* (Joan. 1, 1, 2). Quanta verba, imo quantas voces facit verbum corde conceptum! Quantos prædicatores fecit Verbum apud Patrem manens! Misit Patriarchas, misit Prophetas, misit tot et tantos prænuntiatores suos. Verbum manens voces misit, et post multas præmissas voces, unum ipsum Verbum venit tanquam in vehiculo suo, in voce sua, in carne sua. Collige ergo tanquam in unum omnes voces, quæ præcesserunt Verbum, et eas omnes constitue in persona Joannis. Harum omnium sacramentum ille gestabat, harum omnium persona sacra et mystica ille unus erat. Ideo proprie dictus est vox, tanquam omnium vocum signaculum atque mysterium.

5. *Vocis ministerium minuitur, crescente profectu mentis ad Verbum.* Ergo attendite jam quo pertineat, *Illum oportet crescere, me autem minui.* Attendite, si possim eloqui; si non dicam, insinuare, sed saltem cogitare sufficiam, quo modo, qua ratione, qua intentione, qua causa, secundum distinctionem quam locutus sum vocis et verbi, dixerit ipsa vox, ipse Joannes, *Illum oportet crescere, me autem minui* (Id. III, 50). O magnum et mirabile sacramentum! Attendite personam vocis, in qua persona erant sacramenta omnium vocum, dicentem de persona Verbi, *Illum oportet crescere, me autem minui.* Quare? Attendite. Apostolus dicit, *Ex parte scimus, et ex parte prophetamus; cum autem venerit quod perfectum est, quod ex parte est evacuabitur* (I Cor. XIII, 9, 10). Quid est perfectum? *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Hoc est perfectum. Quid est perfectum? Dicat et apostolus Paulus, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqua-*

¹ Aliquot Mss., *nisi in te fieret post vocem.*

lis Deo (Philipp. II, 6). Nunc æqualem Deo Patri, hoc Verbum Dei apud Deum, per quod facta sunt omnia, videbimus sicuti est, sed in fine. Nam nunc, quod evangelista Joannes dicit, « Dilectissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Dilectissimi, scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est » (I Joan. III, 2). Hæc visio nobis promittitur, ad hanc visionem erudimur, ad hanc visionem corda mundamus. *Beati enim, inquit, mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. V, 8). Ostendit carnem suam, ostendit servis, sed formam servi; tanquam propriam vocem suam, inter multas voces, quas præmisit, ipsam etiam carnem suam ostendit. Pater quærebatur, quasi jam ipse sicuti est videretur: qui æqualis Patri Filius, in forma servi servis loquebatur. *Domine, ait illi Philippus, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* Omnis intentionis suæ finem quærebat, hoc est, profectus sui terminum, quo cum pervenisset, nihil amplius jam requireret. *Ostende, inquit, nobis Patrem, et sufficit nobis.* Bene, Philippe, bene, optime intelligis quod tibi sufficit Pater. Quid est *sufficit*? Nihil ultra quæres: implebit te, satiabit te, perficiet te, Sed vide ne forte sufficiat tibi et iste quem audis. Solus sufficit, an cum Patre? Sed quomodo solus, quando nunquam discedit a Patre? Ergo respondeat Philippo volenti videre: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe, qui vidit me, vidit et Patrem* (Joan. XIV, 8, 9). Quid est, *Philippe, qui vidit me, vidit et Patrem*; nisi, Tu me non vidisti, ideo quæris Patrem? *Philippe, qui me vidit, vidit et Patrem.* Tu autem vides me, et non vides me. Non vides enim me qui feci te; sed vides quod factus sum propter te. *Qui me, inquit, vidit, vidit et Patrem.* Unde, nisi quia *in forma Dei non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo*? Quid ergo Philippus videbat? Quod *semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo* (Philipp. II, 6, 7). Hoc videbat Philippus, formam servi, liber futurus ad formam Dei. Ergo omnium vocum persona Joannes, Verbi persona Christus. Omnes voces necesse est minuantur, quando ad Christum videndum proficimus. Quanto enim proficis ad videndam sapientiam, tanto minus tibi vox est necessaria. Vox in Prophetis, vox in Apostolis, vox in Psalmis, vox in Evangelio. Veniat illud, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Cum eum viderimus sicuti est, numquid ibi recitabitur Evangelium? Numquid prophetias audituri sumus? Numquid Epistolas Apostolorum lecturi sumus? Quare? Quia deficiunt voces, crescente verbo: quia *Illum oportet crescere, me autem minui.* Et Verbum quidem per se ipsum nec crescit, nec deficit in se. In nobis autem crescere dicitur, cum proficiendo in illum crescimus: sicut crescit in oculis lux, cum acie convalescente videtur amplius, quæ acie languente minus utique videbatur. Et minor erat oculis ægris, major est oculis sanis: cum ipsa per se ipsam nec ante imminuta sit, nec postmodum creverit. Minuitur ergo ministerium vo-

cis, cum sit mentis profectus ad Verbum. Ita oportet Christum crescere, Joannem autem minui. Hoc eorum indicant passiones. Nam Joannes minutus est, cæsus capite; Christus exaltatus est, crevit tanquam (a) in cruce. Hoc eorum indicant natales dies. Nam a Natali Joannis incipiunt dierum detrimenta; a Christi autem, renovantur augmenta.

SERMO CCLXXXIX * (b).

In Natali Joannis Baptistæ, III.

1. *Joannes non sine causa tam mirabiliter natus et tam magnus.* Causa hodiernæ celebris congregationis nostræ, Natale est Joannis Baptistæ, cujus mirabilem conceptum et partum, cum Evangelium legeretur, audivimus. Magnum mysterium, fratres mei: mater Joannis et sterilis erat et anus, pater senex; prorsus in utroque desperata posteritas. Sed quia Deo impossibile nihil est, promissus est filius non credenti. Vox ablata est patri, cui defuit fides: jam enim fuerat scriptum; *Credidi, propter quod locutus sum* (Psal. cxv, 10). Non credidit, et non locutus est. Interea etiam virgo concepit, et hoc sublime miraculum longeque præstantius. Concipit sterilis præconem, virgo judicem. Joannes de masculo et femina, Christus de sola femina. Comparandus est forte Joannes Christo? Absit. Non tamen frustra tantus tantum præcessit. Si enim, potestatem conatui meo ipso dignante atque donante Domino Deo nostro, potuero explicare quod sentio, nec mea vilitas deseretur, nec expectatio vestra fraudabitur. Si autem minus potuero explicare quod sentio, supplebit in cordibus vestris Dominus Deus noster, quod mihi forte pro infirmitate mea subtraxerit. Hoc ideo prælocutus sum, quoniam quid velim dicere, ego scio, vos nescitis; et quæ sit difficultas in exponendo ego jam sentio. Commendandum autem erat vobis, ut in ipsa intentione vestra possitis orare pro nobis.

2. *Joannes homo tantum, Christus Deus et homo.* Hominem concepit Elisabeth, hominem Maria: Elisabeth mater Joannis, Maria mater Christi: sed Elisabeth solum hominem, Maria Deum et hominem. Mira res est, quomodo potuerit concipere creatura Creatorem. Quid est ergo intelligendum, fratres mei, nisi quia ipse sibi fecit carnem de sola matre, qui fecit primum hominem sine patre et matre? Primus ille noster casus fuit, quando femina per quam mortui sumus, in corde concepit venena serpentis. Persuasit enim serpens peccatum, et admissus est male suadens. Si primus noster casus fuit, cum femina concepit corde venena serpentis; non mirandum quod salus nostra facta est, cum femina concepit in utero carnem Omnipotentis. Uterque ceciderat sexus, uterque fuerat reparandus. Per mulierem in interitum missi eramus, per mulierem nobis reddita est salus.

3. *Joannes tam excellens homo, ut Christus putaretur. Joannis de se ipso ac de Christo testimonia.* Quid

* Correctus ad d. cl. rm. t. et ad Vign.

(a) Forte, *extinctus*.

(b) Alias, 3 inter Vignorianos.

sibi ergo vult Joannes? Unde interpositus? unde præmissus? Dicam si potuero. Dominus noster Jesus Christus de Joanne dixit: *In natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista (Matth. xi, 11)*. Si comparetur hominibus Joannes, omnes superat ille homo, non cum vincit nisi Deus homo. Joannes præmissus est ante Dominum. Tanta in illo excellentia erat, tanta gratia, ut ipse putatus sit Christus. Christum enim expectabant Judæi; quia et in ipsis Prophetis, quos et ipsi legerunt, prænuntiatus est Christus. Expectabant absentem, occiderunt præsentem: cum putant non esse ipsum, defecerunt ipsi, et mansit ipse. Non tamen omnes defecerunt, et de Judæis multi crediderunt. Ergo quia Christus expectabatur; videte gloriam Joannis: cum enim in illo advertetur tanta gratia, cum baptizaret in poenitentia, et pararet viam Domino velut præmissus metator, miserunt ad illum Judæi, et dixerunt, *Quis es tu? Numquid tu Elias, aut propheta? aut tu es Christus? Non sum, inquit, Christus, nec Elias, nec propheta. Et tu, inquit, quis es? Ego sum, inquit, vox clamantis in eremo (Joan. i, 21-23)*. Joannes respondit Judæis quærentibus quis esset, et jam putare incipientibus quod ipse esset Christus, *Ego vox clamantis in eremo*. Audistis, si intenti fuistis, lectionem propheticam, quæ primo recitata est. Ibi scriptum est: «Vox clamantis in eremo, Parate viam Domino, rectas facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt tortuosa in directa, et aspera in vias planas; et videbit omnis caro salutare Dei.» Deinde dixit Dominus per Prophetam: *Exclama; et dixi, Quid exclamabo? Et Dominus ibi apud Prophetam: Omnis caro fenum, et omnis claritas carnis ut flos feni: fenum aruit, et flos decidit; Verbum autem Domini manet in æternum (Isai. xi, 5-8)*. Joannes dixit, *Ego vox clamantis in eremo, Parate viam Domino: hoc est dicere, De me prædictum est a Propheta quod ego futurus eram clamans in eremo. Ad Joannem ergo pertinet dicere, Omnis caro fenum, et omnis claritas carnis ut flos feni: fenum aruit, et flos decidit; Verbum autem Domini manet in æternum*. Verbum concipitur in utero virginis; clamat in eremo vox Verbum. Vox si verbum non sit, strepitus est aurium forte; nam nec hoc forte dici posset. Omne verbum vox, non omnis vox verbum. Si homo ore patente clamet quantum potest, vox est, verbum non est. Quæ est autem vox quæ dicitur verbum? Ubi intelligitur aliquid, vox significans verbum est. Sed ecce necdum sonat, dicere volo aliquid, jam verbum est in corde meo. Verbum est in corde, et nondum vox in ore. Potest ergo esse verbum sine voce, et potest esse vox sine verbo. Adde vocem verbo, procedit in notitiam verbum. Quid ergo Christus ad Mariam? Verbum occultum. Præmissa est vox ut præcederet Verbum. Quid est Joannes? *Vox clamantis in eremo*. Quid est Christus? *In principio erat Verbum (Joan. i, 1)*. Quid tu vox? quid tu homo? *Omnis caro fenum, et omnis claritas hominis ut flos feni: fenum aruit, et flos decidit: Verbum autem Do-*

mini manet in æternum. Tene [te ad Verbum; pro te enim suscepit fenum Verbum. Incarnatum Verbum Christus. Sed omnis caro fenum, et omnis honor carnis ut flos feni: contemnamus præsentia, speremus futura. Omnis vallis implebitur, omnis humilitas exaltabitur: et omnis mons, et collis humiliabitur, omnis superbia dejicietur. Depone montes, imple valles, et facta est campi æqualitas. Da mihi divites et honoratos de flore feni; ipsi audiant, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (Jacobi iv, 6). Da mihi pauperes desperatos, conscios infirmitatis suæ; non desperent, credant in eum qui venit propter omnes. Illi erigantur, illi premantur. Venturus ille campum inveniat, non lapidem ubi pedem offendat. Ideo enim dicebat ipse Joannes, *Parate viam Domino; non mihi, sed Domino; a quo missus sum, non quod ego sum*.

4. Joannes nominis Christi superbam usurpationem cavet. Sed dicunt Judæi, *Numquid tu es Christus?* Iste si non esset vallis implenda, sed mons humiliandus, invenerat occasionem decipiendi. Illi enim audire ab eo volebant quod crederent. Tantum enim mirabantur ejus gratiam, ut quod diceret, sine dubio crederent. Ecce invenerat occasionem decipiendi generis humani: si diceret, Ego sum Christus, crederent illi. Si jactaret se per nomen alienum, perderet meritum proprium. Si jactaret se quasi Christus, nonne ipse sibi responderet, *Quid te extollis? Omnis caro fenum, et claritas ejus ut flos feni: fenum aruit, flos decidit*. Intellige quid manet in æternum: *Verbum autem Domini manet in æternum*. Agnovit se: merito Dominus lucernam eum dixit. Dominus de Joanne hoc ait: *Ille erat lucerna ardens et lucens, et vos voluistis exsultare ad horam in lumine ejus (Joan. v, 35)*. Joannes autem evangelista quid de illo dicit? *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes: hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine; non erat ille lumen. Quis? Joannes Baptista. Quis hoc dicit? Joannes Evangelista: Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Tu dicis, Non erat ille lumen: de quo dicit ipsum lumen, Ille erat lucerna ardens et lucens. Sed novi, inquit, quale lumen dicam; novi in cujus luminis comparatione non est lucerna lumen. Audi quid sequitur: Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 6-9)*. Joannes non omnem illuminat hominem, Christus omnem hominem. Et Joannes agnovit se lucernam, ne vento superbiæ extingueretur. Lucerna et accendi, et extinguere potest. Verbum Dei extinguere non potest, lucerna semper potest.

5. Joannes præcursor maximus homo, ut Christus agnoscat plus quam homo. Missus est ergo summus, homo, qui perhiberet testimonium ei qui plus esset quam homo. Quando enim ille, quo nemo major exsurrexit in natis mulierum, dicit, *Non sum ego Christus*, et humiliat se Christo, aliquid plus homine intelligendus est. Nam si quæris summum hominem Joannem, plus homine Christus est: sic intellige præ-

cursorum, ut quæras judicem; sic audi præconem, ut timeas judicem. Missus est, prædixit venturum. Et quale testimonium Joannes perhibet Christo? Quale audi: *Cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere* (Joan. 1, 27). Intellexisti, homo, quid ageres? *Omnis qui se humiliat, exaltabitur* (Luc. xiv, 11). Quid igitur de Christo? *Nos omnes de plenitudine ejus accepimus* (Joan. 1, 16). Quid est, *Nos omnes*? Ergo Patriarchæ, et Prophetæ et Apostoli sancti, vel ante incarnationem præmissi, vel ab incarnato missi, *omnes nos de plenitudine ejus accepimus*. Nos vasa sumus, ille fons est. Ergo si intelleximus mysterium, fratres mei, Joannes homo est, Christus Deus est: humilietur homo, et exaltetur Deus. Ut humilietur homo, eo die natus est Joannes, quo dies incipiunt decrecere. Ut exaltetur Deus, eo die natus est Christus, quo dies incipiunt crescere. Magnum sacramentum. Ideo celebramus Natalem Joannis, sicut Christi, quoniam ipsa nativitas plena est mysterio. Quo mysterio? Altitudinis nostræ. In homine minuamur, in Deo crescimus. In nobis humiliemur, ut in illo exaltemur. Impletum est passionibus amborum hujus tantæ rei sacramentum. Ut minueretur homo, caput perdidit Joannes: ut exaltaretur Deus, Christus ligno suspensus est. Ad hoc missus est Joannes, ut eum imitemur, et ad Verbum nos teneamus. Quantumcumque se jactet humana superbia, de quavis excellentia sanctitatis, quis erit quod Joannes? Quisquis es qui te magnum putas, non eris quod Joannes. Nondum natus erat, et jam nasciturum Dominum exultans in utero prænuntiabat. Quid excellentius ista sanctitate? Imitare: audi quid dicat de Christo. *Nos de plenitudine ejus accepimus*. Lucerna in nocte fontem tibi ostendit, inde et ipse bibit: *Nos enim, inquit, de plenitudine ejus omnes accepimus. Nos omnes: ille fons, nos vasa: ille dies, nos lucernæ. Magna infirmitas hominum: per lucernam quaeritur dies.*

6. *Non Joannes solus, sed et Apostoli lucernæ. Candelabrum lucernæ, crux Christi.* Sed et Apostoli, fratres mei, lucernæ sunt diei. Nolite putare quia Joannes solus est lucerna, et Apostoli non sunt. Ait illis Dominus: *Vos estis lux mundi.* Et ne putarent quia talis lux erant, qualis dictus est lux, de quo dictum est, *Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum;* continuo docuit illos veram ipsam lucem. Cum dixisset, *Vos estis lux mundi;* adjunxit, et ait, *Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio.* Quod vos dixi lucem, lucernam vos dixi: nolite exultare in superbia vestra, ne flammula extinguatur. Non vos pono sub modio: sed ut luceatis, in candelabro eritis. Quod est candelabrum lucernæ? Audite candelabrum: estote lucernæ, et habebitis candelabrum. Crux Christi est magnum candelabrum. Qui vult lucere, non erubescat de ligneo candelabro. Audi, ut intelligas quia candelabrum crux Christi est. *Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona facta vestra, et glorificent: non sicut tu quæris*

glorificari, quæris exstingui: *glorificent Patrem vestrum qui est in cælis* (Matth. v, 14-16). Per bona opera vestra glorificent Patrem vestrum. Ut lucernæ esse possitis, accendere vos non potuistis, ponere vos supra candelabrum non potuistis: ille glorificetur, qui vobis hoc præstitit. Audi ergo Paulum Apostolum, audi lucernam in candelabro exultantem. *Mihi autem*, ait (clamant qui noverunt quid sequitur), *Mihi autem: quid tibi autem? Absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* In candelabro glorior: si se candelabrum subtrahat, cado. *Absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Galat. vi, 14). Laudastis, et favistis. Crucifigatur vobis mundus, crucifigimini mundo. Quid est hoc? Felicitatem non quærat de mundo: abstinete vos a felicitate mundi. Blanditur mundus, caveatur corruptor: minatur mundus, non timeatur oppugnator. Si bona mundi non te corruerint, si mala mundi non te corruerint, crucifixus est tibi mundus, crucifixus es mundo. Gloriare in candelabro: serva, lucerna, in candelabro semper humilitatem, ut teneas splendorem: observa, ne superbia exstinguaris. Conserva quod factus es, ut de factore glorieris. Quid enim eras, homo? Omnis homo, attende quid natus es: etsi nobilis natus es, nudus natus es. Quid est nobilitas? Nativitas pauperis et divitis æqualis est nuditas. An forte quia nobilis natus es, quantum vis vivis? Quando nescisti, intrasti: quando non vis, exis. Postremo sepulera inspiciantur, et ossa divitum agnoscantur.

SERMO CCXC * (a).

In Natali Joannis Baptistæ, iv.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Testimonium Joannis de Christo, et Christi de Joanne.* Sanctus Joannes¹, non Evangelista, sed Baptista, missus est ante faciem Christi præparare vias ejus. Testimonium Christi de Joanne est, *In natis mulierum non surrexit major Joanne Baptista* (Matth. xi, 11). Testimonium Joannis de Christo est, *Qui venit post me, major me est, cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere* (Joan. 1, 27). Utrumque testimonium consideremus, quod perhibuit Dominus servo, et quod perhibuit servus Domino. Quod est testimonium Domini de servo? *In natis mulierum non surrexit major Joanne Baptista.* Quod est testimonium servi de Domino? *Qui venit post me, major me est.* Si ergo in natis mulierum non surrexit major Joanne Baptista; qui major illo est, quid est? Joannes magnus homo, sed homo: Christus Joanne major, quia Deus et homo. Ambo mirabiliter nati, præco et Judex, lucerna et dies, vox et Verbum, servus et Dominus. De sterili servus, de virgine Dominus. Ipse Dominus fecit sibi servum in utero sterili, de senepatre, et de anicula matre: et idem ipse Dominus fecit sibi carnem in utero virginis, sine homine patre,

¹ Exordium credimus decurtatum: et certe nonnullis in manuscriptis post titulum præmittitur, *Cujus hodie celebramus natalem diem præcursoris Domini.*

* Castigatus ad tres cl. ad gr. r. rm. t. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Aliàs, 44 inter Homilias 50.

qui fecit primum hominem sine patre et matre. *Nemo surrexit in natis mulierum major Joanne Baptista.* Tam magnus visus est Joannes, ut a nonnullis etiam Christus putaretur. Nec in superbia sua alienum est secutus errorem, nec ausus est dicere, Sum quod putatis: sed, quod bonum erat ei, se agnovit, ut ad pedes Domini, et ad corrigiam calceamenti servus humiliaretur, ne vento superbiae lucerna exstingueretur.

CAPUT II. — 2. *Natalis Christi et Joannis cur celebretur, non aliorum.* Denique quia in magno sacramento natus est Joannes, ipsius solius justus¹ natalem diem celebrat Ecclesia. Et Natalis Domini celebratur, sed tanquam Domini. Date mihi alium servum præter Joannem inter Patriarchas, inter Prophetas, inter Apostolos, cujus natalem diem celebret Ecclesia Christi. Passionum diem servis plurimis celebramus: nativitatis diem nemini, nisi Joanni. Audistis quando Evangelium legebatur, qui ordo fuerit amborum nascentium, præcursoris et Dominatoris, et quod paulo ante dixi, præconis et Judicis, vocis et Verbi. Angelus Gabriel nuntiat Joannem, idem ipse angelus Gabriel nuntiat Dominum Jesum Christum. Præcedit ille, sequitur ille: ille præcedit obsequendo, sequitur ille regendo². Sequitur enim nascendo, antecedit regendo: quia et ipsum Joannem creavit Christus, post quem creatus est Christus, et creator et creatus; creator ante matrem, creator matris, creatus in matre. Et quid dicam, creator ante matrem? *Ante Abraham ego sum*, ipse dixit, Evangelium loquitur (*Joan. viii, 58*): audite, vel legite. Sed parum est, ante Abraham creator: ante Adam creator, ante cælum et terram creator, ante omnes Angelos universamque creaturam spiritualem, Thronos, Dominationes, Principatus et Potestates, ante omnia creator. Quia *in principio*, non est factum Verbum, sed *erat Verbum*, et Verbum erat apud Deum; et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt (*Joan. i, 1-5*). Si omnia, visibilia et invisibilia, cælum et terra, et virgo Maria: quia et virgo Maria de terra, et Christus factor terræ factus est de terra, quia *veritas de terra orta est* (*Psal. lxxxiv, 12*).

CAPUT III. — 3. *Joannes ideo tantus homo, ut Christo se humilians, eum plus quam hominem esse ostendat.* Breviter ergo commendo Charitati vestræ magnum sacramentum. Quoniam multi futuri erant, qui putarent Christum non esse nisi hominem, nihil esse amplius quam hominem: ideo magnus homo, quo major in hominibus non fuit, perhibuit ei testimonium Joannes, subditus, inclinatus, humiliatus. In quantum se humilem reddidisset, si solvere corrigiam calceamenti ejus, dignum se esse dixisset? Attendite in magno sacramento³ corrigiam calceamenti. Quantum humilis exst⁴isset, et si se Joannes dixisset dignum? Quid fecit, dicendo se indignum⁴? Pro-

¹ Sic Mss. Editi vero, *juste*.

² Hoc loco tres manuscripti, *regnando*; sed omnes infra, *regendo*.

³ Sic tres Mss. Alii autem cum editis, *in magno Christo*.

⁴ Sic meliores Mss. Alii vero, *qui se fecit dicendo indignum*. Al Lov., *quod dicendo fecisset se indignum*.

pterea notatus est dies nativitatis ejus, et celebrationi Ecclesiæ commendatus.

CAPUT IV. — 4. *Zachariæ et Mariæ eadem fere verba, non eadem incredulitas.* Verum interest plurimum, non solum in matribus, quod illa virgo, illa mulier fuerit sterilis; illa de Spiritu sancto pariens Filium Dei Dominum nostrum, illa de viro suo sene pariens præcursores Domini. Et illud attendite. Non credit Zacharias. Quomodo non credit? Quæsit ab angelo per quid cognosceret quod promittebat, quoniam ipse erat senex, et uxor ejus processerat in diebus suis. Et dixit illi angelus: *Ecce eris tacens, et non poteris loqui usque in diem quo hæc fiunt, propter quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.* Idem ipse angelus venit ad Mariam, nuntiat Christum nasciturum ex ea in carne, et Maria tale aliquid dicit. Ille enim dixit: *Per quid cognoscam hoc? Ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis.* Et dicitur ei: *Ecce eris tacens: et non poteris loqui usque in diem quo hæc implebuntur, propter quod non credidisti verbis meis.* Et accepit supplicium taciturnitatis, merito infidelitatis. Quid dixerat propheta de Joanne? *Vox clamantis in eremo* (*Isai. xl, 5*). Tacet Zacharias generaturus vocem. Quia non credit, tacuit: merito obmutuit quousque vox nasceretur. Si enim recte dictum est, imo quia valde recte dictum est in sancto psalmo, *Credidi, propter quod locutus sum* (*Psal. cxv, 10*): quia non credebat, merito non loquebatur. Sed rogo, Domine, cum audientibus me pariter pulso, aperi nobis, expone nobis quid sibi velit hæc quæstio. Causas quærit Zacharias ab angelo, per quid cognosceret quod illi annuntiatum est, quoniam senex erat, et uxor ejus progressa in diebus suis: dicitur ei, *Quoniam non credidisti, eris tacens.* Nuntiat Christus virgini Mariæ, et ipsa causam quærit, et dicit angelo, *Quomodo fiet istud? quoniam virum non cognosco.* Et ille, *Per quid cognoscam hoc? Ego enim sum senex, et uxor mea progressa in diebus suis.* Et illa, *Quomodo fiet istud? Quoniam virum non cognosco.* Illi dicitur, *Tacebis, quia non credis: illi autem causa exponitur, silentium non imponitur. Quomodo fiet istud? Quoniam virum non cognosco.* Et angelus: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Ecce quomodo fiet quod quæris, ecce quomodo virum non cognoscis et paries, ecce quomodo: quia *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Non timeas æstum libidinis, sub tantæ umbraculo sanctitatis. Quare hoc? Si verba attendamus, aut ambo crediderunt, aut ambo dubitaverunt, Zacharias et Maria. Sed nos verba valemus audire: Deus potest et corda interrogare.

CAPUT V. — 5. *Zacharias desperando interrogat, Maria inquirendo.* Gratia Dei quam maxima in incarnatione Verbi. Intelligimus, charissimi, quoniam Zacharias quando ait, *Per quid cognoscam hoc? ego enim sum senex, et uxor mea progressa in diebus suis, desperando dixit, non inquirendo: Maria vero quando e contra ait, Quomodo fiet istud? quoniam virum non*

cognosco, inquirendo dixit, non desperando. Dum interrogavit, non de promissione dubitavit. O vere gratia plena! Sic est enim ab angelo salutata, *Ave, gratia plena*. Quis hanc explicet gratiam? Quis huic gratiæ gratias agendo sufficiat? Fit homo, et per liberum arbitrium perit homo, et invenitur homo factus qui fecit, ne periret quem fecit. In principio Verbum Deus apud Deum, per quod omnia facta sunt, fit caro: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14). Caro fit Verbum, sed caro accedit ad Verbum, non perit in carne Verbum. O gratia! Ut hoc habereamus, quid digni eramus¹?

CAPUT VI. — 6. *Divites, id est superbi, exinaniendi sunt; et esurientes, id est humiles, implendi. Pharisæus, dives; Publicanus, pauper.* Sed videte quid dicat ipsa sancta Maria, plena fide, plena gratia, mater futura, virgo permansura. Quid dicit inter cætera, de quibus singulis loqui, valde multum est? Quid ait? *Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes* (Luc. 1). Qui sunt esurientes? Humiles, indigentes. Qui sunt divites? Superbi et inflati. Non vos longe mitto: ostendo vobis modo in uno templo divitem de illis qui dimittuntur inanes, et pauperem de illis qui implentur bonis. *Ascenderunt duo in templum orare; unus pharisæus, et alter publicanus. Pharisæus dicebat. Quid dicebat? Attende divitem indigesta ructantem, crapulam exhalantem, sed superbiæ, non justitiæ: Deus, inquit, gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri homines, raptores, injusti, adulteri, sicut publicanus iste. Jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo.* Rogare veneras, an te laudare? Totum te habere dixisti: nihil tanquam egens petisti. Quomodo ergo orare venisti? *Gratias tibi ago, Domine.* Non dicit: Domine, da mihi gratiam. *Quia non sum sicut cæteri homines, raptores, injusti, adulteri.* Ergo tu solus justus? *Quia non sum sicut publicanus iste.* Insultas, non exultas. *Jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo.* O divitem exinaniendum! Veni, veni pauper, esuriens publicane: imo ibi sta, ubi stas. *Publicanus enim de longinquo stabat.* Sed Dominus humili appropinquabat. *Nec oculos in cælum audebat levare.* Quo oculos non levabat, ibi cor habebat. *Sed percutiebat pectus suum, dicens: Domine, propitius esto mihi peccatori.* O esurientem bonis implendum!

7. *Dominicum judicium de Pharisæo et Publicano. Pelagianos redarguit ipso Pharisæo superbiores.* Audisti, Domine, controversiam; prome sententiam. Audite sententiam inter partes prolatam. Non appellat victus, quia non est ad quem. Non enim appellat a Filio ad Patrem. Deus enim *Pater non judicat quemquam; sed omne judicium dedit Filio* (Joan. v, 22). Dicat ergo sententiam inter partes Veritas. Amen, inquit, *dico vobis, quia descendit hic justificatus de templo, magis quam ille pharisæus.* Quare hoc, rogo te? qua justitia? Vis audire? *Quoniam omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur* (Luc. xviii, 10-14). A quo iste exaltabitur, et qui se exaltat humi-

liabitur. *Quia esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes.* Vade nunc, et ventila divitias tuas: jacta te, et dic, Dives sum. Quam dives? Si volo, justus sum; si nolo, justus non sum. In potestate habeo justum esse, et justum non esse. Non audis in Psalmo, *Qui confidunt in virtute sua* (Psal. xlviii, 7)? Ergo Deus tibi carnem, Deus tibi sensum, Deus tibi animam, Deus tibi mentem, Deus tibi intelligentiam dedit: tu das tibi ipsi justitiam? Quid est caro, quid sunt sensus, quid est anima, quid est mens, quid est intelligentia sine justitia? Nonne omnia ista, si justitia careant, ad pœnam valebunt? Ergo tam dives es, ut cum Deus tibi dederit inferiora, des tibi potiora? Male dives, exinaniende dives; si tamen habes quod te habere dixisti: *Quid habes quod non accepisti* (I Cor. iv, 7)? Nec saltem a superbo et divite illo pharisæo, de his quæ te habere dixisti, gratias Domino agere didicisti.

SERMO CCXCI* (a).

In Natali Joannis Baptistæ, v.

1. *Joannis nativitas mirabilis propter Christum.* Quem diem celebramus hodiernum vobis dici non opus est, quia omnes, cum Evangelium legeretur, audistis. Hodie accepimus sanctum Joannem Domini præcursorem, sterilis filium nuntiantem virginis filium, sed tamen servum nuntiantem Dominum. Quia enim venturus erat per virginem Deus homo, præcessit eum de sterili mirabilis homo: ut cum se indignum dicit, ejus calceamenti corrigiam solvat mirabilis homo, agnoscat Deus homo. Mirare Joannem, quantum potes: Christo proficit quod miraris. Proficit, inquam, Christo, non quia tu præstas aliquid Christo, sed ut tu proficias in Christo. Mirare ergo Joannem, quantum potes. Audisti quod mireris. Annuntiatur per angelum patri sacerdoti: vocem aufert angelus patri non credenti; remanet mutus, in filii nativitate expectans linguam. Conceptit sterilis, concepit et anus: gemina infecunditas, sterilitas et ætas. Dicitur ab angelo qualis futurus sit: impletur in eo quod dicitur; et quod maxime mirandum est, impletur Spiritu sancto adhuc ex utero matris suæ. Deinde veniente Maria sancta, exultat in utero; et quem non poterat vocibus, salutat motibus. Nascitur, dat patri vocem; pater loquens dat filio nomen: mirantur omnes tantam gratiam (Luc. 1). Quid enim aliud quam gratia? Ubi enim Joannes iste promeruit Deum? Ubi promeruit Deum, antequam esset qui promereretur? O gratia gratis data!

2. *Ex magnitudine Joannis majestas Christi intelligenda.* Mirantur omnes, obstupescunt, et motu cordis sui dicunt, ut scriberetur nobis quod legeretur: *Quid, putas, erit puer iste? Nam manus Domini cum illo.* *Quid, putas, erit puer iste?* Excedit metas humanæ naturæ. Novimus pueros: sed, *quid, putas, erit puer iste?* Quare dicis, *Quid, putas, erit puer iste?* Manus enim Domini cum illo? Quia manus Domini cum illo

¹ Sic Am. Er. et Mss. At Lov., quo digni non eramus.

* Castigatus ad cl. d. rm. t. et ad vign. (a) Alias, inter vignerianos 4.

est, jam scimus; sed quid erit, nescimus. Utique valde magnus erit, qui tam magnus cœpit. Quid erit, qui tantillus tantus est? quid erit: Hebescit humana infirmitas, omnium considerantium corda contremiscunt: *Quid, putas, erit puer iste?* Magnus erit: sed quid erit qui major illo erit? Valde iste magnus erit: sed quid erit qui isto magno major erit? Si ille qui modo cœpit esse, tam magnus erit, quid erit qui erat? Sed quid dixi, qui erat? Ante Joannem et Zacharias erat, multo magis ante Joannem et Abraham et Isaac et Jacob erant. Ante Joannem certe cœlum et terra erant. Quid erit qui in principio erat? *In principio enim, quod est ante Joannem, et ante omnem hominem, fecit Deus cœlum et terram (Gen. 1, 1).* Sed per quid fecit quæris? In principio non fecit Deus Verbum, sed erat Verbum: *In principio erat Verbum, et Verbum erat, non quaecumque, sed Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt.* Et novissimo tempore factus est qui erat, ne periret quod fecerat. *Quid, putas, erit puer iste? Manus enim Domini cum illo est.* Si puer tam magnus erit, quia est cum illo manus Domini; quid ipsa manus Domini? Christus enim manus Domini, Filius Dei manus Dei, Verbum Dei manus Dei. Quæ est enim manus Dei, nisi per quam facta sunt omnia? *Quid, putas, erit puer iste? Manus enim Domini cum illo.* O humana infirmitas, quid factura es in iudice, quæ sic hæsit in præcone? Sed etiam hic quid dixi? Redeo ad considerationem consuetudinis humanæ. Et quid dixi? Præconem dixi, iudicem dixi et præco: homo, et iudex homo. Quod apparebat dixi, quod latebat quis dixerit? *Verbum caro factum est (Joan. 1, 1, 2, 14):* non tamen Verbum in carnem versum est. Verbum caro factum est, accipiendo quod non erat; non amittendo quod erat. Ecce admirati sumus præconis ejus nativitatem, quam hodie celebramus, sed propter quæ facta est videamus.

3. *Angelus ad Zachariam et ad Mariam missus. Oratio Zachariæ quomodo exaudita.* Venit angelus Gabriel ad Zachariam, non ad Elisabeth uxorem ejus, matrem Joannis: venit, inquam, angelus Gabriel ad Zachariam, non ad Elisabeth. Quare? Quia Joannes per Zachariam futurus erat in Elisabeth. Ergo angelus annuntians venturum Joannem nascendo, non venit ad exceptorium ventris, sed ad fontem seminis. Nuntiavit amborum futurum filium, sed patri nuntiavit. Venturus enim erat Joannes de connubio masculi et feminæ. Ecce iterum ipse Gabriel venit ad Mariam, non ad Joseph: unde erat caro illa cœptura, unde erat initium habitura, ad ipsam angelus venit. Patri autem sacerdoti Zachariæ quomodo angelus futurum filium prænuntiavit? *Noli, inquit, timere, Zacharia, exaudita est oratio tua.* Quid enim, fratres mei, sacerdos ille ideo intraverat in sancta sanctorum, ut filios precaretur a Domino: Absit. Dicit aliquis: Unde hoc probas? non enim indicavit Zacharias quid rogaverit. Unum est quod breviter dico: Si petisset filium, crederet annuntiatum. Angelus dicit quod ei filius nasceretur, ille non credit? certe hoc rogaverat? Ouis ro-

gat sine spe? aut quis non credit in spe? Si non speras, quare petis? si speras, quare non credis? Quid ergo? *Exaudita est, inquit, oratio tua: nam ecce concipiet Elisabeth, et pariet tibi filium.* Quare? Quia *exaudita est oratio tua.* Si diceret Zacharias, Quare? hoc rogavi? Utique angelus nec falleretur, nec falleret, quando dicebat? *Exaudita est oratio tua: nam ecce paritura est uxor tua.* Sed quare hoc dictum est? Quia ille pro populo sacrificabat: sacerdos pro populo sacrificabat, populus Christum exspectabat; Joannes Christum annuntiabat.

4. *Maria inter mulieres benedicta.* Angelus vero idem ipse ad Mariam virginem: *Ave, inquit, gratia plena, Dominus tecum: jam tecum est qui erit in te. Benedicta tu inter mulieres.* Proprietate hebraicæ linguæ omnes feminas mulieres dici solere Scriptura sancta testatur: ne forte mirentur aut scandalizentur, qui non solent Scripturas audire. Dominus quodam Scripturarum loco aperte dicit, *Segregate mulieres, quæ non cognoverunt virum (Num. xxxi, 17, sec. LXX).* Ipsam denique recolite originem nostram: quando facta est Eva de latere viri, quid dicit Scriptura? *Detraxit ei costam, et edificavit eam in mulierem (Gen. ii, 22).* Jam mulier vocatur, de viro quidem sumpta, sed nondum viro conjuncta. Jam ergo cum auditis ab angelo, *Benedicta tu inter mulieres;* sic accipite, ac si more nostro diceretur, *Benedicta tu inter feminas.*

5. *Zachariæ et Mariæ similis interrogatio, animus dissimilis. Propositum virginitatis.* Promittitur Zachariæ filius, promittitur et sanctæ Mariæ filius, et dicit etiam ipsa pene ipsa verba quæ dixerat Zacharias. Quid enim dixerat Zacharias? *Unde mihi hoc? Ego enim sum senex, et uxor mea sterilis, et progressa in diebus suis.* Quid et Maria sancta? *Quomodo fiet istud?* Similis vox, dissimile cor. Vocem similem aure audiamus, cor autem dissimile angelo pronuntiante noscimus. Peccavit David, et a propheta correptus dixit, *Peccavi: continuo ei dictum est, Dimissum est tibi peccatum (II Reg. xii, 15).* Peccavit Saül, et a Propheta correptus dixit, *Peccavi: nec ei dimissum est peccatum, sed mansit ira Dei super eum (I Reg. xv, 30, 35).* Quid est hoc, nisi quod similis vox, dissimile cor? Homo enim est vocis auditor, Deus cordis inspector. In illis ergo verbis Zachariæ non fuisse fidem, sed dubitationem et desperationem angelus vidit, angelus indicavit, vocem tollendo, infidelitatem damnando. Sancta vero Maria: *Quomodo fiet istud, quia virum non cognosco?* Agnoscite propositum virginis. Quando diceret, concubitura cum viro, *Quomodo fiet istud?* Si enim fieret, quomodo de omnibus infantibus fieri solet, non diceret, *Quomodo fiet?* Sed illa propositi sui memor, et sancti voti conscia, quia noverat quid voverat; dicendo, *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* quoniam non noverat hoc fieri, ut filii nascerentur nisi conjugatis et concumbentibus cum viris suis, quod ipsa proposuerat ignorare, dicendo, *Quomodo fiet istud?* modum quæsit, non de Dei omnipotentia dubitavit. *Quomodo fiet istud?* Ouis modus est quo fiet istud? Annuntias

mihī filium, habes meum paratum animum, dic mihī modum. Potuit enim virgo sancta metuere, aut certe ignorare consilium Dei, quomodo eam vellet habere filium, quasi improbasset virginis votum. Quid enim si diceret, Nube, conjungere viro? Non diceret Deus: accepit enim votum virginis, quomodo Deus¹. Et hoc ab illa accepit, quod ipse donavit. Dic mihī ergo, nuntie Dei, *Quomodo fiet istud?* Vide angelum scientem, illam quærentem, non diffidentem. Quia ergo vidit eam quærentem, non diffidentem, non se negavit instruentem. Audi quomodo: erit virginitas tua, tu tantum crede veritatem, serva virginitatem, accipe integritatem. Quoniam integra est fides tua, intacta erit et integritas tua. Denique audi quomodo fiet istud: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Tale umbraculum nescit libidinis æstum. *Propterea, quia Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; quia fide concipis, quia credendo, in utero, non concumbendo habebis: propterea quod nascetur de te Sanctum, vocabitur Filius Dei.*

6. *Maria ex gratia mater Filii Dei.* Quid es, quæ postea paritura es? Unde meruisti? unde hoc accepisti? unde fiet in te qui fecit te? Unde, inquam, tibi hoc tantum bonum? Virgo es, sancta es, votum vovisti; sed multum quod meruisti, imo vero multum quod accepisti. Nam unde hoc meruisti? Fit in te qui fecit te, fit in te per quem facta es: imo vero per quem factum est cœlum et terra, per quem facta sunt omnia, fit in te Verbum Dei caro, accipiendo carnem, non amittendo divinitatem. Et Verbum jungitur carni, et Verbum copulatur carni; et hujus tanti conjugii thalamus, uterus tuus; et hujus, inquam, tanti conjugii, id est Verbi et carnis thalamus uterus tuus: unde ipse sponsus procedit de thalamo suo (*Psal. xviii, 6*). Invenit te virginem conceptus, dimittit virginem natus. Dat fecunditatem, non tollit integritatem. Unde tibi hoc? Proterve virginem videor interrogare, et quasi importune aures verecundas ista mea voce pulsare. Sed video virginem verecundantem, et tamen respondentem, meque admonentem: Quæris a me unde mihī hoc? Verecundor tibi respondere bonum meum, angeli audi ipsius salutationem, et in me agnosce tuam salutem. Crede cui credidi. Unde mihī hoc quæris? Angelus respondeat. Dic mihī, angele, unde Mariæ hoc? Jam dixi, cum salutavi: *Ave, gratia plena* (*Luc. 1, 28*).

SERMO CCXCII * (a).

In Natali Joannis Baptistæ, vi.

In quo disputatur contra Donatistas (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Joannis nativitas cur celebratur, non aliorum.* Diei hodiernæ solemnitas solemnem desiderat tanta expectatione sermonem. Ergo, adjuvante Domino, ministrabimus vobis quod dederit, recolentes et animo tenentes nostræ offi-

¹ Forte, accepit enim votum virginis, quod vovit Deo.

* Castigatus ad duos eb. ad cl. d. r. t. v. et ad Am. Er. Par. Lov. et ad Vign.

(a) Alias, de Sanctis 25.

(b) Citat Florus ad Philipp. ii.

cium servitutis, ut loquamur, non tanquam magistri, sed tanquam ministri; non discipulis, sed condiscipulis; quia nec servis, sed conservis. Magister autem unus est nobis, cujus schola in terra est, et cathedra in cœlo: cujus præcursor Joannes est natus, cujus nativitas dies hodiernus traditur, hodie celebratur. Hoc majorum traditione suscepimus, hoc ad posteros imitanda devotione transmittimus. Joannis ergo non Evangelistæ, sed Baptistæ Natalem hodie celebramus. Qua prima re posita, occurrit quæstio non prætereunda, quare Natalem, quo est ortus ex utero Joannes, potius celebremus, quam cujuslibet apostoli vel martyris vel prophetæ vel patriarchæ? Si interrogemur, quid respondebimus? Quantum mihī videtur, quantum mearum virium mediocritati occurrit, hæc causa est: Discipuli Domini nati, et per ætatis accessum ad annos capaciores perducti, in discipulatum assumpti sunt; illorum postea fides Domino adhæsit, sed nullius illorum nativitas Domino militavit. Recordemur et Prophetas, recolamus Patriarchas: nati sunt homines, ætatis accessu repleti Spiritu sancto prophetaverunt Christum; nati sunt, ut postea prophetarent. Joannis autem ipsa nativitas Dominum Christum prophetavit, quem conceptum ex utero salutavit.

CAPUT II. — 2. *Cur tantus homo Joannes, nec inter discipulos Domini, sed discipulos habens cum Domino. Donatarum voces superba.* Ista, ut potuimus, soluta quæstione, alteram aggrediamur, pro viribus quas dederit Dominus. Occurrit enim alia quæstio aliquanto, ut mihī videtur, obstrusior, et ad perscrutandum laboriosior, in qua me multum adjuvabit vestra intentio, et pro mea exiguitate ad Dominum deprecatio. Joannes iste tanta excellens gratia, ut quemadmodum dictum est, Dominum etiam ex utero salutaret, nondum loquendo, sed exultando; cujus gratia in Deum jam tunc erat aperta, quando ejus caro in carne erat inclusa: hic ergo Joannes non invenitur inter discipulos Domini, sed invenitur potius discipulos habuisse cum Domino. Quid est hoc? Quis est iste homo? Homo tantus¹, quis homo tantus? quantus tantus homo? Tamen non sequebatur inter discipulos Dominum, et sequebantur eum discipuli: absit ut dicam, contra Dominum; sed tamen quasi extra Dominum. Discipulos habebat Christus, discipulos habebat Joannes: docebat Christus, docebat Joannes. Quid jam dicam? Baptizabat Joannes, baptizabat Christus. Plus hic de baptismo dico, a Joanne baptizatus est Christus. Ubi sunt qui de ministerio Baptismi arrogantia tumidæ animositatis inflantur? Ubi sunt voces carentes humilitate, elatæ superbia, Ego baptizo, ego baptizo? Quid dixisses, si Christum baptizare meruisses? Magna jam, quantum advertit Sanctitas vestra, apparere et eminere causa cœpit, qua fuerat et Christus a Patre mittendus, et Joannes a Christo præmittendus. Prior missus est Joannes, sed sicut ab obsequentibus anteceditur judex. Posterior homo creatus est Christus, sed Joannem creavit Deus Christus. Erat igitur Joannes homo perfectus quidem, et

¹ Sic Mss. At editi, tantum.

cujus tanta gratia commendata est, ut ipse de illo Dominus diceret, *In natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista* (Matth. xi, 11). Iste ergo tam magnus agnoscit Dominum in parvo magnum: agnoscit homo eum qui venerat homo Deus. Si enim in natis mulierum, hoc est, in hominibus, nemo exsurrexit major Joanne Baptista; quisquis Joanne plus est, non tantum homo, sed et Deus est. Debuit ergo tantus iste, et discipulos proprios habere, et cum discipulis suis magistrum omnium Christum cognoscere. Quod enim est majus testimonium veritatis, quam se humiliando eum agnoscere, cui æmulando poterat invadere? Putari Christus potuit, et noluit: existimari Christus potuit, et noluit. Dixerunt homines, cum fallerentur in eo: Num forte hic est Christus? Respondit ille quod non erat, ut maneret quod erat. Inde quippe Adam lapsus perdidit quod erat, quia id quod non erat usurpavit. Relegebat hoc homo iste magnus, sed ut parvo Christo minimus: noverat hoc, relegebat hoc, et tenebat; quia recipere quod ille perdidit cogitabat. Homo ergo iste, ut dixi, magnus Joannes, cui Dominus testimonium tale perhibuit, quem sic veritas commendavit, ut diceret, *In natis mulierum non exsurrexit major Joanne Baptista*; potuit credi Christus, imo jam ab eis qui ejus magnitudinis gratia fallebantur, credebatur Christus; et in illo errore morerentur, nisi ab illo confitente corrigerentur. Respondit ergo ita putantibus, et ait: *Non sum ego Christus* (Joan. i, 20). Tanquam diceret: Certe in honorem meum ita fallimini; et certe mihi hoc putando magnam additis laudem: sed ego me debeo agnoscere; ut vobis errantibus ille possit ignoscere. Si enim quod non erat fallaciter putaretur, ab illo qui erat veraciter amputaretur.

CAPUT III. — 3. *Christus ut humilitatis viam doceret, baptizatus et incarnatus.* Præmissus est ergo Joannes, ut Dominum humilem baptizaret. Baptizari enim Dominus propter humilitatem voluit, non propter iniquitatem. Dominus Christus quare est baptizatus? Dominus Christus Dei Filius unigenitus, quare est baptizatus? Inveni quare est natus, et ibi invenies quare sit baptizatus. Ibi quippe invenies humilitatis viam, quam pede superbo non carpis: quam nisi humili pede calcaveris, ad celsitudinem, quo perducit, pervenire non poteris. Baptizatus est propter te, qui descendit propter te. Vide quantus factus sit tantillus: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Non enim erat rapina, sed erat natura æqualitas Filii cum Patre. Joannes si se Christum putari vellet, illi rapina esset. *Non ergo rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Erat enim, et sine rapina erat, cœternus ab æterno natus erat. Tamen semetipsum exinanivit formam servi accipiens (Philipp. ii, 6, 7); hoc est, formam hominis accipiens. *Qui cum in forma Dei esset, non formam Dei accepisset: ergo cum in forma Dei esset, semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.* Sic accepit quod non erat, ut non perderet quod erat. Manens Deus, hominem assumpsit. Formam servi accepit, et factus est Deus homo, a quo Deo factus est homo.

SANCT. AUGUST. V.

CAPUT IV. — Vide ergo, quæ majestas, quæ potestas, quæ sublimitas, quæ cum Patre æqualitas venit propter nos ad indumentum formæ servilis: et intellige illam a magistro tanto humilitatis viam; quoniam plus est quod voluit homo fieri, quam quod voluit ab homine baptizari.

4. *Baptizari cur a Joanne voluit.* Baptizat ergo, inquam, Joannes Christum, servus Dominum, vox Verbum. Mementote enim, *Ego sum vox clamantis in eremo*: et mementote quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. i, 23, 14). Baptizat ergo, inquam, Joannes Christum, servus Dominum, vox Verbum, creatura Creatorem, lucerna solem; sed solem, qui fecit hunc solem; solem de quo dictum est, *Ortus est mihi sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus* (Malach. iv, 2). De quo impii sero pœnitentes in fine in judicio Dei dicturi sunt: *Quid nobis profuit superbia? aut quid divitiarum jactantia contulit nobis? Transierunt illa omnia, tanquam umbra*: et cum umbris qui secuti sunt umbras. *Ergo, inquit, erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol¹ non est ortus nobis* (Sap. v, 6-8). Illis non est ortus Christus, a quibus non est agnitus Christus. Sol ille justitiæ, sine nube, sine nocte; ipse non oritur malis, non oritur impiis, non oritur infidelibus. Nam solem istum de cœlo corporeum quotidie facit oriri super bonos et malos (Matth. v, 45). Baptizavit ergo, ut dixi, creatura Creatorem, lucerna solem: et non se extulit baptizator, sed subdidit baptizando (a). Nam venienti ad se dixit: *Tu venis ad me baptizari? Ego a te debeo baptizari.* Magna confessio, et segura lucernæ in humilitate professio. Illa si contra solem extolleretur, vento superbiæ cito exstingueretur. Hoc est ergo quod Dominus prævidit, quod baptismo suo Dominus docuit. Baptizari voluit tantus a tantillo; ut breve explicem, salvator a salvando. Nam meminerat Joannes alicujus fortassis, quamvis tantus esset, ægritudinis suæ. Nam unde, *Ego a te debeo baptizari?* Certe Domini Baptismus salus: quia *Domini est salus* (Psal. iii, 9). *Nam vana salus hominum* (Psal. lxxix, 13). Unde ergo, *Ego a te debeo baptizari*, si non opus habebat curari? Mira autem in ipsa Domini humilitate medicina: ille baptizabat, et ille sanabat. Si enim Christus salvator omnium hominum, maxime fidelium (I Tim. iv, 10): apostolica et vera sententia est, quia Christus salvator omnium hominum: nemo dicat, Non opus habeo salvatore. Qui hoc dicit, se medico non humiliat, sed in morbo suo perit. Si salvator omnium hominum, ergo et Joannis: neque enim Joannes non homo. Magnus quidem homo, sed tamen homo. Ille salvator omnium hominum: agnoscit itaque ille salvatorem suum. Neque enim Joannis non erat salvator Christus. Non hoc dicit ipse, qui humiliter confitetur, dicens: *Ego a te debeo baptizari.* Et Dominus: *Sine modo, impleatur omnis*

¹ Editi, *sol intelligentiæ*. Vox, *intelligentiæ*, abest a manuscriptis.

(a) Hic olim sermo desinebat apud Am. Er. et Lov. Reliquam partem vignierius in Supplemento dederat, sed profecto graviter sauciam multis in locis, quæ nunc demum sanantur veterum librorum subsidio.

(Quarante-deux.)

justitia (Matth. III, 14, 15). Quid est, *omnis justitia*? Humilitate commendavit justitiam: justitiam nobis maxime humilitate magister coelestis et verus Dominus commendavit. Quod enim baptizabatur, ad humilitatem pertinebat: et ideo quod ad humilitatem pertinebat facturum, dixit: *Impleatur omnis justitia*.

5. *Donatistæ locum Evangelii de arbore et ejus fructu ad ministerium Baptismi perperam transferunt*. Prævidit multos inflaturos se de ministerio Baptismi, et dicturos, Ego baptizo; et, Qualis sum ego qui baptizo, talem facio quem baptizo. Unde hoc probas? Probo, inquit. Quibus testimoniis? Evangelicis, inquit. Audiamus nescio quem novum evangelistam contra antiquum Baptistam. Quibus ergo testimoniis evangelicis probas, quod qualis es, talem facis eum quem baptizas? Quoniam scriptum est, inquit, *Arbor bona bonos fructus facit*. Scriptum recito, Evangelium fero: *Arbor bona bonos fructus facit, arbor mala malos fructus facit* (Id. VII, 17). Agnosco Evangelium: sed tu te, quantum arbitror, non agnoscis. Et ut te patienter aliquantum feram, expone quod loqueris, non me intellexisse interim deputa. Dic mihi quo pertineant hæc testimonia, quid adjuvent ad solvendam hujusmodi de Baptismate quæstionem. Arbor, inquit, bona, bonus baptizator est. Arbor, inquit, bona, sicut illi dicunt: arbor bona, inquit, bonus baptizator est; fructus ejus bonus, qui ab illo baptizatur: tunc enim erit fructus bonus, si ille fuerit arbor bona. Quid dicis de Christo et Joanne? Evigila, expergiscere, perstringit oculos tuos splendor perspicuæ veritatis; vide quid præmissum est ante nos; lege Evangelium: Joannes baptizavit Christum. Dicturus es, Joannes arbor, fructus Christus? Creaturam vocabis arborem, et fructum Creatorem? Ideo voluit Dominus Christus a Joanne baptizari, non ut per baptismum iniquitate careret, sed ut iniquitati os clauderet. Ecce qui baptizat, inferior est; qui baptizatur, dicturus sum, melior? Hoc forte ad me multum est intelligi. Ad homines redi, ambos vide homines. Ananias Paulum baptizavit. Anania Paulus melior fuit. Nunquam fructus arbore melior fuit. Arbor enim profert fructum, non profertur a fructu.

6. *Donatistæ se pro Christo jactare convincuntur*. Tu quid tibi assumas, non vides? Ipse Dominus ait: *Multi venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus* (Id. XXIV, 5). Multi errantes et seducentes venerunt in nomine Christi, nullum audivimus dicentem, Ego sum Christus. Innumerabiles hæretici venerunt omnes in nomine Christi, id est in nomine Christi palliati venerunt, parietem luteum splendido nomine dealbantes venerunt, et neminem audivimus dicentem, Ego sum Christus. Quid ergo? Dominus nescivit quid prædixit? An potius nos ad intelligendum secreta ipsa ad apertionem secreti de somno excitavit, ut perscrutemur et pulsemus, ut nobis aperiatur quod tectum est, et aperto tecto ad Dominum submittamur, ut sicut ille paralyticus, a Domino sanari mereamur (Marc. II, 5-12)? Prorsus invenimus istos dicentes, Ego sum Christus: non his verbis, sed quod pejus

est, factis. Non audacia verborum istorum. Quis enim eos audit? Quis ad aures vel ad cor, tam insipientes deceptus admittit? Si dicat ei qui eum baptizaturus est, Ego sum Christus: avertit faciem suam ab illo, relinquit hominis arrogantiam manifestam, quærit Dei gratiam. Non ergo ita ille, Ego sum Christus. Sed quoniam alio modo, Ego sum Christus; videte quemadmodum. Christus sanat, Christus mundat, Christus justificat: homo non justificat. Quid est justificare? Justum facere. Quomodo mortificare, mortuum facere; vivificare, vivum facere: sic et justificare, justum facere. Ecce de transverso baptizator quidam, non per januam intrans, sed per maceriam descendens; non pastor et custos, sed fur et latro; de transverso ait, Ego baptizo. Si sicut minister, audeo¹: noli addere; quidquid amplius est a malo est (Matth. V, 37). Et tamen addit, non dubitat. Quid addit? Ego justifico, ego justum facio. Hoc est enim, Ego sum arbor bona, ex me nascatur qui vult esse fructus bonus. Paululum, si sapienter admittis, audi; pauca verba sunt, et nisi fallor, lucida sunt. Tu ergo justificas, tu justum facis? Ergo, inquit², credat in te quem justificas. Dic, aude dicere, Crede in me; qui non dubitas dicere, Justificaris a me. Turbatur, fluctuat, excusat. Quid enim opus est, inquit, ut dicam illi, Crede in me? Crede in Christum, dico. Hæsitasti, dubitasti: aliquantum ad nos dignatus es descendere. Confessus es aliquid, unde saneris. Dixisti aliquid rectum, unde prava tua cætera corrigantur. Audi jam non me, sed te. Certe enim non audes dicere, Crede in me. Absit, inquit. Et tamen audes dicere, Justifico te. Audi, et discere, quia unde non audes dicere, Crede in me; inde debes non audere dicere, Justifico te. Apostolus loquitur, cui cedes, cui velis nolis, subderis. Non enim Apostolo tanquam homini, sed ei de quo dicit Apostolus, *An vultis experimentum accipere ejus, qui in me loquitur Christus* (II Cor. XIII, 5)? Audi ergo non Apostolum, sed Christum per Apostolum. Quid dicit Apostolus? *Credenti in eum qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam* (Rom. IV, 5). Intendite, obsecro; videte quam planum est, quam apertum est: *Credenti in eum qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam*. Quisquis crediderit in eum qui justificat impium, qui de impio facit pium: quisquis ergo crediderit in eum qui justificat impium, qui justum facit eum qui impius erat, deputatur fides ejus ad justitiam. Modo dic, si audes, Justifico te. Vide quomodo tibi respondi ex Apostolo: Si justificas me, credam in te; quia *credenti in eum qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam*. Justificas me? credam in te. Si enim tu me justificas, ego ero credens in eum qui justificat me, id est, qui justificat impium: securus credo, quia deputatur fides mea ad justitiam. Si ergo non audes dicere, Justifico te; imo si non audes dicere, Crede in me: cave jam ne dicas, Justifico te. Perdite, inveni te; ne perdas et me et te.

¹ Aliquot Mss., *audio*.

² Forte, *inquam*.

7. *Locus Evangelii de arbore et fructu quomodo intelligendus.* Nam illud quod proposuisti de arbore et de fructu, propono tibi aliquid de exemplis, ut discas intelligere quod dictum est, *Arbor bona bonos fructus facit, et arbor mala malos fructus facit.* Ego enim sic intelligo, quomodo et ipse Dominus exponit. Quid est, *Arbor bona bonos fructus facit (Matth. vii, 17)? Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona; et malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala (Id. xii, 35).* Homines arbores posuit, thesauros actus posuit. Qualis homo est, tales actus habet. Si bonus homo est, bonos actus habet; si malus homo est, malos actus habet: non potest bonus homo malos actus habere, nec malus homo bonos actus habere. Quid evidentius? quid liquidius? quid apertius? Modo autem te arborem facis bonam qui baptizas, et fructum facis eum quem baptizas; ut qualis es tu, talis sit ille. Absit ab illo, et vide quam perverse intelligis. Est apud vos aliquis, aut fuit aliquando adulter vel occultus. Sed quod nescio, inquit, non me contaminat. Non inde ago; alia quæstio est: de Baptismo volo aliquid dicere; hoc enim suscepimus. Occultus adulter est: ergo fictus est; non adulter fictus, sed adulter verus, fictus castus. Istum ergo adulterum hominem fictum, magisque fictum, quia latet; nam si apertus sit adulter, jam fictus non est: istum ergo adulterum fugiet profecto Spiritus sanctus. Evidens quippe est prolata sententia: *Sanctus enim Spiritus disciplinæ effugiet fictum (Sap. i, 5).* Cum ergo sit iste adulter occultus, utique baptizat. Ecce video hominem baptizatum ab adultero occulto: natus est fructus; ubi est arbor bona? Baptizatus est, innocens est, facta est in illo remissio peccatorum; ergo justificatus est impius, natus est fructus bonus: quæro de qua arbore? Dic, responde mihi: arbor illa occultus adulter est, mala arbor est; si hujus arboris iste fructus, malus fructus est. Sententia Domini est, *Arbor mala malos fructus facit.* Respondebis, ut istum fructum bonum esse commendes, non cum de illa arbore natum. Non enim quia nescis tu illam arborem malam, ideo non est mala: tanto est pejor, quanto magis ignoratur. Tanto enim magis ignoratur, quanto perdita astutia occultat factum suum. Nam si apertus adulter esset, vel confessione sanabilis esset. Pessima arbor, et tamen ecce fructus bonus. Unde natus? an forte non natus? Natus, inquis. Quæro unde: quid dicturus es? Unde natus est iste? Non est quid dicat, nisi, De Deo: nescio utrum aliud dicturus est, quam, Ex Deo. Si hoc de omnibus diceret, et non se, cum sit arbor mala, fingendo ostenderet bonam, faceretque pejorem, de omnibus diceret quod ex Deo nascuntur; habet Evangelii evidentem sententiam: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui non ex carne, non ex sanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt (Joan. i, 12, 13).* Ergo redi ad istum: ex Deo natus est? Ex Deo. Quare iste ex Deo? Quia fructus bonus de arbore mala nasci non potuit. Castus baptizator arbor bona est, non est fictus; vere castus baptizavit, fructus bonus de arbore

bona. Ecce et iste fructus bonus, de qua arbore natus est? Dic de mala, si audes. Non audeo, inquit. Ergo et ipse de bona? De bona. De qua bona? Ex Deo. Ille quid? Ex homine casto. Paululum intende: intelligamus quod dicimus. Iste ab homine casto baptizatus, ex arbore bona, id est, ex homine bono, natus est fructus bonus. Ille ab adultero occulto baptizatus, ex arbore mala natus est fructus, quid? Bonus. Non potest fieri. Si bonus est fructus: ergo arborem muta. Fructum istum bonum confiteris, illum hominem malum, quia occultus adulter est: arborem muta huic fructui. Mutavi, inquis: ideo dixi, Ex Deo. Jam compara istos duos natos: illum baptizavit castus manifestus; hunc baptizavit adulter occultus: ille ex homine, iste ex Deo natus est. Felicius ergo natus est ex adultero occulto, quam ille ex casto manifesto.

8. *Ex Joannis et Apostoli verbis Donatistas redarguit.* Melius ergo Joannem audis, o hæretice; melius audis præcursorem recursor¹; melius audis humilem, o superbe; melius audis lucernam ardentem, o lucerna extincta. Audi Joannem, cum veniret ad eum: « Ego quidem baptizo vos in aqua. » Et tu, si te agnoscas, minister es aquæ. « Ego, » inquit, « baptizo vos in aqua; qui veniet autem, major me est. » Quantum major te est? « Cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere. » Quantum se humiliaret, si se dignum diceret? Ne hoc quidem dixit dignum se esse, corrigiam calceamenti solvere. *Ipse est qui baptizat in Spiritu sancto (Luc. iii, 16, et Joan. i, 27, 33).* Quid te pro Christo supponis? *Ipse baptizat in Spiritu sancto.* Ergo ipse justificat. Tu quid dicis? Ego baptizo in Spiritu sancto, ego justifico. Certe non dicis, Ego sum Christus? Certe non es de illis, de quibus dictum est, *Multi venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus (Matth. xxiv, 5)?* Captus es: atque utinam vel captus inveniaris, qui non captus perieras. Bonum est ad escam magni regis capi retribus veritatis. Noli ergo jam dicere, Ego justifico, ego sanctifico: ne convincaris dicere, Ego sum Christus. Dic potius quod amicus sponsi, non qui te velis jactare pro sponso: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus (1 Cor. iii, 7).* Audi et ipsum, de quo agimus, amicum sponsi. Certe cum Christo quasi discipulos habebat, et Christi discipulus non erat: audi illum confitentem se Christi discipulum. Vide illum inter Christi discipulos, et tanto certiolem, quanto humiliorem; tanto humiliorem, quanto majorem. Vide illum facientem quod scriptum est, *Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam (Eccli. iii, 20).* Jam dixit, *Non sum dignus corrigiam calceamenti solvere:* sed non in hoc se discipulum demonstravit. *Qui de cœlo, inquit, venit, super omnes est (Joan. iii, 31): nos autem omnes de plenitudine ejus accepimus (Id. i, 16).* Ergo et ipse inter discipulos erat, qui cum Christo discipulos colligebat. Audi apertius fatentem se discipulum: *Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi stat, et audit eum (Id. iii, 29).* Et ideo

¹ Vig., ; ræcursor. At plerique Mss., recursor.

stat, quia audit eum. *Stat et audit*; quia si non audiat, cadit. Merito ille, *Auditui meo dabis*, inquit, *exultationem et lætitiā*. Quid est, *auditui meo*? Audire illum, non audiri velle pro illo. Et ut noverimus quia in eo quod audit eum, humilitatem commendat: cum dixisset, *Auditui meo dabis exultationem et lætitiā*; continuo subjunxit, *et exultabunt ossa humiliata* (*Psal. l., 10*). Stat ergo et audit eum. *Exultabunt ossa humiliata*, quia franguntur elata. Nullus ergo sibi servus potestatem Domini assumat. Gaudet se esse in familia, et si est præpositus, proferat in tempore conservis cibaria (*Matth. xxiv, 45*); sed unde et ipse vivat, non ut de ipso illi vivant. Nam quid est proferre in tempore cibaria, nisi proferre Christum, laudare Christum, commendare Christum, prædicare Christum? hoc est, proferre in tempore cibaria. Nam ut esset ipse Christus cibaria jumentorum suorum, natus in præsepi positus est.

SERMO CCXCIII * (a).

In Natali Joannis Baptistæ (b), vii.

1. *Joannis et Christi in nativitate comparatio*. Sancti Joannis, cujus nativitatem, cum Evangelium legeretur, mirantes audivimus, solemnitatem hodie celebramus. Quanta est gloria judicis, si tanta est præconis? Qualis est venturus via, si talis est qui præparat viam? Nativitatem Joannis quodam modo consecratam observat Ecclesia: nec invenitur ullus in Patribus, cujus nativitatem solemniter celebremus: celebramus Joannis, celebramus et Christi: hoc vacare non potest, et si forte a nobis pro tantæ rei dignitate minus explicatur, fructuosius tamen et altius cogitatur. Nascitur Joannes de anicula sterili, nascitur Christus de juvencula virgine. Joannem parit sterilitas, Christum integritas. In nativitate Joannis ætas congrua non erat parentalis, in nativitate Christi complexus non exstitit maritalis. Ille angelo prædicante nuntiatur, iste angelo nuntiante concipitur. Non creditur Joannes nasciturus, et fit pater mutus: creditur Christus, et fide concipitur. Fit prius adventus fidei in cor virginis, et sequitur fecunditas in utero matris. Et tamen prope eadem verba sunt Zachariæ dicentis, cum angelus Joannem nuntiaret, *Per quid cognoscam hoc? Ego enim sum senex, et uxor mea jam processit in diebus suis*: et Mariæ sanctæ angelo nuntiante partum ejus futurum, « *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* » pene eadem verba. Illi dicitur: « *Ecce eris tacens, nec potens loqui, quousque fiant hæc, propter quod non credidisti verbis meis, quæ adimplebuntur tempore suo.* » Illi autem: « *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; propterea quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.* » Ille corripitur, illa instruitur. Illi dicitur, *Quia non credidisti*: illi dicitur, *Accipe quod quæsisisti*. Propemodum eadem

verba sunt, *Per quid cognoscam hoc?* et, *Quomodo fiet istud?* Sed cum qui verba audiebat et cor videbat, non latebat. In utriusque verbis cogitatio latebat; sed homines, non angelum latebat: imo non latebat eum qui loquebatur per angelum. Postremo nascitur Joannes, dum jam lux minuitur, et nox incipit crescere: nascitur Christus, dum nox accipit detrimentum, et dies augmentum. Et tanquam hoc signum nativitatis amborum Joannes ipse respiciens, dicit: *Illum oportet crescere, me autem minui* (*Joan. iii, 30*). Proposimus inquirenda, et discutienda prædiximus: sed hoc prælocutus sum, et si omnibus tanti mysterii sinibus perscrutandis non sufficimus, vel facultate, vel tempore; melius vos docebit qui loquitur in vobis, etiam absentibus nobis, quem pie cogitatis, quem corde suscepistis, cujus templa facti estis.

2. *Joannes quidam limes veteris et novi Testamenti*. Ideo et de senibus nascitur, et in utero exultat. *Zachariæ os prius clausum, et post apertum*. Videtur ergo Joannes interjectus quidam limes Testamentorum duorum, veteris et novi. Nam eum esse, ut dixi, quodam modo limitem Dominus ipse testatur dicens: *Lex et Prophetæ usque ad Joannem Baptistam* (*Luc. xvi, 16*). Sustinet ergo personam vetustatis, et præconium novitatis. Propter personam vetustatis, de senibus nascitur: propter personam novitatis, in visceribus matris propheta declaratur. Nondum enim natus ad sanctæ Mariæ adventum, exultavit in utero matris. Jam ibi designatus erat, designatus antequam natus: cujus præcursor esset ostenditur, antequam ab eo videretur. Divina sunt hæc, et mensuram humanæ fragilitatis excedunt. Postremo nascitur, accipit nomen, lingua solvitur patris (*Luc. 1*). Refer quod factum est ad significantem imaginem rerum: tantum quod factum est ne non factum putes, quoniam quid significaret forsitan dices. Hoc quod factum est, refer ad significationem rerum, et vide magnum mysterium. Zacharias tacet, et amittit vocem, donec Joannes nasceretur præcursor Domini, et aperiret vocem. Quid est silentium Zachariæ, nisi prophetia latens, et ante prædicationem Christi quodam modo occulta et clausa? Aperitur illius adventu, clara fit venturo eo qui prophetabatur. Hoc est apertio vocis Zachariæ in nativitate Joannis, quod est discissio veli in cruce Christi. Joannes si se ipsum nuntiaret, Zachariæ os non aperiret. Solvitur lingua, quia nascitur vox: nam Joanni jam prænuntianti Dominum dictum est, *Tu quis es?* Et respondit, *Ego sum vox clamantis in eremo* (*Joan. 1, 22, 23*).

3. *Vox Joannes, Verbum Christus*. *Vox Verbum putata*. Vox Joannes, Dominus autem in principio erat Verbum (*Ibid., 1*). Joannes vox ad tempus, Christus Verbum in principio æternum. Tolle verbum, quid est vox? Ubi nullus est intellectus, inanis est strepitus. Vox sine verbo aurem pulsat, cor non ædificat. Verumtamen in ipso corde nostro ædificando advertamus ordinem rerum. Si cogito quid dicam, jam verbum est in corde meo: sed loqui ad te volens, quæro quemadmodum sit etiam in corde tuo, quod jam est in meo. Hoc quærens quomodo ad te perveniat, et in

* Castigatus ad cl. r. rm. t. vat. et ad vign.

(a) Alias, inter Vignerianos 5.

(b) Citatur in Bedæ vera Collectione nondum impressa, ad I Tim. ii, et in exordio sermonis subsequentis Carthagine pronuntiati.

corde tuo insideat verbum quod jam est in corde meo, assumo vocem, et assumpta voce loquor tibi: sonus vocis ducit ad te intellectum verbi: et cum ad te duxit sonus vocis intellectum verbi, sonus quidem ipse pertransit; verbum autem quod ad te sonus perduxit, jam est in corde tuo, nec recessit a meo. Sonus ergo, transacto verbo ad te, nonne tibi videtur dicere sonus ipse, *Illum oportet crescere, me autem minui?* Sonus vocis strepuit in ministerium, et abiit, quasi dicens, *Hoc gaudium meum completum est* (Joan. III, 30, 29). Verbum teneamus, verbum medullitus conceptum non amittamus. Vis videre vocem transeuntem, et Verbi divinitatem manentem? Baptismus Joannis modo ubi est? Ministravit, et abiit. Christi nunc Baptismus frequentatur. Omnes in Christum credimus, salutem in Christo speramus: hoc sonuit vox. Nam quia discernere difficile est a voce verbum, et ipse Joannes putatus est Christus. Vox verbum putata est: sed agnovit se vox, ne offenderet verbum. *Non sum*, inquit, *Christus, nec Elias, nec propheta*. Responsum est, *Tu ergo quis es? Ego sum*, inquit, *vox clamantis in eremo, Parate viam Domino* (Id. I, 20-23). *Vox clamantis in eremo, vox rumpentis silentium. Parate viam Domino*, tanquam diceret, *Ego ideo sono, ut illum in cor introducam: sed quo introducam non dignatur venire, nisi viam præparetis. Quid est, Viam parate; nisi, congrue supplicate? Quid est, Viam parate; nisi, humiliter cogitate?* Ab ipso accipite humilitatis exemplum. Putatur Christus, dicit se non esse quod putatur, nec ad suum fastum¹ errorem assumit alienum. Si diceret, *Ego sum Christus*; quam facillime crederetur, qui antequam diceret, credebatur? Non dixit: agnovit se, distinxit se, humiliavit se. Vidit ubi haberet salutem: lucernam se intellexit, et ne exstingeretur vento superbiæ timuit.

4. *Cur tantæ gratiæ homo missus, qui perhiberet testimonium Christo.* Hæc enim dispositio placuit Deo, ut tantæ gratiæ homo testimonium perhiberet Christo, qui posset putari Christus. Denique *in natis mulierum*, sicut dixit ipse Christus, *nemo exsurrexit major Joanne Baptista* (Matth. XI, 11). Si hoc homine nullus erat major homo, qui major est illo, plus est quam homo. Magnum testimonium Christi de se ipso, sed lippientibus et infirmis oculis parum de se testificatur dies². Infirmi oculi diem expavescunt, lucernam ferunt. Ideo præmisit lucernam dies venturus. Sed in corda fidelium lucernam præmisit, ad confundenda corda infidelium. *Paravi*, inquit, *lucernam Christo meo*: Deus Pater in prophetia loquens, *Paravi lucernam Christo meo*: Joannem Salvatori præconem; judici præcursores venturo, futuro amicum sponso. *Paravi*, inquit, *lucernam Christo meo*. Quare parasti? *Inimicos ejus induam confusione: super ipsum autem florebit sanctificatio mea* (Psal. CXXXI, 17, 18). Quomodo per hanc lucernam inimici ejus induti sunt confusione? Evangelium perscrutemur. Calumniantes

Judæi Domino dixerunt, *In qua potestate ista facis? Si tu es Christus, dic nobis palam*. Causam quærebant, non fidem; unde insidiarentur, non unde liberarentur. Denique qui corda eorum vidit, attendite quid respondit confusus eos de lucerna. *Interrogo*, inquit, *etiam vos unum sermonem: Dicite mihi, Baptisma Joannis unde est? de cælo, an ex hominibus?* Illi continuo repercussi, et quamvis tenuiter radiante die, ad palpandum compulsi, quoniam claritatem illam speculari non poterant, ad sui cordis tenebras confugerunt, et ibi secum turbari cœperunt, offendentes et ruentes. *Si dixerimus*, inquit: hoc apud se ipsos, ubi cogitabant, sed quo ille cernebat: *Si dixerimus*, inquit, *De cælo est; dicet nobis, Quare ergo non credidistis ei?* Ipse enim testimonium perhibuerat Christo Domino. *Si autem dixerimus, Ab hominibus; lapidant nos populi*: quia propheta magnus Joannes habebatur. Et dixerunt, *Nescimus*. Nescitis: in tenebris estis, lumen amittitis. Quanto enim melius, si forte tenebræ in corde humano versantur, lumen admittere, non amittere. Ubi dixerunt, *Nescimus*: ait Dominus, *Nec ego dico vobis in qua potestate ista facio* (Matth. XXI, 23-27). Scio enim quo corde dixeritis, *Nescimus*, non volentes doceri, sed timentes confiteri.

5. *Christus Deus latens in carne.* Hæc divina dispensatio; quantum homo perscrutari potest, melior melius, inferior inferius; hæc divina dispensatio magnum nobis insinuat sacramentum. Venturus enim erat Christus in carne, non quicumque, non angelus, non legatus; sed *ipse veniens salvos faciet eos* (Isai. xxxv, 4). Non erat quicumque venturus: et tamen quomodo erat venturus? In carne mortali nasciturus, infans parvulus futurus, in præsepi ponendus, cunis involvendus, lacte nutriendus, per ætates augendus, postremo etiam morte perimendus. Hæc ergo omnia humilitatis indicia et nimix humilitatis est forma. Cujus hæc humilitas? Excelsi. Quam excelsi? Noli quærere in terra, transcende et sidera. Cum ad cœlestes exercitus Angelorum veneris, audies ab eis, *Transi et nos*. Cum veneris ad Sedes, Dominationes, Principatus, Potestates, audies, *Transi et nos*; et nos facti sumus: *Omnia per ipsum facta sunt*. Universam transcende creaturam; quidquid conditum est, quidquid institutum, quidquid mutabile, sive corporeum, sive incorporeum, cuncta transcende. Videndo nondum potes, credendo transcende: perveni ad Creatorem, et interim fide antecedente te, quæ perducit te, perveni ad Creatorem. Ibi vide, *In principio erat Verbum*. Non enim aliquando factum est: sed in principio erat. Non quomodo creatura, de qua dicitur, *In principio fecit Deus cælum et terram* (Gen. I, 1). Hoc quod in principio erat, non est quando non erat. Hoc ergo quod *in principio erat, et Verbum erat apud Deum, et ipsum Verbum Deus erat: et omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil: et in quo est vita quod factum est* (Joan. I, 1-4), venit ad nos. Ad quos? ad dignos? *Absit*: sed ad indignos. Etenim

¹ Vign., *factum*. Verius Mss., *fastum*

² Mss., *justificatur dies*.

Christus pro impiis mortuus est (Rom. v, 6), et indignis, sed dignus. Nos enim indigni quorum misereretur; sed dignus ille qui misereretur, cui diceretur, Propter misericordiam tuam, Domine, libera nos. Non propter præcedentia nostra merita, sed propter misericordiam tuam, Domine, libera nos; et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum (Psal. LXXVIII, 9), non propter meritum nostrum. Nam non propter meritum peccatorum, sed propter nomen tuum. Nam meritum peccatorum, non utique præmium, sed supplicium. Ergo propter nomen tuum. Ecce ad quos venit, ecce quantus venit. Ad nos ille quomodo venit? Verbum plane caro factum est, ut inhabitaret in nobis (Joan. 1, 14). Si enim in sua divinitate tantummodo veniret, quis eum ferret? quis eum caperet? quis susciperet? Sed suscepit quod nos eramus, ne remaneremus quod eramus: sed quod nos eramus natura, non culpa. Quia enim ad homines homo, non tamen quia ad peccatores peccator. De duobus istis, natura humana et culpa humana, unum suscepit, aliud sanavit. Nam si ipse susciperet nostram iniquitatem, et ipse quæreret salvatorem. Suscepit tamen ferendam et sanandam, non autem habendam: et homo apparuit inter homines, latens Deus.

6. *Deo in carne latenti necessarium fuit testimonium hominis, quo non esset alius major. Joannes discipulos sicut Christus habens, fit Christi testis credibilior. Quis ergo testimonium huic perhibeat diei latenti in quadam nube carnis? Da lucernam, testetur diem: sed hanc lucernam auge, ut quisquis plus illa fuerit, dies sit: In natis mulierum non exsurrexit major Joanne Baptista (Matth. xi, 11). O ineffabilis dispensatio! Ego, fratres, cum hæc cogito, multum miror quod dicit Joannes de Christo, teste Evangelio: Non sum dignus, inquit, corrigiam calceamenti ejus solvere (Joan. 1, 27). Quid humiliter dici potest? Quid excelsius Christo? quid humiliter crucifixo? « Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi stat, et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi » (Joan. iii, 29), non propter suam. « Nos, » inquit, « de plenitudine ejus omnes accepimus » (Id. 1, 16). Quanta dicit de Christo, quam præclara! quam excelsa! quam digna! si tamen de illo aliquid ab aliquo digne dicitur. Et tamen non ambulat inter discipulos Domini, non eum secutus est, ut Petrus, ut Andreas, ut Joannes, ut cæteri. Sed discipulos sibi ipse etiam congregavit, et constituto hic licet Domino cum discipulis suis, habebat discipulos et Joannes. Dicebantur discipuli Joannis. Dicebatur ipsi Domino, *Quare Joannis discipuli jejulant, discipuli autem tui non jejulant (Marc. ii, 18)?* Hoc erat procul dubio necessarium præcursori fideli¹, ab eo Christum prædicari qui posset æmulus credi. Habebat discipulos Joannes, habebat et Christus: quasi extra docebat, sed testis inhærebat. Ideo *in natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista. Fuerunt Prophetæ, habuerunt discipulos, sed non præsentem Christo. Fuerunt postea magni Apostoli, sed quia discipuli Christi, non quia**

¹ Mss., fidei.

discipulos potuerunt habere cum Christo. Habet ille discipulos, congregat, baptizat: quid putamus? foris, an intus? Imo vero reipsa intus, ut tanquam homo a Deo liberaretur; specie quasi foris, ut testis crederetur. Intende hoc ipsum: perhibebant Domino testimonium, verbi gratia, Petrus, Andreas, Joannes et cæteri; cum diceretur eis, *Laudatis quem sequimini, prædicatis cui adhæretis. Veniat lucerna confundens inimicos, colligat discipulos. Habet Christus, habet et Joannes. Baptizat Christus, baptizat et Joannes; et venit ad Joannem, et dicitur ei, Ille cui testimonium perhibuisti, ecce baptizat, et omnes veniunt ad eum: ut quasi æmulus invidiæ de Christo aliquid mali loqueretur. Sed ibi lucerna ardet tutius, ibi splendet clarius, ibi vegetatur, quanto distinctius, tanto securius. Jam, inquit, dixi vobis, quia ego non sum Christus. Qui habet sponsam, sponsus est: qui de cælo venit, super omnes est (Joan. iii, 26-31).* Tunc illi credentes Christum admirabantur, tunc vero inimici confundebantur, quando quodam modo compellebatur prædicare, qui credi poterat invidere. Cogitur enim Dominum servus agnoscere, cogitur creatura Creatori testimonium perhibere: nec cogitur, sed libenter facit. Amicus est enim, non invidus: nec sibi, sed sponso zelat.

7. *In Christi nuptiis paranympus Joannes. Mediator Christus in quantum homo. Faciunt hoc amici sponsi; et est quædam in nuptiis humanis solemnitas, ut exceptis aliis amicis, etiam paranympus adhibeatur, amicus interior, conscius secreti cubicularis. Sed hic interest, et plane multum interest. Quod in nuptiis humanis homo homini paranympus est, hoc est Joannes Christo, et idem Deus Christus sponsus, mediator Dei et hominum; sed in quantum homo. Nam in quantum Deus non mediator, sed æqualis Patri, hoc idem quod Pater, cum Patre unus Deus. Quando esset ista sublimitas mediatrix, a qua multum longe disjuncti jacebamus? Ut medius sit, aliquid assumat quod non erat: sed ut perveniamus, maneat quod erat. Ecce enim Deus super nos, ecce nos infra illum, et multa interjacent spatia, maxime peccati intervallum longe nos distinguit atque abjicit. In hac tanta distantia cum veniendum esset ad Deum, qua venturi eramus? Ipse Deus, Deus manet: accedit homo Deo, et fit una persona, ut sit non semi-deus, quasi parte Dei Deus, et parte hominis homo; sed totus Deus et totus homo: Deus liberator, homo mediator; ut per illum ad illum, non per alium, nec non ad illum; sed per id quod in illo nos sumus, ad illum per quem facti sumus. Ideo Apostolus quamvis Christum noverit Deum: nam ipse de illo dixit, cum de Judæorum præcedentibus meritis loqueretur, *Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula (Rom. ix, 5):* cum ergo sciret illum Deum, et super omnia Deum; ac per hoc utique super omnia, quia per illum facta sunt omnia; ventum est ut commendaret mediatorem, et non dixit Deum; non enim per hoc mediator est, quod Deus est; sed per hoc mediator, quia*

factus est homo. Ipsa est liberatio nostra. *Unus enim Deus.* Quia utique Catholici auditis, instructi auditis, vigilanter auditis, *Unus Deus* : numquid solus Pater? numquid solus Filius? numquid solus Spiritus sanctus? Sed utique Pater et Filius et Spiritus sanctus unus Deus. Ergo, *Unus Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus* (I Tim. II, 5). Si diceret, *Unus Deus, unus et mediator Dei et hominum Christus Jesus*¹; tanquam minor Deus intelligeretur. Etenim ab illa Trinitatis deitate quasi separaretur, si unus Deus, unus et mediator Dei et hominum Jesus Christus, quasi non ille Deus qui unus diceretur. Sed quia in unitate Dei, ibi Pater et Filius et Spiritus sanctus : unitatem teneat divinitas, medietatem suscipiat humanitas.

8. *Mediatoris gratia omnibus, ut Deo reconcilientur, necessaria.* Hac medietate reconciliatur Deo omnis generis humani massa ab illo per Adam alienata. *Per Adam enim peccatum in travitin mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt* (Rom. v, 12). Quis hinc erueretur? quis ab hac massa iræ ad misericordiam distingueretur? *Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti* (I Cor. iv, 7)? Non ergo nos discernunt merita, sed gratia. Nam si merita, debitum est : si debitum est, gratis non est : si gratis non est, gratia non est. Hoc ipse Apostolus dixit : *Si autem gratia, jam non ex operibus; alioquin gratia jam non est gratia* (Rom. xi, 6). Per unum salvamur, majores, minores, senes, juvenes, parvuli, infantes; per unum salvamur. *Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. Per unum hominem mors, et per unum resurrectio mortuorum. Sicut in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur* (I Cor. xv, 21, 22).

9. *Omnes in Adam et omnes in Christo.* Hic aliquis occurrit, et dicit mihi : Quomodo omnes? Qui ergo in gehennam mittendi sunt, qui cum diabolo damnabuntur, qui æternis ignibus torquebuntur? Quomodo omnes et omnes? Quia nemo ad mortem nisi per Adam, nemo ad vitam nisi per Christum. Si esset alius per quem veniremus ad mortem, non omnes in Adam morerentur. Si esset alius per quem veniremus ad vitam, non omnes in Christo vivificarentur.

10. *Infantes etiam ipsi egent liberatore.* Quid ergo, ait aliquis, et infans indiget liberatore? Plane indiget : testis est mater fideliter currens cum parvulo baptizando ad ecclesiam. Testis est ipsa mater Ecclesia suscipiens parvulum abluendum, et aut liberatum dimittendum, aut pietate nutriendum. Quis audeat dicere testimonium contra tantam matrem? Postremo et in ipso parvulo miseræ ipsius testis est fletus. Quantum potest, testatur natura infirma, parum intelligens; non incipit a risu, incipit a fletu. Agnosce miserum, porrige auxilium. Omnes misericordiæ

¹ Vignerius ex Regio codice, *homo Christus Jesus*. Hoc loco meliores manuscripti non habent, *homo*; quam vocem hic reticuit Augustinus, ut sensum Apostoli ea detracta non constare ostenderet : qui nimirum sensus est, mediatoris officium ad hominem Christum, qui unus cum Patre et Spiritu sancto Deus est, pertinere.

visceribus induantur. Quanto minus pro se ipsi possunt, tanto misericordius pro parvulis nos loquamur. Auxilium rerum suarum tuendarum Ecclesia solet præbere pupillis : omnes loquamur pro parvulis, ab omnibus eis præbeatur auxilium, ne perdant cœleste patrimonium (a). Et propter illos Dominus illorum parvulus factus est. Quomodo ad ejus liberationem non pertinuerunt, qui pro illo primi occidi meruerunt?

11. *Christus etiam parvulis est Jesus, id est salvator.* Postremo de ipso Domino Salvatore, cum ejus natiuitas proxima prænuntiaretur, dictum est, *Vocabunt nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum* (Matth. I, 21). Jesum tenemus, interpretationem nominis hujus habemus. Quare Jesus, quod latine Salvator dicitur, quare Jesus? *Ipse enim salvum faciet populum suum.* Sed salvum fecit populum suum in manu potenti Moyses, et in adjutorio Excelsi a persecutione et dominatione Ægyptiorum : fecit salvum populum suum et Jesus Nave a persecutoribus bellisque gentium : fecerunt salvum populum Judices, cum ab Allophylis liberantes; fecerunt et Reges, a dominatu circumquaque oblatrantium gentium liberantes. Non sic salvat Jesus : sed *a peccatis eorum. Vocabunt nomen ejus Jesum.* Quare? *Ipse enim salvum faciet populum suum.* Unde? *A peccatis eorum.* Nunc de parvulo interrogo, assertur ad ecclesiam faciendus christianus, baptizandus, puto quia ideo ut sit in populo Jesu. Cujus Jesu? *Qui salvum facit populum suum a peccatis eorum.* Si non habet quod in illo salvetur, auferatur hinc. Quare non dicimus matribus, *Auferte hinc istos parvulos?* Jesus namque salvator est : si non habent isti quod in illis salvetur, auferte hinc eos (b). *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus* (Id. ix, 12). Audebit mihi quisquam in hoc parvuli discrimine dicere : *Mihi est Jesus, huic non est Jesus.* Ergo tibi est Jesus, huic non est Jesus? Non venit ad Jesum? non pro illo respondetur ut credat in Jesum? Alterum baptismum instituimus parvulis, in quo non fit remissio peccatorum? Plane si iste parvulus pro se loqui posset, vocem contradicentis refelleret, et clamaret : *Da mihi vitam Christi; in Adam mortuus sum; da mihi vitam Christi, in cujus conspectu mundus non est, nec infans cujus est unius diei vita super terram* (Job xiv, 4, sec. LXX). Istis gratiam non negaret, nec qui de suo daret. Fiat misericordia cum miseris. Utquid eorum innocentia ultra modum laudatur? Inveniant salvatorem, nondum sentiant adulatorem. Nos plane in tanto infantium periculo nec disputare debemus, ne eorum salutem vel disputando differre videamur. Afferatur, abluatur, liberetur, vivificetur. *Sicut in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur.* Non invenit qua veniret in hujus sæculi vitam, nisi per Adam : non inveniet qua evadat futuri sæculi pœnam, nisi per Christum. Quid claudis unicam januam? *Unus enim*

(a) Vide serm. 176, n. 2.

(b) Vide serm. 174, n. 7-9.

Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. Audi, clamat tibi: *Non est enim opus sanis medicus, sed male habentibus.* Quare istum sanum dicis, nisi quia medico contradicis?

12. *Joannes cum peccato natus salvatore indiguit.* Itane, inquit, et Joannes, de quo loquebaris, cum peccato natus est? Invenisti plane præter peccatum natum, quem invenis præter Adam natum. Non avelis hanc sententiam de manibus fidelium: « Per unum hominem mors, et per unum resurrectio mortuorum. Sicut in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur. Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit. Si verba mea hæc essent, posset a me hæc sententia dici expressius? posset evidentius? posset plenius? *Ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Jam tu excipe Joannem: si separaveris ab hominibus, si separaveris ab illo tramite humanæ propaginis, si separaveris a complexu masculi et feminæ, etiam ab ista sententia separabis. Nam ille qui voluit ab ea esse separatus, per virginem est venire dignatus. Ut quid me cogis discutere merita Joannis? In utero Dominum salutavit: sed puto quia eum salutavit, a quo salutem desideravit. Non quærit tuam perniciosissimam defensionem. Venienti Domino ad baptismum suum, conscius communis infirmitatis ait: *Ego a te debeo baptizari (Matth. III, 14).* Veniebat enim Dominus ad commendandam etiam in baptismo humilitatem, ad ipsius sacramenti consecrationem. Quia sic suscepit baptismum juvenis, quemadmodum infans circumcisionem. Suscepit commendanda medicamenta, non vulnera. Ille autem quare liceret, *Ego a te debeo baptizari,* mundus ab omni penitus noxa, si non in eo erat quod sanaretur, si non in eo erat quod mundaretur? Ille se dicit debitorem, et tu cum purgas, ne debita relaxentur. *Ego a te,* inquit, *debeo baptizari:* opus est mihi, necessarium est mihi. Et hoc illi ibi præstitum est. Quando enim Dominus in aquam, non ille præter aquam. Quid pluribus? Cesset deinceps, si fieri potest, contrarius disputator; quia et præconem suum liberavit ipse Salvator.

SERMO CCXCIV * (a).

Habitus in basilica Majorum, in Natali martyris Gudentis, v calendæ julii (b).

De Baptismo parvulorum, contra Pelagianos.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Occasio sermonis.* In Na-

* Recognitus in duobus bn. in a. est. el. eb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, de Verbis Apostoli 14.

(b) Hunc titulum præfixum habet in vetere libro PP. Cisterciensium S. Crucis in Jerusalem de Urbe. Sermonis tempus, occasionem et locum jam ante noveramus, partim ex ipsius exordio, quo significatur habitus in festo Martyris, paulo post superiorem de Natali Joannis Baptistæ tractatum; partim ex illis Augustini ad Aurelium Carthaginensem episcopum verbis in libro de Gestis Pelagii, cap. 11, n. 25: « Unde coacti sumus sollicitudine charitatis, quam erga Ecclesiam Christi per gratiam Christi nos habere convenit, etiam ad beatæ memoriæ Marcellinum, qui eos quotidie disputatores molestissimos patiebatur, et me per litteras consulebat, de quibusdam istarum quæstionibus scribere, et maxime de Baptismo parvulorum: de quo etiam post-

tali sancti Joannis inter cætera quæ dicenda videbantur, ad Baptismum parvulorum noster sermo deductus est: et quia jam prolixus erat, et de illo terminando cogitabatur, non tanta dicta sunt de tanta quæstione, quanta in tanto periculo a sollicitis dici debuerunt. Sollicitos autem nos facit, non ipsa sententia jam olim in Ecclesia catholica summa auctoritate fundata, sed disputationes quorundam, quæ modo crebrescere, et multorum animos evertere moliantur. Hodie ergo, adjuvante Domino, placuit nobis hinc loqui. Diem quidem solemnem Martyris celebramus: sed major causa est omnium fidelium, quam tantummodo martyrum. Non enim omnes fideles etiam martyres, sed illi ideo martyres, quia fideles. Videamus ergo quid ab eis proponatur, quid eos movet; quoniam et de ipsis non tam refellendis quam sanandis cogitare debemus.

2. *Baptizandos parvulos Pelagiani concedunt, non propter vitam æternam, sed propter regnum cælorum.* Concedunt parvulos baptizari oportere. Non ergo quæstio est inter nos et ipsos, utrum parvuli baptizandi sint; sed de causa quæritur, quare baptizandi sint. Hoc ergo quod concedunt, sine ulla cum ipsis dubitatione teneamus. Baptizandos esse parvulos, nemo dubitat. Nemo dubitet, quando nec illi hinc dubitant, qui ex parte aliqua contradicunt.

CAPUT II. — Sed nos dicimus eos aliter salutem et vitam æternam non habituros, nisi baptizentur in Christo: illi autem dicunt non propter salutem, non propter vitam æternam, sed propter regnum cælorum. Quid sit hoc, dum exponimus ut possumus, parumper attendite. Parvulus, inquit, etsi non baptizetur, merito innocentia, eo quod nullum habeat omnino, nec proprium, nec originale peccatum, nec ex se, nec de Adam tractum, necesse est, aiunt, ut habeat salutem et vitam æternam, etiamsi non baptizetur; sed propterea baptizandus est, ut intret etiam in regnum Dei, hoc est, in regnum cælorum. Si discutiendum est hoc, discutiendum est utique propter illos, non propter nos. Fratres enim nostri sunt, permoti sunt profunditate quæstionis; sed regi debuerunt gubernaculo auctoritatis. Cum enim dicunt non esse baptizandos

« ea, te jubente, in basilica Majorum, gestans quoque in manibus epistolam gloriosissimi martyris Cyprinani, et de hac re verba ejus recitans atque pertractans, ut error iste nefarius de quorundam cordibus auferretur, quibus persuasa fuerant, quæ in his Gestis videmus damnata, adjutus orationibus tuis, quantum potui, laboravi. » In isto loco, pro « in basilica Majorum, » quod ibi ferebat idem liber prima editione; alii « Majorini » legunt, alii « Majore. » Exstat supra, Sermo 238 dictus « a basilicam Majorem; » et contra, Sermo 54 « ad Majores, » et Sermo 165 « in basilica Majorum. » Victor tandem, lib. 1 de Persecutione Vandalica, ubi legitur in excusis « basilicam Majorem, » in vetere Colbertino codice habet « basilicam Majorum. » Sermone autem hunc citati loci auctoritate referunt ad Christi annum 415. Quia ibi testatur Augustinus habitum esse post scriptos ad Marcellinum contra Pelagianam hæresim libros, de Peccatorum meritis et remissione, qui pertinent ad annum 412. Hoc autem anno 412, die junii decima quarta, Cirtensi concilio aderat Augustinus, neque hos apud Carthaginem sermones in Natali sive post Natalem S. Joannis habere potuit citius anno 413: quo anno revera longiorem hac in urbe moram fecit, usque ad Marcellini cædem. Porro in martyrologiis aliquot « Gudentii » mart. ex Africa mentio fit vi cal. julii, sed « Gudentis » nunquam.

salutis et vitæ æternæ percipiendæ causa, sed tantummodo regni cœlorum et regni Dei; baptizandos quidem fatentur, sed non propter vitam æternam, sed propter regnum cœlorum. Quid de vita æterna? Habebunt, inquiunt. Quare habebunt? Quia nullum peccatum habent, et ad damnationem pertinere non possunt. Ergo est vita æterna extra regnum cœlorum? |

CAPUT III. — 3. *Vitam æternam non esse præter regnum cœlorum. Inter dextram ad regnum Dei pertinentium, et sinistram damnatorum nullus medius locus.* Primus hic error aversandus ab auribus, extirpandus a mentibus. Hoc novum in Ecclesia, prius inauditum est, esse vitam æternam præter regnum cœlorum, esse salutem æternam præter regnum Dei. Primo vide, frater, ne forte hinc consentire nobis debeas, quisquis ad regnum Dei non pertinet, eum ad damnationem sine dubio pertinere. Venturus Dominus, et iudicaturus de vivis et mortuis, sicut Evangelium loquitur, duas partes facturum est, dextram et sinistram. Sinistris dicturus, *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus*: dextris dicturus, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Hac regnum nominat, hac cum diabolo damnationem. Nullus relictus est medius locus, ubi ponere queas infantes. De vivis et mortuis iudicabitur: alii erunt ad dextram, alii ad sinistram: non novi aliud. Qui inducis medium, recede de medio: non te offendat qui dextram quærit. Et te ipsum admoneo: recede de medio, sed noli in sinistram. Si ergo dextra erit et sinistra, et nullum medium locum in Evangelio novimus: ecce in dextra regnum cœlorum est, *Percipite, inquit, regnum.* Qui ibi non est, in sinistra est. Quid erit in sinistra? *Ite in ignem æternum.* In dextra ad regnum, utique æternum; in sinistra in ignem æternum. Qui non in dextra, procul dubio in sinistra: ergo qui non in regno, procul dubio in igne æterno. Certe habere potest¹ vitam æternam, qui non baptizatur? Non erit in dextra, id est, non erit in regno. Vitam æternam computas ignem sempiternum? Et de ipsa vita æterna audi expressius, quia nihil aliud est regnum quam vita æterna. Prius regnum nominavit, sed in dextris; ignem æternum in sinistris. Extrema autem sententia, ut doceret quid sit regnum, et quid sit ignis æternus, *Tunc, inquit, abibunt isti in ambustionem æternam; justi autem in vitam æternam* (Matth. xxv, 33, 34, 41, 46).

CAPUT IV. — Ecce exposuit tibi quid sit regnum, et quid sit ignis æternus; ut quando confiteris parvulum non futurum in regno, fatearis futurum in igne æterno. Regnum enim cœlorum est vita æterna.

4. *Exclusioni a regno Dei, conjunctam esse pœnam ignis æterni.* Nec aliud etiam apostolus Paulus, cum terreret homines, non parvulos, non baptizatos, sed scelestos, facinorosos, contaminatos, perditos; non eos terruit quod erunt in igne sempiterno, quo sine dubio ibunt, si non corrigantur: sed tantum terruit, quia in regno non erunt; ut cum viderint se perdere

¹ Editi, non potest. Abest, non, a Mss.

spem regni, non viderent esse consequentem nisi pœnam ignis æterni. « Nolite, » inquit, « errare: neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. » Non dixit, Illi et illi, tales et tales igni æterno torquebuntur; sed, *regnum Dei non possidebunt.* Subtracta dextra, non remansit nisi sinistra. Unde autem evadunt ab igne sempiterno? Non ob aliud, nisi quia erunt in regno. Sequitur: « Et hæc quidem fuistis. » Et unde jam non sunt? « Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri. In nomine Domini nostri Jesu Christi » (I Cor. vi, 9-11). « Non enim est aliud nomen sub cœlo in quo oportet salvos fieri nos » (Act. iv. 12), nos omnes, pusillos cum magnis. Si autem salvos fieri oportet nos in hoc nomine, siue hoc nomine procul dubio nec salus erit, quæ sine Christo promittitur parvulis. Pace eorum dicam, qui cuiquam salutem promittit sine Christo, nescio utrum ipse salutem habere possit in Christo.

CAPUT V. — 5. *Pelagiana vitæ æternæ et regni Dei distinctio plane arbitraria.* Deinde quærimus ab eis: Quid, si aliquis dicat, parvulos merito innocentiae suæ, sicut dicitis, atque immunitatis ab omni delicto, non solum habituros salutem et vitam æternam, sed et regnum Dei? unde apud vos definitum certumque est, sine Baptismo regnum Dei non habituros parvulos; ut divideretis eis pro arbitrio vestro, non adjuutores parvulorum, sed oppressores miserorum; ut divideretis eis pro arbitrio vestro, et daretis eis salutem et vitam æternam præter regnum cœlorum? Alius benevolentior vobis et misericordior, et ut putatis justior, totum eis dabit, et vitam æternam et regnum cœlorum. Istum quomodo superabitis? Quoniam vos aliquando contra evidentissimam auctoritatem ratiocinatio humana delectat¹, proferte ipsam regulam rationis vestræ, et asserite, quantis viribus valueritis, unde vincatur iste, qui parvulis propter merita innocentiae, propter nullam, sicut dicitis, culpam, hoc est, originale peccatum, dare voluerit etiam non baptizatis, non solum vitam æternam, verum etiam regnum cœlorum: istum vincite. Ego sine præjudicio partes hujus parumper suscipio, et dicam quod ipse non sentio: sed admoneo vos, ut acriorem adversarium videatis.

6. *Negato semel originali peccato, Pelagianos non posse eum vincere, qui nolit parvulos excludi a regno Dei.* Ecce existit nescio quis, et dicit: Parvulus non habens ullum omnino peccatum, nec quod sua vita contraxit, nec quod de vita primi parentis traxit, habebit et vitam æternam et regnum cœlorum.

CAPUT VI. — Respondete, vincite hominem resistantem vobis, qui aliter dividitis. Vos enim dicitis: Vitam quidem habebit iste non baptizatus æternam,

¹ Editiones Er. Lugd. et Ven. habent, *ratio humana delectat.* M.

sed non habebit regnum cœlorum. Ille contra : Imo et vitam et regnum cœlorum. Quare enim patrimonium regni cœlorum abripis innocenti? A quo regnum cœlorum non acquiritur, profecto magno bono fraudatur. Quæ est ista justitia? Dic, quare? Quid offendit parvulus non baptizatus, nullam habens culpam, nec suam, nec de parente tractam? Quid offendit, dic mihi, ut non intret in regnum cœlorum, ut separetur a sorte sanctorum, ut sit exsul a societate Angelorum? Videris enim tibi misericors, quia non ei auferis vitam : damnas tamen, quem separas a regno cœlorum. Damnas : non eum percutis, sed in exsilium mittis. Nam et qui exsulant, vivunt, si sani sunt : in doloribus corporis non sunt, non torquentur, non carceris tenebris affliguntur : hæc illis sola pœna est, non esse in patria. Si amatur patria, magna pœna : si autem non amatur patria, pejor est cordis pœna. Parvum malum est in hominis corde, qui societatem non quærit sanctorum, qui non desiderat regnum cœlorum? Si non desiderat, pœna est de perversitate : si autem desiderat, pœna est de fraudata charitate. Sed si, quod vis, parva sit pœna; et ipsa parva magna est, si nulla culpa est. Hic defende justitiam Dei. Quare vel parva pœna infligitur innocenti, in quo nullum invenitur omnino peccatum? Dic contra istum adversarium, qui parvulis non baptizatis, misericordia et justitia majore quam tu, dare vult, non solum vitam æternam, verum etiam regnum cœlorum : responde si potes, sed rationem affer; hac enim te gloriari delectat.

CAPUT VII. — 7. *In quæstione de parvulis non baptizatis confugiendum ad auctoritatem divinam.* Ego istam quæstionem profundam sentio, et ad ejus fundum rimandum vires meas idoneas non agnosco. Libet me et hic exclamare quod Paulus, *O altitudo divitiarum!* Parvulus non baptizatus pergit in damnationem : Apostoli enim verba sunt, *Ex uno in condemnationem* (Rom. v, 16) : non satis invenio dignam causam, quia non invenio, non quia non est. Ubi ergo non invenio in profundo profundum, attendere debeo humanam infirmitatem, non damnare divinam auctoritatem. Ego prorsus exclamo, nec me pudet : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in sæcula sæculorum » (Id. xi, 33-36). Ego infirmitatem meam his verbis munio, et hac cautela circumseptus, adversus sagittas ratiocinationum tuarum muratus assisto. Sed tu, bellator, hoc est, fortis ratiocinator, huic responde, qui tibi dicit : Prorsus innocens parvulus, et immunis ab omni peccato, et proprio et originali, non solum vitam æternam habebit, sed etiam regnum cœlorum. Hoc est justum. Qui nihil mali habet, quare aliquid boni non habet? sed scio, inquis. Unde scis? Quia Dominus dixit. Tandem venisti. Non ergo quia tu ratiocinaris, sed quia Dominus dixit. Laudo plane

hoc, sanum est : sicut homo non invenisti rationem, fugis ad auctoritatem. Approbo, prorsus approbo. Bene facis; non invenis quid respondeas, ad auctoritatem fuge : non ibi te persequor, non inde expello; imo fugientem recipio et amplector.

8. *Sententia dominica excludens non baptizatos a regno Dei, fatentibus Pelagianis.* Profer ergo auctoritatem, stemus in ea simul contra communem inimicum. Quia enim parvulus non baptizatus non intrat in regnum cœlorum, et tu dicis et ego. Illi igitur communi adversario, qui dicit non baptizatum parvulum intraturum in regnum cœlorum, resistamus ambo, et adversus ejus insidiosissima jacula scutum fidei proferamus.

CAPUT VIII.—Cedant paulisper conjecturæ rationis humanæ, assumantur arma divina. *Assumite*, inquit Apostolus, *armaturam Dei* (Ephes. vi, 15). Ecce simul dicamus huic homini : Christianus es? Christianus, inquit. Audi Evangelium, qui vis non baptizatos parvulos mittere in regnum cœlorum; audi Evangelium : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei.* Domini sententia est : huic non resistit, nisi non christianus. Repulsus est ille, remanet mihi tecum certamen : et forte unde vicisti bono illius, inde bono vinceris tuo. Nam quem vicisti, si durus non est, docuisti. Noli ergo esse durus et tu : simul teneamus interim sententiam istam, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum Dei.* Ideo, inquis, parvulo non baptizato polliceri regnum Dei non possum contra apertam Domini sententiam. Ecce quare dico : Regnum Dei non habebunt. Ecce quare dico : Ideo baptizandi sunt, ut habeant regnum Dei. Ideo dicis? Ideo, inquit. Vide tamen, propter illa quæ supra diximus, ne forte non invenias vitam æternam præter regnum Dei. Multum enim aperta sunt dicta de duabus illis partibus, dextra et sinistra, ubi nullum in medio dedit locum vitæ sine regno. Parum te hoc corrigit? parum admonet? Ipsam mecum lectionem, unde hanc sententiam protulisti, paululum adverte.

9. *Ex eadem Evangelii lectione vincendi Pelagiani.* *Una in duabus naturis persona Christi, qui simul in terra se esse dicit et in cœlo.* Dixisti enim, te ideo regnum cœlorum non baptizatis parvulis nolle promittere, quia sententia Domini aperta est, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum cœlorum.* Non ibi advertisti, cum quæreret Nicodemus, quomodo ista fierent, id est, quomodo renasceretur homo, quomodo denuo nasceretur; quoniam non potest utique iterum introire in uterum matris, et denuo nasci; quid audierit a Domino, quid audierit a magistro bono, quid audierit error a veritate?

CAPUT IX. — Inter cætera enim ostendens quemadmodum fiat, etiam similitudinem posuit. Sed prius ait : *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis qui est in cœlo* (Joan. iii, 5, 13). In terra erat, et in cœlo se esse dicebat; et quod est majus, in cœlo Filium hominis : ut unam demonstraret in utraque natura personam, et in eo

quod Dei Filius erat æqualis Patri, Verbum Dei in principio Deus apud Deum, et in eo quod filius hominis erat, assumens animam humanam et carnem humanam, et indutus hominem, exiens ad homines : quia in hoc utroque non duo christi sunt, nec duo filii Dei sed una persona, unus Christus Dei Filius, idemque unus Christus, non alius, hominis filius ; sed Dei, Filius secundum divinitatem, hominis filius secundum carnem. Quis autem nostrum, qui parum advertimus, aut parum sapimus, non potius ita vellet distinguere, Filius Dei in cœlo, et Filius hominis in terra ? Sed ne sic divideremus, et ita dividendo duas personas induceremus, *Non ascendit in cœlum, inquit, nisi qui de cœlo descendit Filius hominis.* Filius ergo hominis descendit de cœlo. Nonne filius hominis in terra factus est ? nonne filius hominis per Mariam factus est ? Sed, o homo, noli, inquit, separare, quem volo copulare. Parum est quia Filius hominis descendit (Christus enim descendit, idemque filius hominis qui Filius Dei est) ; sedet in cœlo, qui ambulat in terra. In cœlo erat, quia ubique est Christus, idemque Christus est et Filius Dei et filius hominis. Propter unitatem personæ in terra Filius Dei, propter eandem unitatem personæ esse probavimus in cœlo filium hominis, ex his verbis Domini, *Filius hominis, inquit, qui est in cœlo.* Propter unitatem personæ, nonne in terra constituto atque conspicuo Petrus dicit, *Tu es Christus Filius Dei vivi (Matth. xvi, 17) ?*

10. *In cœlum solus Christus ascendit. Christi membra cum capite unus Christus.* Ergo discat Nicodemus quomodo fiat illud, quod ei minus intelligenti, incredibile et quasi impossibile videbatur : *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit.*

CAPUT X. — Omnes autem qui renascuntur, utique ascendunt in cœlum : cæterorum nemo prorsus. Et omnes qui renascuntur, per gratiam Dei ascendunt in cœlum : et *nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis qui est in cœlo.* Unde hoc ? Quia omnes qui renascuntur, membra ipsius fiunt ; et solus Christus de Maria natus unus est Christus, et cum corpore suo caput unus est Christus. Hoc ergo dicere voluit, *Nemo ascendit, nisi qui descendit.* Non ergo ascendit, nisi Christus. Si vis ascendere, esto in corpore Christi : si vis ascendere, esto membrum Christi. *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra corporis, cum sint multa, unum est corpus ; sic et Christus (I Cor. xii, 12) : quia caput et corpus Christus.* Et quomodo fit hoc, adhuc quæramus. Latet quæstio, exaltatur illa profunditas.

11. *Quomodo Christi membra efficimur. Fides in Christum necessaria ad salutem.* Christus peccatum non habet, nec originale traxit, nec suum addidit : extra voluptatem carnalis libidinis venit, non ibi fuit complexus maritalis : de Virginis corpore non assumpsit vulnus, sed medicamentum ; non assumpsit quod sanaret, sed unde sanaret : quantum ad peccatum pertinet, dico. Solus ergo ille sine peccato : quomodo erunt membra ejus, quorum nullus est sine

peccato ? Quomodo ? Audi similitudinem quæ sequitur : *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in eremo, sic oportet exaltari Filium hominis, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam (Joan. iii, 14, 15).* Unde tibi non videbatur peccatores homines posse fieri membra Christi, id est, illius qui nullum omnino haberet peccatum ? Serpentis morsu movebaris : ideo crucifigitur Christus, ideo fundit sanguinem Christus in remissionem peccatorum ; quia propter peccatum, id est, serpentis venenum, *Sicut exaltavit Moyses serpentem in eremo, unde sanarentur qui in illo deserto a serpentibus mordebantur, et illum exaltatum attendere jubebantur, et quisquis attenderet, sanabatur ; sic oportet exaltari Filium hominis, ut omnis qui credit in eum, id est, qui attendit exaltatum, qui non erubescit crucifixum, qui in cruce Christi gloriatur, non pereat, sed habeat vitam æternam. Non pereat, unde ? Credendo in eum. Unde non pereat ? Attendendo exaltatum : alioquin perisset. Hoc est enim, Omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.*

CAPUT XI. — 12. *Parvulis alieno facto vulneratis aliena fide subvenitur.* Profers parvulum mihi, et jubes ut attendat exaltatum, quem negas habere serpentis venenum. Imo si faves ei, si movet te innocentia in vita propria, noli negare tractum aliquem reatum de vita prima, non sua, sed parentis sui primi. Noli negare ; confitere venenum, ut poscas medicamentum : aliter non sanatur. Aut utquid ei dicis ut credat ? Hoc enim respondetur a portante parvulum. Ad verba aliena sanatur, quia ad factum alienum vulneratur. Credit in Jesum Christum ? fit interrogatio : respondetur, Credit. Pro non loquente, pro silente, pro flente, et flendo quodam modo ut subveniatur orante, respondetur, et valet. An etiam hoc serpens ille persuadere conatur, quia non valet ? Absit a cordibus qualiumcumque Christianorum. Ergo respondetur, et valet. Conspiratione quadam communicat spiritus ; credit in altero, quia peccavit in altero. An vero invenit vitam præsentis sæculi, quem parturivit infirmitas ; et non invenit vitam futuri sæculi, quem parturivit charitas ?

13. *Serpens æreus exaltatus figura Christi crucifixi in similitudine carnis peccati.* Ergo sicut Moyses exaltavit serpentem in eremo, ut omnis a serpente percussus intueretur exaltatum, et sanaretur : sic oportuit exaltari Filium hominis, ut omnis a serpente venenatus intueretur exaltatum, et sanetur. Adam primus accepit morsum serpentis cum veneno. Ergo natus in carne peccati, fit salvus in Christo per similitudinem carnis peccati.

CAPUT XII. — *Misit enim Deus Filium suum, non in carne peccati ; sed, sicut sequitur qui scripsit, in similitudine carnis peccati ; quia non de complexu maritali, sed de utero virginali. Misit in similitudine carnis peccati : utquid hoc ? Ut de peccato damnaret peccatum in carne (Rom. viii, 3) : de peccato peccatum, de serpente serpentem. Quis enim dubitet nomine serpentis appellari peccatum ? Ergo de peccato pecca-*

tum, de serpente serpentem : sed de similitudine, quia in Christo nullum peccatum, sed sola similitudo carnis peccati. Ideo exaltatus serpens, sed æreus; exaltata est similitudo carnis peccati, ut sanaretur origo peccati. Quia misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati. Non in similitudine carnis; nam vera caro est, sed in similitudine carnis peccati; quia mortalis caro sine ullo omnino peccato. *Ut de peccato, propter similitudinem, damnaret peccatum in carne, propter veram iniquitatem. Vera iniquitas in Christo non fuit: sed mortalitas in illo fuit. Peccatum non suscepit, sed pœnam peccati suscepit. Suscipiendo sine culpa pœnam, et pœnam sanavit et culpam. Ecce quomodo fiunt ista. Quod admiratus Nicodemus dixerat, Quomodo possunt ista fieri? Sic enim sanamur, non quia meremur. Ecce quomodo fiunt ista. Modo ubi mihi parvulos ponis? Jam dicis, Nullo veneno sauciati sunt. Aufer eos a conspectu exaltati serpentis. Si autem non aufers, sanandos dicis, venenatos confiteris.*

CAPUT XIII. — 14. *Quicumque in Christum non credit damnatur. Judicium pro damnatione. Infantes dicti fideles. Peccatum originis.* Deinde ipse Dominus in eodem sermone ad Nicodemum non audistis quid dixerit, cum eadem lectio hodie legeretur? *Qui credit in eum, non judicatur; qui autem non crediderit, jam judicatus est (Joan. iii, 9, 18).* Et hic quæris medium homo de medio, et disputas, et attenderis, nec attendis: *Qui credit in eum, non judicatur; qui autem non crediderit, jam judicatus est. Quid est autem, Jam judicatus est? Damnatus est. Nam judicium pro damnatione plerumque poni nostis: Scripturæ testes sunt; maxime illo uno testimonio apertissimo, cui nemo est qui contradicat. De resurrectione cum ageret Dominus, Qui bene fecerunt, inquit, in resurrectionem vitæ; qui male egerunt, in resurrectionem judicii (Id. v, 29): utique judicium pro damnatione posuit. Et tu aliter audes disserere aut credere? Qui non credit, jam judicatus est. Alio loco: Qui credit in Filium, habet vitam æternam: quam tu parvulis promittebas non baptizatis. Qui credit in Filium, habet vitam æternam. Sed habet, inquit, et qui non credit parvulus, quamvis non habeat regnum Dei. Sed vide quod sequitur: Qui autem incredulus est Filio, non habet vitam; sed ira Dei manet super eum (Joan. iii, 36). Ubi ponis parvulos baptizatos? Profecto in numero credentium. Nam ideo et consuetudine Ecclesiæ antiqua, canonica, fundatissima, parvuli baptizati fideles vocantur. Et sic de his quærimus: Iste infans christianus est? Respondetur: Christianus. Catechumenus, an fidelis? Fidelis; utique a fide, fides a credendo. Inter credentes igitur baptizatos parvulos numerabis: nec judicare ullo modo aliter audebis, si non vis esse apertus hæreticus. Ergo ideo habent vitam æternam: quia qui credit in Filium, habet vitam æternam.*

CAPUT XIV. — Noli eis sine ista fide, et sine isto sacramento hujus fidei, promittere vitam æternam. *Qui autem incredulus est Filio, et qui non credit in Filium, non habet vitam, sed ira Dei manet super eum.*

Non dixit, Veniet super eum; sed, *manet super eum.* Respexit originem, cum ait, *Ira Dei manet super eum.* Quam respiciens et Apostolus dixit, *Fuimus et nos aliquando natura filii iræ (Ephes. ii, 3).* Non accusamus naturam. Naturæ auctor Deus est. A Deo bona est instituta natura: sed per malam voluntatem a serpente vitiata est. Ideo quod fuit in Adam culpæ, non naturæ, nobis propagatis factum est jam naturæ. Ab hoc vitio naturæ, cum quo nascitur homo, non liberat nisi qui natus est sine vitio. Ab hac carne peccati non liberat nisi ille qui natus est sine peccato per similitudinem carnis peccati. Ab hoc veneno serpentis non liberat nisi exaltatio serpentis. Quid ad hæc dicis? Satisne hoc est?

15. *Pelagianorum effugium, dum urgentur verbis Apostoli de originali peccato. Non primum peccandi exemplum, sed originis peccatum ibi significatum.* Unum aliquid acutissimum, quod ab eis profertur, paululum attendite. Cum cœperint urgeri verbis Apostoli dicentis, *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt (Rom. v, 12).* quæ verba nescio quis non intelligat; in quibus verbis nescio utrum quisquam expositorem requirat: conantur respondere, et dicere, ideo dictum hoc ab Apostolo, quia primus peccavit Adam, et qui postea peccaverunt, illum imitando peccaverunt. Hoc quid est aliud, quam conari tenebras aperto lumini offundere? *Peccatum per unum hominem intravit, et per peccatum mors; et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Propter imitationem dicis, quia primus peccavit Adam.

CAPUT XV. — Respondeo prorsus: Non primus peccavit Adam. Si primum peccatorem requiris, diabolum vide. Sed humani generis massam volens ostendere Apostolus de origine venenatam, ideo eum posuit unde nati sumus, non eum quem imitati sumus. Dicitur quidem et pater tuus, quem fueris imitatus: *Filii mei, inquit, quos iterum parturio (Galat. iv, 19).* Qui itidem dicit: *Imitatores mei estote (I Cor. iv, 16).* Et propter ipsam imitationem dicitur impiis: *Vos a patre diabolo estis (Joan. viii, 44).* Nam constat in catholica fide, quod diabolus nec generavit nostram naturam, nec condidit: sola in illo seductio est præcedentis, imitatio consequentis. Denique quomodo dictum est de Adam, *In quo omnes peccaverunt; legatur mihi alicubi, Omnes in diabolo peccaverunt.* Aliud est illo præcedente et seducente peccare, aliud in illo peccare. Quia secundum propaginem carnis in illo eramus omnes, antequam nati essemus, tanquam in parente, tanquam in radice ibi eramus: sic venenata est ista arbor, ubi eramus. Nam quia ad diabolum, hoc est, principem peccati, et vere primum peccatorem, non pertinet origo, sed imitatio; cum de illo Scriptura loqueretur, *Invidia, inquit, diaboli, mors intravit in orbem terrarum; imitantur autem eum, qui sunt ex parte ipsius (Sap. ii, 24, 25).* Imitando cum fiunt ex parte ipsius. Numquid dictum est, *In illo peccaverunt?* Cum vero de Adam diceretur, propter ori-

ginem, propter posteritatem, propter propaginem viscerum, *In quo omnes, inquit, peccaverunt.* Nam si propterea primus constitutus est Adam, quia primus peccavit, tanquam in exemplo sit, non in origine; ut quid tam in longinquo, post tam proluxa tempora contra Adam quæritur Christus? Si omnes peccatores ad Adam propterea pertinent, quia primus peccator; omnes justus debuerunt ad Abel pertinere, quia primus justus. Quare Christus quæritur? Expergiscere, frater. Quare Christus quæritur, nisi quia in Adam damnata est generatio, in Christo quæritur regeneratio?

CAPUT XVI. — 16. *Pelagianorum objectio contra peccatum originale, Cur de baptizato non justus nascitur.* Proinde nemo nos fallat: Scriptura evidens est, auctoritas fundatissima est, fides catholicissima est¹. Omnis generatus, damnatus: nemo liberatus, nisi regeneratus. Unde et alteri versutiæ illorum jam vos instructi respondete, charissimi: quando dicunt, et parvulos turbant, Si de peccatore peccatores nati sunt, quare non de baptizato jam fideli, cui remissa sunt universa peccata, justus nascuntur? Cito respondete: Ideo de baptizato non justus nascitur, quia non cum generat unde regeneratus est, sed unde generatus est. De Christo dictum est, *Mortificatus carne, vivificatus spiritu* (I Petr. III, 18): sic de homine dici potest, *Tabefactus carne², justificatus spiritu. Quod nascitur de carne, caro est.* Quæris ut de justo justus nascatur, cum videas justum esse nisi regeneratum omnino non posse. Nec attendis Domini sententiam, quam tu ipse in ore habes: *Si quis non renatus fuerit ex aqua et Spiritu* (Joan. III, 6, 5). Puto quia non hoc factum est in concubitu. Miraris quare peccator nascatur de semine justus: non te delectat mirari quare oleaster nascatur de semine olivæ? Accipe aliam similitudinem. Justum baptizatum, pone granum purgatum: non attendis, quia de grano purgato frumentum cum palea nascitur, sine qua seminatur. Deinde cum sit in propagine natorum generatio carnalis, in propagine renatorum generatio spiritualis, vis ut de baptizato baptizatus nascatur, cum videas de circumciso non nasci circumcisum? Carnalis est certe ista generatio, et carnalis est circumcisio, et tamen de circumciso non nascitur circumcisus: sic ergo de baptizato non potest nasci baptizatus; quia nemo renatus, antequam natus.

CAPUT XVII. — 17. *Alia eorumdem cavillatio exploditur. Christus nihil prodest non credentibus. Infantibus baptizatis prodest Christus. Infantes baptizati vere credentes aliorum fide. Infantes credunt fide parentum.* Aliud eorum quasi acutissimum: sed quid acutum non obtunditur scuto veritatis? Aliud dicunt, videte quale. Si Adam, inquit, nocet his qui non peccaverunt; ergo et Christus prodesse debet etiam his qui non crediderunt. Videtis certe quam hoc acutum sit contra veritatem: audite quantum adjuvet veritatem.

¹ Aliquot Mss., *Scripturæ evidens est auctoritas, fundatissima est fides, catholicissima est.*

² Loco, *tabefactus*, habetur in Mss., *tabificatus*.

Qui enim hoc dicit, nihil aliud, nisi Christum nihil prodesse non credentibus. Hoc est verum. Quis non acceptet. Quis non consentiat, quia Christus non credentibus non prodest, credentibus prodest? Sed dic mihi, obsecro te, Parvulis baptizatis Christus aliquid, an nihil prodest? Necesse est ut dicat prodesse: premitur mole matris Ecclesiæ. Forte quidem vellent hoc dicere; nam ratiocinationes eorum ad hoc videntur compellere: sed auctoritate reprimuntur Ecclesiæ, ne non dicam sputis hominum obruantur, sed ipsorum infantium lacrymis tanquam fluvio pertrahantur. Si enim dixerint, nihil prodesse Christum baptizatis infantibus; nihil aliud dicunt quam, Superfluo baptizantur infantes. Ut autem non superfluo baptizentur, quia hoc dicere non audent, prodesse Christum baptizatis infantibus confitentur.

CAPUT XVIII. — Si prodest baptizatis, quæro quibus prosit, credentibus, an non credentibus? Eligant quod volunt. Si dixerint, Non credentibus: ubi est ergo quod calumniaris, quia Christus non credentibus prodesse non potest? Ecce tu confiteris prodesse infantibus, non tamen credentibus. Ad quodlibet prodest: non putas ad vitam æternam, non putas ad salutem æternam: ad ipsum regnum cœlorum percipiendum utique prodest Christus parvulis baptizatis. Prodest ergo non credentibus? Sed absit, ut ego dicam non credentes infantes. Jam superius disputavi, credit in altero, qui peccavit in altero: dicitur, Credit; et valet, et inter fideles baptizatos computatur. Hoc habet auctoritas matris Ecclesiæ, hoc fundatus veritatis obtinet canon: contra hoc robor, contra hunc inexpugnabilem murum quisquis arietat, ipse confringitur. Ergo prodest Christus aliquid infantibus baptizatis; et sicut ego dico, et sicut mecum tota Ecclesia dicit, credentibus prodest, fidelibus prodest: tu quod vis elige. Volo quidem ut quod verius est, eligas; ut nobiscum dicas quia credentibus prodest. Sed si dixeris, Non credentibus prodest; contra te dixisti. Si dixeris, Credentibus prodest; mecum dixisti. Elige, utrum contra te dicas quod falsum est, an mecum dicas quod verum est. Tu enim paulo ante dicebas, Christum non credentibus nihil prodesse, volens efficere quia sic et Adam non peccantibus nihil nocuit, quomodo Christus non credentibus nihil prodest. Ecce jam fateris infantibus non credentibus baptizatis aliquid prodesse Christum. Sed si credentibus dicis, bene dicis, mecum dicis, credunt et infantes.

CAPUT XIX. — Unde credunt? Quomodo credunt? Fide parentum. Si fide parentum purgantur, peccato parentum polluti sunt. Corpus mortis in primis parentibus generavit eos peccatores: spiritus vitæ in posterioribus parentibus regeneravit eos fideles. Tu das fidem non respondentem, et ego peccatum nihil agenti.

18. *Contra peccatum originale perperam citatus Apostolus. Sanctificationis modi multi.* Sancti, inquit, de sanctis nasci debuerunt: quia dixit Apostolus, Aliq-

quæ filii vestri immundi essent; nunc autem sancti sunt (I Cor. vii, 14). Et quomodo hoc accipis? Quomodo intelligis, de fidelibus natum ita sanctum, ut baptizari non debeat? Quomodo libet, accipias istam sanctitatem. Multi enim modi sunt sanctitatis, et multi modi sunt sanctificationis. Non enim omne quod sanctificatur, ad regnum cœlorum mittitur. De esca nostra dixit Apostolus, *Sanctificatur per verbum Dei et orationem* (I Tim. iv, 5). Numquid quia esca nostra sanctificatur, non scimus quo mittatur? Disce ergo esse aliquem modum, et quasi umbraculum quoddam sanctificationis, quod non sufficiat ad perceptionem salutis. Distat, et quid distet, Deo notum est. Tamen cum filio fidelium curratur ad Baptismum; non sic errent parentes, ut putent cum jam fidelem natum. Natum enim possunt dicere, non renatum. Nam ut noveris quomodo intelligas sanctificatos filios fidelium, ut modo non quæram, quia longum est, modum sanctificationis hujus; ubi et maritum habes infidelem, ibi habes et uxorem fidelem. *Sanctificatur, inquit, vir infidelis in uxore, et sanctificatur mulier infidelis in fratre* (I Cor. vii, 14). Numquid quia est ibi forte modus aliquis sanctificationis, ut vir infidelis sanctificetur in uxore fidele, ideo jam securitatem debet accipere, quod in regnum cœlorum intraturus est, et non baptizandus, non regenerandus, non Christi sanguine redimendus? Quomodo ergo sanctificatur vir infidelis in uxore, et tamen perit, nisi baptizetur: sic filii fidelium, etsi ad quemdam modum sanctificati, pereunt tamen, si non fuerint baptizati.

CAPUT XX. — 19. *Cypriani auctoritas pro originali peccato.* Rogo vos, ut paululum acquiescatis. Lego tantum. Sanctus Cyprianus est, quem in manus sumpsi, antiquus episcopus Sedis hujus: quid senserit de Baptismo parvulorum, imo quid semper Ecclesiam sensisse monstraverit paululum accipite. Parum est enim quia isti disserunt, et disputant nescio quas impias novitates; et nos conantur arguere, quod aliquid novum dicamus. Ad hoc ergo lego sanctum Cyprianum, ut videatis quomodo sit intellectus canonicus, et catholicus sensus in his verbis quæ paulo ante tractavi. Interrogatus est utrum infans baptizari debeat ante octavum diem, quia veteri Lege non licebat circumcidi infantem, nisi octavo die. Quæstio inde erat nata, de die baptizandi: nam de origine peccati nulla erat quæstio; et ideo ex ea re, unde nulla erat quæstio, soluta est exorta quæstio. Sanctus Cyprianus dixit inter cætera, quæ superius dixi: « Propter quod »
 « neminem putamus a gratia consequenda impediendum esse a lege ¹ quæ jam statuta est, nec spirituales circumcisiones impediri carnali circumcissione debere, sed omnem omnino admittendum esse ad gratiam Christi: quando et Petrus in Actibus Apostolorum loquatur et dicat, *Deus mihi dixit* »
 « neminem hominem communem dicendum et immun-
 dum (Act. x, 15). Cæterum si homines impedire
 aliquid ad consecutionem gratiæ possit, magis

¹ In Cypriani editis, *ea lege.*

« adultos et provecos et majores natu possint impedire peccata graviora. Porro autem, si etiam gravissimis delictoribus et in Dominum multum ante peccantibus, cum postea crediderint, remissa peccatorum datur, et a Baptismo atque gratia nemo prohibetur: quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquæ prima natiuitate contraxit; qui ad remissam peccatorum accipiendam hoc ipso facilius accedit, quod illi dimittuntur, non propria, sed aliena peccata » (Epist. 59, ad Fidum)? Videte quemadmodum de hac re nihil dubitans, solvit illam unde dubitabatur. Hoc de fundamento Ecclesiæ sumpsit, ad confirmandum lapidem nutantem.

CAPUT XXI. — 20. *Veritatis hostes quatenus patienter ferendi.* Impetremus ergo, si possumus, a fratribus nostris, ne nos insuper appellent hæreticos, quod eos talia disputantes nos appellare possimus forsitan, si velimus, nec tamen appellamus. Sustineat eos mater piis visceribus sanandos, portet docendos, ne plangat mortuos. Nimium est quo progrediuntur; multum est, vix ferendum est, magnæ patientiæ adhuc ferri. Non abutantur hac patientia Ecclesiæ, corrigantur, bonum est. Ut amici exhortamur, non ut inimici litigamus. Detrahunt nobis, ferimus: canoni non detrahant, veritati non detrahant; Ecclesiæ sanctæ pro remissione peccati originalis parvulorum quotidie laboranti non contradicant. Fundata ista res est. Ferendus est disputator errans in aliis quæstionibus non diligenter digestis, nondum plena Ecclesiæ auctoritate firmatis; ibi ferendus est error: non tantum progredi debet, ut etiam fundamentum ipsum Ecclesiæ quatere molliatur. Non expedit, adhuc forte nostra non est reprehendenda patientia: sed debemus timere ne culpetur etiam negligentia. Sufficiat Charitati vestræ, habete ad illos qui nostis illos, habete cum illis amice, fraterne, placide, amanter, dolenter: quidquid potest faciat pietas; quia postea diligenda ¹ non erit impietas. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCXCV * (a).

In Natali apostolorum Petri et Pauli, 1 (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Petra super quam ædificata est Ecclesia ipse est Christus.* Istum nobis diem beatissimorum apostolorum Petri et Pauli passio consecravit. Non de obscuris aliquibus martyribus loquimur. In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psal. xviii, 5). Isti martyres viderunt quod prædicaverunt, seculi æquitatem, confitendo veritatem, moriendo pro veritate. Beatus Petrus, primus Apostolorum, vehemens Christi amator, qui meruit audire, *Et ego dico tibi, Quia tu es*

¹ Aliquot Mss., *postea diligentia.* Et quidam, *post eam diligentiam.*

* Collatus ad d. r. rm. t. v. et ad Lov.

(a) Alias, de Diversis 108.

(b) Sanctorum Apostolorum solemnitas in calendario Carthaginensis Ecclesiæ notatur. Sermones de ipsorum Natali ter memorat Possidius in Indiculo, capp. 9 et 10.

Petrus. Dixerat enim ipse : *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Christus illi : *Et ego dico tibi, Quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi, 16, 18). Super hanc petram ædificabo fidem, quam confiteris. Super hoc quod dixisti, *Tu es Christus Filius Dei vivi*, ædificabo Ecclesiam meam. Tu enim Petrus. A petra Petrus, non a Petro petra. Sic a petra Petrus, quomodo a Christo Christianus. Vis nosse de qua petra Petrus dicatur? Paulum audi : « Nolo enim vos ignorare, fratres ; » Apostolus Christi dicit ; « Nolo vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eundem cibum spiritualem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritualem biberunt. Bibebant enim de spiritali sequente eos petra : petra autem erat Christus » (I Cor. x, 1-4). Ecce unde Petrus.

CAPUT II. — 2. *Petro Ecclesiæ personam gerenti datæ claves regni cœlorum. Uni datæ sunt, quia Ecclesiæ unitati. Christus prius resuscitat, tum Ecclesia solvit.* Dominus Jesus discipulos suos ante passionem suam, sicut nostis, elegit, quos Apostolos appellavit. Inter hos pene ubique solus Petrus, totius Ecclesiæ meruit gestare personam. Propter ipsam personam, quam totius Ecclesiæ solus gestabat, audire meruit, *Tibi dabo claves regni cœlorum* (Matth. xvi, 19). Has enim claves non homo unus, sed unitas accepit Ecclesiæ. Hinc ergo Petri excellentia prædicatur, quia ipsius universitatis et unitatis Ecclesiæ figuram gessit, quando ei dictum est, *Tibi trado*, quod omnibus traditum est. Nam ut noveritis Ecclesiam accepisse claves regni cœlorum, audite in alio loco quid Dominus dicat omnibus Apostolis suis. *Accipite Spiritum sanctum*. Et continuo : *Si cui dimiseritis peccata, dimittentur ei ; si cuius tenueritis, tenebuntur* (Joan. xx, 22, 23). Hoc ad claves pertinet, de quibus dictum est, *Quæ solveritis in terra, soluta erunt et in cœlo ; et quæ ligaveritis in terra, ligata erunt et in cœlo*. Sed hoc Petro dixit. Ut scias quia Petrus universæ Ecclesiæ personam tunc gerebat, audi quid ipsi dicatur, quid omnibus fidelibus sanctis : « Si peccaverit in te frater tuus, corripe illum inter te et ipsum solum. Si non te audierit, adhibe tecum unum aut duos : scriptum est enim, In ore duorum aut trium testium, stabit omne verbum. Si nec ipsos audierit, refer ad Ecclesiam : si nec ipsam audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus. Amen dico vobis, quia quæ ligaveritis in terra, ligata erunt et in cœlo ; et quæcumque solveritis in terra, soluta erunt et in cœlo » (Matth. xviii, 15-18). Columba ligat, columba solvit ; ædificium supra petram ligat et solvit.

CAPUT III. — Timeant ligati, timeant soluti. Qui soluti sunt, timeant ne ligentur : qui ligati sunt, orent ut solvantur. *Cuniculis peccatorum suorum unusquisque constringitur* (Prov. v, 22) : et præter hanc Ecclesiam nihil solvitur. Quatriduano mortuo dicitur, *Lazare, prodi foras*. Et prodiit de monumento institis ligatus manibus et pedibus. Excitat Dominus,

ut mortuus de monumento prodeat ; si cor tangit, ut peccati confessio foras exeat. Sed parum adhuc ligatus est. Dominus ergo, postquam exiit Lazarus de monumento, ad discipulos suos, quibus dixerat, *Quæcumque solveritis in terra, soluta erunt et in cœlo : Solvite, inquit, eum, et sinite abire* (Joan. xi, 43, 44). Per se excitavit, per discipulos solvit.

3. *Ecclesiæ fortitudo et infirmitas in Petro figurata.* Proinde Ecclesiæ fortitudo in Petro maxime commendata est ; quia eundem ad passionem secutus est Dominum : et infirmitas quædam notata ; quoniam interrogatus ab ancilla, negavit Dominum. Ecce ille amator subito negator. Invenit se, qui præsumperat de se. Dixerat enim, sicut nostis : *Domine, tecum ero usque ad mortem : et si opus fuerit ut moriar, animam meam pro te ponam*. Et Dominus ad præsumptorem : *Animam tuam pro me ponas ? Amen dico tibi, antequam gallus cantet, ter me negabis* (Matth. xxvi, 33-35, et Joan. xiii, 37, 38). Factum est quod prædixerat medicus : fieri non potuit quod præsumpsit ægrotus. Sed quid ? Continuo respexit eum Dominus. Sic scriptum est, sic loquitur Evangelium : *Respexit eum Dominus, et exiit foras, et flevit amare* (Luc. xxii, 61, 62). *Exiit foras* : hoc est, confiteri, *Flevit amare*, qui noverat amare. Dulcedo secuta est in amore, cujus amaritudo præcesserat in dolore.

CAPUT IV. — 4. *Petro Ecclesiæ unitatem significanti oves a Christo commendatæ. Cur ter interrogatus Petrus de suo amore.* Merito etiam post resurrectionem Dominus ipsi Petro oves suas commendavit pasceñas. Non enim inter discipulos solus meruit pascere dominicas oves : sed quando Christus ad unum loquitur, unitas commendatur ; et Petro primitus, quia in Apostolis Petrus est primus. *Simon Joannis, inquit Dominus, amas me ?* Respondit ille, *Amo*. Et iterum interrogatus, iterum respondit. Et tertio interrogatus, et tanquam illi non credatur, contristatur. Sed quomodo ei non credebat, qui cor ejus videbat ? Denique post illam tristitiam sic respondit : *Domine tu scis omnia, tu scis quia amo te*. Non enim qui omnia scis, hoc solum nescis. Noli tristis esse, Apostole ; responde semel, responde iterum, responde tertio. Ter vincat in amore confessio, quia ter victa est in timore præsumptio. Solvendum est ter, quod ligaveras ter. Solve per amorem, quod ligaveras per timorem. Et tamen Dominus semel, et iterum, et tertio, oves suas commendavit Petro.

CAPUT V. — 5. *In Donatistas dominici gregis divisores.* Attendite, fratres mei : *Pasce, inquit, oviculas meas, pasce agnos meos* (Joan. xxi, 15-17). *Pasce oves meas* : numquid dixit, *Tuas ?* Pasce, bone serve, oves dominicas, habentes dominicum characterem. *Numquid enim Paulus pro vobis crucifixus est ? aut in nomine Petri et Pauli baptizati estis* (I Cor. i, 13) ? Ergo pasce oves ejus, ablutas Baptismo ejus, signatas nomine ejus, redemptas sanguine ejus, *Pasce, inquit, oves meas*. Nam hæretici servi mali et fugitivi, quod non emerunt dividentes sibi, et de furtis pecunia tanquam propria facientes, suas oves sibi videntur

pascere. Nam quid est aliud, rogo vos, Nisi te ego baptizavero, immundus eris; Nisi Baptismum meum habueris, ablutus non eris? Itane non audistis, *Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine* (Jerem. xvii, 5)? Proinde, charissimi, quos baptizavit Petrus, oves Christi sunt; et quos baptizavit Judas, oves Christi sunt. Nam videte quid dicat sponsus dilectæ suæ in Canticis canticorum, quando ei dixit sponsa, *Annuntia mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie; ne forte fiam sicut operta, super greges sodalium tuorum. Annuntia, inquit, mihi, ubi pascis, ubi cubas in meridie, in splendore veritatis, in fervore charitatis. Quare times, o dilecta? quid times? Ne forte fiam, inquit, sicut operta, id est, sicut obscura, sicut non Ecclesia; quia Ecclesia non est operta: Non enim potest civitas abscondi super montem constituta* (Matth. v, 14). *Et errando incurram, non in gregem tuum, sed in greges sodalium tuorum. Etenim hæretici sodales dicuntur. A nobis exierunt* (I Joan. ii, 19): ad unam nobiscum mensam, antequam exirent, accesserunt. Ergo quid ei respondetur? *Nisi cognoveris temetipsam*: sponsus dicit, interroganti respondet, *Nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres. O verax inter hæreses, nisi cognoveris temetipsam*: quia de te prædicta sunt tanta, « In semine tuo benedicentur omnes gentes (Gen. xxii, 18): Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram, a solis ortu usque ad occasum (Psal. xlix, 1): Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (Psal. ii, 8): In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum » (Psal. xviii, 5): de te testimonia ista prædicta sunt. *Nisi ergo cognoveris temetipsam, exi tu. Ego enim te non ejicio, ut dicant de te qui remanserint, Ex nobis exierunt. Exi tu in vestigiis gregum*: non gregis, de quo dictum est, *Erit unus grex et unus Pastor* (Joan. x, 16). *Exi tu in vestigiis gregum, et pasce hædos tuos* (Cant. i, 6, 7): non sicut Petrus, *oves meas*. Pro his commendatis sibi ovibus Petrus meruit martyrio coronari, quod hodierna solemnitate per orbem meruit celebrari.

CAPUT VI. — 6. *Paulus ex persecutore prædicator Christi*. Veniat et de Saulo Paulus, de lupo agnus; prius inimicus, postea apostolus; prius persecutor, postea prædicator. Veniat, accipiat litteras a principibus sacerdotum, ut ubicumque invenerit Christianos, vinctos adducat ad pœnas. Accipiat, accipiat, proficiscatur, pergat, anhelet cædem, sitiit sanguinem: qui habitat in cœlis, irridebit eum (Psal. ii, 4). Ibat enim, sicut scriptum est, *spirans cædem, et propinquabat Damascum. Tunc Dominus de cœlo: Saule, Saule, quid me persequeris? Ego sum hic, ego sum ibi: hic caput, ibi corpus. Non ergo miremur, fratres, ad corpus Christi pertinemus. Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi adversus stimulum calcitrare. Te lædis: nam Ecclesia mea persecutionibus crescit. At ille pavens et tremens: Domine, quis es tu? Et ille: Ego sum Jesus Nazarenus quem tu persequeris. Continuo mutatus expectat imperium: ponit*

invidentiam, præparat obedientiam. Dicitur ei quid faciat. Et antequam Paulus baptizetur, loquitur Dominus Ananiæ: *Vade ad illum vicum, ad illum hominem nomine Saulum, baptiza illum; quia vas electionis mihi est. Vas aliquid portare debet, vas inane esse non debet. Vas implendum est: unde, nisi gratia? Ananias autem respondit Domino nostro Jesu Christo: « Domine, audivi quia homo iste multa mala fecit sanctis tuis. Et nunc litteras portat a principibus sacerdotum, ut ubicumque invenerit viæ hujus viros, vinctos adducat. Et Dominus ad illum: Ego illi ostendam quæ illum oporteat pati pro nomine meo (Act. ix). Trepidabat Ananias, audito nomine Sauli: trepidabat famam lupi infirma ovis, etiam sub manu pastoris ».*

CAPUT VII. — 7. *Paulus et Petrus pro Christo passi*. Ecce ostendit illi Dominus quæ illum oporteret pati pro nomine ejus. Post exercuit illum in labore. Ipse in vinculis, ipse in plagis, ipse in carceribus, ipse in naufragiis. Ipse illi procuravit passionem: ipse perduxit ad istum diem. Unus dies passionis duobus Apostolis. Sed et illi duo unum erant: quanquam diversis diebus paterentur, unum erant. Præcessit Petrus, secutus est Paulus. Primo Saulus, postea Paulus: quia primo superbus, postea humilis. Saulus a Saule sancti David persecutore. Dejectus est persecutor, erectus est prædicator. Mutavit nomen superbi ad humilitatem. Paulus enim modicus est. Verba videte Charitatis vestræ: nonne quotidie dicimus, Post paululum videbo te, paulo post faciam hoc aut illud? Ergo quid est Paulus? Ipsum interroga. *Ego sum, inquit, minimus Apostolorum* (I Cor. xv, 9).

CAPUT VIII. — 8. *Dies martyrum ideo celebrantur, ut eos imitari delectet. Celebramus diem festum, Apostolorum nobis sanguine consecratum. Amemus fidem, vitam, labores, passiones, confessiones, prædicationes. Proficimus enim amando; non ista propter carnalem lætitiâ celebrando. Martyres enim a nobis quid quærunt? Minus habent, si adhuc laudes hominum quærunt. Si adhuc laudes hominum quærunt, nondum vicerunt ». Si autem vicerunt, a nobis propter se nihil quærunt; sed propter nos ipsos quærunt. Dirigatur ergo via nostra in conspectu Domini. Arcta erat, spinosa erat, dura erat: talibus tamque multis transeuntibus lenis facta est. Transiit ipse prior Dominus, transierunt Apostoli intrepidi, postea martyres, pueri, mulieres, puellæ. Sed quis in eis? Ille qui dixit, *Sine me nihil potestis facere* (Joan. xv, 5).*

SERMO CCXCVI * (a).

In Natali apostolorum Petri et Pauli, ii (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Petrus infirmus plus promittit quam potest. Recens sancti Evangelii lectio*

¹ Quidam libri, sub voce pastoris.

² Plures Mss. habent, non mundum vicerunt.

* Collatus ad cl. d. r. rm. t. v. et ad Lov.

(a) Alias, de Diversis 106.

(b) In Flori Collectione citatur ad Rom. viii. Habitus est versus finem forte anni 410, post captam Urbem a Gothis. vide supra, serm. 81, n. 7, sq. ac serm. 103, nn. 12 et 43

hodiernæ solemnitati conveniens, quæ modo sonuit in auribus nostris, si ab auribus etiam in cor nostrum descendit, et in eo locum quietis invenit (tunc enim in nobis requiescit verbum Dei, quando nos acquiescimus verbo Dei); admonuit nos omnes, qui vobis verbum et sacramentum Domini ministramus, pascere oves suas. Beatus Petrus Apostolorum primus, Domini nostri Jesu Christi major amator, quam negator, sicut indicat Evangelium, secutus est Dominum passurum: sed tunc non potuit sequi passurus. Secutus est pedibus, nondum idoneus sequi moribus. Promisit se moriturum pro illo, et non potuit nec cum illo. Plus enim ausus erat, quam ejus capacitas sustinebat. Plus promiserat, quam poterat: quia et indignum erat ut faceret quod promiserat. *Animam meam*, inquit, *pro te ponam* (Joan. XIII, 37). Hoc pro servo Dominus erat facturum, non servus pro Domino. Qui ergo plus est ausus, ibi præpostere amavit; ideo timuit et negavit. Postea vero Dominus postquam surrexit, docet Petrum amare. Inordinate amans, defecit sub pondere passionis: ordinate autem amanti promisit passionem.

2. *Infirmitas Petri timentis mori Dominum.* Meminimus infirmitatem Petri dolentis quod Dominus esset moriturus: hanc commemoro, ecce commemoro. Qui meminerunt, in corde suo mecum dicant: qui obliti fuerant, commonente me recolant. Dominus Jesus Christus passionem suam imminemtem ipse discipulis prænuñtiavit. Tunc Petrus amans eum, sed adhuc carnaliter, mori timens mortis interfectorem: *Absit a te*, inquit, *Domine; absit a te, propitius esto tibi.* Non dixisset, *propitius tibi esto*, nisi agnosceret verum Deum. Ergo, Petre, si Deus a te cognoscitur, quid times ne Deus moriatur? Tu homo es, ille Deus est. Et pro homine Deus factus est homo, assumens quod non erat, non perdens quod erat. In eo ergo Dominus moriturus erat, in quo et resurrecturus. Expavit ergo Petrus humanam mortem, et noluit eam contingere Dominum. Nesciens, saccum volebat claudere, unde nostrum pretium erat manaturum. Audivit a Domino tunc, *Redi retro, satanas; neque enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.* Cui paulo ante dixerat, dicenti, *Tu es Christus Filius Dei vivi: Beatus es, Simon Bar-Jona, quia tibi non revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui est in cælis* (Matth. XVI, 22, 23, 16, 17). Paulo ante beatus, postea satanas. Sed unde beatus? Non de suo: *Non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui est in cælis.* Unde autem satanas? Ex homine, et in homine: *Non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.* Talis Petrus amans Dominum, timens mori Dominum, et volens mori pro Domino, secutus est: et inventum est quomodo prædixerat medicus, non quomodo præsumpserat ægrotus. Interrogatus ab ancilla, negat semel, bis, et tertio. Aspicitur a Domino, flet amare (Luc. XXII, 56-62): tergit lacrymis pietatis cordis negationes.

CAPUT II.—3. *Petro jam amanti Christus oves commendat.* Resurgit Dominus, apparet discipulis. Videt jam Petrus viventem, cui morienti timuerat. Videt non

Dominum occisum, sed mortem in Domino occisam. Jam ergo confirmatus exemplo¹ carnis ipsius Domini, mortem non esse usque adeo metuendam, docetur amare. Modo opus est ut amet, jam viso Domino vivo post mortem: modo amet, modo securus amet; securus, quia secuturus. Dominus ergo: *Petre, amas me?* Et ille: *Amo, Domine.* Et Dominus: Non quia amas me, volo ut moriaris pro me; hoc enim ego jam feci pro te. Sed quid? *Amas me?* Quid mihi redditurus es, quia amas me? *Amas me? Amo. Pasce oves meas.* Et iterum hoc, et tertio hoc: ut ter confiteretur amor, quod ter negaverat timor. Videte, percipite, discite. Non aliud quam, *Amas*, interrogatur: non aliud quam, *Amo*, respondetur. Respondenti dicitur, *Pasce oves meas.* Et commendatis Petro ovibus suis, et commendato sibi Petro cum ovibus suis, jam prænuñtiat passionem, et dicit: *Cum esses junior, cingebas te, et ibas quo velles; cum autem senior factus fueris, alter te cinget, et feret quo tu non vis.* Hoc autem dicebat, ait Evangelista, significans qua morte clarificaturus esset Deum (Joan. XVIII, 15-19). Videtis hoc pertinere ad pascendas oves Domini, ut non recusetur mors pro ovibus Domini.

CAPUT III.—4. *Pastor idoneus ille est, qui vitam rependere valet pro ovibus. Pasce oves meas.* Commendat oves idoneo, an minus idoneo? Primo, quas oves commendat? Pretiosas, emptas, non auro, non argento, sed sanguine. Si dominus homo commendaret servo suo oves suas, procul dubio cogitaret, utrum peculium servi illius idoneum esset pretium ovium suarum, et diceret: Si perdiderit, si dissipaverit, si consumpserit, habet unde reddat. Commendaret ergo servo idoneo oves suas, et servi facultates in pecunia quæreret, pro ovibus quas pecunia comparavit. Nunc vero Dominus Jesus Christus, quia servo commendat oves, quas sanguine comparavit; idoneitatem servi in passione sanguinis quærit. Tanquam diceret: *Pasce oves meas, commendo tibi oves meas.* Quas oves? Quas emi sanguine meo. Mortuus sum pro eis. Amas me? Morere pro eis. Et quidem servus ille hominis homo pecuniam redderet pro consumptis ovibus: Petrus sanguinem reddidit pro ovibus conservatis.

CAPUT IV.—5. *Cæteris Ecclesiæ pastoribus id mandatum, quod Petro. Animus martyrii martyrem facit.* Eia, fratres, aliquid pro tempore volo dicere. Quod Petro commendatum est, quod Petro mandatum est, non Petrus solus, sed etiam alii Apostoli audierunt, tenuerunt, servaverunt, maximeque ipse consors sanguinis et diei² apostolus Paulus. Audierunt ista, et ad nos audienda transmiserunt. Pascimus vos, pascimur vobiscum. Det nobis Deus vires sic amandi vos, ut possimus etiam mori pro vobis, aut effectu, aut affectu. Non enim quia Joanni apostolo passio defuit, ideo passioni animus præparatus deesse potuit. Non est passus, sed potuit pati. Præparationem ejus Deus noverat. Quemadmodum tres pueri arsuri missi

¹ Regius Ms., *Jam ergo informatum de exemplo.*

² Editi, et *Diei.* Melius plerique manuscripti, et *diei.*

(*Quarante-trois.*)

sunt in caminum, non victuri. Negabimus eos martyres, quia flamma eos urere non potuit? Interrogas ignes, passi non sunt: interroga voluntatem, coronati sunt. *Potens est enim Dominus, dixerunt, erucere nos de manibus tuis: sed et si non: ibi sunt certa pectora et stabilis fides, ibi virtus inconcussa, ibi certa victoria: sed et si non, notum tibi sit, rex, quoniam statuum quam statuisti, non adoramus.* Aliud Deo placuit: non arserunt, sed ignem idololatriæ in animo regis exstinxerunt (*Dan. iii*).

CAPUT V. — 6. *Tribulationes temporales pro futura gloria ferendæ. Romæ vastatio temporibus christianis.* Videtis ergo, charissimi, quæ sunt proposita in hoc tempore servis Dei, propter futuram gloriam quæ revelabitur in nobis: contra quam gloriam non appenditur quælibet quantalibet tribulatio temporalis. *Indignæ enim sunt passionibus hujus temporis, ait Apostolus, ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18).* Si hæc ita sunt, modo nemo cogitet carnaliter, non est tempus. Concutitur mundus, excutitur vetus homo: premitur caro, liquescat spiritus. Jacet Petri corpus Romæ, dicunt homines; jacet Pauli corpus Romæ, Laurentii corpus Romæ, aliorum sanctorum martyrum corpora jacent Romæ; et misera est Roma, et vastatur Roma, affligitur, conteritur, incenditur. Tot strages mortis fiunt, per famem, per pestem, per gladium; ubi sunt Memoriae Apostolorum? Quid dicis? Ecce hoc dixi, Tanta mala Roma patitur, ubi sunt Memoriae Apostolorum? Ibi sunt, sed in te non sunt. Utinam in te essent, quisquis ista loqueris, quisquis ita desipis, quisquis vocatus in spiritu carnaliter sapis. Prorsus adhuc patientiam doceo, nondum sapientiam. Patiens esto, Dominus vult. Quæris quare velit? Differ secretum cognitionis, strenuitatem obedientiæ præpara. Ferre te vult: ferto quod vult, et dabit quod vis. Et tamen, fratres mei, ecce audeo dicere: libenter audituri estis, si jam primas partes obedientiæ retinetis, si est in vobis lenis et mitis patientia ferendi dominicam voluntatem. Lenia quippe non ferimus, sed amamus: aspera toleramus, ad lenia gaudemus. Dominum Deum tuum vide, caput tuum vide, exemplum vitæ tuæ vide; redemptorem tuum, pastorem tuum attende: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste.* Quomodo ostendit humanam voluntatem, et continuo convertit renisum ad obedientiam? *Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu vis, Pater (Matth. xxvi, 39).* Ecce Petro hoc dixit: *Cum senueris, alter te cinget, et feret quo tu non vis.* Ostendit in illo humanam voluntatem, circa trepidationem mortis. Numquid quia nolens mortuus est, nolens coronatus est? Sic et tu nolebas forte amittere peculium tuum, quod hic relicturus eras: attende ne cum relinquendo remaneas. Nolebas ante te mori filium tuum, nolebas ante te mori uxorem tuam. Quid enim? Etsi Roma non caperetur, non aliquis vestrum prior moriturus erat? Nolebas ante te mori uxorem tuam, nolebat uxor tua ante se mori virum suum: ambobus obtemperaturus erat Dominus? Ordo penes ipsum sit, qui novit ordinare

quod creavit. Obtempera ergo tantæ voluntati Dei.

CAPUT VI. — 7. *Pagano de Roma christianis temporibus incensa insultanti quid respondendum. Christianus vocatus non ad terrena, sed ad cælestia.* Jam video quid dicas in corde tuo: Ecce temporibus christianis Roma afflicta est, et incensa est. Quare temporibus christianis? Quis hoc dicit? Christianus? Ergo tu tibi responde, si christianus es: Quando voluit Deus. Sed quid dico pagano? insultat mihi. Quid tibi dicit? unde tibi insultat? Ecce quando faciebamus sacrificia diis nostris, stabat Roma, florebat Roma; modo quia superavit et abundavit sacrificium Dei vestri, et inhibita sunt et prohibita sacrificia deorum nostrorum, ecce quid patitur Roma. Breviter responde interim, ut illo careamus; cæterum tibi alia meditatio est. Non enim vocatus es ad amplectendam terram, sed ad comparandum cælum; non vocatus es ad felicitatem terrenam, sed ad cælestem; non ad temporales successus et prosperitatem volaticam et transitoriam, sed ad æternam cum Angelis vitam. Tamen huic amatori carnalis felicitatis, et murmuratori adversus Deum vivum et verum, volenti servire dæmoniis et lignis et lapidibus, cito responde. Sicut habet historia eorum, incendium hoc Romanæ urbis tertium est. Sicut habet historia eorum, sicut habent litteræ ipsorum, incendium Romanæ urbis, quod modo contigit, tertium est. Quæ modo semel arsit, inter sacrificia Christianorum, jam bis arserat inter sacrificia Paganorum. Semel a Gallis sic incensa est, ut solus collis Capitolinus remaneret. Postea a Nerone, nescio utrum dicam sæviente an fluente, secundo igne Roma flagravit. Jussit Nero imperator ipsius Romæ, servus idolorum, interfecto Apostolorum, jussit, et incensa est Roma. Quare putatis? qua causa? *Homo elatus, superbus et fluidus, delectatus est Romano incendio.* Videre, inquit, volo, quomodo Troja arserit. Arsit ergo sic semel, bis, tertio. Modo te quid delectat contra Deum stridere, pro ea quæ consuevit ardere (a)?

CAPUT VII. — 8. *Christianorum est pati mala temporalia, et sperare bona sempiterna. Tribulationes prædictæ a Christo.* Sed in ea, inquiunt, passi sunt tanta mala tam multi Christiani. Excidit tibi quia Christianorum est pati mala temporalia, et bona sperare sempiterna? Tu quisquis paganus es, habes quod plangas; quia temporalia perdidisti, et æterna nondum invenisti. Habet christianus quod cogitet: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationibus variis incideritis (Jacobi i, 2).* Dicis itaque, o pagane: Dii præsides Romam modo non servaverunt, quia non sunt; tunc servaverunt, quando erant. Nos Deum nostrum ostendimus veracem. Prædixit ista omnia, legistis, audistis: sed nescio utrum meministis, qui talibus verbis turbamini. Non audistis Prophetas, non audistis ipsum Dominum Jesum Christum prædicentem mala futura? Quantum accedit ætas mundo, tantum propinquatur fini. Audistis, fratres, simul audivimus: *Erunt bella, erunt tumultus, erunt pressuræ, erunt fames (Luc. xxi, 9-11).* Quare nobis ipsis

(a) vide de Civitate Dei, lib. 2, cap. 22.

contrarii sumus, ut quando leguntur credamus, quando implentur murmuremus?

CAPUT VIII. — 9. *Tribulationes temporibus christianis, an majores sint, et quare. Thesaurizare in caelo jubemur, non in terra. Sed plus inquit, plus vastatur modo genus humanum. Interim considerata praeterita historia, salva quaestione, nescio utrum plus. Sed ecce sit plus: credo quia plus. Dominus ipse solvit quaestionem: plus modo vastatur mundus, plus vastatur. Audi quare modo plus vastatur, cum Evangelium ubique praedicatur. Attendis quanta celebritate Evangelium praedicatur, et non attendis quanta impietate contemnatur? Jam, fratres, dimittamus paululum Paganos foris, oculus ad nos. Evangelium praedicatur toto mundo: verum est. Antequam Evangelium praedicaretur, latebat voluntas Dei: in praedicatione Evangelii patuit voluntas Dei. Dictum est nobis in praedicatione Evangelii quid amare debeamus, quid contemnere, quid agere, quid vitare, quid sperare. Omnia audivimus: non latet voluntas Dei per totum mundum. Pone servum mundum: et attende Evangelium. Audi Domini vocem. Servus iste mundus est. *Servus nesciens voluntatem domini sui, et faciens digna plagis, vapulabit pauca. Servus mundus. Quomodo servus mundus? Quia mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit (Joan. 1, 10). Servus nesciens voluntatem domini sui. Ecce quid erat ante mundus. Nunc vero quid? Servus autem sciens voluntatem domini sui, et faciens digna plagis, vapulabit multa (Luc. xii, 47). Et utinam multa vapulet, non semel damnetur. Quid recusas vapulare multa, o serve sciens voluntatem domini tui, et faciens digna plagis? Dicitur tibi (ecce una voluntas Domini tui): *Thesaurizate vobis thesauros in caelo, ubi neque aerugo, neque comestura exterminat, ubi fures non effodiunt, nec furantur (Matth. vi, 20). Tu in terra thesaurizas: ille in caelo jubet, dicens tibi, Mihi da, ibi habeto thesaurum, ubi ego sum custos. Mitte ante te: quid servas in terra? Quod custodit Christus, non tollit Gothus. Tu contra, prudentior scilicet et sapientior Domino tuo, condis in terra. Sed cognovisti voluntatem Domini tui: sursum condere voluit. Et tu: Ego in terra condo. Paratus ergo esto vapulare multa. Ecce scis voluntatem Domini tui volentis te servare in caelo, et tu servas in terra: facis digna plagis. Et quando vapulas, blasphemias. Blasphemias, murmuras; dicis quod tibi facit Dominus tuus, fieri non debuit. Quod facis tu servus malus, hoc fieri debuit?***

CAPUT IX. — 10. *Contra Deum in adversis non murmurandum. Impiorum felicitas magna ira Dei. Saltem illum locum tene, noli murmurare, noli blasphemare. Lauda magis Dominum tuum, quia corripit te: lauda quia emendat te, ut consoletur te. Quem enim diligit Deus, corripit; flagellat autem omnem filium, quem recipit (Hebr. xii, 6). Tu delicatus filius dominicus, et recipi vis, et flagellari non vis: ut tu fluas, ille mentiatur. Debuit ergo Apostolorum Memoria, per quam tibi praeparatur caelum, servare tibi in terra theatra insanorum? Plane verum est: ideo mortuus*

est Petrus, et Romae positus, ut lapides de theatro non caderent? Executit Deus delicias puerorum de manibus indisciplinatorum. Fratres, peccata minuamus et murmura. Hostes simus iniquitatibus nostris, murmuri nostro: nobis irascamur, non Deo. *Irascimini, prorsus irascimini: sed ad quos usus? Et nolite peccare (Psal. iv, 5). Ad hoc irascimini, ne peccetis. Etenim omnis homo, quem poenitet, sibi irascitur: poenitentiae iram exercet in se. Vis ergo ut tibi parcat Deus? Tu tibi noli parcere. Quia si tu tibi parcis, ille tibi non parcat: quia si et ille tibi parcat, peris. Ne scis quod optas, miser; peris. Sicut enim scriptum est, *Flagellat omnem filium, quem recipit: sic etiam illud time, Irritavit Dominum peccator. Unde scis? quasi diceretur illi, Unde scis quia irritavit Dominum peccator? Vidit felicem peccatorem, quotidie mala facientem, et nihil mali patientem, et in Spiritu sancto¹ horruit, et doluit, et dixit, Irritavit Dominum peccator. Peccator iste qui facit tanta mala, et nihil mali patitur, irritavit Dominum. Provocat Dominum: pro magnitudine irae suae non exquiret (Psal. ix, 4). Ideo non exquiret, quia multum irascitur. Qui tollit correptionem, parat damnationem. Non exquiret: nam si exquireret, flagellaret; et fortasse emendaret. Modo autem multum irascitur: felicibus iniquis multum irascitur, cum non flagellantur. Nolite zelare illos, nolite velle esse sicut illi infeliciter felices. Melius est ad tempus flagellari, quam in aeternum damuari.**

CAPUT X. — 11. *Amor in Deum tum apparet, si amantur lucra Dei. Ergo commendavit nobis Dominus oves suas, quia Petro commendavit: si tamen ex aliqua parte vel extrema digni sumus pulverem vestigiorum Petri calcare; commendavit nobis oves Dominus. Oves ipsius estis, vobiscum oves sumus, quia christiani sumus. Jam diximus, pascimus et pascimur. Amate Deum, ut amet vos Deus. Et non potestis ostendere quantum ametis Deum, nisi quantum apparueritis amare lucra Dei. Quid habes praestare Deo, homo cordate? quid praestas Deo? Quid praestabat Petrus? Totum hoc: *Pasce oves meas (Joan. xxi, 17). Quid praestas Deo, ut sit major, ut sit melior, ut sit ditior, ut sit honoratior? Qualiscumque tu eris, ille hoc erit quod erat. Ergo attende juxta te, ne forte proximo praestare debeas, quod perveniat ad Deum. Quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis (Matth. xxv, 40). Si ergo esurienti juberis panem frangere, tu pulsanti debes ecclesiam claudere?**

CAPUT XI. — 12. *Ex haeresi etiam post relapsum redeuntes, benigne recipiendi. Quare hoc dixi? Contristavit nos quod audivimus, quamvis praesentes non fuerimus, quod quidam ex Donatistis veniens ad Ecclesiam, peccatum rebaptizationis confitens, cum ad poenitentiam ab episcopo exhortaretur, reclamatum est a quibusdam fratribus, et repulsus est. Dico Charitati vestrae, torta sunt, torta sunt ex hoc viscera nostra. Fatemur vobis, non nobis placet talis diligentia. Scio quia zelo Dei fecerunt et Ecclesiae. Putatis quia nihil factum est, quia hoc ad omnes sonuit? Ro-*

¹ Forte, et in spiritu suo.

go vos, ideo sonuerit hodie vox ista, ut illud quod male sonuit, obruat ea res quæ bene sonuit. Hanc operam date, hoc sonet, hoc prædicemus, hoc prædicamus. Veniant, admittantur more solito, qui nunquam adhuc catholici fuerunt. Si autem jam catholici fuerunt, et inventi sunt lubrici, inventi sunt inconstantes et infirmi, inventi sunt perfidi; numquid prorsus parco perfidis? Forte erunt fideles, qui fuerunt perfidi: veniant et ipsi admittendi ad pœnitentiam. Nec sibi blandiantur, quod redeuntes ad partem Donati egerint pœnitentiam. Illa pœnitentia fuit de re bona: sit vera de re mala. Quando egerunt pœnitentiam in parte Donati, pœnituit illos quod bene fecerant: modo agant, ut pœniteat illos quod male fecerunt. Timetis, quod perfidi inventi sunt, ne sanctum conculcent? Ecce et huic timori vestro consulitur, in pœnitentiam admittuntur. Erunt in pœnitentia, quando voluerint reconciliari, jam nemine cogente, nemine terrente: quoniam pœnitens catholicus jam legum comminationes non patitur; cœpit velle reconciliari dum nemo terreret, vel tunc credatur voluntati. Puta quia coactus est esse catholicus, erit pœnitens. Quis illum cogit petere reconciliationis locum, nisi voluntas propria? Modo ergo admittamus infirmitatem, ut postea probemus voluntatem.

SERMO CCXCVII * (a).

In Natali apostolorum Petri et Pauli, III.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Præsumptio Petri. Timor ex infirmitate humana, amor ex gratia divina.* Hodiernum nobis diem festum fecit sanguis Apostolorum. Hoc reddiderunt servi, quod pro eis impensum est sanguine Domini. Beatus Petrus, sicut modo audivimus, sequi iubetur: et tamen præcedere meditabatur, quando dixit Domino, *Animam meam pro te ponam* (Joan. XIII, 37). Præsumptionem ferebat, timorem suum nesciebat. Præire volebat, quem sequi debebat. Bonum cupiebat, sed ordinem non tenebat. Quam esset amara mors, amaro timore sensit, et peccatum amari timoris amarum lacrymis lavit. Timor interrogatus est ab ancilla, amor a Domino. Et quid respondit timor, nisi humanam trepidationem? Quid respondit amor, nisi divinam professionem? Amare enim Deum, donum Dei est. Quando de amore Dominus Petrum interrogabat, quod dederat exigebat.

2. *Petrus prædicatur passurus quod non volet.* Quid tamen Dominus Petro prænuntiavit, unde est festus hic dies? « Cum esses junior, inquit, præcingebas te, et ibas quo velles: cum autem senueris, alter te cinget, et feret quo tu non vis » (Id. XXI, 18). Ubi est, « Tecum ero usque ad mortem » (Luc. XXII, 33)? ubi est, « Animam meam pro te ponam? » Ecce formidabis, ecce negabis, ecce plorabis; et pro quo mori timuisti, resurget, et firmaberis. Quid enim mirum, quia timuit Petrus, antequam resurgeret Christus? Ecce jam resurrexit Christus, jam apparet veritas animæ et carnis, jam quod est in promisso, firmatur

exemplo. Videtur Dominus vivus post crucem, post mortem, post sepulcrum. Parum est quod videtur: tangitur, contrectatur, probatur. Fecit cum discipulis quadraginta dies, intrans et exiens, manducans et bibens, non egestate, sed potestate; non necessitate, sed charitate: manducans et bibens, non esuriendo, nec sitiendo, sed docendo et monstrando. Probatus verus et verax, ascendit in cœlum, mittit Spiritum sanctum, implet credentes et orantes, mittit prædicantes. Et tamen post hæc omnia, Petrum alius præcingit, et fert quo ipse non vult. Quod volebas quando Dominus prædicebat, tunc velles quando sequi debebas.

CAPUT II. — 3. *Mortis amaritudo tolerata a martyribus. Martyrum inde corona illustrior. Petreis pedibus tritæ spinæ.* Alter te cingit, et fert quo tu non vis. Consolatur Dominus de hoc, transfigurans in se infirmitatem nostram, et dicens: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. XXVI, 38). Inde martyres magni, quia dulcedinem hujus mundi calcaverunt: inde martyres magni, quia amaræ mortis asperitatem durissimam pertulerunt. Nam si facile est mortem ferre, quid magnum martyres pro Domini morte pertulerunt? Unde magni, unde excelsi, unde cæteris hominibus multo florentius coronati? Unde, quod norunt fideles, distincti a defunctis loco suo martyres recitantur; nec pro eis oratur, sed eorum orationibus Ecclesia commendatur? Unde hoc, nisi quia mors, quam pro dominica confessione elegerunt suscipere, quam Christum negare, utique amara est? Utique natura refugit mortem. Intuere omne animalium genus, nullum invenies quod nolit vivere, quod non timeat interire. Habet istum sensum genus humanum. Dura est mors: sed non, inquam, quia mors est dura, ideo neganda est vita. Petrus etiam senex nolebat mori. Mori quidem nolebat, sed Christum sequi malebat. Malebat Christum sequi, quam non mori. Si via lata esset, qua sine morte Christum sequeretur, quis dubitet quod hanc arriperet, hanc eligeret? Sed non erat qua sequi Christum quo ire volebat, nisi per viam quam pati nolebat. Denique per illam mortis asperitatem arietibus transeuntibus secutæ sunt oves. Arietes ovium sancti Apostoli. Aspera via mortis, spinis plena: sed istæ spinæ Petra et Petro transeunte, petreis pedibus tritæ sunt.

CAPUT III. — 4. *Vitæ amor cujusnam laudatur.* Non reprehendimus, non accusamus, etiam si vita ista ametur. Sic tamen vita ista ametur, ne in ejus amore peccetur. Ametur vita, sed eligatur vita. Interrogo amatores vitæ, et dico: *Quis est homo qui vult vitam?* Etiam taciti omnes respondetis: *Quis est homo qui non vult vitam?* Adde quod Psalmus addidit: *Quis est homo qui vult vitam, et diligit videre dies bonos?* Respondetur: *Quis enim homo est qui non vult vitam, et qui non diligit videre dies bonos?* Si ergo vis ad vitam venire, et dies bonos videre, quia ista merces est, opus hujus mercedis attende: *Contine linguam tuam a malo.* Hoc in Psalmo sequitur. *Quis est homo, qui vult vitam, et amat videre dies bonos?*

* Castigatus ad cl. d. r. rm. t. v. et ad Lov.
(a) Alias, de Diversis 107.

Adjungit : *Contine linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum : declina a malo, et fac bonum (Psal. xxxiii, 15-15)*. Modo dic, Volo. Interrogabam, Vis vitam? Respondebas, Volo. Interrogabam, Vis videre dies bonos? Respondebas, Volo. *Cohibe linguam tuam a malo*. Modo dic, Volo. *Declina a malo, et fac bonum*. Dic, Volo. Si autem hoc vis; quære opus, et ad mercedem curris.

CAPUT IV. — 5. *Corona Paulo redditur debita, quia præcessit gratia indebita*. Attende apostolum Paulum, quoniam et ipsius hodie dies festus est. Concorde vitam ambo duxerunt, socium sanguinem ambo fuderunt, cœlestem coronam ambo sumpserunt, diem hodiernum ambo consecraverunt. Attende ergo apostolum Paulum, recole verba quæ paulo ante, cum ejus Epistola legeretur, audivimus. « Ego, inquit, jam immolor, et tempus meæ resolutionis instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. De cætero, inquit, superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex » (II Tim. iv, 6-8). Non enim negabit debitum, qui donavit indebitum. Justus judex reddet coronam, reddet : habet enim cui reddat. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : coronam his meritis reddet; nec negabit debitum, sicut dixi, qui donavit indebitum. Quid est quod donavit indebitum? Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus. Quid ergo donavit indebitum? Ipsum audiamus consistentem, et donatorem gratiæ de vita¹ sua confessione laudantem. Prius, inquit, fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus. Debebatur tibi ergo ut esses apostolus? Quid debebatur blasphemus et persecutori et injurioso? Quid, nisi æterna damnatio? Et pro æterna damnatione quid accepit? *Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate (I Tim. i, 13)*. Hæc est misericordia, quam Deus donavit indebitam. Audi aliud eodem ipso dicente alio loco : *Non sum, inquit, dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei*. Video ergo, Apostole, quod non eras dignus. Unde hoc tibi, ut dignus esses? Quare ergo es quod dignus non es? Audi : *Sed gratia Dei consecutus sum quod sum*. Pœna mea fui quod fui : gratia Dei sum quod sum. *Gratia, inquit, Dei sum id quod sum : et gratia ejus in me vacua non fuit; sed plus omnibus illis laboravi*. Rependisti ergo gratiæ Dei? Accepisti, et reddidisti? Attende quid dixisti. Attendo, inquit. *Non ego autem, sed gratia Dei mecum (I Cor. xv, 9, 10)*. Ergo huic laborioso Apostolo bonum agone certanti, cursum consummanti, fidem servanti, negabit justus Deus coronam debitam, cui gratiam donavit indebitam?*

6. *Dei dona sunt merita nostra. Vincimus per eum qui dilexit nos*. Cui autem reddet coronam debitam, o Paule parve, magne, cui reddet? Utiq̄ue meritis tuis. Bonum certamen certasti, cursum consummasti, fidem servasti : reddet coronam debitam his

¹ Forte, et donatorem gratiæ debita.

meritis tuis. Sed ut reddatur tibi corona tua, Dei dona sunt merita tua. Ecce bonum agone certasti, cursum consummasti. Vidisti enim aliam legem in membris tuis, repugnantem legi mentis tuæ, et captivum te ducentem in lege peccati, quæ est in membris tuis : unde tibi vincere, nisi ex hoc quod sequitur? *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei, per Jesum Christum Dominum nostrum (Rom. vii, 23-25)*. Ecce unde pugnasti, ecce unde laborasti, ecce unde non defecisti, ecce unde vicisti. Videte pugnantes : « Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an persecutio? an nuditas? an gladius? Sicut scriptum est, Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati sumus ut oves occisionis. » Ecce infirmitas, labor, miseria, pericula, tentationes. Unde victoria certantium? Audi quod sequitur : *Sed in his omnibus supervincimus per eum qui dilexit nos (Id. viii, 35-37)*. Cursum consummasti : quo ducente, quo regente, quo juvante? Quid hic dicis? *Cursum, inquit, consummavi; sed neque volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei (Id. ix, 16)*. Fidem servasti, verum est. Primo quam fidem? quam tibi ipse dedisti? Falsum est quod dixisti, *Sicut unicuique Deus partitus est mensuram fidei (Id. xii, 3)*? Nonne tu alloqueris quosdam concertatores tuos, et in hujus vitæ stadio tecum laborantes atque currentes, quibus dicis, *Vobis enim donatum est pro Christo? Quid donatum est? Non solum ut credatis in eum, sed etiam ut patiamini pro eo (Philipp. i, 29)*. Ecce utrumque donatum est, et credere, et pati pro Christo.

CAPUT V. — 7. *Dei est custodire dona sua in nobis*. Sed ait forte aliquis : Accepi quidem fidem, sed ego custodivi. Tu forte hoc dicis, quisquis hæc audis insipiens, Accepi fidem, sed ego custodivi : Paulus noster non hoc dicit, Ego custodivi. Respicit enim, *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum laboravit qui custodit eam (Psal. cxxvi, 1)*. Labora, custodi : sed bonum est ut custodiaris. Nam custodire te non sufficis. Si desertus fueris, dormitabis et dormies. *Non autem dormitat, neque dormit, qui custodit Israel (Psal. cxx, 4)*.

8. *Vita ametur, sed bona. Omnia volunt homines bona præter animam suam*. Vitam ergo amamus, et amare nos vitam nullo modo dubitamus : neque omnino negare poterimus, amare nos vitam. Ergo eligamus vitam, si amamus vitam. Quid eligimus? Vitam. Primo hic bonam ; post hanc, æternam. Primo hic bonam, sed nondum beatam. Bona modo agatur, cui postea beata servatur. Bona vita, opus est : beata, merces est. Age bonam, et accipies beatam. Quid justius, quid ordinatius? Ubi es amator vitæ? Bonam elige. Si uxorem velles, non nisi bonam velles : amas vitam, et eligis malam? Dic mihi quid malum velis. Quidquid volueris, quidquid amaveris, bonum vis. Prorsus non vis jumentum malum, non servum malum, non vestem malam, non villam malam, non domum malam, non uxorem malam, non filios malos. Omnia bona quæris : esto bonus qui quæris. Quid te

offendisti, ut inter omnia quæ vis bona, solus velis esse malus? Cara est tibi villa, uxor tua, vestis tua, et, ut ad extremum veniamus, caliga tua; et viluit tibi anima tua? Certe vita ista laboribus plena est, ærumnis, tentationibus, miseriis, doloribus, timoribus plena est ista vita: certe manifestum est quia his omnibus malis plena est. Et tamen sic quomodo omnibus malis plena est, si quis illam nobis daret æternam sic, talem qualis est, quantas gratias ageremus, ut semper miseri essemus? Non talem promittit, non quicumque homo, sed Deus verus. Vera veritas promittit vitam, non solum æternam, sed etiam beatam; ubi nulla molestia, nullus labor, nullus timor, nullus dolor. Ibi plena et tota certa securitas. Vita sub Deo, vita cum Deo, vita de Deo, vita ipse Deus, Talis nobis æterna promittitur: et huic temporæ, et ista, hoc est, misera et ærumnosa præponitur? Præponitur, inquam, an non? Præponitur, quando vis homicidium facere, ne moriaris. Times enim ne te occidat servus, et tu occidis servum. Times ne te occidat uxor, de quæ forte falsum suspicaris; et tu dimissa uxore, adulterinas nuptias cum altera concupiscis. Ecce amando vitam, perdidisti vitam: æternæ vitæ temporalem, beatæ miseram prætulisti. Et quid invenisti? Forte cum servas vitam, nolens exspiras. Quando hinc eas, ignoras. Qua fronte exis ad Christum? Qua fronte recusas supplicium? Non dico, Qua fronte postulas præmium? Eris in æterna morte damnatus, qui eligis temporalem vitam, cujus electione contemnis sempiternam.

CAPUT VI. — 9. *Vita beata hic non quærenda. Dies malos nos facimus. Homini malum non nisi ab homine. Homo a malo se ipso liberatus lædi ab aliquo non potest. Sed non audis consilium. Vitam quæris, dies bonos quæris. Bonum est quod quæris, sed non est hic. Habet iste lapis pretiosus regionem suam, non hic nascitur. Quantumlibet labores fodiendo, non hic invenies quod hic non est. Sed fac quod jubetur, et quod amas reddetur. Ecce enim quamlibet longa sit vita ista, numquid dies bonos invenies hic? Videte quid adjunxerit: Vitam et dies bonos: ne sit vita, et misera sit propter dies malos. Abundant hic dies mali: sed dies malos non ille sol facit, qui currit ab oriente in occidentem veniens, et altero die procedens: sed dies malos, fratres, nos facimus. Si bene viveremus omnes dies, et hic haberemus bonos dies. Etenim homini unde malum, nisi ab homine? Enumerate quanta extrinsecus homines patientur. Quæ non videantur ab hominibus fieri, perpauca sunt. Abundant mala homini ab homine. Furta ab homine, adulterium passus est in uxore ab homine, seductus est ei servus ab homine, celatus est ab homine, proscriptus est ab homine, expugnatus est ab homine, captivus ductus est ab homine. *Libera me, Domine, ab homine malo* (Psal. cxxxix, 2). Jam tu quisquis audis, non cogitas nisi de inimico, quem pateris vicinum malum, potentem, consortem, civem. Forsitan de latrone ista cogitas, quando audis, *Libera me, Domine, ab homine malo*; et sic oras, quando oras, ut liberet te Deus ab*

homine malo, illo vel illo inimico tuo. Tu noli tibi esse malus. Audi me: liberet te Deus a te. Quando enim Deus gratia sua et misericordia de malo facit te bonum; unde te facit bonum, unde te liberat, nisi a te ipso homine malo? Omnino, fratres mei, hoc verum est, hoc certum est, hoc fixum est: si Deus te liberaverit a te ipso homine malo, nihil tibi nocebit quisquis fuerit alius homo malus.

CAPUT VII. — 10. *Paulus a malo se ipso liberatus.* Exemplum proponam unde agitur, de ipso apostolo Paulo, cujus celebramus passionis diem. Fuit persecutor, blasphemus, injuriosus. Homo erat malus; pœna sua ipse sibi erat. Porro autem cum anhelat cædes, et sitit sanguinem Christianorum, fusurus proprium, habens litteras a principibus sacerdotum, ut apud Damascum quoscumque inveniret christianæ viæ sectatores, vinctos adduceret puniendos, carpens viam crudelitatis, nesciens pietatis, audivit vocem desuper ipsius Domini nostri Jesu Christi de cœlo dicentis: *Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi adversus stimulum calcitrare* (Act. ix, 4, 5). Ista voce percussus, prostratus est persecutor, et erectus est prædicator: excæcatus est in carne, ut videret in corde; illuminatus est in carne, ut prædicaret ex corde. Quid videtur, fratres? Liberatus est Saulus ab homine malo: a quo, nisi a se ipso Saulo? Propterea quoniam liberatus est ab homine malo se ipso, quid ei fecit alius homo malus? Apostoli Petri verba sunt: *Et quis vobis nocebit, si boni amatores fueritis* (I Petr. iii, 13)? Persecutus est homo malus, lapidavit homo malus, virgis cecidit homo malus: ad extremum tenuit, vinxit, traxit, occidit homo malus. Quanta ille addidit mala, tanta Deus præparavit bona. Quicquid passus est, non fuit tormentum pœnæ, sed occasio coronæ. Videte quid sit liberari ab homine malo, hoc est a se ipso. *Quis, inquit, vobis nocebit, si boni amatores fueritis?*

CAPUT VIII. — 11. *Mali non nocent homini liberato a se ipso malo. Festa sanctorum quomodo celebranda.* Sed ecce nocent homines mali. Tanta tibi fecerunt, o Paule. Respondet tibi Paulus: Opus esset ut liberatus essem ab homine malo, hoc est, a me ipso. Cæterum quid isti homines mali mihi faciunt? « Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18). Etenim quod est leve tribulationis nostræ, supra incredibilem modum, æternam gloriæ pondus operatur nobis¹, non respicientibus quæ videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna » (II Cor. iv, 17, 18). Vere liberatus es ab homine malo, hoc est a te ipso ut cæteri tibi mali homines non obsessent, sed magis prodessent. Ergo, charissimi, festum sanctorum diem, qui adversus peccatum usque ad sanguinem certaverunt, et Domino suo donante atque juvante vicerunt, sic celebremus, ut amemus; sic amemus, ut imite-

¹ Editi, in nobis. Abest, in, a manuscriptis et a græco textu Apostoli.

mur: ut imitati, ad eorum præmia pervenire mereamur.

SERMO CCXCVIII * (a).

In Natali apostolorum Petri et Pauli (b), iv.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Petri et Pauli natalitia frequentia majore celebranda.* Debuimus quidem tantorum martyrum diem, hoc est, sanctorum apostolorum Petri et Pauli majore frequentia celebrare. Si enim celebramus frequentissime natalitia agnorum, quanto magis debeamus arietum? De fidelibus enim, quos lucrati sunt Apostoli prædicatione sua, scriptum est, *Afferte Domino filios arietum (Psal. xxviii, 1)*. Per angustias passionum, per viam spinis plenam, per tribulationes persecutionum, ut transeant postea fideles, Apostolos duces habuerunt. Beatus Petrus primus Apostolorum, beatus Paulus novissimus Apostolorum: qui rite coluerunt eum qui dixit, *Ego sum primus, et ego sum novissimus (Apoc. 1, 17)*; ad unum diem passionis sibi occurrerunt primus et novissimus. Petrus ordinator sancti Stephani fuit (*Act. vi, 6*). Quando ordinatus est diaconus martyr Stephanus, inter alios Apostolos eum ordinavit apostolus Petrus. Petrus illius ordinator, Paulus illius persecutor. Sed prima Pauli non quæramus, de novissimis novissimi gaudeamus. Nam si priora quærimus, nec ipsius Petri satis placebunt. Paulum diximus Stephani fuisse persecutorem, Petrum respiciamus Domini negatorem. Petrus negationem Domini lacrymis lavit: Paulus persecutionem Stephani cæcitate expiavit. Flevit Petrus ante flagellum, Paulus passus est et flagellum. Boni ambo, sancti, devotissimi: Litteræ ipsorum quotidie populis recitantur. Et quibus populis? et quantis populis? Psalmum attendite: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psal. xviii, 5)*. Et nos probamus, et ad nos ista verba venerunt, et ad sanitatem fidei ab infidelitatis insania converterunt.

CAPUT II. — 2. *Amandi in primis Petrus et Paulus. Vulnus amoris.* Hæc loquor, charissimi, lætus quidem hodierno die propter tantam festivitatem, sed aliquantulum tristis, quia non video tantum populum congregatum, quantus congregari debuit in Natali passionis Apostolorum. Si lateret nos, non nobis imputaretur: si autem neminem latet, quæ est ista tanta pigritia? Non amatis Petrum et Paulum? Ego in vobis illis loquor qui hic non sunt. Nam vobis ago gratias, quia vel vos venistis. Et potest animus cujusque christiani non amare Petrum et Paulum? Si adhuc frigidus est, legat et amet: si adhuc non amat, sagittam verbi in cor accipiat. De ipsis enim Apostolis dictum est, *Sagittæ tuæ acutæ, potentissimæ*¹. Quibus sagittis factum est quod sequitur, *Populi sub te cadent (Psal. xliv, 6)*. Bona sunt talia vulnera. Vulnus amoris salubre est. Sponsa Christi cantat in Cautico canticorum

¹ Lov., *potentissime*. Alii editi, *potentissimæ*. sic etiam legitur Enarr. in psalmos, 44, n. 16. M.

* Recognitus in cl. d. gr. r. l. et in Ulim. Par. Lov., et quidem in posterioribus aliquot Mss. brevior inventus est quam in editionibus; sed editiones a vetustissimis Mss. habent auctoritatem.

(a) Alias, de Diversis 41.

(b) In Bedæ vera et nondum vulgata Collectione citatur ad II Tim. iv.

rum, *Vulnerata charitate ego sum (Cant. v, 8)*. Vulnus hoc quando sanatur? Quando satiabitur in bonis desiderium nostrum. Vulnus dicitur, quamdiu desideramus, et nondum tenemus. Sic enim est amor, ut sit illic dolor. Cum pervenerimus, tunc transit dolor, non deficit amor.

3. *Pauli gaudium passione sua imminente. Per angustias transitur ad locum latitudinis.* Audistis verba in Epistola Pauli, quam scripsit ad discipulum suum beatum Timotheum: *Ego enim jam immolor*. Videbat imminente passionem: videbat, sed non timebat. Quare non timebat? Quia jam dixerat, *Concupiscentiam habens dissolvi et esse cum Christo (Philipp. 1, 23)*. *Ego enim, inquit, jam immolor*. Nemo cum tanta exultatione dicit se esse pransurum, et magnas epulas habiturum, cum quanta exultatione dicit se esse passurum. *Ego enim jam immolor*. Quid est, *immolor*? Sacrificium ero. Sacrificium cujus? Dei: quia *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (Psal. cxv, 15)*. *Ego, inquit, immolor*. Securus sum: habeo sursum sacerdotem, qui me offerat Deo. Ipsum habeo sacerdotem, qui pro me prior victima fuit. *Jam immolor, et tempus meæ resolutionis instat*. Resolutionem dicit a corpore.

CAPUT III. — Est enim quoddam dulce vinculum corporis, et ligatus est homo, et solvi non vult. Ille tamen qui dicebat, *Concupiscentiam habens dissolvi, et esse cum Christo*, gratulabatur quod ista vincula essent aliquando solvenda. Solvenda vincula carnalium membrorum, accipienda indumenta et ornamenta æternarum virtutum. Securus ponebat carnem, coronam accepturus. Felix mutatio, sancta migratio. Quam beata mansio, fides eam videt, nondum oculus: quia *nec oculus vidit, nec aaris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (I Cor. ii, 9)*. Ubi sunt sancti isti, putamus? Ibi ubi bene est. Quid quæris amplius? Non nosti locum, sed cogita meritum. Ubiunque sunt, cum Deo sunt. *Justorum animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum (Sap. iii, 1)*. Sed ad locum sine tormento per tormenta transierunt: ad locum latitudinis per angustias pervenerunt. Non ergo timeat laboriosam viam, qui talem desiderat patriam. *Tempus, inquit, resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: de cætero superest mihi corona justitiæ. Merito festinas, merito te immolandum esse lætaris: superest enim tibi corona justitiæ. Adhuc imminet amaritudo passionis, sed transit eam passuri cogitatio, et quid ultra sit cogitat; non qua itur, sed quo itur. Et quia cum magno amore cogitatur quo itur, cum magna fortitudine calcatur qua itur.*

CAPUT IV. — 4. *Corona non redderetur debita, nisi gratia prius data fuisset indebita.* Cum autem dixisset, *Superest mihi corona justitiæ; intulit, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex (II Tim. iv, 6-8)*. Reddet justus, ante non reddidit. Nam si, o Paule, primo Saule, quando persequeris sanctos Christi, quando servabas vestimenta lapidatorum Stephani, exerceret circa te Dominus justum iudicium, ubi esses? Tanto scelere tuo quis locus in fundo gehennæ

reperiretur? Sed tunc tibi non reddidit, ut modo reddat. Verba enim tua de prioribus factis tuis legimus in Epistola tua, et per te novimus. Tu dixisti, *Ego enim sum novissimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus*. Quare? *Quia persecutus sum Ecclesiam Dei*. Si persecutus es Ecclesiam Dei, unde ergo apostolus? *Sed gratia Dei sum quod sum*. Ante gratia, modo debitum. Ante gratia donabatur, modo debitum redditur. *Gratia Dei sum, inquit, quod sum*. Ego nihil sum. Quidquid sum, gratia Dei sum. Quidquid sum; sed modo apostolus; nam quod eram, ego eram: *Gratia Dei sum quod sum: et gratia ejus in me vacua non fuit; sed plus omnibus illis laboravi*. Quid est, apostole Paule? Quasi extulisti te, quasi de aliqua cervicula videtur dictum, *Plus omnibus illis laboravi*. Agnosce ergo. Agnosco, inquit: *Non ego autem, sed gratia Dei mecum* (I Cor. xv, 9, 10). Non erat oblitus, sed unde gaudeamus in novissimo¹, servabat novissimus. *Non ego autem, sed gratia Dei mecum*.

CAPUT V. — 5. *Victoria certanti datur per Christum. Merita hominis dona sunt Dei. Tunc non redditum est, modo quid? Cursum consummavi, fidem servavi: de cætero superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex*. Bonum agonem certasti. Sed quis fecit ut vinceres? Lego tibi te, et tu dicis, *Gratias ago Deo, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum* (Ibid. 57). Quid proderit certasse, si non prosit vicisse? Ergo habes quia certasti quidem, sed Christus dedit victoriam. Sequere aliud: *Cursum consummavi*. Et hoc quis in te? Nonne tu dixisti, *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei* (Rom. ix, 16). Dic quod sequitur: *Fidem servavi*. Et hoc unde tibi? Audi verba tua: *Misericordiam, inquit, consecutus sum, ut fidelis essem* (I Cor. vii, 25). Ergo fidem servasti ex misericordia Dei, non ex fortitudine tua. De cætero ergo superest tibi corona justitiæ, quam reddet tibi Dominus in illa die justus judex. Meritis enim reddet, ideo justus judex. Sed etiam hic non extollatur cervix tua, quia dona ipsius sunt merita tua. Quod illi dixi, ab illo didici, et vos mecum in ista schola utique didicistis. Superiore loco propter præconium præsidemus, sed in una schola communem magistrum in cælis habemus.

SERMO CCXCIX * (a).

De Natali apostolorum Petri et Pauli, v.

In quo disputatur contra Pelagianorum hæresim.

1. *Petrus Apostolorum primus, Paulus novissimus*. Prædicandis prædicatoribus, et tantis prædicatoribus, de quibus audivimus et cautavimus, quod *in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (Psal. xviii, 5), procul dubio nulla nostra verba sufficiunt. Devotionem debemus, vestram expectationem non implemus. Exspectatis enim a nobis hodie

¹ Editi, *in novissimis*. At manuscripti, *in novissimo*.

(a) Ex vetere libro Corbeinsi nunc primum prodit. Excerpta ex hoc sermone tria dedit Beda nondum vulgatus in Pauli Epistolas: unum prolixius cum Floro ad II Cor. v; et alia breviora duo ad II Tim. iv, quæ præterit Florus.

prædicari apostolos Petrum et Paulum, quorum solemnis hic dies est. Agnosco quid exspectetis; et ubi agnosco, succumbo. Video enim exspectari quid, a quo. Sed quia Deus eorum laudari dignatur ab omnibus nobis, non dedignentur servi ejus utcumque prædicari ab eis qui serviunt vobis.

2. *Idem tractatur argumentum*. Sicut nostis, omnes qui Scripturas sanctas nostis, apostolus Petrus inter discipulos, quos Dominus præsens in carne elegit, primus electus est: Paulus autem non inter illos, non cum illis; sed longe postea, non dispar illis. Petrus ergo primus Apostolorum, Paulus novissimus: Deus autem, cujus hi servi, cujus hi præcones, cujus hi prædicatores, primus et novissimus. Petrus in Apostolis primus, Paulus in Apostolis novissimus: Deus et primus et novissimus, ante quem nihil et post quem nihil. Deus ergo qui se primum et novissimum æternitate commendavit, ipse Apostolos primum et novissimum passione conjunxit. Utriusque passio concordat solemnitate, utriusque vita consonat charitate. *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum sonuerunt*. Ubi electi sunt, ubi prædicaverunt, ubi etiam passi sunt, omnes novimus. Illos autem ipsos unde nos novimus, nisi quia *in omnem terram exiit sonus eorum*?

3. *Apostoli verba de passione sua imminente. Ex Dei gratia et debitores efficiuntur, et redditores. Martyrum virtus a Deo. Revelatione Paulus confirmatus de sua futura passione et victoria*. De passione sua jam imminente et propinquante prænuntiantem audivimus Paulum, cum ejus Epistola legeretur: *Ego enim jam immolor, et tempus resolutionis meæ instat*. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: de cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex: non solum autem, inquit, mihi, sed omnibus qui diligunt manifestationem ejus. (II Tim. iv, 6-8). Hinc dicamus aliquid: adjuvant enim nos, quæ in fines orbis terræ exierunt, verba eorum. Primo sanctam devotionem videte. Immolari se dixit, non mori: non quia non moritur, qui immolatur; sed non omnis qui moritur, immolatur. Ergo immolari est Deo mori. Ductum est enim Verbum a sacrificio. Omne quod sacrificatur, Deo occiditur. Intellexit enim Apostolus cui ejus sanguis in passione deberetur: factus est enim debitor sanguinis sui, pro quo fusus est sanguis Domini sui. Unus ille sanguinem fudit, et omnes oppigneravit. Quotquot illam fidem recipimus, debemus quod accipimus: et hoc quia dignatus est facere et debitores et redditores. Quis enim nostrum in tanta inopia et paupertate infinitatis idoneus est reddere tanto creditori? Sed quomodo scriptum est, *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa* (Psal. lxxvii, 12): verbum, quo diffamentur; virtutem, qua patiantur. Ipse ergo sibi victimas fecit, ipse sibi sacrificia dicavit, ipse implevit Spiritu martyres, ipse virtute instruxit confessores. Eis quippe dixit, *Non enim vos estis qui loquimini* (Matth. x, 20). Quamvis ergo passurus, quamvis pro fide Christi sangui:

nem fusurus; recte tamen dicit, *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et quid occurrat? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo* (Psal. cxv, 12 et 13). De retributione cogitabas, quid retribueres inquirebas; et occurrit tibi quasi retributuro, *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo*. Certe redditurus eras? Ecce accipis. Quod accipis ergo, quia accepisti quod deberes, accipis unde reddas; debitor cum acceperis, debitor cum reddideris. *Quid enim retribuam, inquit? Calicem salutaris accipiam*. Ergo et hoc accipis, calicem passionis, calicem de quo Dominus ait: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum* (Matth. xx, 22)? Sed ecce jam calix in manu tua est, jam imminet passio: quid facis ne trepides? quid facis ne titubes? quid facis ne quod jam portas, bibere non possis? *Quid faciam, inquit? Et ibi accipiam: debitor ero; quia nomen Domini invocabo*. *Ego, inquit, jam immolor*. Confirmatum illi erat revelatione (a): non enim hoc sibi humana infirmitas promittere auderet. Fiducia ejus non a se, sed ab eo qui totum dedit, quem intellexit cum diceret superius: *Quid enim habes quod non accepisti* (I Cor. iv, 7)? *Ego ergo, inquit, jam immolor, et tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi*. Interroga conscientiam: non cunctatur, quia in Domino gloriatur. *Bonum, inquit, certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi*. Merito cursum consummasti, quia fidem servasti. *De cætero, inquit, superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illo die justus judex*.

4. *Corona justitiæ non martyribus tantum, sed omnibus fidem servantibus promissa. Desiderium adventus Christi judicis futuri*. Et ne ipse quasi unus supra modum gloriari videretur, et sibi proprie Dominum vindicare, *Non solum autem, inquit, mihi, sed omnibus qui diligunt manifestationem ejus*. Non potuit melius et brevius insinuare quid debeant homines facere, ut mereantur illam justitiæ coronam. Non enim omnes infundendum sanguinem expectare debemus: pauci martyres, sed multi fideles. Immolari sicut Paulus non potes? Fidem servare potes: fidem servando diligis manifestationem ejus. Si enim times ne veniat Dominus (b), non diligis manifestationem ejus. Dominus Christus modo in occulto est; manifestabitur tempore suo, judex futurus juste, qui fuit reus sub judice injuste. Venturus est: et quomodo venturus? Judicaturus. Neque enim iterum judicandus, sed uti-

que jam judicaturus, sicut novimus, sicut credimus, de vivis et mortuis. Interrogo quemlibet hominem intentum in me, ut audiat me; interrogo; respondeat non mihi, sed sibi: Vis ut veniat judex iste? Volo, inquit. Vide quid dicis: si verum dicis, si vis ut veniat, vide quomodo te inveniat. Judex enim venturus est: jam tibi prærogata est humilitas, ventura est potestas. Non enim sic venturus est, ut corpore induatur, de matre nascatur, sugat ubera, cunis involvatur, in præsepe ponatur; postremo jam juvenis ab homine illudatur, teneatur, flagelletur, suspendatur, taceat cum judicatur. Ne forte ideo venturum expectes, quia humilem venturum adhuc putas. Tacuit judicandus; non tacebit judicaturus. Occultus hic fuit, ut non agnosceretur: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I Cor. ii, 8). Cum ergo hic jam fuerit occultus in potestate sua, tacitus sub aliena; contrarium erit occultationi et huic taciturnitati quod venturum expectamus. *Deus enim manifestus veniet*. Qui prius venit occultus, veniet manifestus. Ecce habes contrarium, illi occultationi: vide contrarium illi taciturnitati. *Deus noster veniet, et non silebit*. Siluit occultus; quia sicut ovis ad immolandum ductus est, Siluit occultus; quia sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. Siluit occultus; quia in humilitate judicium ejus sublevatum (a) est (Isai. lxxiii, 7, 8). Siluit occultus; quia homo tantum putatus est: sed *Deus manifestus veniet, Deus noster et non silebit*. Quid ergo tu qui dicebas, Volo veniat: Volo, inquit, veniat, veniat: nondum times? *Ignis ante ipsum præibit* (Psal. xlix, 3). Si non times judicem, non ignem?

5. *Corona debita servantibus fidem*. Sed si servas fidem, diligis vere ejus manifestationem, securus coronam debes expectare justitiæ: non enim donatur talibus, sed debetur. Nam et ipse apostolus Paulus tanquam debitum flagitat: *Quam reddet, inquit, mihi Dominus in illo die justus judex*. Reddet, quia justus est: fecit se mihi promissione debitorem. Præcepit, audivi: prædicavit, credidi. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi*. . . . .
His donis suis debet pro. . . . .
moralis, quod bonum . . . . .
servas, ab illo habes. *Qu*. . . . .
accepisti? Sed his, inquam. . . . .
sua. Antequam talia don. . . . ., ...
beret?

6. *Salvator Christus Jesus. Paulus primus peccator, quia cæteris persecutoribus crudelitate superior. Pro supplicio debito salus ipsi reddita. Medicus Christus artis suæ vim in Pauli curatione commendavit. Vide ipsum Apostol*. . . . .
et omni acceptione dign. . . . .
in mundum peccatores. . . . . (b)

(a) Forte, *sublatum*.

(b) Hæc lacuna contigit (ut sæpe alias in elegantioribus manuscriptis) facinore nebulonis cujusdam male feriat, qui litteram initialem hujus sermonis auro minioque depictam cultro præcidit. Quod sane non admodum gravate tulissemus, nisi scriptura detractæ litteræ spatio in aversa parte respondens eodem vulnere periisset. — Additur ad calcem

(a) Paulo allatam divina revelatione securitatem de victoria in ultimo certamine non hic tantum dicit. In libro secundo de peccatorum Meritis, cap. 16, n. 24, Pelagianos, qui ex eodem isto loco Apostoli, nunc humanæ voluntatis vires, nunc sanctorum virorum in hac vita perfectionem extollebant, sic refellit: « Quod si ideo talibus verbis certus securusque gaudebat, quia de victoria futuri tanti certaminis certum eum securumque jam fecerat, qui eandem passionem jam illi revelaverat imminere; non re plenissima, sed spe firmissima hæc dixit, » etc.

(b) Timorem hunc vehementer improbat Augustinus, Enarr. in Psal. 147, n. 1: « Si enim, » inquit, « amamus Christum, utique adventum ejus desiderare debemus. Per-versum enim est, et nescio utrum verum, quem diligis timere ne veniat; orare, *Adveniat regnum tuum, et timere ne exaudiaris.* »

quorum primus ego sum. Christus, inquit, Jesus, id est Christus Salvator. Hoc est enim latine Jesus. Nec quærant grammatici quam sit latinum, sed Christiani quam verum. Salus enim latinum nomen est. Salvare et salvator non fuerunt hæc latina antequam veniret Salvator: quando ad latinos venit, et hæc latina fecit. Ergo Christus Jesus, Christus Salvator, venit in mundum. Et quasi quæreremus, Quare? Ait, Peccatores salvos facere. Ideo Jesus venit. Nam sic ipsum nomen etiam interpretatum et expositum quodam modo in Evangelio legimus: *Vocabunt nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum* (Matth. 1, 21). Sermo igitur omni acceptione dignus, credulitate dignus: id est, quia Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Non quia prior peccavit, sed quia cæteris plus peccavit. Quomodo dicimus in artibus medicum primum, multis ætate inferiorem, sed arte superiorem; fabrum primum, architectum primum: solemus ita loqui. Sic se Apostolus appellavit peccatorem primum. Nemo enim est gravius Ecclesiam persecutus. Ergo peccatoribus, ad quos venit Jesus, si quæras quid debebatur, non invenis quid peccatoribus deberetur, nisi supplicium. Si quid deberetur quæris, supplicium est: si quid redditum sit quæris, salus est: pro supplicio salus. Debebatur supplicium, reddita est salus: debebatur pœna, reddita est corona. Nihil debebatur Paulo prius Saulo, primo peccatori, crudelitate cæteros superanti, nihil ei debebatur, nisi supplicium, magnumque supplicium; et vocatur de cœlo, *Saule, Saule, quid me persequeris* (Act. 13, 4)? Coercetur, ut parcat, ut ei parcî possit. Mutatur lupus in ovem: parum est, in ovem; imo in pastorem. Superna voce occiditur et vivificatur, percutitur et sanatur. Prosternitur persecutor, erigitur prædicator. Quæ ista gratia, nisi gratia? Quid enim boni meriti præcessit? Gratia vocatur, quia gratis datur. Venit, inquit, *Jesus in mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum.* Numquid posset tunc dicere, *Reddet mihi Dominus in illa die justus judex?* Si primo peccatori reddet Dominus in illa die justus judex, quid reddet, nisi quod primo peccatori

tomî quinti PP. Benedictinorum: « Lacuna ibi relicta sic videtur supplenda: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.* De cætero his donis suis debet promissa sua. Quod enim immolaris, quod bonum certamen certas, quod fidem servas, ab illo habes. *Quid enim habes quod non accepisti?* Sed his, inquam, donis suis debet promissa sua. Antequam talia donaret, quid erat quod Paulo deberet? Vide ipsum Apostolum dicentem: *Humanus* (seu) *Fidelis sermo* (utrumque enim legit Augustinus, primum quidem serm. 174; secundum autem serm. 175 et serm. 176), *et omni acceptione dignus: quia venit Jesus in mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.* » Bossuet eundem locum sic restituit: « *Bonum certamen certavi. cursum consummavi, fidem servavi.* Hæc donavit. His suis donis debet promissam coronam: quod immolaris, quod bonum certamen certas, quod fidem servas, ab illo habes. *Quid enim habes quod non accepisti?* sed his, inquam, donis suis debet alia dona sua. Antequam talia donaret, quam coronam deberet? Vide ipsum Apostolum: *Humanus sermo, et omni acceptione dignus: quod Christus Jesus in mundum peccatores venit salvos facere, quorum primus ego sum.* » M.

debetur, magnum supplicium, pœna æterna? Hoc prius debebatur, nec redditum est. *Ideo, inquit, misericordiam consecutus sum.* Non debitum accepi: *sed misericordiam consecutus sum* primus peccator, *ut in me ostenderet Christus Jesus omnem longanimitatem, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam* (1 Tim. 1, 15, 16). Quid est, *ad informationem?* Ut quilibet sceleratus, quilibet facinoribus involutus, non desperet veniam, quam accepit Saulus. Medicus magnus, hoc est Jesus, medicus magnus, ad regionem veniens languidorum, unde medicina ejus diffamaretur, talem sibi curandum elegit, de quo multum desperabatur. Talis ergo modo, qui prius talis, dicit: *Jam immolor, et tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.* Tu eras ille qui currebas per præceps, qui Christianos trahebas ad mortem, qui cum lapidaretur Stephanus, ut in omnium manibus lapidares, omnium vestimenta servabas? tu eras ille? Ego, inquit, eram, sed non sum. Quare eras, et non es? Quia misericordiam consecutus sum. Accepisti ergo, Paule, quod non tibi debebatur. Dic jam securus quid tibi debeatur, dic jam. *De cætero superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex.* Quam fidenter exigit debitum, cui donatum est non debere supplicium. Dic jam Domino tuo, dic securus, dic certus, dic fiducia plenissimus: Ego eram antea in malitia mea, usus sum indebita misericordia tua; corona ex debito munera tua. Satis hoc sit. Veniamus ad Petrum; et illi non facultatem dignam, sed solemnem devotionem reddamus: a novissimo ad primum; quia et nos a novissimis conamur ad prima.

7. *Petro jam sano prædicitur sua passio, cui infirmo fuerat prædicta negatio.* Petro sancto primo apostolo Dominus ipse Jesus in Evangelio, quod modo cum legeretur, audivimus, passionem suam prænuntiavit dicens: *Cum esses junior, cingebas te, et ibas quo velles; cum autem senex fueris factus, extends manus tuas, et alter te cinget, et feret quo tu non vis.* Et ipse Evangelista consequenter exposuit nobis quid dictum fuerit: *Hoc autem, inquit, dicebat Dominus, significans quam morte clarificaturus erat Deum* (Joan. XXI, 18, 19). Passionem ejus, crucem ejus prænuntiavit ei ipse Dominus Christus, sed jam amanti, non neganti. Utrumque enim tempus servavit in eo medicus: negavit infirmus, amavit sanus. Ostendit ei Dominus, eidem Petro ostendit Petrum, quando temeraria quadam fiducia promiserat pro Christo se esse moriturum, cum venisset Christus pro Petro moriturus. *Animam, inquit, tuam pro me ponis? Amen dico tibi; antequam gallus cantet, ter me negabis* (Id. XII, 38). Sanabo te: sed prius est ut æger agnoscas te. Ergo in illa negatione prædicta ostendit Dominus Petro Petrum: in illo autem amore ostendit Dominus Petro Christum. *Amas me, inquit? Amo. Pasce oves meas* (Id. XXI, 15-17). Hoc semel, hoc iterum, hoc tertio. Ter amor confessus est, ter timor damnatus est. Et quia amabat, indicatur ei passio ejus. Hoc enim

erat amare, usque ad passionem per Christi amorem pervenire.

8. *Petrus quomodo nolens passurus. Mors pœna peccati.* Sed quid est illud, fratres, quem non moveat? *Alter, inquit, te cinget, et feret quo tu non vis.* Non ergo volens Petrus ad tantam gratiam passionis advenit? Ecce Paulus, *Ego enim jam immolor, et tempus resolutionis meæ instat*; videtur in his verbis exultande quasi festinare ad passionem: huic autem, *Alter te cinget, et feret quo tu non vis.* Volens Paulus et nolens Petrus? Imo si intelligamus, volens Paulus et volens Petrus, et nolens Paulus et nolens Petrus. Hoc dum explicem ut possum, intentione vestra mihi opus est. Amari mors non potest, tolerari potest. Nam si amatur, nihil magnum fecerunt qui eam pro fide susceperunt. Numquid si eos lætari videremus in conviviis, diceremus magnos viros, diceremus fortes viros? Si voluptatibus circumfluere cerneremus, fortitudinem in eis aut patientiam laudaremus? Quare? Num quia rem facerent contrariam doloribus, contrariam molestiis, essent in gaudiis, in voluptatibus, in deliciis; num quia tales, ut magni, ut fortes, ut patientissimi laudarentur? Martyres autem non sic laudamus. Magni viri, fortes viri, patientes viri. Vis nosse quia tolerandum est, non amandum? Nomen interroga: passio vocatur. Natura ergo, non tantum homines, sed et omnes omnino animantes recusant mortem et formidant. Ideo magni martyres, quia quod valde durum est, pro regno cœlorum fortiter susceperunt, et cogitantes promissa tolerarunt molestias. Videte Dominum dicentem, *Majorem hac charitatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis (Joan. xv, 13).* Si hoc durum non est, quid magnum charitas facit, quia pro me amat delicias? Non. Sed quia tolerat mortem. *Propter verba labiorum tuorum*; martyrum vox est; *Propter verba labiorum tuorum*, hoc est, propter monita et promissa tua, *ego custodivi vias duras (Psal. xvi, 4).* Ergo quantum ad naturæ modum et vim consuetudinis recusatur mors: sed dum amatur quod erit post mortem, suscipitur quod nolumus, ut perveniatur quo volumus. Ecce unde venit, *Feret quo tu non vis.* Naturam expressit, non devotionem. Hanc nostræ infirmitatis naturam in se ipse Dominus transfiguravit, cum passurus ait Patri: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste (Matth. xxvi, 39).* *Ego enim jam immolor*, patientis verba sunt, non delicias. Mors ergo nostra de pœna est, propinata nobis. A radice hanc accepimus, diffusio¹ ramorum generis humani. Adam primus hanc peccando meruit. *A muliere initium factum est peccati*, sicut Scriptura loquitur, *et per illam omnes morimur (Eccli. xxv, 55).* Et, *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt (Rom. v, 12).* Ergo in nostra natura et culpa et pœna. Deus naturam sine culpa fecit, et si sine culpa persisteret, nec pœna utique sequebatur². Inde venimus, inde utrum-

que traximus, et hinc multa contraximus. In nostra igitur natura et culpa et pœna: in Jesu carne et pœna sine culpa, ut et culpa sanaretur et pœna. *Alter te, inquit, cinget, et feret quo tu non vis.* Pœna est hæc: sed per pœnam tenditur ad coronam. Contemnebat pœnam Paulus: ergo attendens coronam, contemnebat pœnam, et dicebat, *Jam immolor, debetur mihi corona justitiæ.* Durum est qua transitur, sed magna est quo transitur. Et Petrus noverat quo tendebat: ideo et ipse passionem plena devotione suscepit; sed toleravit, non amavit passionem. Toleravit passionem, quod sequebatur amavit, et quoniam quo ibat amavit, qua ibat toleravit.

9. *Paulum quoque mori noluisse ostenditur.* Diximus ambos noluisse et ambos voluisse; ambos, si fieri posset, noluisse pœnam, ambos tamen pariter coronam adamasse. Sed ostendamus et Paulum pœnam noluisse. Petro enim testis factus est ipse Dominus: quia et te transfiguravit in se, quando dixit, *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste.* Petro ergo attestatus est Dominus: Paulus autem ipse sibi. Ait enim quodam loco de mortali isto corpore, *Ingemiscimus gravati*: secundum illud Scripturæ alio loco, *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (Sap. ix, 15).* Ergo ait, *ingemiscimus gravati*: sub sarcina scilicet corruptibilis corporis. *Ingemiscimus gravati.* Si ingemiscis, libenter pone sarcinam istam. Certe ingemiscere se dixit sub hoc onere, gravari sub sarcina hac corruptibilis corporis: vide utrum velit hoc onere spoliari, sub quo gravatur, sub quo ingemiscit. Non hoc sequitur: sed quid ait? *In quo nolumus exspoliari.* O vocem naturæ, confessionem pœnæ! Grave corpus est, onerosum corpus est, corruptibile corpus est: gemitur sub illo, et non libenter deseritur, et non libenter deponitur. *Nolumus, inquit, spoliari.* Sic remansurus es gemens? Et si ingemiscis gravatus, quare spoliari non vis? Non, inquit. Vide quid sequitur: *Nolumus spoliari, sed supervestiri.* Sub terrena tunica gemo, ad cœlestem festino: illam volo accipere, istam nolo ponere. *In quo nolumus spoliari, sed supervestiri.* Ergo, Paule, intelligam te, quid dicis? Fiet injuria tanto illi cœlesti vestimento, ut veniat tibi super hos pannos mortalitatis et corruptionis, ut hoc sit inferius, illud superius; hoc interius, illud exterius? Absit, inquit: non sic dico. Nolo spoliari, sed supervestiri. Non tamen ut sub incorruptione lateat corruptio, sed ut *absorbeatur mortale a vita.* Bene exclamasti, qui Scripturas nosti. Sed ne aliquis ignarus Scripturarum verba mea putet subsecuta, Pauli sunt verba, omnia ista apostolica verba sunt: *Ingemiscimus gravati, in quo nolumus spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale a vita (II Cor. v, 4).* Bene tenes, quod alibi dicis de resurrectione corporis loquens: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem corruptibile hoc induerit incorruptionem, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam.* Quod illo loco ait, *ut absorbeatur mortale a*

¹ Forte, diffusionem.

² Forte, sequeretur.

vita; hoc isto loco, *Absorpta est mors in victoriam*. Nusquam mors: non infra, non supra; non intra, non extra. *Absorpta est enim mors in victoriam. Ubi est, mors, contentio tua?* dicetur morti in futura corporis resurrectione, et tali commutatione, ut absorbeatur mors in victoria. *Cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, dicetur morti, Ubi est, mors, contentio tua?* Ipsa contentio facit ut feraris quo non vis. *Ubi est, mors, contentio tua? Ubi est, mors, aculeus tuus? Aculeus autem mortis peccatum* (I Cor. xv, 53-56).

10. *Mortem a peccato esse contra Pelagianos probatur*. Certe non est mors a peccato? De qua enim morte alia loquebatur, cum de resurrectione corporis loqueretur. Induetur incorruptibilitate hoc corruptibile: absorbebitur mors in victoria. Hæc corporis resurrectio. Ibi dicetur, *Ubi est, mors, contentio tua? Cui, nisi corporis morti? Quia sermo est de corporis resurrectione. Ubi est, mors, contentio tua? Ubi est, mors, aculeus tuus? Aculeus autem mortis peccatum*. Peccatum aculeus mortis, quo aculeo facta est mors, non quem aculeum fecit mors: quomodo venenum poculum mortis, quia facit mortem, non quia sit a morte. Dominus ergo in resurrectione finit hanc poenam: mortem autem etiam et fidelibus et sanctis relinquit ad luctam. Ad agonem tibi mors dimissa est. Nam poterat Deus justificato tibi auferre mortem, sed dimisit ad certamen, ut esset quod pro fide contemneres. Nam de quibus voluit, fecit. Enoch translatus est, et Elias translatus est, et vivunt. Iustitia ipsorum meruit hoc? an Dei gratia et Dei beneficium et speciale concessum? Ut Creator ostendat in omnibus potestatem, commendavit nobis quid possit.

11. *Pelagianorum errori, mortem naturæ esse, non peccati, Enoch et Eliæ exemplum nihil suffragatur*. Frustra ergo isti, qui dicunt non de peccato nos mori, quantum pertinet ad corporis mortem, sed naturæ esse quod morimur, et moriturum fuisse Adam etiamsi non peccasset, frustra nobis istos opponunt, Enoch et Eliam (a). Valde inconsiderate loquuntur; et si attendant, contra se loquuntur. Quid enim dicunt? Si peccati est mors, quare non mortui sunt Enoch et Elias? Non vides, qui hoc loqueris, quia naturæ dicis esse mortem, qui negas esse peccati. Tu dicis, naturæ; ego dico, peccati: est naturæ quidem, sed jam vitiosæ, jam isto supplicio conde-

(a) Idipsum aliquando Marius Mercator Augustino per litteras significavit, objici a Pelagianis Enoch et Eliam, quod mortui non fuerint, sed cum suis corporibus translati. Cui argumento in Epist. 193, eidem Mercatori anno 418 scripta respondet hoc fere quod in isto sermone: « Quid eos, » inquit, n. 5, « ad hoc unde agitur adjuvet, non intelligo. Ut enim omittam quod ipsi quoque morituri postea perhibentur, sicut plerique exponunt Apocalypsim Joannis de duobus illis prophetis, etc., quid istos adjuvat, quæso te? Neque enim hinc ostendunt non propter peccatum homines secundum corpus mori. Nam si Deus, qui tam multis fidelibus suis donat ipsa peccata, voluit quibusdam etiam istam poenam donare peccati; qui nos sumus qui respondeamus Deo, cur alius sic, alius autem sic? » Et postea, n. 7: « Si mors etiam corporis poena peccati est, ista potius aliqua quæstio est, cur moriatur in ans cum fuerit baptizatus, quam cur mortuus non sit Elias cum fuerit justificatus. »

mnatæ. Proinde tu naturæ dicis, ego peccati dico esse mortem corporis. Et interrogas me: Si peccati est, quare Enoch et Elias non sunt mortui? Et ego respondeo: Imo si naturæ est, quare Enoch et Elias non sunt mortui? Vivunt Enoch et Elias; translati sunt, ubicumque sint, vivunt. Et si non fallitur quædam ex Scriptura Dei conjectura fidei, morituri sunt. Commemorat enim Apocalypsis quosdam duos mirabiles prophetas, eosdemque morituros, et in conspectu hominum resurrecturos, et ascensuros ad Dominum (Apoc. xi, 3-12): et intelliguntur ipsi Enoch et Elias; quamvis illic nomina eorum taceantur. Et si forte tu, qui ista sapis, hanc Scripturam non accepisti; aut si accipis, contemnis et dicis, Non sunt nominatim expressi: vivant, ut putas, nunquam morituri. Adhuc dic mihi: Si peccati est mors, quare non sunt mortui? Repono tibi: Si naturæ est mors, quare non sunt mortui? Ego dico, ut vivant, finitam esse culpam: tu dic, si potes, finitam esse naturam.

12. *Crebrescentes Pelagianos caveri jubet*. Aliud quidem ex alio et per occasionem diximus: sed quod tamen sic pertinet ad fidei nostræ stabilitatem, contra quosdam disputatores male crebrescentes. Sed non vincant patientiam nostram: nec tamen evertant fidem nostram. Cauti et circumspecti simus adversus novitates disputationum, humanarum utique, non divinarum. Apostolorum solemnitate hodie celebramus, Apostolum monentem audiamus: *Profanas vocum novitates evita; multum enim proficiunt ad impietatem* (I Tim. vi, 20, et II Tim. ii, 16). *Volumus autem vos sapientes quidem esse in bono, integros autem a malo* (Rom. xvi, 19). Mortuus est Adam, sed serpens ille nondum est mortuus. Susurrat, et insibilare non cessat. Extremum illi supplicium reservatur: sed comites suæ damnationis inquirat. Audiamus amicum sponsi, zelantem sponso non sibi: *Zelo enim vos zelo Dei; aptavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Et timeo, inquit, ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, sic et vestræ mentes corrumpantur a castitate, quæ est in Christo.* (II Cor. xi, 2, 3). Verba apostolica omnes audivimus, omnes observemus, omnes serpentis venena caveamus. Non enim possumus dicere, Non audivimus, non novimus, quando modo cantavimus, *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (Psal. xviii, 5). Currentia verba in fines terræ venerunt ad nos: excepimus, conscripsimus, lectores instituimus. Non tacet lector, parturit disputator: quare non cessat insidiator?

SERMO CCC* (a).

In solemnitate martyrum Machabæorum, (b) r.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christiani ante Christum nonnulli exstiterè*. Istum diem nobis solemnem

* Collatus ad d. r. t. v. et ad Lov.

(a) Alias, de Diversis 109.

(b) Eadem solemnitate habet calendarium vetus Carthaginense calendis augusti. Toto christiano orbe jam olim receptam fuisse testantur antiquorum Patrum homiliæ de illa quamplures, cum Græcorum, tum Latinorum.

glorio Machabæorum fecit : quorum mirabiles passioncs , cum legerentur , non solum audivimus , sed etiam vidimus et spectavimus. Olim ista gesta sunt , ante incarnationem , ante passionem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi. In primo populo illo exstiterunt , in quo Prophetæ exstiterunt , qui hæc præsentia prædixerunt. Nec quisquam arbitretur , antequam esset populus Christianus , nullum fuisse populum Deo. Imo vero , ut sic loquar , quemadmodum se veritas habet , non nominum consuetudo , christianus etiam ille tunc populus fuit. Neque enim post passionem suam cœpit habere populum Christus : sed illius populus erat ex Abraham genitus , cui perhibens testimonium ipse Dominus ait , *Abraham concupivit videre diem meum ; et vidit , et gavisus est* (Joan. viii , 56). Ergo ex Abraham natus est ille populus , qui servivit in Ægypto , et qui manu potenti per Moysen famulum Dei de domo servitutis liberatus , per mare Rubrum fluctibus descendentibus ductus , in eremo exercitatus , legi subditus , in regno collocatur. Unde , sicut dixi , exstiterunt Prophetæ , inde isti martyres floruerunt. Nondum quidem erat mortuus Christus : sed martyres eos fecit moriturus Christus.

CAPUT II. — 2. *Machabæi martyres , non appellatione , sed re ipsa christiani.* Hoc ergo in primis commendandum est charitati vestræ , ne , cum illos martyres admiramini , putetis non fuisse christianos. Christiani fuerunt : sed nomen Christianorum postea divulgatum factis antecesserunt. Sed videlicet quasi non eis erat confessio Christi , a rege impio et persecutore non cogebantur negare Christum , quod postea martyres , cum cogebantur , ne facerent , similem gloriam consecuti sunt. Posteriores enim persecutores populi christiani , ad negandum nomen Christi compellebant eos quos persequerentur : illi in Christi nomine perseverantissime consistentes , patiebantur talia , qualia illos perpressos esse , cum legerentur , audivimus. Istis ergo martyribus recentioribus , quorum millibus terra purpurata est , imperabatur et dicebatur a persecutoribus , *Negate Christum.* Quod non facientes , patiebantur talia , qualia et isti perpressi sunt. Istis vero dicebatur , *Negate legem Moysi.* Non faciebant : patiebantur pro lege Moysi. Isti pro nomine Christi , illi pro lege Moysi.

CAPUT III. — 3. *Machabæorum passio merito celebratur in Ecclesia. Christi mysterium in veteri Testamento velatum. Clavis Testamenti veteris , crux.* Existit aliquis Judæus , et dicit nobis : Quomodo istos nostros , vestros martyres computatis ? Qua imprudentia eorum memoriam celebratis ? Legite confessiones eorum : attendite si confessi sunt Christum. Cui respondemus : Vere quia unus es ex eis qui in Christum non crediderunt , et fracti de oliva , oleastro succedente , foris aridi remanserunt (Rom. xi , 17) ; quid dicturus es unus ex perfidis ? Non confitebantur illi aperte Christum , quia adhuc velabatur Christi mysterium. Testamentum enim vetus velatio est novi Testamenti , et Testamentum novum revelatio est veteris Testamenti. Vide ergo de infidelibus Ju-

dæis patribus tuis , sed in malo fratribus tuis ; vide quid de talibus dicat apostolus Paulus. *Usque nunc quamdiu legitur Moyses , velamen super corda eorum positum est. Idipsum autem velamen in lectione veteris Testamenti manet , quod non revelatur , quoniam in Christo evacuatur. Cum transieris , inquit , ad Christum , auferetur velamen* (II Cor. iii , 14 , etc.). *Velamen* , inquit , *in lectione veteris Testamenti manet , quod non revelatur , quoniam in Christo evacuatur* : non lectio veteris Testamenti , sed velamen quod ibi positum est. Lectio denique veteris Testamenti non evacuatur , sed impletur ab illo qui dixit , *Non veni solvere legem , sed adimplere* (Matth. v , 17) Velamen ergo evacuatur , ut quod obscurum erat intelligatur. Hoc utique clausum erat , quia nondum clavus crucis accesserat.

CAPUT IV. — 4. *Passione Christi impletæ prophetiæ et omnia crucis in mysterio revelata.* Intuere denique Domini passionem , pone tibi ante oculos in ligno pendentem , et tanquam leonem , cum voluit , recubentem , atque ut occideret mortem , non necessitate , sed potestate morientem. Idipsum attende : vide quemadmodum in cruce dixit , *Sitio.* Et cum Judæi nescientes quid per eos ageretur , quid de nescientium manibus impleretur , spongiam cum aceto ligarent cum arundine , et ei sorbendam darent ; ille hausto aceto respondit , *Perfectum est. Et inclinato capite tradidit spiritum* (Joan. xix , 28-30). Quis ita proficiscitur , ut ille defunctus est ? Quanta veritate , quanta potestate , quam ille qui dixerat , *Potestatem habeo ponendi animam meam , et potestatem iterum sumendi eam. Nemo eam tollit a me ; sed ipse eam pono a me , et iterum sumo eam* (Id. x , 17 , 18). Agnoscit regnum viventis , qui digne cogitaverit potestatem morientis. Hoc autem dixerat per prophetam ipsis Judæis , *Ego dormivi* (Psal. iii , 6). Tanquam diceret : Quid vos de mea morte jaclatis ? quid , quasi me vicritis , inaniter gloriamini ? *Ego dormivi.* Ego dormivi , quia volui ; non quia sævistis. Ego implevi quod volui : vos in scelere remansistis. Accepto ergo aceto et hausto , dixit , *Perfectum est.* Quid perfectum est ? Quod de me scriptum est. Quid de illo scriptum est ? *Dederunt in escam meam fel , et in siti mea potaverunt me aceto* (Psal. lxxviii , 22). Circumspiciens ergo cuncta quæ gesta fuerant in passione ejus ; jam illi ante crucem caput agitaverant , jam fel dederant , jam ossa pendentis et extenti numeraverant , jam vestimenta divisa erant , jam super tunicam indivisibilem sortem miserant : circumspectis et quodam modo computatis omnibus quæ de ipsius passione Prophetæ prædixerant , restabat nescio quid , quod minus erat : *Et in siti mea potaverunt me aceto.* Ut hoc quod modicum remanserat adderetur , dixit , *Sitio.* Accepto quod minus erat , respondit , *Perfectum est.* Quo dicto , *inclinato capite tradidit spiritum.* Tunc terræ fundamenta concussa sunt , tunc disruptis petris inferorum secreta patuerunt , tunc sepulcra mortuos reddiderunt ; et ut dicam propter quod totum diximus , quia jam tempus erat ut in mysterio crucis omnia quæ in veteri Testamento velabantur , revelarentur , velum templi conscissum est.

CAPUT V. — 5. *Christum alii martyres in Evangelio revelatum, Machabæi in Lege velatum confessi sunt.* Cœpit ergo ex illo Christus post resurrectionem aperitissime prædicari. Cœperunt in eo quæ prædicta erant prophetica manifestissime impleri; cœperunt eum martyres constantissime confiteri. Ipsum martyres in manifesto confessi sunt, quem tunc Machabæi in occulto confessi sunt: mortui sunt isti pro Christo in Evangelio revelato; mortui sunt illi pro Christi nomine in lege velato. Christus habet utrosque, Christus pugnantibus adjuvit utrosque, Christus coronavit utrosque. Christus habet in ministerio suo utrosque, tanquam quidam potentissimus incedens cum agmine obsequentium, aliis præcedentibus, aliis sequentibus. Ipsum ergo potius intueri in carnis vehiculo præsidentem: et qui præcedunt, illi obsequuntur; et qui sequuntur, illi devoti sunt. Nam ut noveris, aperteque noveris quia pro lege Moysi morientes, pro Christo sunt mortui; audi ipsum Christum, o Judæe, audi; et aperiatur tandem cor tuum, velum tollatur ab oculis tuis. *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi.* Hoc audi, hoc accipe, si potes. Si a me velamen ablatum est, vide. *Si crederetis,* inquit, *Moysi, crederetis et mihi: de me enim ille scripsit (Joan. v, 46).* Si de Christo Moyses scripsit; qui pro lege Moysi veraciter mortuus est, pro Christo animam posuit. *De me,* inquit, *ille scripsit.* Cui servierunt linguæ confitentium, ei servivit calamus vera scribentium. Vos calamus Moysi quomodo intelligere poteritis, qui in calamo acetum ligastis? Utinam aliquando vinum ejus bibatis, cui adhuc blasphemando acetum propinatis.

CAPUT VI. — 6. *Machabæis merito instituta solemnitas. Basilica in eorum memoriam erecta Antiochiæ. Filios diligere matres discant a Machabæorum matre.* Machabæi ergo martyres Christi sunt. Ideo non incongrue, neque importune, imo convenientissime dies eorum et solemnitas eorum a Christianis potius celebratur. Quid tale Judæi celebrare noverunt? Sanctorum Machabæorum basilica esse in Antiochia prædicatur: in illa scilicet civitate, quæ regis ipsius persecutoris nomine vocatur. Antiochum quippe regem persecutorem impium pertulerunt, et memoria martyrii eorum in Antiochia celebratur; ut simul sonet et nomen persecutoris, et memoria coronatoris. Hæc basilica a Christianis tenetur, a Christianis ædificata est. Eorum ergo memoriam celebrandam nos habemus, nos tenemus: apud nos passiones eorum millia per orbem terrarum sanctorum martyrum imitata sunt. Nemo ergo dubitet, fratres mei, imitari Machabæos; ne cum imitatur Machabæos, putet se non imitari christianos. Prorsus imitationis affectus ferveat in cordibus nostris. Discant viri mori pro veritate. Discant femine, de matris illius tanta patientia, ineffabili virtute; quæ noverat servare filios suos. Habere noverat, quæ perdere non timebat. Isti in se singuli sentiendo, illa videndo in omnibus passa est. Facta mater septem Martyrum, septies martyr: a filiis non separata spectando, et filiis addita moriendo. Vide-

bat omnes, amabat omnes. Ferebat in oculis, quod in carne omnes; nec solum non terrebatur, sed etiam exhortabatur.

CAPUT VII. — 7. *Filium qui reliquus erat, cohortatur ad martyrium.* Hanc Antiochus persecutor velut matrem de cæteris matribus computavit. Persuade, inquit, filio tuo, ne pereat. Et illa: Plane filio meo vitam persuadebo, ad mortem cohortando: tu mortem vis persuadere, parcendo. Qualis autem allocutio, quam pia, quam materna, quam inter spirituales et carnales in ambiguo suspensa! « Fili, miserere mei. Fili, » inquit, « miserere mei, quæ te novem mensibus in utero portavi, cui lac triennio dedi, atque ad hanc ætatem perduxit: miserere mei » (II Machab. vii, 27). Omnes exspectabant verba consequentia: Consenti Antiocho, noli deserere matrem tuam. Illa e contra: Consenti Deo, noli deserere fratres tuos. Si me quasi deseris, tunc me non deseris. Ibi te habeo, ubi ne perdam ulterius non timebo. Ibi te mihi servabit Christus, unde non tollet Antiochus. Deum timuit, matrem audivit, regi respondit, fratribus adhæsit, matrem traxit.

SERMO CCCI* (a).

In solemnitate SS. Machabæorum, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Mater Machabæorum in filiorum passione quam fortis.* Magnum spectaculum positum est ante oculos fidei nostræ. Aure audivimus, corde vidimus optantem matrem ante se finire istam vitam filios suos: longe contrariis votis consuetudini humanæ. Omnes enim homines filios suos ex hac vita migrando præcedere volunt, non sequi: illa autem optavit posterior mori. Non enim amittebat filios, sed præmittebat: nec intuebatur quam vitam finirent, sed quam inchoarent. Desinebant enim vivere, ubi quandoque fuerant morituri; et incipiebant vivere, sine fine victuri. Parum est fuisse spectatricem, mirati sumus potius hortatricem. Fecundior virtutibus, quam fetibus: videns certantes, in quibus omnibus ipsa certabat; et in omnibus vincentibus ipsa vincebat. Una mulier, una mater, quomodo nobis ante oculos posuit unam matrem sanctam Ecclesiam, ubique exhortantem filios suos pro illius nomine mori, de quo eos concepit et peperit? Sic sanguine martyrum impletus orbis præjectatis seminibus seges Ecclesiæ pululavit. Unde hoc homini, nisi quia *salus justorum a Domino, et protector eorum est in tempore tribulationis (Psal. xxxvi, 39)?*

2. *Deus non tantum tribus pueris, sed etiam Machabæis adfuit. Cur tres pueri ab ignibus liberantur, Machabæi consumuntur.* Vidimus, novimus protectorem fuisse Dominum in tempore tribulationis trium virorum illorum, qui ambulabant inter ignes innocios, et Dominum sine ulla læsione laudabant. Ubi homo sæviebat, flamma parcebat.

CAPUT II. — Vidimus, novimus quemadmodum salus eorum justorum a Domino fuit, ut in ignem mit-

* Collatus ad el. d. r. t. v. et ad Loy.
(a) Alias, de Diversis 110.

terentur, et illum asperum regem, quem loquendo irritaverant, vivendo converterent. Credidit quippe in eorum Deum, et proposuit edictum, ut quicumque blasphemaret Deum Sidrach, Misach et Abdenago, in interitum iret, et domus ejus in direptionem (*Dan. iii, 95*). Quam dissimilis jussio primæ jussioni! Qualis prima jussio? Pereat qui statuam auream non adoraverit. Qualis secunda? Pereat qui Deum verum blasphemaverit. Fideles homines non mutati, infidelem hominem mutaverunt. Illum in perfidia stare non permiserunt, quia ipsi in fide steterunt. Salus ergo illorum manifeste a Domino fuit. Quando illi non ardebant et laudabant, aderat Dominus. Quando isti ardebant, confitebantur, tamen moriebantur, ubi erat Dominus? An forte illi justii erant, isti peccatores? Audivimus enim istos paulo ante, cum passio eorum legeretur, confiteri peccata sua, et dicere quoniam omnia illa irascente Domino sibi, sed et paterno merito paterentur (*II Machab. vii*). Quid illi? Legite, et videbitis etiam ipsos peccata propria confiteri, et dicere se merito perpeti. Æqualiter justii, confessores æqualiter peccatorum; et ideo justii, quia confessores æqualiter peccatorum. Ideo irreprehensibiles, quia non mendaces. *Si enim dixerimus, ait Joannes, quia peccatum non habemus; nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est. Si autem peccata nostra confessi fuerimus; fidelis est et justus, qui dimittat nobis peccata, et emundet nos ab omni iniquitate (I Joan. i, 8 et 9)*. Ad justos ergo pertinet confessio peccatorum: ad superbos pertinet defensio meritum. Pariter ergo justii peccata confitentes, pariter Deo gloriam dantes, pariter pro ejus legibus mori parati.

CAPUT III. — Quare illi ab ignibus liberantur, isti ab ignibus consumuntur? Ergo illis Deus aderat, hos deseruerat? Absit: imo utrisque adfuit; illis in aperto, istis in occulto. Illos visibiliter liberabat: istos invisibiliter coronabat. Illi quidem de morte liberati sunt; sed in hujus vitæ tentatione manserunt: ab igne liberati, ad pericula reservati; uno tyranno victo, adhuc certaturi cum diabolo. Fratres mei, sicut christiani intelligite. Machabæi melius et tutius liberati sunt. Ab illis tribus viris, cæteris remanentibus, illa una tentatio superata est: ab istis ista vita finita, quæ tota tentatio est. Deinde divino judicio, occulto procul dubio, sed tamen justo, Nabuchodonosor meruit converti, Antiochus meruit obdurari. Ille invenit misericordiam, iste auxit superbiam.

CAPUT IV. — 5. *In eos qui felicitatem in hac vita esse censent, ac de altera vita dubitant. Sed quantum et quo usque auxit superbiam? Vidi impium exaltari super cedros Libani. Quo usque? quamdiu? Transivi, et ecce non erat: et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus (Psal. xxxvi, 55, 56)*. Bene: quæsisti, et non invenisti; quia transisti. Vis videre impium non esse? vis quærere eum, et locum ejus non invenire? Transi. Quid dico, Transi? Noli expavescere: non dixi, Morere. Putasti enim me dixisse, Transi de hac vita: et ideo expavisti, quia non transisti. Quid est, non transisti? Non transisti erectione cordis, temporalis

felicitatis illecebras; non transisti blandimenta carnis, non transisti suggestiones sæculi cor titillantes et immitentes timorem miseriarum humanarum. Ideo in hoc mundo putas esse felicitatem, in hoc mundo non¹ putas esse calamitatem. Felicitas regni cælorum non tetigit cor tuum, non inde aspersa est æstibus tuis aura² refrigerii. Quando tibi dicitur, Falsa est felicitas mundi; etsi non audeas ita dicere³, video tamen in corde tuo, forte os torques, subsannas, irrides, et dicis tibi: O si hic mihi bene sit! postea quid futurum sit nescio. Et non est parum quia vel nescio dicis: ne forte etiam hoc dicas, *Exiguum et cum tædio est tempus vitæ nostræ, et non est reversio in fine hominis, et non est qui agnitus sit reversus ab inferis (Sap. ii, 1)*. Vel nescio dic. Confessio ignorantiae, gradus est scientiæ. Sic ergo te alloquar, tanquam mihi dicas, Nescio quid post mortem futurum sit: prorsus ignoro an beati futuri sint justii, et miseri peccatores; an utrique pariter non sint futuri. Illud tamen quamvis nescias, non audebis dicere post mortem beatos futuros peccatores, miseros justos. Non potes dicere, illos etsi suspicaris pariter non futuros, in meliori tamen statu futuros impios, et justos in malis post mortem futuros. Nec ignorantia tua tibi potest suggerere hoc. Ergo potes dicere: Utrum bene sit post mortem justis, et male post mortem impiis, an utrique pariter sine sensu futuri sint, nescio. O si hic mihi bene sit, cum vivo, cum sentio! Vides quia nondum transisti. Istas, inquam, istas cogitationes terrenas, pulvereas, fumeas, vaporeas, carnales, mortales nondum transisti. Ideo tibi videtur impius exaltari super cedros Libani: ideo quæris locum ejus, et invenis, quia non transisti.

CAPUT V. — 4. *Mali hic suo loco in usus bonos positi. Locum ejus quæris, et invenis; sed hic. Habet locum suum in hoc sæculo. Non enim frustra a Deo præscio crearetur, aut frustra nutrireretur, aut frustra super eum sol oriretur, et pluvia funderetur, frustra ei maligno et male viventi tanta Dei patientia parcere-tur. Non est hoc frustra: habet hic locum suum. Et si non omnia possumus nos invenire: sed Deo nota sunt omnia, qui novit cuncta disponere. Ecce, ut de aliis taceamus, qualem locum hic habuit iste miser Antiochus? Per eum populus Dei flagellatus est et probatus: per eum isti sancti juvenes coronati. Ergo habuit hic locum suum. Malus erat; sed bene illo usus est, qui malus esse non potest. Sicut enim mali homines male utuntur creaturis bonis: sic Creator bonus bene utitur hominibus malis. Novit quid inde agat, qui totum creavit humanum genus. Aurifex portat, aurifex appendit, aurifex librat. Pictor novit ubi ponat nigrum colorem, ut sit decora pictura; et Deus nescit ubi ponat peccatorem, ut sit ordinata creatura?*

CAPUT VI. — Nisi Deus anterioribus sæculis servaret sua patientia peccatores, unde nascerentur hodie

¹ Particula negans hic apud Lov. ommissa, restituitur ex manuscriptis.

² Sic Theodericensis codex. Alii Mss. cum Lov., *aurora*.

³ Forte, *contradicere*.

tot fideles? Alii mali servantur, ut boni inde nascentur. Boni gratia Dei: nam tota damnata est massa peccati. Quid diabolo nequius? et de illius nequitia quanta bona fecit Deus? Non funderetur pro salute nostra sanguis Redemptoris, nisi per nequitiam desertoris. Lege Evangelium, et vide quid ibi scriptum est: *Inmisit diabolus in cor Judæ, ut traderet Christum* (Joan. XIII, 2). Malus diabolus, malus Judas: qualis organarius, tale organum. Usus est ergo male diabolus suo vase: usus est ambobus Dominus bene. Conati sunt ergo ad nostram perniciem: Deus hoc vertere dignatus est ad nostram salutem.

5. *Traditio Christi et a Juda et a Deo.* Tradidit Judas Christum, et damnatus est. Judas tradidit, et damnatur: tradidit Filium Pater, et glorificatur. Tradidit, inquam, Judas magistrum, et damnatur: tradidit se ipse Filius, et laudatur. Quomodo Judas tradidit Christum, omnes novimus: exspectatis fortassis audire quomodo Pater tradidit Filium. Et hoc nostis: sed commemorabo, ut recordemini. Audi Apostolum dicentem de Deo Patre: *Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (Rom. VIII, 32). Audi et de Filio: *Qui me, inquit, dilexit, et tradidit semetipsum pro me* (Galat. II, 20). Duos jam vide traditores: Patrem Filii traditorem, Filium sui ipsius traditorem, sed utrumque salvatorem, quia utrumque creatorem. Judas ergo quid fecit? Quid enim boni fecit? Bonum de illo factum est, non ipse bonum fecit. Neque enim ait Judas: Tradam Christum, ut liberetur genus humanum. In Juda tradidit avaritia; in Deo, misericordia. Non redditum est Judæ nisi quod fecit, non quod de illo Deus fecit.

CAPUT VII. — 6. *Impio locus hic inter justos, non in altera vita.* Quare ista diximus? Quia est in hoc sæculo impio locus: et prorsus novit Dominus qui sunt ejus (II Tim. II, 19); et novit quid pro ipsis faciat, de illis qui non sunt ejus. Sed tu si transieris, si terrena calcaveris, si non frustra sursum cor te habere responderis; transeundo quæres locum impii, et non invenies. In illa enim vita futura quis locus impii? Numquid adhuc opus habemus exerceri malis? Numquid necesse habet aurum adhuc purgari per paleam? Totus enim mundus fornax aurificis. Ibi justus tanquam aurum: ibi impii tanquam palea. Ibi tribulatio sicut ignis: ibi Deus sicut aurifex. Pius Deum laudat, aurum rutilat: impius Deum blasphemat, palea fumat. Ad unam tribulationem, tanquam ad unum ignem, ille purgatur, ille vastatur: sed Deus aurifex in utroque laudatur.

CAPUT VIII. — 7. *De sæculari felicitate impiorum ne perturbentur pii.* Dicam, charissimi, exhortans vos et me ipsum. Cogitationes carnales in adjutorio Domini transeamus, sursum cor habeamus, de vita futura cogitemus: ubi cum fuerit cor tuum, transisti. Ubi est impius? Non ibi erit. Hic necessarius erat: ibi quæres eum, et non invenies locum ejus. Quando ergo videtis, fratres, qui ex fide vivitis, quorum cor rectum est, qui futuram eandemque veram et sempiternam felicitatem speratis; quando videtis gauden-

tes et lætantes homines in ista falsa et deceptoria felicitate, si pii estis, dolete; si sani estis, flete. Sic enim et ille cui commoti sunt pedes, reprehendit se, quia Deum cœperat accusare, et ibi jam erat; sed pene fuit, paulo minus fuit. Non negavit Deo scientiam: sed tanquam motis pedibus nutavit. Quid est nutare? Dubitare. Quando autem se reprehendit, quod cor rectum non habuit, quid dixit? Quare mihi turbati sunt pedes? *Quia zelavi, inquit, in peccatoribus, pacem peccatorum videns* (Psal. LXXII, 3-17). Quia vidi divites iniquos, zelavi; et dixi quia perdidici justitiam, et *sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas.* Et cum dubito, sic cœpi cognoscere. *Sic cœpi, inquit, cognoscere: hoc labor est ante me.* Magnus labor, istam solvere quæstionem. Vere labor est. Bene est illi, et malus est; male est illi, et bonus est: et super ambos Deus judex est. Justus ergo judex dat bona malis, et mala bonis. *Labor est ante me.* Sed quousque labor est? *Donec introeam in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima.* Ergo si intellexeris in novissima, erit requies inventionis, peribit labor quæstionis.

CAPUT IX. — 8. *Cœlestis felicitas piis qualis parata.* *Mundi felicitas piis, non honos, sed onus.* Intellige in novissima, ubi nemo erit felix malus; nemo infelix bonus. Quid enim ait? *Quid enim mihi est in cœlo?* Postea cognovi quid mihi est in cœlo, cum intrarem in sanctuarium Dei, et intelligerem in novissima. *Quid enim mihi est in cœlo?* Incorruptio, æternitas, immortalitas, nullus dolor, nullus timor, nullus beatitudinis finis. *Quid ergo mihi est in cœlo?* quid mihi servatur in cœlo? *Et a te quid volui super terram* (Psal. LXXII)? *Quid enim mihi est in cœlo?* Quid? dicam quid? Quando explicabo quid? Ideo hoc admirans dixit, non explicans, *Quid enim mihi est?* inquit. Quare non dicis quid? Quomodo dico quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (I Cor. II, 9)? Calcate deorsum quid; quia nihil est: sperate sursum quid; quia explicari non potest. Et hanc fidem habentes, nolite zelare in peccatoribus, quando videtis eos quasi felices, falso felices, revera infelices. Et vos *lætamini in Domino* (Psal. XXXI, 11). Et si habetis forte secundum tempus divitias, honores, potestates, nolite inde vos putare felices.

CAPUT X. — Scienti lætari in Domino, et intelligenti in novissima, felicitas mundi non est honor, sed onus. Felix homo secundum sæculum periclitatur, ne ipsa felicitate, non in corpore, sed in anima corrumpatur. Nam ista felicitas falsa est. Tales, et si videntur aliquid esse in hoc sæculo, non lætantur, in præceptis Domini delectantur. Tunc quod jubet Deus, præponitur mundo, et blandienti et minanti: calcatur omne visibile, transitur; cogitando, non ambulando, transitur. Non dixi, omne visibile; facile est enim transire quod calcas: sed transitur, dixi, omne mutabile. Quoniam quidquid visibile, mutabile: non autem quidquid mutabile, visibile; quia et animus mutabilis est, et tamen invisibilis. Transi omne quod videtur; transi et quod non videtur, et

tamen mulatur : ut venias ad eum , qui nec videtur, nec mutatur. Cum veneris ad eum, venies ad Deum.

CAPUT XI. — 9. *Breve tempus vitæ.* Sed modo ambula ex fide, mores compone. Longe in alto est ille : nutri pennas. Crede quod nondum potes videre, ut merearis videre quod credis. Tanquam peregrini vivamus, transire nos cogitemus; et minus peccabimus. Agamus potius Domino Deo nostro gratias, quia hujus vitæ ultimum diem et brevem esse voluit et incertum. A prima infantia usque ad decrepitam senectutem breve spatium est. Qui tamdiu vixerat, quid ei profuisset si Adam hodie mortuus esset? Quid diu est, ubi finis est? Hesternum diem nemo revocat : hodiernus a crastino urgetur, ut transeat. Ipso parvo spatio bene vivamus, et illo eamus, unde non trans-eamus. Et modo cum loquimur utique transimus. Verba currunt, ex ore volant : sic actus nostri, sic honores nostri, sic miseria nostra, sic ista felicitas nostra. Totum transit : sed non expavescamus; *Verbum Domini manet in æternum* (Isai. XL, 8).

SERMO CCCII * (a).

In solemnitate martyris Laurentii, I (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Temporalia beneficia per martyrum orationes cur Deus impertit. Apta similitudo.* Beati martyris Laurentii dies sollemnis hodiernus est. Huic solemnitati sanctæ lectiones congruæ sonuerunt. Audivimus, et cantavimus, et evangelicam lectionem intentissime accepimus. Martyrum ergo vestigia imitando sectemur, ne solemnitates eorum inaniter celebremus. Cujus autem meriti sit memoratus Martyr, quis ignorat? Quis ibi oravit, et non impetravit? Quam multis infirmis meritum ejus etiam temporalia beneficia præstitit, quæ ille contempsit. Concessa sunt enim, non ut precantium permaneret infirmitas; sed ut deterioribus concessis, amor fieret ad appetenda meliora¹. Quædam enim plerumque parva et ludicra concedit pater parvulis filiis, quæ maxime, nisi acceperint, plorant. Benigna et paterna indulgentia hæc impertit, hæc donat, quæ non vult permanere in filiis suis jam grandiusculis, jam proficientibus. Donat ergo pueris nuces, quibus servat hæreditatem. Ludentibus et de quibusdam ludicris se oblectantibus cedit paterna pietas, ne deficiat ætatis infirmitas. Blandientis est hoc, non ædificantis. Quod ædificaverunt martyres, quod capere potuerunt, quod grandi corde ceperunt, propter quod sanguinem fuderunt, audistis in Evangelio : *Merceres vestra copiosa est in cælis* (Matth. v, 12).

CAPUT II. — 2. *Duæ vitæ. Præsens vita quam ærumnosa, et tamen vehementer amata. Æterna vita sic diligatur quomodo ista temporalis.* Verumtamen, charissimè, cum duæ vitæ sint, una ante mortem, alia post

¹ Editi, *ad impetranda meliora.* At manuscripti, *ad appetenda meliora.*

* Collatus est ad bd. cl. d. fl. r. t. et ad Lov.

(a) Alias, de Diversis 111.

(b) De sermonibus « per Natalem S. Laurentii » non tacuit Possidius in Indiculo, cap. 9. Hunc sermonem citant Beda et Florus ad Rom. XII et XIII.

mortem; ambæ istæ habuerunt et habent amatores suos. Qualis sit brevis hæc vita, quid describere opus est? Experimur quam ærumnosa, quam quereiosa : circumdata tentationibus, plena timoribus; ardens cupiditatibus, subdita casibus; in adversis dolens, in prosperis tumens; lucris exultans, damnis excrucians. Et in ipsis lucris exultatione trepidat, ne quod acquisivit, amittat; ne propter hoc quæretur, qui antequam haberet non quærebatur. Vera infelicitas, mendosa felicitas. Humilis cupit ascendere, sublimatus timet descendere. Qui non habet, invidet habenti; qui habet, contemnit non habentem. Et quis explicet verbis, hujus vitæ tantam et tam conspicuam fœditatem? Et tamen ista fœditas habet amatores suos tales, ut optemus invenire paucissimos, qui sic diligant æternam vitam, quam finire non possunt, quomodo ista diligitur, quæ et cito finitur, et si protendatur, quotidie timetur, ne per horas singulas finiatur. Quid faciamus? quid agamus? quid dicamus? Quos comminationis aculeos, quos exhortationis ignes admoveamus cordibus pigris et dælis, et terreni stuporis glacie congelatis, ut torporem mundi aliquando decutiant, et in æterna inardescant? Quid, inquam, faciamus? quid dicamus? Adjacet mihi, et interim occurrit, quia res ipsæ quotidianæ admonent nos, et suggerunt quid dicamus.

CAPUT III. — Ab amore hujus temporalis vitæ, accede, si fieri potest, ad amandam æternam vitam, quam martyres amaverunt, qui hæc temporalia contempserunt. Rogo, obsecro, exhortor, non solum vos, sed vobiscum et nos, diligamus æternam vitam. Nolo amplius, cum sit amplior; sic eam diligamus, quomodo diligitur temporalis ab amatoribus suis : non quomodo temporalis vita dilecta est a sanctis martyribus. Istam enim aut nihil, aut minimum dilexerunt, et ei facile sempiternam præposuerunt. Non ergo martyres attendi, quando dixi, Diligamus æternam; quomodo diligitur temporalis : sed quomodo diligitur temporalis ab amatoribus suis, sic diligamus æternam, cujus amorem christianus profitetur.

3. *Christiani sumus, non propter temporalem, sed propter æternam vitam. Crux Christi in fronte quid nos admoneat.* Ideo enim Christiani facti sumus, non propter hanc temporalem vitam. Quam multi enim Christiani immaturi rapiuntur, et sacrilegi homines usque ad decrepitam ætatem in hac vita perdurant? Sed rursus et apud eos multi moriuntur immaturi. Multa damna Christianorum, et lucra impiorum : et rursus multa damna impiorum, et lucra Christianorum. Et multi honores impiorum et abjectiones Christianorum : et rursus multi honores Christianorum, et abjectiones impiorum.

CAPUT IV. — Cum sint ergo ista bona et mala utrisque communia, numquid, fratres, quando Christiani facti sumus, propter mala ista devitanda, vel bona adipiscenda, nomen Christo dedimus, et frontem tanto signo subjecimus? Christianus es, in fronte portas crucem Christi. Character tuus docet quid profitearis. Quando ille in cruce pendebat, quam crucem portas in fronte (non signum ligni te delectat, sed

signum pendentis) : quando ergo ille pendebat in cruce ; sævientes circumspiciebat , insultantes ferebat , pro inimicis orabat. Medicus etiam cum occideretur , suo sanguine ægrotos sanabat. Dixit enim : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). Nec ista vox vacua vel inanis fuit. Et ex ipsis postea millia crediderunt in eum quem occiderant , ut discerent pati pro ipso , qui pro ipsis et ab ipsis passus est.

CAPUT V. — Hinc ergo intelligitur, fratres, ab isto signo, ab isto caractere, quem accipit Christianus, etiam cum sit catechumenus; hinc intelligitur quare sumus Christiani, quia non propter temporalia et transeuntia, vel bona, vel mala, sed propter vitanda mala quæ non transibunt, et propter adipiscenda bona quæ terminum non habebunt.

CAPUT VI. — 4. *Vita temporalis multum diligitur; non sic vita æterna.* Verumtamen, ut dicere cœperam, fratres, quod admonueram, quod proposueram, obsecro vos, attendamus, quomodo diligitur vita ista temporalis ab amatoribus suis; in quam magno timore sunt homines, ne moriantur morituri. Videas hominem tremere, fugere, latebras quærere, defensiones aucupari, rogare, provolvi; si fieri potest, quidquid habet, dare, ut vita donetur, ut uno die plus vivatur, ut ætas incerta semper aliquanto diutius protendatur. Tanta faciunt homines: quis tale aliquid pro vita æterna? Alloquamur amatorem præsentis vitæ: Quid agis? quid festinas? quid trepidas? quid fugis? quid latebras quæris? Ut vivam, inquit. Certe ut vivas? Ut vivas semper victurus? Non. Non ergo mortem satagis auferre, sed differre. Qui tanta agis, ut paulo serius moriaris, age aliquid, ut nunquam moriaris.

5. *Necessaria dat homo, ut hic diutius vel misere vivat; non dat superflua, ut in æternum cum Christo regnet.* Quam multos invenimus qui dicant, Tollat fiscus res meas, ut serius moriar: quam raro invenimus qui dicat, Tollat Christus res meas, ut nunquam moriar. Et tamen, o amator temporalis vitæ, si tollat fiscus, te spoliat in hoc sæculo; si tollat Christus, tibi servat in cælo. Propter hanc vitam volunt habere homines unde vivant, et propter hanc volunt dare unde vivant. Quod tibi servas unde vivas, hoc das ut vivas, forte fame defecturus. Et tamen dicis: Tollat, quid ad me? Mendicare volo. Das unde vivis, mendicare paratus ut vivas. Paratus es, datis etiam necessariis, mendicare in hoc mundo; et non es paratus, erogatis superfluis, regnare cum Christo?

CAPUT VII. — Rogo, appende. Si aliqua statera æquitatis invenitur in arca cordis tui, profer illam, et hæc duo impone in illa, et appende: Mendicare in hoc mundo, et regnare cum Christo. Non est quod appendere. Non enim in illius rei comparatione habet hoc aliquod pondus. Si dicerem regnare in hoc mundo, et regnare cum Christo; non esset quod appendere. Pœnitet me dixisse, Appende: prorsus non est quod appendere. *Quid prodest homini, si totum mun-*

dum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur (Matth. xvi, 26)? Qui autem non passus fuerit detrimentum animæ suæ, ipse regnabit pro Christo. Quis autem in hoc mundo regnat securus? Fac quia regnat securus; numquid regnat æternus?

6. *Immerito vitam istam sic amari.* Illud advertite, quod proponebam, quales amatores habeat præsens vita, temporalis vita, brevis vita, fœda vita, quales habeat amatores. Fit plerumque homo propter hanc vitam nudus, mendicus. Quæris ab eo quare? Sic respondet: Ut viverem. Quid amasti, et quid amans quo pervenisti? quid dicturus es, male amatæ perverse amator? quid dicturus es huic amatæ vitæ tuæ? Dic, alloquere, blandire, si potes. Quid dicturus es? Ad istam nuditatem me perduxit pulchritudo tua. Clamat tibi, Fœda sum, et tu amas? Clamat, Dura sum, et tu amplecteris? Clamat, Volatica sum, et tu sequi conaris? Ecce respondet tibi amata tua, Non tecum stabo: etsi tecum aliquantum ero, non tecum permanebo. Nudare te potui, beare non potui.

CAPUT VIII. — 7. *Vita æterna Deus est; vita præsens, vapor.* Ergo quoniam Christiani sumus, impetrato adiutorio Domini Dei nostri adversus blanditias male amatæ, amemus illius pulchritudinem vitæ, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Hanc enim præparavit Deus diligentibus se (I Cor. ii, 9); et ipsa vita ipse Deus est. Acclamastis, suspirastis. Amemus hanc fortiter. Donet Dominus ut amemus. Illi lacrymas pro hac non solum adipiscenda, sed etiam diligenda fundamus. Quid monituri sumus, quid demonstraturi? Numquid libros recitamus, ut ostendamus quam sit ista incerta, quam transitoria, quam pene nulla, quam verum sit quod scriptum est, *Quæ enim est vita vestra? Vapor est ad modicum apparens; deinceps exterminabitur* (Jacobi iv, 15). Vivebat heri, non est hodie: paulo ante videbatur, modo non est qui videbatur. Deducitur homo ad sepulcrum: redeunt tristes, cito obliviscentes. Dicitur quam nihil est homo: et hoc dicit ipse homo; et non corrigit se homo, ut non nihil, sed aliquid sit homo. Hujus ergo amatores martyres fuerunt, et hujus vitæ acquirentes sunt. Habent quod amaverunt, uberius habebunt in resurrectione mortuorum. Hoc ergo iter nobis magnis suis passionibus constraverunt.

CAPUT IX. — 8. *Laurentius opes Ecclesiæ quærenti eas persecutori quales profert.* Sanctus Laurentius archidiaconus fuit. Opes Ecclesiæ ab illo a persecutore quærebantur, sicut traditur; unde tam multa passus est, quæ horrent audiri. Impositus craticulæ, omnibus membris adustus est, pœnis atrocissimis flammarum exeruciatus est: vincens tamen omnes corporis molestias magno robore charitatis, adjuvante illo qui talem fecerat. *Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus* (Ephes. ii, 10). Ut autem accenderet in iram persecutorem hoc fecit, non illum volens irasci, sed suam fidem cupiens posteris commendare, et quam securus moreretur ostendere: Per-

« gant, » inquit, « mecum vehicula, in quibus apportem « opes Ecclesiæ. » Missa sunt vehicula, oneravit ea pauperibus, et redire jussit, dicens: « Hæ sunt opes Ecclesiæ. » Et verum est, fratres: magnæ opes sunt Christianorum, necessitates egentium; si intelligamus ubi debeamus servare quod habemus. Ante nos sunt egentes: ibi si servaverimus, non perdemus. Non timemus ne aliquis tollat: ille enim qui dedit servat. Nec meliorem possumus invenire custodem, nec fideiorem promissorem.

CAPUT X.— 9. *Martyres imitandi.* Hoc ergo cogitantes impigre martyres imitemur, si volumus nobis prodesse solemnitates, quas celebramus. Semper hæc admonuimus, fratres, nunquam cessavimus, nunquam tacuimus. Vita æterna diligenda est, præsens contemnenda est, bene vivendum est, bonum sperandum est. Mutandus est, qui malus erat; mutatus instruendus est; instructus perseverare debet. *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22; et xxiv, 13).*

CAPUT XI.— 10. *Sævire in malos non licet.* Sed dicunt multi mali multa mala. Et quid velles tu? An a malis bona? Noli quærere uvam in spinis: prohibitus es, *Ex abundantia cordis os loquitur (Luc. vi, 45).* Si aliquid potes, si tu jam non es malus, opta malo ut sit bonus. Quid sævis in malos? Quia mali sunt, inquis. Addis te illis, sæviendo in illos. Consilium do: displicet tibi malus, non sint duo. Reprehendis, et adjungeris? auges ejus numerum, quem condemnas? De malo vis vincere malum? de malitia vincere malitiam? Erunt duæ malitiæ, ambæ vincendæ. Non audis consilium Domini tui per Apostolum: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum (Rom. xii, 21)?* Forte ille pejor est: cum et tu sis malus, duo tamen mali¹. Ego vellem ut vel unus esset bonus. Postremo sævit usque ad mortem. Quid et post mortem, ubi ad illum malum jam non pervenit pœna, et alterius mali tota exercetur malitia? Hoc insanire est, non vindicare (a).

CAPUT XII.— 11. *Prohibere suos quisque subditos debet, ne malis noceant.* Quid vobis dicam, fratres mei? quid vobis dicam, Non vobis placeant tales? Itane vero de vobis sensurus sum, quia placent vobis tales? Absit a nobis ut sentiamus ista de vobis. Sed parum est ut tales displiceant vobis, parum est: est aliquid quod de vobis exigendum est. Ne quis dicat, Deus novit quia nolui fieri. Ecce duas res dixisti: et non feci, et nolui fieri. Adhuc parum est. Parum est prorsus si noluisti, si non etiam prohibuisti. Habent mali judices suos, habent potestates suas: de quibus Apostolus ait, *Non enim sine causa gladium portat. Vindex est enim in iram, sed ei qui male agit. In iram vindex ei qui male agit. Quod si malum, inquit, feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa (Rom. xiii).*

CAPUT XIII.— 12. *Qui bonum facit, quomodo ex*

¹ Florus, *pejor est quam tu sis, duo tamen mali.*

(a) Hominis alicujus male de populo meriti cædem conqueritur, non legitima potestate, sed populi furore factam, cum insana furentium in cæsi cadaver crudelitate.

potestate laudem meretur. Quid ergo, ait aliquis, sanctus Laurentius malum fecerat, ut a potestate occideretur? Quomodo in illo impletum est, *Bonum fac, et habebis laudem ex illa*, quando propter bonum¹ tantos cruciatus meruit ex illa? Si non haberet laudem ex illa, hodie non honoraretur, non a nobis prædicaretur, non tanto præconio laudaretur. Habet ergo laudem ex illa, etiam nolente illa. Non enim ait Apostolus, *Bonum fac, et laudabit te potestas ipsa.* Bonum enim fecerunt Apostoli omnes et martyres; et non eos laudaverunt, sed interfecerunt potius potestates. Ergo si diceret, *Bonum fac, et laudabit te potestas*, deciperet te. Modo autem temperavit verba, circumspexit, appendit, moderatus est, circumcidit. Discite quod audistis: *Bonum fac, et habebis laudem ex illa*; etiam ipsa laudante, si bona est. Si autem iniqua est, mortuus pro fide, pro justitia, pro veritate, habebis laudem ex illa; etiam sæviante illa. Ex illa enim habebis, non ipsa laudante, sed ipsa tibi laudis occasionem præbente. Ergo bonum fac, et habebis, et securus eris.

CAPUT XIV.— 13. *Malos interficere non cuilibet licet.* Sed malus ille tanta fecit, tantos oppressit, tantos ad mendicitatem egestatemque perduxit. Habet judices suos, habet potestates suas. Ordinata est respublica. *Quæ enim sunt, a Deo ordinatæ sunt (Rom. xiii, 1-4).* Tu quare sævis? Quam potestatem accepisti, nisi quia non sunt ista publica supplicia, sed aperta latrocinia? Quid enim? Considerate in ipsis ordinibus potestatum, destinatum supplicio et damnatum, cui gladius imminet, non licere feriri, nisi ab illo qui ad hoc militat. Militat quæstionarius: ab illo percutitur damnatus. Si damnatum, jam supplicio destinatum, percutiat exceptor, nonne et damnatum occidit, et tanquam homicida damnatur? Certe quem occidit, jam damnatus erat, jam supplicio destinatus: sed inordinate ferire, homicidium est. Si homicidium est, inordinate ferire damnatum; quid est, rogo vos, velle ferire inauditum, velle ferire non judicatum, velle ferire nulla accepta potestate hominem malum? Non enim malos defendimus, aut dicimus malos non esse malos. Reddent inde rationem qui judicant. Quare de morte aliena tu vis reddere difficultatem rationis, qui non portas sarcinam potestatis? Liberavit te Deus, ut non sis judex: quid tibi usurpas alienum? De te redde rationem.

CAPUT XV.— 14. *Sententia Domini in homines immisericordes.* O Domine, quomodo pupugisti corda sævientium, quando dixisti, *Qui sine peccato est, prior in illam lapidem mittat.* Verbo gravi et acuto compunctis cordibus conscientias suas agnoverunt, et justitiæ præsentis erubuerunt; et unus post unum abscedentes, solam mulierem miseram reliquerunt. Sed non fuit sola rea: quia cum illa erat judex, nondum judicans, sed misericordiam prærogans. Dimissæ sunt enim, discedentibus sævientibus, misera et misericordia. Et ait illi Dominus: *Nemo te con-*

¹ Apud bd. et fl., *quando faciendo bonum.*

dennavit? Respondit: *Nemo, Domine. Nec ego, inquit, te damnabo: vade, et deinceps jam noli peccare* (Joan. viii, 3-11).

CAPUT XVI. — 15. *Milites non militia, sed malitia bonos esse non sinit. Teloneariis quid præceptum, quid universis. Sed tanta mihi fecit miles iste. Vellem nosse, si militares, utrum similia non faceres. Nec volumus talia fieri a militibus, quibus pauperes opprimuntur: volumus et ipsos audire Evangelium. Non enim benefacere prohibet militia, sed malitia¹. Venientes autem milites ad baptismum Joannis, dixerunt: Et quid nos faciemus? Ait illis Joannes: Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis; sufficiat vobis stipendium vestrum. Et vere, fratres, si tales essent milites, felix esset ipsa respublica.*

CAPUT XVII. — Sed non solum miles talis esset, sed et telonearius talis esset, qualis ibi describitur. Nam dixerunt ei publicani, id est, telonearii: *Et nos quid faciemus?* Responsum est: *Nihil amplius exigitis, quam constitutum est vobis.* Corruptus est miles, corruptus est telonearius: corrigatur et provincialis (a). Habes universalem directam correctionem. Quid faciemus omnes? *Qui habet duas tunicas, communicet cum non habente; et qui habet escas, similiter faciat* (Luc. iii, 11-14). Volumus ut audiant milites quod præcepit Christus: audiamus et nos. Non enim Christus illis est, et nobis non est. Omnes audiamus, et concorditer in pace vivamus.

CAPUT XVIII. — 16. *Negotiator fraudi et perjurio obnoxius. In malos non sæviunt nisi mali.* Oppressit me, cum essem negotiator. Tu ipsum negotium bene egisti? In ipso negotio fraudem non fecisti? In ipso negotio falsum non jurasti? Non dixisti, Per illum qui me trajecit, per ipsum mare, quia tanti emi, quod non tanti emisti? Fratres, dico vobis expresse, et quantum Dominus donat, libere: Non sæviunt in malos, nisi mali. Alia est potestatis necessitas. Nam judex plerumque cogitur eximere gladium, et ferire nolens. Quantum enim ad ipsum pertinet, volebat servare sententiam incruentam: sed perire noluit forte publicam disciplinam. Pertinuit ad ejus professionem, ad ejus potestatem, ad ejus necessitatem. Ad te quid pertinet, nisi rogare Deum, *Libera nos a malo* (Matth. vi, 13)? O qui dixisti, *Libera nos a malo*: liberet te Deus a te ipso.

CAPUT XIX. — 17. *Episcopus pius rem habere cogitur, cum sæcularibus potestatibus.* Ad summam, fratres, quid vitemus? Omnes christiani sumus: nos etiam majoris periculi sarcinam sustinemus. Sæpe de nobis dicitur, *Ivit ad illam potestatem: et quid quærit episcopus cum illa potestate?* Et tamen omnes nostis quia vestræ necessitates nos cogunt venire quo nolumus: observare, ante ostium stare, intrantibus dignis et indignis expectare, nuntiari, vix aliquando admitti: ferre humilitates, rogare, ali-

quando impetrare, aliquando tristes abscedere. Quis vellet hæc pati nisi cogeremur? Dimittamur, non illa patiamur, nemo nos cogat: ecce concedatur nobis, date nobis ferias hujus rei. Rogamus vos, obsecramus vos, nemo nos cogat: nolumus habere rationem cum potestatibus; novit ille quia cogimur. Et ipsas potestates sic habemus, quomodo Christianos habere debemus, si Christianos in eadem potestate invenimus; et Paganos, quomodo Paganos habere debemus; omnibus bona volentes. Sed moneam, inquit, potestates, ut bona faciant. Vobis præsentibus monituri sumus? Scitis, si monuimus? Nescitis, sive fecerimus, sive non fecerimus. Hoc novi, quia nescitis, et temere judicatis. Tamen, fratres mei, obsecro vos, de potestatibus potest mihi dici: Moneret illum, et bona faceret. Et respondeo ego: Monui, sed non me audivit. Et ibi monui, ubi tu non audisti. Populum quis monet in parte? Vel potuimus unum hominem in parte admonere, et dicere: Sic age, vel sic age, ubi alius nullus esset. Quis ducat populum in partem, et nullo sciente moneat populum?

18. *Malus mortuus, bis dolendus.* Ista necessitas (a) nos coegit talia vobis loqui, ne malam rationem reddamus Deo de vobis; ne dicatur nobis, Tu moneres, tu dares, ego exigerem (Luc. xix, 25).

CAPUT XX. — Avertite ergo vos, ergo omnino avertite vos ab istis cruentis factis. Non ad vos pertineat, cum talia videtis et auditis, nisi misereri. Sed malus mortuus est. Bis dolendus est; quia et mortuus, et malus. Bis dolendus; quia bis mortuus, et temporaliter, et in æternum. Nam si bonus mortuus esset, affectu humano doleremus; quia deseruit nos, quia volebamus eum nobiscum vivere. Mali plus dolendi sunt; quia post hanc vitam a pœnis æternis excipiuntur. Dolere ergo ad vos pertineat, fratres mei; dolere ad vos pertineat, non sævire.

CAPUT XXI. — 19. *Civiles tumultus prohibere quisque pro viribus debet.* Sed parum est, ut dixi, parum est ut non faciatis, parum est ut doleatis, nisi etiam ea quæ ad populi pertinent potestatem pro viribus vestris prohibeatis. Non dico, fratres, quia potest aliquis vestrum exire et populum prohibere: hoc nec nos possumus: sed unusquisque in domo sua filium suum, servum suum, amicum suum, vicinum suum, clientem suum, minorem suum. Agite cum illis, ut ista non faciant. Quibus potestis, suadete; et in quos potestatem habetis, severitatem adhibete. Unum scio, quod omnes mecum sciunt, in hac civitate multas inveniri domos, in quibus non sit vel unus paganus; nullam domum inveniri, ubi non sint Christiani. Et si discutiatur diligenter, nulla domus invenitur, ubi non plures Christiani sint quam pagani. Verum est, consentitis. Videtis ergo quia mala non fierent, si Christiani nollent. Non est quid respondeatur. Occulta mala possent fieri, publica non possent, prohibentibus Christianis; quia unusquisque teneret servum suum, unusquisque teneret filium suum: adolescentem do-

(a) Cædis nempe in malum quempiam civili seditione perpetrata.

¹ Lov., *prohibet a militia, sed a malitia.* Locum ad Theodericensem Ms. castigavimus.

(a) Provincialis dicitur quisque de plebe militi præbens annonam, ut videre est Enarr. in Psal. 90, serm. 1, n. 10, et Enarr. in Psal. 103, serm. 3, n. 9.

marem severitas patris, severitas patris, severitas magistris, severitas boni vicini, severitas correctionis majoris ipsius. Hæc si sic agerentur, non multum nos mala contristarent.

CAPUT XXII. — 20. *Ira Dei ex populi peccatis.* Fratres mei, iram Dei timeo. Deus non timet turbas. Quam cito dicitur, Quod populus fecit, fecerit : quis est qui vindicet populum? Itane, quis est? nec Deus? Timuit enim Deus universum mundum, quando fecit diluvium? Timuit tot civitates Sodomæ et Gomorrhæ, quando cœlesti delevit igne? Nolo jam dicere de præsentibus malis, quanta et ubi facta sunt, et quæ secuta sunt; nolo commemorare, ne videar insultare. Numquid in ira sua sejunxit Deus eos qui faciebant, ab eis qui non faciebant? Sed junxit eos qui faciebant, cum eis qui non prohibebant.

CAPUT XXIII. — 21. *Populus ne sibi sumat quod ad potestates pertinet, neve inordinate sæviat in malos.* Explicemus ergo aliquando sermonem, fratres mei. Hortamur vos, obsecramus vos per Dominum et ejus mansuetudinem, ut mansuete vivatis, pacifice vivatis; potestates facere quod ad illas pertinet, unde Deo et majoribus suis reddituræ sunt rationem, pacifice permittatis : quotiescumque petendum est, honorifice et pacifice petatis. Cum his qui mala faciunt, et infeliciter atque inordinate sæviunt, non vos misceatis; non talibus factis vel spectandis interesse cupiatis. Sed quantum potestis, quisque in domo sua et in vicinia sua, cum eo cum quo habet alicujus necessitudinis et charitatis vinculum, moneatis, suadeatis, doceatis, corripiatis; comminationibus etiam quibuslibet a tantis malis coerceatis : ut aliquando Deus misereatur, et finem det humanis malis, et non secundum peccata nostra faciat nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuatur nobis, sed quantum distat ortus ab occidente, longe faciat a nobis peccata nostra (*Psal. cii, 10 et 12*); et propter honorem nominis sui liberet nos, et propitius sit peccatis nostris, ne forte dicant gentes, Ubi est Deus eorum (*Psal. lxxviii, 9 et 10*)?

SERMO CCCIII* (a).

In Natali martyris Laurentii, II.

1. *Laurentius archidiaconus opes Ecclesiæ proferre jussus.* Beati Laurentii illustre martyrium est, sed Romæ, non hic : tantam enim video vestram paucitatem. Quam non potest abscondi Roma, tam non potest abscondi Laurentii corona. Sed quare adhuc istam civitatem lateret, scire non possum. Ergo pauci audite pauca : quia et nos in hac lassitudine corporis et æstibus non possumus multa. Diaconus erat, secutus Apostolos : tempore post Apostolos fuit. Cum ergo persecutio, quam modo ex Evangelio audistis prædictam fuisse Christianis, Romæ, sicut in cæteris locis, vehementer arderet, et tanquam ab archidiacono po-

* Sermonem 303 in manuscriptis non reperimus. Notandum est postremam partem hujus sermonis, a verbis n. 2, offerre Deo, ex fine tractatus S. Cypriani de Exhortatione martyrii, ad Fortunatum, ad verbum descriptam esse.

(a) Alias, de Diversis 125.

stulatae essent res Ecclesiæ; ille respondisse fertur, *Mittantur mecum vehicula, in quibus apportem opes Ecclesiæ.* Aperuit fauces avaritia : sed sciebat quid faceret sapientia. Continuo jussum est : quot vehicula poposcit, tot ierunt. Poposcit autem multa : et quanto plura erant vehicula, tanto erat major spes prædæ corde conceptæ. Implevit vehicula pauperibus, et reversus est cum eis : et dictum est ei, Quid est hoc? Respondit, *Hæ sunt divitiæ Ecclesiæ.* Illusus persecutor flammam poposcit; sed non erat ille frigidus, ut flammam timeret : ardebat pene¹ furore, sed plus animæ charitate. Quid pluribus? Craticula admota est, et tostus est. Et cum ex uno latere arsisset, dicitur tanta tranquillitate illa tormenta tolerasse, ut impleretur in eo quod modo in Evangelio audivimus, *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (*Luc. xxi, 19*). Denique flamma ustus, sed patientia tranquillus : *Jam,* inquit, *coctum est; quod superest, versate me, et manducate.* Tale duxit martyrium : ista gloria coronatus est. Beneficia ejus Romæ tam clara sunt, ut numerari omnino non possint. Iste est de quo dixit Christus : *Qui perdiderit animam suam propter me, salvabit eam* (*Id. ix, 24*). Salvavit eam per fidem, salvavit per contemptum mundi, salvavit per martyrium. Quanta est gloria ejus apud Deum, dum tanta est laus ejus apud homines?

2. *Martyrum merces Christum sequentibus parata.* Sequamur vestigia ejus fide, sequamur et contemptu mundi. Non solum martyribus præmia præmittuntur cœlestia, sed etiam integra fide et perfecta charitate Christum sequentibus. Nam inter martyres honoratus est, ipsa veritate pollicente, ac dicente : *Nemo est qui relinquat domum, aut agrum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, et non recipiat septies tantum in isto tempore, in sæculo autem futuro vitam æternam habebit* (*Matth. xix, 29*). Quid est gloriosius homini, quam sua vendere, et Christum emere (a), offerre Deo acceptissimum munus, incorruptam virtutem mentis, incolumem laudem devotionis; Christum comitari, cum venire cœperit vindictam de inimicis recepturus; lateri ejus assistere, cum sederit judicaturus; cohæredem Christi fieri, Angelis adæquari, cum Patriarchis, cum Apostolis, cum Prophetis, cœlestis regni possessione lætari? Has cogitationes quæ persecutio potest vincere, quæ possunt tormenta superare? Dura, fortis², et stabilis religiosis meditationibus fundata mens, et adversus omnes zabuli terrores et minas mundi animus immobilis perstat, quem

¹ Forte, *pacnæ*.

² Apud Cyprianum, *Durat fortis.* Dein, *Clauduntur oculi in persecutionibus terræ*; editio Oxoniensis simpliciter : *Clauduntur in persecutionibus terræ.* M.

(a) Ut modo observavimus, postrema pars sermonis ex fine tractatus S. Cypriani de Exhortatione martyrii, ad Fortunatum, ad verbum descripta est. Cum autem Augustino inusitatum sit aliquid ex aliis scriptoribus, iis non nominatis, mutuari; hinc magna oboritur suspicio neque hunc illius esse sermonem, sed alicujus opus; qui tamen, sicut postremam partem ex Cypriano, ita ex aliqua Augustini lucubratione primam mutuatus sit. Quæ scribendi ratio Bedæ, Alcuino, Rabano, Ivoni sollemnis fuit. » M.

futurorum fides certa et solida corroborat. Clauduntur oculi in persecutionibus; sed patet cœlum. Minatur Antichristus; sed tuetur Christus. Mors infertur; sed immortalitas sequitur. Occiso mundus eripitur; sed restituto paradisu exhibetur. Vita temporalis extinguitur; sed æterna reparatur. Quanta est dignitas et quanta securitas exire hinc lætum, exire inter pressuras et angustias gloriosum; claudere in momento oculos, quibus homines videbantur et mundus; aperire eos statim, ut Deus videatur, etiam feliciter migrando! Quanta velocitas! Terris repente retraheris, ut regnis cœlestibus reponaris¹. Hæc oportet mente et cogitatione complecti, hæc die ac nocte meditari. Si talem persecutio invenerit Dei militem, vinci non poterit virtus ad prælium prompta. Vel si accersitio ante pervenerit; fidei, quæ erat ad martyrium præparata, sine damno temporis², merces Deo iudice redditur. In persecutione militia, in pace constantia coronatur.

SERMO CCCIV * (a)

In solemnitate Laurentii martyris, III (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Diaconi officium, ministrare sanguinem Christi. Cœnæ Dominicæ mysterium, ut cujus sanguinem sumimus, pro ipso animam ponamus.* Beati Laurentii triumphalem diem, quo calcavit mundum frementem, sprevit blandientem, et in utroque vicit diabolum persequentem, hodiernum nobis Ecclesia Romana commendat. Quam gloriosa enim, et quanta virtutum multitudine, quasi florum varietate, distincta Laurentii martyris sit corona, universa testis est Roma. In ipsa enim Ecclesia, sicut soletis audire, diaconi gerebat officium. Ibi sacrum Christi sanguinem ministravit: ibi pro Christi nomine suum sanguinem fudit. Ad mensam potentis prudenter accesserat. Ad illam mensam, de qua nobis modo Salomonis proverbium loquebantur, ubi scriptum est: *Si sederis cœnare ad mensam potentis, cognoscens intellige quæ apponuntur tibi; et sic extende manum tuam, sciens quoniam similia te oportet præparare (Prov. xxiii, 1, 2).* Hujus cœnæ mysterium beatus apostolus Joannes evidenter exposuit, dicens: *Sicut Christus pro nobis animam suam posuit, sic et nos debemus animas pro fratribus ponere (I Joan. iii, 16).* Intellexit hoc, fratres, sanctus Laurentius; intellexit, ac fecit: et prorsus qualia sumpsit in illa mensa, talia præparavit. Amavit Christum in vita sua, imitatus est eum in morte sua.

CAPUT II. — 2. *Christum sequi omnes debemus.* Et nos ergo, fratres, si veraciter amamus, imitemur. Non enim meliorem reddere poterimus dilectionis

¹ Apud Cyprianum, et aperire eos statim, ut Deus videatur et Christus. Tam feliciter migrandi quanta velocitas? Terris repente traheris ut in regni cœlestibus reponaris.

² Apud eundem, vel accersitio ante prævenit, sine præmio non erit fides quæ erat ad martyrium præparata. Sine damno temporis.

* Recognitus in cl. d. r. t. et in Ulim. Par. Lov.

(a) Alias, de Diversis 57.

(b) Citat Florus ad Philipp. II.

fructum, quam imitationis exemplum; *Christus enim pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus (I Petr. II, 21).* In hac sententia vidisse videtur apostolus Petrus, quod pro his tantum passus est Christus, qui sequuntur vestigia ejus, neque prosit quidquam Christi passio, nisi illis qui sequuntur vestigia ejus. Secuti sunt eum martyres sancti, usque ad effusionem cruoris, usque ad similitudinem passionis: secuti sunt martyres, sed non soli. Non enim postquam illi transierunt, pons incisus est; aut postquam ipsi biberunt, fons ipse siccatus est. Quæ est enim spes fidelium honorum, qui vel sub fœdere conjugali jugum matrimonii caste et concorditer ducunt, vel sub continentia viduali dormant carnis illecebras, vel etiam sanctitatis apicem celsius erigentes et in nova virginitate florentes sequuntur agnum quocumque ierit? Quæ istis, inquam, quæ nobis omnibus spes est, si non sequuntur Christum, nisi qui pro ipso sanguinem fundunt? Perditura est ergo filios suos, quos tanto secundius, quanto securius tempore pacis enixa est mater Ecclesia? Quos ne perdat, oranda est persecutio, oranda tentatio? Absit, fratres. Quomodo enim potest orare persecutionem, qui quotidie clamat, *Ne nos inferas in tentationem (Matth. VI, 13)*?

CAPUT III. — Habet, habet, fratres, habet hortus ille dominicus, non solum rosas martyrum, sed et lilia virginum, et conjugatorum hederas, violasque viduarum. Prorsus, dilectissimi, nullum genus hominum de sua vocatione desperet: pro omnibus passus est Christus. Veraciter de illo scriptum est, *Qui vult omnes homines salvos fieri, et in agnitionem veritatis venire (I Tim. II, 4).*

3. *In quibus licet Christum sequi, præter martyrium. Humilitas ipsius sectanda. Vindicta exemplo Christi, non expetenda. Præsentia contemnenda.* Intelligamus ergo præter effusionem cruoris, præter periculum passionis, quomodo Christum debeat sequi Christianus. Apostolus dicit, loquens de Domino Christo: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Quanta majestas! Sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Quanta humilitas! Humiliavit se Christus: habes, christiane, quod teneas. Christus factus est obediens: quid superbis? Quousque factus est obediens Christus? Usque ad incarnationem Verbi, usque ad participationem mortalitatis humanæ, usque ad trinam diaboli tentationem, usque ad irrisionem populi Judæorum, usque ad sputa et vincula, usque ad alapas et flagella; si parum est, usque ad mortem; et si adhuc aliquid etiam de genere mortis addendum, mortem autem crucis (Philipp. II, 6-8).* Habemus tale humilitatis exemplum, superbicæ medicamentum.

CAPUT IV. — Quid ergo intumescis, o homo? O pellis morticina, quid tenderis? O sanies fetida, quid inflaris? Anhelas, doles, æstuas, quia nescio quis tibi fecit injuriam. Unde tu flagitas ultionem, sitis arenti fauce vindictam; nec prius ab intentione

desistis, donec de illo qui te læserit, vindiceris? Si Christianus es, exspecta regem tuum: prius se vindicet Christus. Nondum enim vindicatus est, qui pro te tanta perpessus est. Et utique illa majestas posset vel nihil perpeti, vel continuo vindicari. Sed cum esset in illo tanta potentia, ideo fuit etiam tanta patientia: quia *pro nobis est passus, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus*. Videtis certe, dilectissimi, quia præter effusionem cruoris, præter vincula et carceres, præter flagella et unguas, sunt multa in quibus sequi possumus Christum. Deinde hac humilitate decursa, et morte prostrata, ascendit Christus in cœlum: sequamur eum. Audiamus Apostolum dicentem, *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, sapite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram* (Coloss. III, 1 et 2). Quidquid delectabile de temporalibus rebus mundus ingesserit, respuitur: quidquid infremuerit asperum atque terribile, contemnatur. Et qui sic agit, non dubitet Christi se cohærere vestigiis, ut merito dicere audeat cum apostolo Paulo, *Conversatio nostra in cœlis est* (Philipp. III, 20).

CAPUT V. — 4. *Vera et invicta virtus charitas*. Sed tunc potest in istis esse virtus invicta, si non sit charitas ficta. Ille ergo dat nobis veram virtutem, qui diffundit in nostris cordibus charitatem (Rom. V, 5). Quando autem beatus Laurentius appositos extrinsecus ignes non timeret, nisi intus flamma charitatis arderet? Ideo, fratres mei, gloriosus Martyr atroces incendiorum flammæ non pertimescebat in corpore, quia ardentissimo cœlestium gaudiorum desiderio flagrabat in mente. In comparatione fervoris, quo pectus ejus ardebat, exterior persecutorum flamma frigebat. Quando enim ferret tantorum aculeos dolorum, nisi æternorum diligeret gaudia præmiorum? Postremo quando contemneret istam vitam, nisi amando meliorem vitam? *Et quis nocere vobis potest*, ait apostolus Petrus; *quis, inquit, nocere vobis potest, si boni amatores fueritis* (I Petr. III, 13)? Faciat in te licet persecutor malum: tu ne deficias amando bonum. Si enim vere quod bonum est, toto corde dilexeris, omne malum patienter et æquanimiter sustinebis. Quid enim beato Laurentio illa, quæ a persecutoribus illata sunt, tormenta nocuerunt; nisi quod eum clariorem ipsis suppliciis reddiderunt, et hunc nobis festivissimum diem de pretiosa ejus morte fecerunt?

SERMO CCCV * (a).

In solemnitate martyris Laurentii, IV. Habitus ad Mensam S. Cypriani.

4. *Granum morte multiplicatum*. Agnoscit fides vestra granum, quod in terram cecidit, et mortuum multiplicatum est. Agnoscit, inquam, hoc granum fides vestra, quia ipsum habitat in mente vestra. Hoc enim quod de se ipso dixerit Christus, nullus ambigit Christianus. Sed plane illo mortuo grano et mul-

tiplicato, multa grana sunt sparsa in terram: ex quibus est et beatus Laurentius, cujus seminatio- nem hodie celebramus. De illis autem granis sparsis toto orbe terrarum, quanta pullulaverit seges videmus, gaudemus, sumus: si tamen et nos per illius gratiam ad horreum pertinemus. Neque enim ad horreum pertinet quidquid in segete est. Eadem quippe pluvia utilis et nutritoria, et triticum pascit et paleam. Absit ut simul utrumque in horreo recondatur; quamvis simul utrumque in agro nutriatur, et simul utrumque in area trituretur. Nunc tempus eligendi est. Antequam veniat ventilatio, fiat morum separatio: sicut in area, granum adhuc mundatione discernitur, nondum ventilabro ultimo separatur.

2. *Anima hic non amanda*. Christus propinquante morte turbatur, quia nos in se transfiguratur. Audite me, grana sancta, quæ hic esse non dubito; nam si dubito, nec ipse granum ero: audite, inquam, me¹; imo audite primum granum per me. Non ametis in hoc sæculo animas vestras: nolite amare, si amatis; ut non amando servetis: quia non amando plus amatis. *Qui amat in hoc sæculo animam suam, perdet eam* (Joan. XII, 24, 25). Granum loquitur, granum quod in terram cecidit, et mortificatum est ut multiplicaretur, loquitur: audiatur, quia non mentitur. Quod admonuit, ipse fecit: instruxit præcepto, præcessit exemplo. Non amavit Christus in hoc sæculo animam suam; ideo venit, ut hic perderet eam, pro nobis poneret eam, et cum vellet resumeret eam. Sed quia ipse sic erat homo, ut et Deus esset: Christus enim est Verbum, anima, et caro, Deus verus et verus homo; sed homo sine peccato, qui auferret mundi peccatum: majoris erat utique potestatis, ut posset veraciter dicere, *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam: nemo tollit eam a me; sed ipse pono eam a me, et iterum sumo eam* (Id. X, 17, 18). Cum esset ergo tantæ potestatis, quare dixit, *Nunc anima mea turbata est* (Id. XII, 27)? Homo Deus tantæ potestatis quare turbatur, nisi quia in illo imago est nostræ infirmitatis? *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam*. Quando hoc audis a Christo, ipse est in se; quando hoc, inquam, audis a Christo, ipse est in se: quando anima ejus morte propinquante, turbatur, ipse est in te. Etenim corpus ejus Ecclesia non esset, nisi et in nobis ipse esset.

3. *Christus potestate mortuus est, potestate resurrexit*. Attende ergo Christum: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam: nemo tollit eam a me*. *Ego dormivi*: hoc enim dicit in Psalmo, *Ego dormivi*. Tanquam diceret: Quid fremunt? quid exsultant? quid ventilantur lætitia Judæi, quasi ipsi aliquid fecerint? *Ego dormivi*. *Ego*, inquit, ego qui potestatem habeo ponendi animam meam, ponendo eam dormivi, et somnum cepi. Et quoniam potestatem habebat iterum sumendi eam,

* Sermonem hunc redintegravimus juvantibus cl. d. r. t. val. et Sirm.

(a) Alias, inter sirmondianos 26.

¹ Isthæc verba, quæ hic esse non dubito; nam si dubito, nec ipse granum ero: audite, inquam, me, apud Sirm. omissa, restituuntur hic ex Mss. cl. t.

adjunxit, *Et exsurrexi*. Sed dans gloriam Patri : *Quoniam Dominus*, inquit, *suscepit me* (*Psal.* III, 6). Hæc verba ubi ait, *Quoniam Dominus suscepit me*, non sic occurrant mentibus vestris, quasi corpus suum non suscitaverit ipse Christus. Suscitavit eum Pater, suscitavit et ipse se ipsum. Unde docebimus quia suscitavit et se ipsum? Recole quid dixit Judæis : *Solvite templum hoc, et in triduo suscitabo illud* (*Joan.* II, 19). Sic ergo Christum intellige potestate natum ex virgine, non conditione, sed potestate : potestate mortuum, potestate sic mortuum. Ad bonum suum utebatur nescientibus malis, et frementem populum insanum in usum suæ virtutis ad nostram beatitudinem transferebat, et in his a quibus moriebatur, suos victuros secum videbat : et videns eos in insano populo adhuc insanos, *Pater*, inquit, *ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Ego, inquit, ego medicus tango venam, de ligno ægrotos inspecio; pendeo, et tango; morior, et vivifico; sanguinem fundo, et inde inimicis meis medicamentum salutis conficio. Sæviunt et fundunt : credent et bibent.

4. *Morte imminente turbatur, ne nos desperemus*. Ipse ergo Christus Dominus et salvator noster, caput Ecclesiæ, natus ex Patre sine matre; ipse, inquam, Dominus et salvator noster Jesus Christus, quantum ad ipsum pertinet, potestate posuit animam suam, potestate resumpsit eam. Ad hanc potestatem non pertinet proprie, *Anima mea turbata est*. Nos in se transfiguravit; nos vidit, nos inspexit, nos fatigatos suscepit et fovit; ne forte quando veniret alicui membro ejus ultimus dies, quo ista esset vita finienda, turbaretur per infirmitatem, et desperaret salutem, et diceret se ad Christum non pertinere, quoniam non sic præparatus esset ad mortem, ut nulla in illo perturbatio exoriretur, nulla tristitia mentem devotissimam nubilaret. Quoniam ergo periclitarentur membra ejus desperatione, quando propinquante morte aliquis turbaretur, nolens finire miseram vitam, piger inchoare nunquam finiendam : ne ergo desperatione frangerentur, ipsos infirmos suos intendit, ipsa membra sua ultima non valde fortia collegit in sinum suum, ipsa non valde fortia tanquam gallina texit pullos suos; et tanquam alloquitur eos, *Nunc anima mea turbata est*. Agnoscite vos in me, ut quando forte turbati fueritis, non desperetis, sed ad caput vestrum revocetis aspectum, et dicatis vobis, Quando Dominus dicebat, *Anima mea turbata est*, nos in illo eramus, nos significabamur. Turbamur, sed non perimus. *Quare tristis es, anima mea? et quare conturbas me?* Non vis finire miseram vitam? Tanto est miserier, quanto et misera amata est, et non vis finire : minus esset misera, si non amaretur. Qualis est beata vita, quando sic amatur misera vita, tantum quia vocatur vita? *Quare ergo tristis es, anima mea? et quare conturbas me?* Habes quid agas. Defecisti in te? *Spera in Domino* (*Psal.* XLII, 5). Turbaris in te? *Spera in Domino*, qui te elegit ante mundi constitutionem, qui te prædestinavit, qui te vocavit, qui te impium justificavit, qui tibi glorificationem sempi-

ternam promisit, qui pro te mortem non debitam sustulit, qui pro te sanguinem fudit, qui te in se transfiguravit, quando dixit, *Anima mea turbata est*. Ad illum pertines, et times? Et aliquid tibi nociturus est mundus, pro quo mortuus est, per quem factus est mundus? Ad illum pertines, et times? *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non et cum illo omnia nobis donavit* (*Rom.* VIII, 31 et 32)? Resiste perturbationibus, ne consentias amori sæculi. Titillat, blanditur, insidiatur : non ei credatur, Christus teneatur.

SERMO CCCVI* (a).

In Natali martyrum Massæ Candidæ (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Martyrum gloria insipientibus abscondita. Malitia pro pœna*. Sicut audivimus, et cantando respondimus : *Pretiosa est mors sanctorum Domini, sed in conspectu ejus* (*Psal.* CXV, 15), non in conspectu insipientium. *Visi sunt enim oculis insipientium mori, et æstimata est malitia exitus illorum*. Malitia in latino sermone non eam significationem habere solet, quam habet in ea lingua qua Scriptura locuta est. Malitia enim in latina lingua dici solet, qua mali sunt homines : illa autem lingua malitia dicitur etiam malum, quod patiuntur homines. Malitia ergo isto loco pœna intelligitur. Hoc itaque dixit : *Visi sunt oculis insipientium mori, et æstimata est pœna exitus illorum : illi autem sunt in pace. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, hæc est malitia : spes eorum, inquit, immortalitate plena est; et in paucis vexati, in multis bene disponentur* (*Sap.* III, 2-5). *Non enim condignæ sunt passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII, 18). Sed donec reveletur abscondita est. Et quoniam abscondita est, ideo *visi sunt oculis insipientium mori*. Sed numquid quia abscondita est, etiam Deo abscondita est, apud quem pretiosa est? Ideo *pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus*. Huic igitur abscondito sacramento oculos fidei debemus, ut quod non videmus, credamus, et mala injuste perpessi fortiter toleremus.

CAPUT II. — 2. *Pœna non nocet, si bona est causa. Massa Candida*. Sit nobis electa causa, ne nobis noceat pœna. Nam mala causa nullum habet præmium, sed justum tormentum. Non est igitur in hominis potestate quo exitu hanc vitam finiat : sed est in hominis potestate quomodo vivat, ut vitam securus finiat. Neque hoc in potestate esset, nisi *dedisset Dominus potestatem filios Dei fieri*. Sed quibus? *Credientibus in nomine ejus* (*Joan.* I, 12). Hæc est prima Martyrum

* Correctus ad r. t. et ad Lov.

(a) Alias, de Diversis 112.

(b) Recenset Possidius in Indiculo, cap. 9. Massæ Candidæ solemnitas in Carthaginensi calendario notatur. Martyrum eorundem passionem celebrant martyrologia die 24 augusti, eamque nonnulla ex iis consummatam Carthagine significant : quibus favet Prudentius in Peristeph. hymno 15. At ipsos Augustinus infra, serm. 311, n. 10, appellat « Uticensem Massam Candidam. » Et enarr. in Psal. 144, sermonem Uticæ in basilica Massæ Candidæ habuit : unde n. 17 dicebat, « Admoneat te Massa redditus debiti mei. »

causa, hæc est Candida Martyrum Massa. Si causa candida, et Massa candida. Massa enim dicta est, de numeri multitudine (a); Candida, de causæ fulgore. Tam multi comites non timuerunt latrones. Sed etiamsi singuli ambularent, muniti essent adversus latrocinium; quia ipsa via fuerat munimentum. *Juxta semitam*, inquit, *scandala posuerunt mihi* (Psal. cxxxix, 6). Ideo qui non declinat a via, non cadit in scandalum. Habemus autem et summam et fidelem pollicitationem Domini nostri Jesu Christi dicentis, *Ego sum via, et veritas, et vita* (Joan. xiv, 6).

3. *Beatam vitam omnes, in diverso licet vitæ genere, pariter volunt.* Omnis autem homo, qualiscumque sit, beatus vult esse. Hoc nemo est qui non velit, atque ita velit, ut præ cæteris velit; imo quicumque vult cætera, propter hoc unum velit.

CAPUT III. — Diversis cupiditatibus homines rapiuntur, et alius cupit hoc, alius illud: diversa genera sunt vivendi, in genere humano; et in multitudine generum vivendi alius aliud elegit et capessit: nemo est tamen quocumque genere vitæ electo, qui non beatam vitam cupiat. Beata ergo vita, omnium est communis possessio: sed qua veniatur ad eam, qua tendatur, quo itinere tento perveniatur, inde controversia est. Ac per hoc si quæramus beatam vitam in terris, nescio utrum invenire possimus: non quia malum est quod quærimus, sed quia non in loco suo quærimus. Alius dicit: Beati qui militant. Negat alius, et dicit: Beati, sed qui agrum colunt. Et hoc negat alius, et dicit: Beati qui in foro populari claritate versantur, causasque defendunt, vitam mortemque hominum lingua moderantur. Et hoc alius negat, et dicit: Beati, sed qui judicant, qui potestatem habent audiendi et discernendi. Negat hoc alius, et dicit: Beati qui navigant, multas regiones discunt, multa colligunt lucra. Videtis, charissimi, in omni ista multitudine generum vivendi non placere unum omnibus: et tamen beata vita placet omnibus. Quid est hoc, ut cum omnibus non placeat quæcumque vita, omnibus placeat beata vita?

CAPUT IV. — 4. *Beata vita quid sit. Omnes vivere volunt, et sani esse.* Ergo definiamus, si possumus, beatam vitam, de qua omnes respondeant, Hoc volo. Quia ergo nemo est, qui interrogatus utrum beatam vitam velit, dicat, Nolo, quærimus autem quæ sit ipsa vita beata; tale aliquid definire debemus, cui sensus omnis consentiat, et quod nullus dicat, Nolo. Quid ergo, fratres mei, quid est beata vita, quam volunt omnes, et non habent omnes? Quæramus ergo. Si cui dicatur, Vis vivere? numquid sic audit, quomodo si diceretur, Vis militare? In illa enim interrogatione, quod est, Vis militare? aliqui mihi dicerent, Volo: et forte plures, Nolo. Si autem dicam, Vis vivere? puto nemo est qui dicat, Nolo. Omnes enim natura habent insitum, vivere velle, mori nolle. Item si di-

(a) Hinc enarr. in Psal. 49, n. 9: « Attendite Martyrum numerositatem: sola in proximo quæ dicitur Massa Candida, plus habet quam centum quinquaginta tres martyres. » Trecentos memorant Pontius in Actis S. Cypriani, Prudentius in hymno citato et martyrologia.

cam. Vis sanus esse? puto nemo est qui dicat, Nolo: nemo enim vult dolere. Sanitas etiam in divite pretiosa, certe in paupere est sola. Sed quid prodest opulentia diviti, si sanitas non sit ibi, quæ patrimonium est pauperi? Valde vellet dives lectum argenteum cum pauperis mutare cilicio, si posset ægritudo migrare cum lecto. Ecce ad duo ista consensit mihi omnium sensus, vitam et sanitatem. Numquid omnium sensus consensit ad militiam? numquid omnium ad agriculturam? numquid omnium ad navigationem? Omnium ad vitam et sanitatem.

CAPUT V. — Cum ergo est homo vivus et sanus, nihilne plus quærit? Si sapiat, forte nihil plus debet quærere. Ubi enim est perfecta vita et perfecta sanitas, si quæritur amplius, quid erit nisi vitiosa cupiditas?

5. *Vita in doloribus non proprie vita. Vita non censenda, nisi quæ beata.* Habebunt vitam in cruciationibus impii. *Veniet enim hora, sicut Evangelium loquitur, quando omnes qui sunt in monumentis, audient vocem ejus: et procedent qui bene egerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero male egerunt, in resurrectionem judicii* (Joan. v, 28 et 29). Ergo illi ad præmium, illi ad tormentum; et utrique vivunt, nec aliquis eorum mori potest. Illi qui vivunt in præmio, amplectuntur dulcissimam vitam: qui autem vivunt in tormento, cupiunt, si fieri possit, finire talem vitam; et nemo eis dat interitum, ut nemo auferat cruciatum. Sed vide Scripturam loquentem et discernentem: non est dignata talem vitam vocare vitam. In cruciatibus, in tormentis, in ignibus sempiternis noluit appellare vitam: ut ipsum nomen vitæ laudis sit, non mœroris; ut ubicumque audis vitam, tormenta non cogites. Nam in tormentis esse semper, æterna mors est, non aliqua vita. Ipsam vocant Scripturæ mortem secundam (Apoc. ii, 11, et xx, 6, 14), post hanc primam, quam omnes humanæ conditioni debemus. Et mors secunda, et mors vocatur, et nemo ibi moritur. Satius et melius dixerim, nemo ibi vivit. In doloribus enim vivere, non est vivere. Et unde probamus sic locutam Scripturam? Ecce unde; ex hoc testimonio, quod modo commemoravi: *Audient enim vocem ejus, inquit, et procedent qui bene egerunt, in resurrectionem vitæ.* Non dixit, Beatæ vitæ; sed, *in resurrectionem vitæ.*

CAPUT VI. — Solum vitæ nomen trahit beatitudinem. Nisi enim consequentem haberet beatitudinem nomen vitæ, non diceretur Deo, *Quoniam apud te est fons vitæ* (Psal. xxxv, 10). Non enim et ibi dictum est, *Quoniam apud te est fons beatæ vitæ.* Non addidit, beatæ; tantummodo dixit, *vitæ*, ut tu intelligas beatæ. Quare? Quia si miseræ, jam nec vitæ.

6. *Idem ostenditur ex alio Scripturæ loco. Vita beata non est, nisi æterna sit.* Ecce aliud testimonium. Jam duo diximus. Dictum est enim, *Qui bene egerunt, in resurrectionem vitæ*: item dictum est, *Apud te est fons vitæ.* Nusquam additum est, beatæ: sed sola intelligitur vita quæ beata; quæ autem non beata, nec vita. Accipe aliud rursus ex Evangelio. Dives ille qui volebat dimittere quod habebat, et de rerum suarum

amissione indignabatur, quas moriendo dimittere cogebatur : credo in illa rerum magnarum, sed tamen terrenarum profluentissima copia cum gauderet, interpellabatur timore mortis, et quasi dicebat ei cor suum, Ecce gaudes in bonis, et nescis quando veniat una febris. Colligis, acquiris, comparas, et servas, et gaudes : anima tua repetitur a te ; hæc quæ parasti, *cujus erunt (Luc. XII, 20)* ? Hac cogitatione, quantum intelligitur, cum velut quibusdam timoris stimulis sæpe compungeretur, accessit ad Dominum, et ait illi : *Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam consequar (Matth. XIX, 16)* ? Timebat mori, et cogebatur mori. Non erat qua iret, ne periret. Constipatus necessitate moriendi, et cupiditate vivendi, accessit ad Dominum et ait : *Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam consequar ?*

CAPUT VII. — Audivit inter cætera, ut potius dicamus quod ad rem præsentem pertinet : *Si vis venire ad vitam, serva mandata (Matth. XIX, 17)*. Hoc est quod me dixeram probaturum. Nec ille qui interrogavit, dixit, *Quid faciam, ut vitam consequar beatam* ; sed tantummodo *vitam dixit æternam*. Nolendo mori, quæsivit vitam quæ non habet finem. Et numquid non, sicut dixi, etiam in tormentis impiorum vita non habet finem ? Sed hanc ille non vocabat vitam. Quæ esset in doloribus et cruciatibus, vitam non esse sciebat : mortem potius appellandam esse noverat. Ideo vitam æternam quærebat : ut ubi vita auditur, de beatitudine non dubitetur. Et Dominus ad illum non dixit, *Si vis venire ad vitam beatam, serva mandata* : sed etiam ipse solam vitam nominavit, et ait, *Si vis venire ad vitam, serva mandata*. Ergo illa vita in tormentis non est vita ; et illa vita sola est, quæ beata : nec beata esse potest, nisi fuerit æterna. Propterea dives ille sciens se interpellari quotidie timore mortis, vitam æternam quærebat. Nam vitam beatam, sicut ei videbatur, jam habebat. Erat enim dives et sanus, et credo quia dicebat sibi : Nihil volo amplius, si possit esse perpetuum. Habebat enim quasi amabiles voluptates, quia satiabat stultas cupiditates. Proinde Dominus uno cum nomine vitæ, si ille intellexit, correxit. Non ait, *Si vis venire ad vitam æternam, quam ille quærebat, quasi jam habens beatam* : nec ait, *Si vis venire ad vitam beatam* ; sciens quia si misera est, nec vita dicenda est : sed ait, *Si vis venire ad vitam* ; ibi est æterna, ibi beata ; *Si vis venire ad vitam, serva mandata*. Ergo vita, quæ æterna et beata : quia si non æterna, nec beata ; si autem æterna in pœnis, nec vita.

CAPUT VIII. — 7. *Vita vera est, quæ æterna et beata. Ad beatam vitam, necessaria certitudo æternitatis. Quid est, fratres ? Cum quærerem utrum velletis vivere, omnes respondebatis velle vos ; utrum velletis sani esse, omnes respondebatis velle vos. Sed sanitas et vita si timetur ne fluatur, jam non est vita. Non est enim semper vivere, sed semper timere. Si semper timere, semper cruciari. Si cruciatus sempiternus, ubi vita æterna ? Tenemus certe non esse beatam, nisi vitam æternam ; imo non esse beatam, nisi vitam ;*

quia si non æterna, et si non cum satietate perpetua, procul dubio nec beata, nec vita. Invenimus, omnes consentiunt. Invenimus plane in cogitatione, nondum in possessione. Hæc est possessio quam omnes quærunt : nemo est qui non quærat. Malus sit, bonus sit, ipsam quærit : sed bonus fidenter, malus impudenter. Quid quæris bonum, male ? Nonne tibi respondet ipsa postulatio tua, quam sis improbus, cum quæris bonum malus ? Nonne rem quæris alienam ? Si ergo summum bonum quæris, hoc est, vitam ; bonus esto, ut ad bonum pervenias. *Si vis venire ad vitam, serva mandata*. Cum autem pervenerimus ad vitam, quid addam æternam ? quid addam beatam ? semel vitam, quia ipsa est vita, quæ et æterna et beata : cum pervenerimus ad vitam, certum nobis erit in ea nos semper futuros. Nam si erimus ibi, et utrum ibi semper futuri simus, incerti erimus ; etiam ibi erit timor. Et si erit timor, cruciatus erit, non carnis, sed, quod pejus est, cordis. Ubi autem cruciatus, quæ beatitudo ? Erit ergo nobis certum quia in illa vita semper erimus, et eam finire non poterimus : quia in illius regno erimus, de quo dictum est, *Et regni ejus non erit finis (Luc. I, 35)*.

CAPUT IX. — Et gloriam sanctorum Dei, quorum mors est pretiosa in conspectu ejus, cum Sapientia demonstraret, ait, sicut in fine lectionis audistis, *Et regnabit eorum Dominus in perpetuum (Sap. III, 8)*. Erimus ergo in regno magno et sempiterno ; et ideo magno et sempiterno, quia justo.

8. *A felicitate regni Dei procul suspiciones falsæ, quæ hic sunt origo malorum. Nemo fallit ibi, nemo fallitur : non est illic ut male suspiceris de fratre tuo. Pleraque enim mala generis humani non aliunde oriuntur, nisi de suspicionibus falsis. Credis de homine quod oderit te, qui forte amat te ; et per pravam suspicionem fis inimicissimus amicissimo. Quid faciat, cui non credis, et cor suum tibi demonstrare non valet ? Loquitur tibi dicens, Amo te. Sed quia posset tibi hoc dicere et mentiens (ca sunt enim verba mentientis, quæ vera dicentis), non credendo adhuc odisti. Ideo securum te facere voluit ab eo peccato, qui tibi dixit, *Diligite inimicos vestros (Matth. V, 44)*. Christiane, dilige et inimicos tuos, ne incautus oderis et amicos. Corda ergo nostra in hac vita videre non possumus, *donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum, et manifestabit cogitationes cordis ; et tunc laus erit unicuique a Deo (I Cor. IV, 5)*.*

CAPUT X. — 9. *Vitæ, ut sit beata, adesse debet veritas et amicorum cognitio sine metu deceptionis. Ergo si quis nobis modo diceret, cui procul dubio crederemus, si Propheta diceret, si Deus quomodo vellet, et per quem vellet, diceret : Vivite securi, omnia vobis abundabunt, nemo vestrum morietur, nemo ægrotabit, nemo dolebit ; abstuli mortem de genere humano, nolo quisquam moriatur, si diceret ; quasi securi facti exsultaremus, et nihil amplius requiremus. Sic nobis videtur omnino. Si hoc audiremus, continuo vellemus et hoc nobis addi, ut corda invicem videremus, nec invideremus ; ut non humana*

suspensione, sed divina veritate videremus: ne essem sollicitus de amico meo, de vicino meo, ne me odisset, ne mihi malum vellet, et ipsa sollicitudine prius malum facerem, quam paterer. Quæreremus hoc sine dubio, quæreremus certam vitam, et invicem cognitionem cordium nostrorum. Jam enim intelligitis quam dicam vitam; ne sæpius commendando obtundam potius quam instruam. Ergo vitæ vellemus addi veritatem, ut corda nostra invicem nosceremus, ne nostris suspicionibus falleremur: ut de ipsa vita perpetua, quod ab ea non caderemus certi essemus. Adde vitæ veritatem, et invenis vitam beatam. Nemo enim vult falli, quomodo non vult mori. Da mihi hominem qui falli velit. Qui fallere velint, quam multi inveniuntur: qui falli velit, nemo. Compone tecum. Non vis falli, noli fallere: quod pati non vis, noli facere. Vis venire ad vitam ubi non fallaris, age modo vitam ubi non fallas. Vis venire ad vitam, ubi non fallaris? quis nolit? Delectat merces; non dedigneris opus, cujus merces est. Age modo vitam, ubi non fallas; et venies ad vitam, ubi non fallaris. Veraci merces reddetur veritas, et temporaliter bene viventi merces reddetur æternitas.

10. *Via ad vitam et veritatem Christus. Viam duram post Christum tenuerunt martyres, et nobis linierunt.* Ergo omnes hoc volumus, fratres, vitam et veritatem. Sed qua venimus, qua imus? Nam quo veniamus, etsi nondum possessione tenemus, jam tamen cogitatione et ratione credimus et videmus: ad vitam tendimus et veritatem. Ipse Christus est. Qua ire quæris? *Ego sum,* inquit, *via.* Quo ire quæris? *Et veritas et vita* (Joan. xiv, 6).

CAPUT XI. — Ecce quod martyres amaverunt, ideo præsentia et transitoria contempserunt. Nolite mirari fortitudinem, amor vicit dolorem. Massæ ergo Candidæ solemnitate candida conscientia celebremus; et vestigia martyrum sectantes caputque martyrum et nostrum intuentes, si ad tam magnum bonum venire concupiscimus, iter durum non timeamus. Qui promisit verax est, qui promisit fidelis est, qui promisit fallere non potest. Dicamus ergo ei candida conscientia, *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras* (Psal. xvi, 4). Quid times vias duras passionum et tribulationum? Transiit ipse. Respondes forte: Sed ipse. Transierunt Apostoli. Adhuc respondes: Sed Apostoli. Accipio. Responde: transierunt postea et multi viri. Erubescere: transierunt et feminæ. Senex venisti ad passionem? noli timere mortem, vel quia vicinus es morti. Juvenis es? transierunt et juvenes, qui adhuc vitam sibi sperabant: transierunt et pueri, transierunt et puellæ. Quomodo adhuc via aspera est, quam multi ambulando linierunt? Hæc ergo est sollemnis et assidua communitio nostra ad vos, fratres, ut solemnitates martyrum, non vana solemnitate celebremus; sed quos in suis solemnitatibus amamus, etiam fide simili imitari non formidemus.

SERMO CCCVII * (a).

In Decollatione beati Joannis Baptistæ, I (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Joannis Baptistæ cædes qua occasione facta.* Cum sanctum Evangelium legeretur, crudele spectaculum ante oculos nostros constitutum est, caput sancti Joannis in disco, feralis missus crudelitatis, propter odium veritatis. Puella saltat, et sævit mater: et inter delicias et lascivias convivantium temere juratur, et impie quod juratur, impletur. Factum est Joanni quod ipse prædixerat. De Domino enim Jesu Christo dixerat, *Illum oportet crescere, me autem minui* (Joan. iii, 30). Iste minutus est in capite, ille crevit in cruce. Odium peperit veritas. Non potuit æquo animo tolerari, quod homo Dei sanctus monebat: qui utique salutem eorum quærebat, quos sic monebat. Responderunt illi mala pro bonis. Quid enim ille diceret, nisi quo plenus erat? Et quid illi responderent, nisi quo pleni erant? Ille triticum seminavit, sed spinas invenit. Dicebat regi, *Non licet tibi habere uxorem fratris tui* (Marc. vi, 17-28). Vincibat enim regem libido: tenebat apud se prohibitam uxorem fratris sui. Sed eum tamen sic libebat, ut non sæviret. Honorabat eum a quo verum audiebat. Sed mulier detestabilis odium concipiebat, quod aliquando dato tempore pareret. Quando parturiebat, peperit filiam, filiam saltantem. Et rex ille qui sanctum virum habebat Joannem, qui eum propter Dominum timebat, etsi ei non obediebat, posteaquam ab illo petitum est caput Joannis in disco, contristatus est. Sed propter jurationem et propter concumbentes, misit spiculatorem, et implevit quod juravit.

CAPUT II. — 2. *Juratio omnis prohibita propter periculum falsæ jurationis.* Admonet nos locus iste, charissimi, ut propter vitam et mores vestros aliquid vobis de juramento tractemus. Falsa juratio non est leve peccatum: imo tam magnum peccatum est, falsum jurare, ut propter reatum falsæ jurationis Dominus prohibuerit omnem jurationem. Ait enim: *Dictum est, Non perjurabis, reddes autem Domino jusjurandum tuum: ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum ejus est; neque aliud quodcumque juramentum; neque per caput tuum juraveris; quia non potes facere capillum album aut nigrum. Sit autem in ore vestro, Est, est; Non, non. Si quid amplius est, a malo est* (Matth. v, 35-37).

3. *Juratio a Deo adhibita.* Invenimus autem in Scri-

* Correctus ad duos cb. ad cr. gr. r. t. et ad Par. Lov.

(a) Alias, inter additos a Parisiensibus 10.

(b) Cum hoc titulo hic et alter sermo fuit olim a Parisiensibus editus ex antiquis lectionariis. Sed non inde constat ab Augustino habitos in ea festivitate: tametsi hæc ipsa festivitas in Carthaginensi calendario celebretur, non quidem 29 augusti, ut in plerisque martyrologiis, sed 27 decembris, his verbis, « vi cal. jan. Sancti Joannis Baptistæ, et Jacobi apostoli, quem Herodes occidit. » Joannem Baptistam imminente Pascha occisum observat Beda in Marc. vi. Cædis vero hujus, quemadmodum et apostoli Jacobi, celebritas in aliud tempus translata est.

pturis sanctis Dominum jurasse, quando ei usque ad immolationem dilecti filii obedivit Abraham. Locutus est ei angelus de cœlo dicens: *Per memetipsum juro, dicit Dominus, quia obaudisti vocem meam, et non percisti filio tuo dilecto propter me, benedicens benedicam te, et implebo semen tuum, sicut stellas cœli, et sicut arenam maris; et benedicentur in semine tuo omnes gentes (Gen. xxii, 16-18).* Quod videtis totum orbem terrarum Christianos implere, exhibet verax juratio Dei. Itemque in Psalmis de Domino Jesu Christo prophetatum est, *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psal. cix, 4).* Qui noverunt Scripturas, sciunt quid protulerit Melchisedech sacerdos Dei excelsi, quando benedixit Abraham (*Gen. xiv, 18-20*). Non oportet ut hoc memoremus, propter catechumenos. Fideles tamen agnoscunt, quemadmodum ante prophetatum sit, quod modo videmus impleri. Et unde hoc? Quia juravit Dominus. *Et juravit Dominus, et non pœnitebit eum: non quomodo Herodem pœnituit quia juraverat.*

CAPUT III. — 4. *Nobis tamen merito prohibita.* Cum ergo Dominus juraverit, quare Dominus Christus suos jurare prohibuit? Dico quare. Non est peccatum, verum jurare. Sed quia grande peccatum est falsum jurare, longe est a peccato falsum jurandi qui omnino non jurat: propinquat falsæ jurationi, qui vel verum jurat. Dominus ergo, qui prohibuit jurare, supra ripam te noluit ambulare, ne pes tuus in angusto labatur, et cadas. Sed Dominus juravit, inquit. Securus jurat qui mentiri nescit. Non te moveat quia Dominus juravit; quia forte non debet jurare nisi Deus. Tu enim quando juras, quid facis? Testem Deum adhibes. Tu illum, ipse se ipsum. Sed tu homo, quia in multis falleris, plerumque adhibes testem veritatem ad tuam falsitatem. Aliquando et nolens homo perjurat, cum verum putat esse quod jurat. Non est quidem tantum peccatum, quantum ejus qui scit falsum esse, et tamen jurat. Quanto melior, et a peccato isto gravi omnino longe fit, qui audit Dominum Christum, et non jurat?

CAPUT IV. — 5. *Consuetudo jurandi ab Augustino victa.* Scio græve esse consuetudini vestræ: sed et grave fuit consuetudini nostræ. Timendo Deum abstulimus jurationem de ore nostro. Ecce vobiscum vivimus: quis nos aliquando audivit jurantes? Numquid non consueveram quotidie jurare? At ubi legi, et timui, luctatus sum contra consuetudinem meam, in ipsa luctatione invocavi Dominum adiutorem. Præstitit mihi Dominus adiutorium non jurandi. Nihil mihi facilius est, quam non jurare. Hoc ideo admonui Charitatem vestram, ne dicatis, Quis potest? O si Deus timeatur! o si perjuri expavescant! lingua frenatur, veritas tenetur, juratio tollitur (a).

(a) Vide serm. 180.

SERMO CCCVIII* (a).

In eadem solemnitate, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Herodes in angustiis aut perjurii aut cruenti facinoris admittendi.* Propter hunc locum, quem hodie audivimus, cum Evangelium recitaretur, dico Charitati vestræ: videtis miserum istum Herodem, Joannem sanctum virum et Dei hominem dilexisse: sed quoniam temere juravit ebrius lætitia et delectatione saltantis, daturum se promisit quidquid illa puella, quæ saltando placuerat, poposcisset. At ubi poposcit rem crudelem et nefariam, contristatus est quidem; videbat enim tantum scelus fieri: sed positus inter jurationem suam et puellæ petitionem, ubi videbat cruentum facinus, ibi rursus timebat reatum perjurii; ne Deum offenderet perjurando, Deum offendit sæviendo (*Marc. vi, 17-28*). Dicit mihi aliquis: Quid ergo debuit facere Herodes? Si dixero, Non debuit jurare: quis non videat hoc eum non facere debuisse? Sed non consolor de homine, utrum jurare debeat; sed quid facere debeat qui juravit. Ipsa est magna deliberatio. Temere juravit: quis nesciat? Tamen lapsus est, juravit¹. Ecce puella petivit caput sancti Joannis: quid facere debuit Herodes? Demus illi consilium. Si dixerimus, Parce Joanni, ne facias scelus; perjurium suademus. Si dixerimus, Noli perjurare; ad scelus implendum provocamus. Mala conditio.

CAPUT II. — Antequam veniatis ergo ad istum bicipitem laqueum, tollite de ore vestro temerarias jurationes: antequam veniatis ad istam consuetudinem malam, moneo fratres meos, moneo filios meos: quid opus est, ut veniatis ad hunc articulum, ubi non possumus invenire consilium?

2. *Temeraria juratio non implenda admissio homicidio. Perjurium Davidis magnum peccatum, licet minus quam homicidium.* Tamen Scripturis diligentius perscrutatis, occurrit mihi unum exemplum, ubi video pium hominem et sanctum in temerariam jurationem cecidisse, et maluisse non facere quod juraverat, quam jurationem suam fuso hominis sanguine implere. Commemoro ergo Charitatem vestram. Quando Saül sanctum David persequabatur ingratus, ille cum suis ibat quocumque poterat, ne inveniretur a Saüle, et occideretur. Et quodam die ab homine divite, qui vocabatur Nabal, et tondebat oves suas, petivit sustentaculum victus, sibi et eis qui cum illo erant. Immisericors dare noluit, et quod est gravius, contumeliose respondit. Juravit sanctus David, cum occisurum se esse. Erat enim armatus. Et quod facile fuerat, et juste facere ira persuadente videbatur, incautus fudit jurationem; et cœpit ire, ut faceret quod juraverat. Occurrit Abigail uxor Nabal, et tulit ei necessaria quæ poposcerat. Suppliciter eum rogavit, flexit, et a mariti

* Correctus pariter ad duos cb. ad cr. gr. r. t. et ad Par. Lov.

¹ Codex alter cb.: *Temere juravit, quia nescivit. Tamen lapsus est, quia juravit.* In eodem codice cb. initium hujus sermonis ita fini alterius cohæret, ut sermo ex duobus unus efficiatur.

(a) Alias, inter additos a Parisiensibus, 11.

sanguine revocavit (I Reg. xxv). Juravit temere, sed non implevit jurationem majore pietate.

CAPUT III. — Proinde, charissimi, iterum redeo ad monendos vos. Ecce sanctus David, non quidem iratus sanguinem hominis fudit; sed eum falsum jurasse negare quis poterit? De duobus peccatis elegit minus: sed minus fuit illud in comparatione majoris. Nam per se ipsum appensum, magnum malum est falsa juratio. Prius ergo laborare debetis, et conflagere adversus consuetudinem vestram malam, malam, malam, et valde malam; et tollere jurationem de oribus vestris.

3. *Jurans ab alio provocatus non sic peccat, quomodo iste alius.* Si quis autem provocaverit te ad jurationem, ut forte sic sibi existimet satisfieri posse, si juraveris de illa re quam putat te commisisse aut fecisse, et forsitan non fecisti; ne remaneat in illo mala suspicio, si juraveris tu, non sic peccas quomodo ille qui te provocavit: quia dixit Dominus Jesus, *Sit in ore vestro, Est, est; Non, non. Si quid amplius est, a malo est* (Matth. v, 37). Loquebatur autem de juratione, ubi nos intelligere voluit ipsam jurationem a malo esse. Si ab alio provocatus fueris, ab ipsius malo erit quod juras, non a tuo. Et hoc est prope a malo communi generis humani, quoniam corda nostra videre non possumus. Nam si corda nostra videremus, cui jurarem? Quando a nobis exigeretur juratio, quando videretur oculis proximi ipsa cogitatio?

CAPUT IV. — 4. *Jurare compellens eum quem falsum juraturum credit, peior est homicida.* Scribite in cordibus vestris quod dico: Ille autem qui hominem provocavit ad jurationem, et scit eum falsum esse juraturum, vincit homicidam. Quia homicida corpus occisurus est, ille animam; imo duas animas, et ejus quem jurare provocavit, et suam. Scis verum esse quod dicis, et falsum esse quod ille dicit, et jurare compellis? Ecce jurat, ecce pejerat, ecce perit: tu quid invenisti? Imo et tu peristi, qui de illius morte te satiare voluisti.

CAPUT V. — 5. *Tutuslymeni ob hoc peccatum divina correptione flagellatus.* Aliquid dicam, quod nunquam dixi Charitati vestrae, in hoc populo, quod contigit in hac ecclesia. Fuit hic homo quidam simplex, innocens, bene fidelis, a multis vestris, id est, Hipponensibus, imo ab omnibus cognitus, Tutuslymeni vocatus. Tutuslymeni quis vestrum non novit, qui cives estis? Ab illo audivi quod dico. Nescio quis negavit ei, vel quod commendaverat, vel quod ei debebatur; et hominis fidei se commisit. Commotus provocavit cum ad jusjurandum. Juravit ille, iste perdidit: sed isto perdente, ille penitus periit. Dicebat ergo iste Tutuslymeni homo gravis et fidelis, ipsa nocte exhibitum se fuisse ad judicem, et cum magno impetu atque terrore se pervenisse ad praesidentem excelsum quemdam et admirabilem virum, cui parebat officium similiter excelsorum, jussu fuisse perturbatum retro revocari, et interrogatum fuisse his verbis: Quare provocasti hominem ad jurationem, quem sciebas falsum esse juraturum? Respondit ille:

Negavit mihi rem meam. Responsum est illi: Et nonne melius erat, ut rem tuam quam exigebas perderes, quam animam hominis istius falsa juratione perimeres? Prostratus jussus est caedi. Caesus est tam graviter, ut in dorso evigilantis vestigia plagarum apparerent. Sed dictum est illi, postquam emendatus est: Parcitur innocentiae tuae, de caetero cave ne facias. Fecit quidem ille grave peccatum, et emendatus est: sed multo gravius peccatum faciet, qui post istum meum sermonem et istam meam admonitionem et exhortationem tale aliquid fecerit. Cavete a falsa juratione, cavete a temeraria juratione. Ab his duobus malis securissime cavebitis, si consuetudinem jurandi a vobis abstuleritis.

SERMO CCCIX *(a).

In Natali Cypriani martyris, 1 (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Cypriani passio recolitur.* Sermonem a nobis debitum auribus et cordibus vestris exigit tam grata et religiosa solemnitas, qua passionem beati Martyris celebramus. Tristis procul dubio tunc Ecclesia fuit, non damno cadentis, sed desiderio recedentis; semper cupiens videre praesentem tam bonum rectorem atque doctorem. Sed quos afflixerat sollicitudo certaminis, consolata est corona victoris. Et nunc, non solum sine ulla tristitia, verum etiam cum ingenti laetitia cuncta quae tunc gesta sunt legendo et diligendo recolimus; dieque isto gaudere jam concessum est, non timere. Neque enim eum formidamus terribiliter venientem, sed expectamus hilariter redeuntem. Placet itaque universam illam fidelissimi et fortissimi et gloriosissimi Martyris passionem cum exultatione recordari praeteritam, quam tunc fratres cum sollicitudine sustinere futuram.

2. *Exsilium ipsius. Reditus ab exilio.* Primo igitur quod pro fide confessionis Christi in exilium Curubin missus est, non sancto Cypriano aliquid nocitum, sed multum illi praestitum est civitati. Quo enim ipse mitteretur, ubi ille non esset, propter cujus testimonium mittebatur? Christus ergo qui ait, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi* (Matth. xxviii, 20), in omni loco membrum suum excipiebat, quocumque furor inimici pellebat. O stulta infidelitas persequentis! Si quaeris exsilium quo Christianus jubeatur ire; prius, si potes, inveni unde Christus cogatur exire. De patria sua in alienam te arbitraris excludere hominem Dei, in Christo nusquam exsulem, in carne ubique peregrinum. Sed jam considerare et commemorare delectat post illud, quod Cyprianus non senserat, sed inimicus putabat exsilium, quid ex ordine passionis ipsius consecutum sit. Cum enim Cyprianus sanctus martyr electus a Deo de civitate Curubitana, in quam exsilio

* Emendatus ad gr. r. t. v. et ad Par. Lov.

(a) Alias, inter additos a Parisiensibus 12.

(b) Possidius in Indiculo, cap. 10, recenset « de Natali S. Cypriani tractatus quatuor. » Hunc citat Florus ad Ephes. II.

præcepto Aspasio Paterni proconsulis missus fuerat, regressus esset; in hortis suis manebat: et inde quotidie sperabat veniri ad se, sicut ostensum illi erat.

CAPUT II.—3. *Comprehensio a duobus apparitoribus.* Quid jam fremeret persecutoris impetus¹ adversus cor semper paratum, accedente etiam Domini revelatione firmatum? Quando enim desereret patientem, quem non est passus præoccupari nescientem? Jam ergo quod ad eum passioni exhibendum duo missi sunt, qui eum etiam secum in curriculum levaverunt in medioque posuerunt; et hoc divinæ admonitionis fuit, ut gaudens recoleret ad ejus corpus se pertinere, qui inter iniquos deputatus est. Christus namque inter duos latrones ligno suspensus, ad exemplum patientiæ præbebatur (Marc. xv, 17, 28). Cyprianus autem inter duos apparitores, ad passionem curru portatus Christi vestigia sequebatur.

4. *Cypriani sollicitudo pastoralis.* Quid illud quod cum in alium diem dilatus apud custodes esset, atque illuc se multitudo fratrum ac sororum congregans, pro foribus pernoctaret, custodiri puellas præcepit, quanta intentione considerandum? quanta laude prædicandum? quanto præconio commendandum est? Vicina corporis morte, non moriebatur in animo pastoris vigilantia pastoralis; et cura tuendi dominici gregis usque ad extremum vitæ hujus diem mente sobria tenebatur: nec excutiebat ab animo diligentiam fidelissimi dispensatoris, manus jam proxima cruenti carnificis. Ita se martyrem cogitabat futurum, ut esse non oblivisceretur episcopum: magis curans quam rationem pastorum principi de commissis sibi ovibus redderet, quam quid infideli proconsuli de fide propria responderet. Amabat quippe eum, qui Petro dixerat, *Amas me? Pasce oves meas* (Joan. xxii, 17). Et pascebat oves ejus, pro quibus sanguinem fundere illum imitans præparabat. Custodiri puellas præcepit, sciens non solum se habere simplicem Dominum, sed etiam versipellem adversarium. Itaque adversus leonem aperte frementem in confessione virile pectus armabat, adversus lupum insidiantem gregi sexum femineum muniebat.

CAPUT III.—5. *Quomodo sibi consulendum.* *Dies omnis pro extremo computandus.* Proconsulis verba ad Cyprianum, et hujus responsum. Ita vere sibi consulit, qui Deum judicem cogitat, apud quem causam gestæ hujus vitæ atque ab illo sibi muneris injuncti quisque dicturus est: ubi omnis homo recipit, sicut testatur Apostolus, *quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum* (II Cor. v, 10). Ita sibi consulit, qui ex fide vivens, et satagens ne ab extremo præoccupetur die, extremum computat omnem diem, et sic Deo placitos mores perducit usque ad extremum diem. Ita sibi beatus Cyprianus et episcopus misericordissimus, et martyr fidelissimus, consulebat, non sicut eum lingua subdola diaboli per os possessi a se impii judicis monere videbatur dicens, *Consule tibi*. Cum enim ejus immobilem mentem videret, quando ei dixit, *Jusserunt te*

*principes carimoniari*¹; responditque ille, *Non facio: adjecit et ait, Consule tibi*. Ipsa est lingua subdola diaboli: etsi non hujus qui nesciebat quid loqueretur, illius tamen qui per eum loquebatur. Loquebatur enim proconsul, non tam secundum principes homines, quorum jussa sibimet injuncta jaetabat, quam secundum principem potestatis aeris de quo Apostolus dicit, *Qui operatur in filiis diffidentiae* (Ephes. ii, 2): quem per hujus quoque linguam operari Cyprianus noverat, quod ipse non noverat. Noverat, inquam, Cyprianus, cum a proconsule audiret, *Consule tibi* quod caro et sanguis diceret stolide, hoc diabolum dicere subdole: atque intuebatur in uno opere duos; istum oculis, illum fide. Nolebat eum iste mori, nolebat ille coronari: proinde circa istum placidus, circa illum cautus; huic aperte respondebat, illum occulte vincebat.

CAPUT IV.—6. *Cypriani verba. Sententia in Cyprianum.*—*Fac, inquit, quod tibi præceptum est: in re tam justa nulla est consultatio.* Dixerat quippe ille, *Consule tibi*. Ad hoc responsum est, *In re tam justa nulla est consultatio.* Consulit enim qui consilium vel impertit, vel quærit. Sed proconsul non a Cypriano consilium accipere volebat, sed eum potius ut a se acciperet, admonebat. At ille, *In re, inquit, tam justa nulla est consultatio.* Non adhuc consulo, quia non adhuc dubito: abstulit enim mihi dubitationem ipsa justitia. Justus autem, ut securus moriatur in carne, certus vivit in fide. Præcesserant Cyprianum multi martyres, quos flagrantissimis exhortationibus suis ad vincendum diabolum accenderat; et erat utique justum ut quos veridicus loquendo præmiserat, patiundo intrepidus sequeretur: ergo *in re tam justa nulla est consultatio.* Quid ad hæc dicamus? quid ad hæc exsulemus? Tanta conceptione gaudiorum, in quid erumpat cor nostrum et os nostrum, nisi in ipsam venerabilis Martyris ultimam vocem? Cum enim Galerius Maximus decretum ex libello recitasset: *Tascium*² *Cyprianum gladio animadverti placet.* Respondit ille, *Deo gratias.* Habentes igitur de re tanta memoriam præsentis loci, festivitatem solemnissimi diei, propositionem saluberrimi exempli, omnibus medullis nostris dicamus et nos, Deo gratias.

SERMO CCCX* (a).

In Natali Cypriani martyris, II.

CAPUT PRIMUM.—1. *Natale Cypriani martyris Africa tota percelebre.* Spiritus sanctus doceat nos in hac hora quæ oporteat dicere: dicturi enim sumus aliquid de laude Cypriani gloriosissimi martyris, cujus Natalem hodie, sicut nostis, celebramus. Quod nomen sic frequentat Ecclesia, id est, Natales, ut Natales

¹ Acta S. Cypriani in quibusdam exemplaribus, *sacrificare.*

² Lov., in *Cyprianum*; omisso pronomine, *Tascium*: cujus loco Parisiensium editio male, *tacitum*. Emendatur ex Fossatensi Ms. necnon ex Actis passionis S. Cypriani, et ex titulo epistolæ ejusdem 69, ad Florentium. Nonnulli Mss. ferunt, *Thutium*.

* Emendatus ad d. r. t. vat. v. et ad Lov.

(a) Alias, de Diversis 115.

¹ Fossatensis Ms., *impietas*.

vocet pretiosas martyrum mortes. Sic, inquam, hoc nomen frequentat Ecclesia, ut etiam qui non sunt in illa, hoc dicant cum illa. Quis enim hodie, non dicam in hac nostra civitate, sed plane per Africam totam transmarinasque regiones, non Christianus solum, sed Paganus, aut Judæus, aut etiam hæreticus poterit inveniri, qui non nobiscum dicat Natalem martyris Cypriani? Quid est hoc, fratres? Quando natus sit, ignoramus; et quia hodie passus est, Natalem ejus hodie celebramus. Sed illum diem non celebraremus, etsi nossemus. Illo enim die traxit originale peccatum: isto autem die vicit omne peccatum. Illo die ex fastidioso matris utero istam processit in lucem, quæ oculos carnis illecebrat: isto autem die ex occultissimo naturæ sinu illam discessit ad lucem, quæ visum mentis feliciter et beate illustrat.

CAPUT II. — 2. *Carthaginensis Ecclesia Cypriani episcopatu et martyrio nobilitata. Mensa Cypriani apud Carthaginem.* Carthaginensem Ecclesiam vivens gubernavit, moriens honoravit. Ibi episcopatum gessit, ibi martyrium consuminavit. In eo quippe loco, ubi posuit carnis exuvias, sæva tunc multitudo convenerat, quæ propter odium Christi sanguinem funderet Cypriani: ibi hodie venerans multitudo concurrat, quæ propter Natalem Cypriani bibit sanguinem Christi. Et tanto dulcius in illo loco propter Natalem Cypriani sanguis bibitur Christi, quanto devotius ibi propter nomen Christi sanguis fusus est Cypriani. Denique, sicut nostis, quicumque Carthaginem nostis, in eodem loco mensa Deo constructa est; et tamen mensa dicitur Cypriani, non quia ibi est unquam Cyprianus epulatus, sed quia ibi est immolatus, et quia ipsa immolatione sua paravit hanc mensam, non in qua pascat sive pascatur, sed in qua sacrificium Deo, cui et ipse oblatus est, offeratur. Sed ut mensa illa, quæ Dei est, etiam Cypriani vocetur, hæc causa est; quia ut illa modo cingatur ab obsequentibus, ibi Cyprianus cingebatur a persequentibus: ubi nunc illa ab amicis orantibus honoratur, ibi Cyprianus ab inimicis frementibus calcabatur: postremo ubi illa erecta est, ibi prostratus est. *Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus: qui ascendit super occasum (Psal. LXVII, 5), ipse fecit ista super occisum.*

CAPUT III. — 3. *Cypriani mors pretiosa.* Sed cum Carthago habuerit cathedram ejus, Carthago habeat memoriam ejus; unde nos celebraremus Natalitia ejus, nisi esset pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (Psal. cxv, 15)? In omnem terram exiit sonus ejus, et in fines orbis terræ verba ejus (Psal. xviii, 5). Docuit fideliter quod facturus erat, fecit fortiter quod docuerat. Ad pretiosam mortem juste vivendo, ad gloriosam vero vitam injuste moriendo pervenit; atque adeptus est triumphale martyris nomen, quia perduxit usque ad sanguinem pro veritate certamen.

CAPUT IV. — 4. *Cyprianus et passione et scriptis suis per orbem clarus.* Verum quia non solum dixit quæ audirentur, sed scripsit etiam quæ legerentur, et ad alia loca per alienas linguas, ad alia vero per suas

litteras venit, et innotuit regionibus multis, partim per famam fortissimæ passionis, partim per dulcedinem suavissimæ lectionis: alacres celebremus hunc diem, et ita omnes unanimiter supplicemus, ut in Ecclesia majore communem patrem audire et videre mereamur; habituri et de sermone ejus gaudium, et de passionis ejus gloria profectum, per Dominum nostrum Jesum Christum. Amen.

SERMO CCCXI * (a).

In Natali Cypriani martyris, III.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Solemmitates martyrum celebrandæ imitatione virtutum. Mundi blandientis errores et sævientis terrores sapientia et patientia superati.* Istum nobis festum diem passio beatissimi Cypriani martyris fecit: cujus nos victoriæ celebritas in istum locum devotissimos congregavit. Sed celebratio solemnitate martyrum, imitatio debet esse virtutum. Facile est honorem martyris celebrari: magnum est fidem atque patientiam martyris imitari. Hoc sic agamus, ut illud optemus: hoc sic celebremus, ut illud potius diligamus. Quid laudamus in fide martyris? Quia usque ad mortem pro veritate certavit, et ideo vicit. Blandientem mundum contempsit, sævientem non cessit: ideo victor ad Deum accessit. Abundant in isto sæculo errores et terrores: beatissimus Martyr, errores sapientia, terrores patientia superavit. Magnum est quod fecit: secutus agnum, leonem vicit. Quando persecutor sæviebat, leo fremebat: sed quia agnus sursum attendebatur, leo deorsum calcabatur: qui morte mortem destruxit, ligno pependit, sanguinem fudit, mundum redemit.

CAPUT II. — 2. *Apostoli de Domino quæ ipsi viderant confitendo mortui.* Primi beati Apostoli arietes gregis sancti, ipsum Dominum Jesum viderunt pendentem, doluerunt morientem, expaverunt resurgentem, amaverunt potentem, et ipsi sanguinem fuderunt pro eo quod viderunt. Cogitate, fratres, quale fuit mitti homines per orbem terrarum, prædicare hominem mortuum resurrexisse, in cælum ascendisse; et pro ista prædicatione perpeti omnia quæ insaniens mundus inferret, damna, exsilia, vincula, tormenta, flammæ, bestias, cruces, mortes. Hoc pro nescio quo? Numquid enim, fratres mei, Petrus pro sua gloria moriebatur, aut se ipsum prædicabat? Alius moriebatur, ut alius honoraretur; alius occidebatur, ut alius coleretur. Numquid hoc faceret, nisi flagrantia charitatis, de conscientia veritatis? Viderant quod dicebant: nam quando pro ea remorerentur, quam non viderant? Quod viderant, negare debebant. Non negaverunt: prædicaverunt mortuum, quem sciebant vivum. Sciebant pro qua vita contemnerent vitam: sciebant pro qua felicitate ferrent transitoriam infelicitatem, pro quibus præmiis ista damna contemnerent. Fides eorum cum toto mundo non appenderetur. Audierant, *Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur (Matth. xvi, 26)?* Non re-

* Emendatus ad eosdem libros, excepto v.
(b) Alias, de Diversis 115.

tardavit illecebra sæculi festinantes, transitura migrantes, quantumlibet et quomodo libet fulgens felicitas hic dimittenda, ad aliam vitam non transferenda, aliquando hic et a viventibus relinquenda.

CAPUT III. — 3. *Contemptum mundi martyres exemplo docent.* Contemnite ergo sæculum, Christiani; contemnite sæculum, contemnite. Contempserunt martyres, contempserunt Apostoli, contempsit beatus Cyprianus, cujus hodie memoriam celebramus. Divites esse vultis, honorati esse vultis, sani esse vultis: totum ille contempsit, ad cujus memoriam convenistis. Quid, obsecro, tantum amatis, quod contempsit quem sic honoratis? quem, si ista non contempsisset, non ulique sic honoraretis. Quare te invenio earum rerum amatorem, quarum veneraris contemptorem? Certe illum, si hæc amaret, non venerareris. Et tu noli amare: non enim intravit, et ostium contra te clausit. Contemne et tu; et intra post illum. Patet qua intres: Christus est janua. Et tibi est ostium apertum, quando est latus ejus lancea perforatum. Quid inde manavit recale; et elige qua possis intrare. De latere Domini pendentis et morientis in ligno, posteaquam est lancea perforatum, aqua sanguisque profluxit (*Joan. XIX, 34*). In uno est mundatio tua, in altero redemptio tua.

CAPUT IV. — 4. *Rerum terrenarum amor viscus animæ.* Amate, et nolite amare: ad aliquid amate, et ad aliquid amare nolite. Est enim quod ad profectum ametur, et est quod ad impedimentum ametur. Noli amare impedimentum, si non vis invenire tormentum. Quod amas in terra, impedimentum est: viscum est pennarum spiritualium, hoc est virtutum, quibus volatur ad Deum. Capi non vis, et viscum amas? Numquid ideo non caperis, quia dulciter caperis? Quanto magis delectat, tanto fortius strangulat. Hæc dico: et laudatis, et clamatis, et amatis. Respondet tibi, non ego, sed sapientia: Mores volo, non voces. Sapientiam lauda vivendo; non sonando, sed consonando.

CAPUT V. — 5. *Cantica profana et saltationes pulsæ de ecclesia, ubi sepultus Cyprianus.* Dominus dicit in Evangelio, *Cantavimus vobis, et non saltastis* (*Matth. XI, 17*). Quando hoc ego dicerem, si non legerem? Irridet me vanitas, sed juvat auctoritas. Si non præmisissem quis hoc dixerit, quis me vestrum posset ferre dicentem, *Cantavimus vobis, et non saltastis*? Numquidnam in hoc loco, etsi Psalmus cantandus est, ab aliquo saltandum est? Aliquando ante annos non valde multos etiam istum locum invaserat petulantia saltatorum. Istum tam sanctum locum, ubi jacet tam sancti Martyris corpus, sicut meminerunt multi qui habent ætatem; locum, inquam, tam sanctum invaserat pestilentia et petulantia saltatorum. Per totam noctem cantabantur hic nefaria, et cantantibus saltabatur. Quando voluit Dominus per sanctum fratrem nostrum episcopum vestrum, ex quo hic cœperunt sanctæ vigiliæ celebrari, illa pestis aliquantulum reluctata, postea cessit diligentia, erubuit sapientia.

CAPUT VI. — 6. *Canticum nostrum cui moribus, tanquam saltatione, oportet consonare.* Cum ergo modo hic ista Deo propitio non fiant, quia non celebramus dæmoniis ludos, ubi solent ista fieri in eorum delectationem qui coluntur, et immunditia sua solent suos depravare cultores, sed celebratur hic sanctitas et solemnitas martyrum; non hic saltatur, et ubi non saltatur, tamen de Evangelio legitur, *Cantavimus vobis, et non saltastis*. Reprehenduntur, increpantur, accusantur, qui non saltaverunt. Absit ut redeat adhuc illa petulantia: audite potius quid velit intelligi sapientia. Cantat, qui præcipit: saltat qui facit. Quid est saltare, nisi motu membrorum cantico consonare? Quod est canticum nostrum? Non proferam ego, non sit meum. Melius minister sum, quam actor¹. Dico canticum nostrum: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Quisquis dilexerit mundum, non est charitas Patris in illo: quia omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est. Et mundus transit, et concupiscentia ejus: qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, sicut et Deus manet in æternum* (*Joan. II, 15-17*).

CAPUT VII. — 7. *Saltatores spirituali cantico mutatione vitæ consonantes.* Quale canticum, fratres mei? Audistis cantantem, audiamus saltantes: facite vos congruentia morum, quod faciunt saltatores motu membrorum. Intus hoc agite: mores consonent. Cupiditas extirpetur, charitas plantetur. De ista arbore quidquid exit, bonum est. Cupiditas nihil boni potest generare: charitas nihil mali. Et dicitur, et laudatur; et nemo mutatur². Absit, non est verum quod dixi. Mutati sunt piscatores, mutati sunt postea etiam plurimi senatores: mutatus est Cyprianus, cujus hodie memoriam frequentamus. Ipse scribit, ipse testatur, cujus vitæ fuerit aliquando, quam nefariæ, quam impiæ, quam improbandæ, ac detestandæ (*Epist. 2, ad Donatum*). Audivit cantantem: exhibuit se, non corpore, sed mente saltantem. Aptavit se cantico bono, aptavit se cantico novo: aptavit, amavit, perseveravit, certavit, superavit.

CAPUT VIII. — 8. *Tempora mala non faciunt nisi homines mali.* Et dicitis: Molesta tempora, gravia tempora, misera tempora sunt. Vivite bene, et mutatis tempora vivendo bene: tempora mutatis, et non habetis unde murmuretis. Quid sunt enim tempora, fratres mei? Spatia et volumina sæculorum. Ortus est sol, peractis horis duodecim ex alia mundi parte occidit; alia die mane ortus iterum occidit; numera quoties: ipsa sunt tempora. Quem læsit solis ortus? quem læsit occasus solis? Ergo neminem læsit tempus. Qui læduntur, homines sunt; a quibus læduntur, homines sunt. O magnus dolor! homines læduntur, homines spoliuntur, homines opprimuntur. A quibus? non a leonibus, non a colubris, non a scorpionibus; sed ab hominibus. Dolent qui læduntur. Si

¹ Mss., *auctor*.

² Sic Mss. At editi, *imitatur*: et dein, *imitati sunt piscatores, imitati sunt postea etiam plurimi senatores: imitatus est Cyprianus, cujus hodie memoriam frequentamus*.

possint, non faciunt ipsi quod reprehendunt¹? Tunc invenimus hominem qui murmurabat, quando potuerit facere unde murmurabat. Laudo, laudo, si non fecerit quod accusabat.

CAPUT IX. — 9. *Ex auro bonus multa bona præstat, malus multa mala.* Illi autem, charissimi, qui potentes videntur in sæculo, quomodo laudantur quando minus faciunt quam possunt? Ipsum laudavit Scriptura, *Qui potuit transgredi, et non est transgressus; qui post aurum non abiit* (Eccli. xxxi, 8). Post te debet ire aurum, non tu post aurum. Nam bonum est aurum. Non enim aliquid mali creavit Deus. Tu noli esse malus; et bonum est aurum. Ecce aurum pono inter bonum hominem et malum. Tollat malus; inopes opprimuntur; iudices corrumpuntur, leges pervertuntur, res humanæ perturbantur. Quare hoc? Quia aurum tulit malus. Tollat bonus; pauperes pascuntur, nudi vestiuntur, oppressi liberantur, captivi redimuntur. Quanta bona de auro quod habet bonus? quanta mala de auro quod habet malus? Ut quid ergo dicitis aliquando stomachati: O si non esset ipsum aurum? Tu noli amare aurum. Si malus es, is post aurum: si bonus es, it post te. Quid est, it post te? Tu ducis, non ducis: quia possides, non possideris.

CAPUT X. — 10. *Boni inter malos in Ecclesia non desunt. Massa Candida. Cyprianus electum granum.* Ergo redeamus ad verba sacræ Scripturæ. *Qui post aurum non abiit. Qui potuit transgredi, et non est transgressus. Quis est hic, et laudabimus eum* (Eccli. xxxi, 10?) Quis est hic, aut quis est hic? Quam multi audiunt: et quis est hic? Et tamen absit ut desperem esse hic aliquem, imo non aliquem, sed aliquos. Absit ut de area tanti patrisfamilias desperem. Qui longe aream videt, solam paleam putat: invenit grana, qui novit inspicere. Ubi te offendit palea, ibi latet granorum massa. Ubi te offendit quod triturando contunditur, ibi est, quod tritura purgatur: ibi est, certus esto; ibi est. Postremo ille certus est qui seminavit, qui messuit, qui ad aream congregavit: novit ibi esse unde horreum repleatur, quando fuerit ventilatum. Modica qualiscumque ventilatio fuit tempore persecutionis: quæ inde grana processerunt? Inde floruit Uicencis Massa Candida: inde tam magnum et electum granum hic beatissimus Cyprianus. Quam multi divites tunc contempserunt quod habuerunt? Quam multi pauperes tunc in tentatione defecerunt? Ecce in tentatione illa, tanquam in ventilatione, divitibus non obfuit habere aurum; pauperibus quid profuit non habere aurum? illi vicerunt, illi defecerunt.

CAPUT XI. — 11. *Res quarum est bonus et malus usus. Bona alia bonorum propria, alia bonis et malis communia.* Non faciunt bonos mores, nisi boni amores. Tollatur aurum de rebus humanis: imo adsit aurum, ut probet res humanas. Præcidatur lingua humana propter Dei blasphematores: et unde erunt Dei laudatores? Quid tibi fecit lingua? Sit qui bene

¹ Editio Lov.: *Si non possunt et non faciunt, quid reprehenduntur?* Hic et aliis infra locis castigatur ad veteres libros.

cantet, et bonum est organum. Da mentem bonam ad linguam: bona dicuntur, discordes concordantur, lugentes consolantur, luxuriosi corripuntur, iracundi refrenantur; Deus laudatur, Christus commendatur, mens ad amorem inflammatur; sed divinum, non humanum; spiritualem, non carnalem. Hæc bona facit lingua. Quare? Quia bona est mens quæ utitur lingua. Da malum hominem ad linguam: erunt blasphematores, litigatores, calumniatores, delatores. Omnia mala de lingua, quia malus est qui utitur lingua.

CAPUT XII. Non tollantur res de rebus humanis: sint res, et adsit usus rerum bonarum. Alia enim sunt bona, quæ non sunt nisi in bonis, et alia sunt bona quæ sunt communia bonis et malis. Bona quæ non sunt nisi in bonis, pietas, fides, justitia, castitas, prudentia, modestia, charitas, et cætera hujusmodi. Bona quæ sunt communia bonis et malis, pecunia, honor, hujus sæculi potestas, administratio, salus ipsa corporis. Et hæc bona sunt, sed bonos quærunt.

CAPUT XIII. — 12. *Cur et malis dantur a Deo bona temporalia.* Jam hic murmurator ille, qui quærit semper quod reprehendat; et hoc in Deo; qui utinam ad se rediret, se videret, se reprehenderet, se corrigeret: ille ergo reprehensor et argumentator mox mihi objecturus est in Deo, Et quare Deus, qui omnia gubernat, bona ista dat malis? Non illa daret nisi bonis. Exspectas a me audire consilium Dei? Quis, a quo, et quid? Tamen secundum meum, quantum capio, quantum donare dignatur, indico tibi, quod fortasse non sufficiat tibi, sed est hic aliquis cui sufficiat. Ergo cantem: non enim vere in ista tanta multitudine poterit mihi deesse qui saltet. Ecce audi, sapiens, sed a contrario: audi. Quod ista bona dat Deus et malis, si velis intelligere, eruditio tua est, non perversitas Dei. Adhuc scio te non intellexisse quod dixi: audi ergo quod dicebam, ille cui dicebam, qui reprehendis Deum et accusas Deum, quia bona ista terrena et temporalia dat etiam hominibus malis, quæ secundum sensum tuum putas non dare debuisse nisi solis bonis. Hinc enim est unde quibusdam subrepsit letalis impietas, ut omnino credant Deum non aspicere res humanas. Dicunt enim et disputant: Numquid, si Deus res humanas attenderet, haberet ille divitias, haberet ille honores, haberet ille potestatem? Non curat Deus res humanas: nam si curaret, ista solis bonis daret.

CAPUT XIV. — 13. *Ideo et malis dantur, ut a bonis contemnantur, et meliora quærantur. Divitiæ quale bonum.* Redi ad cor, et inde ad Deum. De proximo enim redis ad Deum, si redieris ad cor tuum. Nam quando te ista offendunt, existi et a te: exsul factus es pectoris tui. Moveris rebus quæ sunt foris a te, et perdis te. Tu intus es, ista foris adjacent; foris bona sunt, sed foris sunt. Aurum, argentum, omnis pecunia, vestis, clientela, familiæ, pecora, honores, foris sunt. Si ista bona infima, bona terrena, bona temporalia, bona transitoria, non donarentur et malis, magna crederentur a bonis. Ergo Deus qui dat malis ista bona, te docet concupiscere meliora. Ecce dico,

ista moderatione rerum humanarum quodam modo te alloquitur Deus pater tuus : et quasi puerum desipientem docet his verbis, quæ, sicut possum, profero ad te, tanto fidentius, quanto magis ille dignatur manere in me. Constitue tibi dicere Deum, qui te renovavit et adoptavit : O fili, quid est quod quotidie surgis, et oras, et genu figis, et fronte terram percutis, et aliquando etiam lacrymaris, et dicis mihi : Pater meus, Deus meus, da mihi divitias? Si dem tibi, aliquid boni te putas, et magui adeptum.

CAPUT XV. — Quia petisti, accepisti : ecce fac inde bene. Antequam haberes, humilis eras : habere divitias cœpisti, et pauperes contempsisti. Quale bonum est, unde pejor factus es? Pejor factus es, quia malus eras : et quid te pejorem posset facere nesciebas ; ideo hæc a me petebas. Dedi, et probavi : invenisti, et inventus es. Latebas quando non habebas. Corrigere : evome cupiditatem, bibe charitatem. Quid est magnum quod a me petis, dicit tibi Deus tuus? Non vides quibus ea dederim? non vides qualibus ea dederim? Si magnum bonum esset quod a me petis, haberet hoc latro? haberet hoc perfidus? haberet hoc blasphemator meus? haberet hoc infamis mimus? haberet meretrix impudica? Hi omnes haberent aurum, si magnum bonum esset aurum?

CAPUT XVI. — Sed dicis mihi : Non est ergo bonum aurum? Ino bonum est aurum. Sed mala faciunt de bono auro mali : bona faciunt de bono auro boni. Quia ergo vides quibus ea dederim ; meliora pete a me, majora pete a me ; spiritualia pete a me, ipsum me pete a me.

CAPUT XVII. — 14. *Mundus amarus factus amari non desinit ; quid si dulcis esset.* Sed mala, inquis, fiunt in mundo, aspera, immunda, odiosa. Fœdus est, non ametur. Ecce talis est, et sic amatur. Ruinosa est domus, et piget migrare. Matres sive nutrices, ne pueri multum sugant, ubi eos grandescere viderint, et non jam decere ut lacte nutriantur, illos tamen moleste mammis inhiare, circumlinunt papillas suas aliqua amaritudine, qua offensus parvulus, lac ulterius non requirat. Quid ergo adhuc tam delectabiliter sugitur, si amarus tibi factus est mundus? Implevit Deus amaritudinibus mundum ; et inhias tu, incumbis tu, sugis tu ; non nisi inde et inde voluptatem capis. Quamdiu? Quid, si dulcis esset? quomodo amaretur? Offendunt te ista? elige aliam vitam. Ama Deum, contemne ista. Despice res humanas, quandocumque hinc iturus : non enim hic futurus semper. Et tamen sic, quomodo malus est, quomodo amarus est mundus, quomodo plenus est calamitatibus mundus, si dictum tibi esset a Deo quod semper hic esses, lætitia te non caperes, exultares, gratias ageres. Unde? Quia miseriam non finires. Ipsa est major infelicitas, quæ se amari cogit. Minor esset, si non amaretur : tanto pejor est, quanto plus amatur.

CAPUT XVIII. — 15. *Thesaurizandum in cœlo. Sursum cor.* Est alia vita, fratres mei : est post hanc vitam alia vita, credite. Ad eam vos præparate : præsentia cuncta contemnite. Si habetis, bene inde

facite : si non habetis, nolite cupiditate inardescere. Migrate, transferte ante vos : quod hic habetis, illuc eat quo secuturi eritis. Audite consilium Domini vestri : *Ne thesaurizetis vobis in terra, ubi tinea et ærugo exterminant, et ubi fures effodiunt et furantur ; sed thesaurizate vobis thesaurum in cœlo, quo fur non accedit, quo tinea non corrumpit. Ubi est enim thesaurus tuus, ibi est et cor tuum (Matth. vi, 19-21).* Audis quotidie, homo fidelis, Sursum cor : et quasi contrarium audias, tu mergis in terram cor tuum. Migrate. Habetis unde? facite bene. Non habetis unde? adversus Deum nolite murmurare. Audite me, o pauperes : Quid non habetis, si Deum habetis? Audite me, o divites : Quid habetis, si Deum non habetis?

SERMO CCCXII * (a).

in Natali Cypriani martyris, iv.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Martyr non in ipso, sed in Domino laudandus.* Diei tam grati lætique solemnitas, et coronæ tanti Martyris tam felix et jucunda festivitas, sermonem a me debitum flagitat. Sed tantam sarcinam orationes illius mecum portant ; ut si quid minus quam debetur, exsolvero, non me despiciat loquentem vobis, sed omnes reficiat precando pro vobis. Faciam sane quod ei certum mihi est esse gratissimum, ut cum in Domino laudem, cum de illo Dominum laudo. Mitis enim erat, etiam cum vitæ hujus turbidæ ac procellosæ pericula in variis tentationibus sustinebat, et Deo cantare vir ille bene nove-rat corde veraci, *Audiant mansueti, et lætentur (Psal. xxxiii, 5).* Et nunc relicta terra morientium, beatus possidet terram viventium. Hic enim de illis erat, de quibus dictum est, *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram (Matth. v, 4).* Sed quam terram, nisi de qua dicitur Deo, *Spes mea es tu, portio mea in terra viventium (Psal. cxli, 6)?* Aut si terra viventium non est, nisi corpus resurgentium, ex terra sumptum et in cœlestem gloriam commutatum ; non ille adhuc gemens in infirmitate mortalitatis hujus, cui manere in carne non fuit optimum, sed necessarium propter nos ; sed solutus atque liberatus a nexu et debiti et vinculi cum Christo quietus exspectat redemptionem corporis sui. Qui enim vivæ suæ carnis tentatione non victus est, de sepultæ reparatione securus est.

CAPUT II. — 2. *Cyprianus qualis ante conversionem ad fidem.* In Domino ergo laudetur anima ejus, ut mites audiant et lætentur. In Domino laudetur anima bona, quo possidente sit bona, quo inspirante viget, quo illuminante fulget, quo formante pulchra, quo implente fecunda est. Hoc enim deserente, quondam mortuâ, tenebrosa, deformis, sterilis fluctuabat, antequam credidisset in Christum. Quid enim ei pagano prode-rat eloquentia, qua tanquam poculo pretioso et bibe-bat mortiferos, et propinabat errores? Cum autem benignitas et humanitas illuxit Salvatoris nostri Dei (*Tit. iii, 4*), mundavit eum credentem sibi a sæculari-

* Emendatus ad cl. d. r. t. vat. v. et ad Lov.
(a) Alias, de Diversis 116.

bus cupiditatibus, et fecit vas in honorem utile domui suæ, ad omne opus bonum paratum (II Tim. II, 21). Nec ille tanquam ingratus hæc tacuit. Absit enim ut cognoscens Deum non sicut Deum glorificaret: sed gratias egit, pristina sua non impie resorbens quæ vomuerat, sed pie recolens quæ mutaverat. Scribens enim ad amicum suum, ut et ipse ex tenebris, quod erat in se, fieret lux in Domino: *Ego, inquit, cum in tenebris atque in nocte cæca jacerem, cumque in salo jactantis sæculi nutabundus ac dubius vestigiis oberrantibus fluctuarem, vitæ meæ nescius, veritatis ac lucis alienus.* Et paulo post: *Nam ut ipse, inquit, plurimis vitæ meæ prioris erroribus implicatus tenebar, quibus exiit me posse non crederem; sic vitæ adhærentibus obsecundans eram, et desperatione meliorum, malis meis velut jam propriis ac vernaculis adsavebam* (Epist. 2, ad Donatum).

CAPUT III. — 3. *Dei gratia conversus factus est verus Cyprianus.* Ecce qualem Cyprianum Christus invenit: ecce ad qualem animam percutiendam et sanandam ille eradicator et plantator accessit. Neque enim frustra dicit, *Ego occidam, et ego vivere faciam; ego percutiam, et ego sanabo* (Deut. xxxii, 39): aut frustra in futurorum figura ad Jeremiam dictum est, *Ecce constitui te hodie super gentes et regna, eradicare, et effodere, et perdere, et reædificare, et plantare* (Jerem. I, 10). Accessit ergo ad illam animam eradicator atque plantator; et evertit veterem Cyprianum, positoque ibi fundamento ipso se, novum Cyprianum ædificavit in se, et verum¹ Cyprianum fecit ex se. Christo enim dicit Ecclesia, *Botrus cypri fratruelis meus* (Cant. I, 15). Quando ergo ille factus est a Christo christianus, tunc vere factus est etiam a cypro Cyprianus. Christi enim bonus odor factus est in omni loco, sicut ait apostolus Paulus: qui etiam ipse destructus est persecutor, et ædificatus est prædicator. *Christi, inquit, bonus odor sumus Deo in omni loco, et in iis qui salvi fiunt, et in iis qui pereunt: aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis autem odor mortis in mortem. Et ad hæc quis idoneus* (II Cor. II, 15 et 16)? Alii enim Cyprianum imitando vixerunt: alii Cypriano invidendo perierunt.

CAPUT IV. — 4. *Ex forensi oratore factus prædicator Christi.* Illi laus, illi gloria, qui animam servi sui per fidem justificando eruit ab impiis, et fecit frameam suam, hoc est gladium bis acutum; ut per illam linguam stultitia Gentium nudata feriretur; per quam prius tecta atque velata pulchra prudentibus videbatur; atque ut eloquii tam nobilis instrumentum, quo ruinosas doctrinis dæmoniorum indigna ornamenta fiebant, in ædificationem converteretur Ecclesie, qua crescente illa laberentur; et ut tantæ vocis tuba, quæ forensium mendaciorum certamina solebat acuere, ad prosternendum pretiosis sanctorum mortibus diabolum Christo militantes et in ipso gloriantes devotos martyres excitaret. Inter quos et ipse Cyprianus, cujus pio et sancto, non jam fabulosos fumos emovente, sed dominica luce radiante accen-

debantur eloquio, moriendo vixit, judicatus judicem superavit, adversarium percussus vicit, mortemque occisus occidit. Qui enim in ludo perversitatis humanæ et suam et aliorum linguas docuerat loqui mendacium, ut quod ab adversario objiceretur, astuta fallacia negaretur, jam in alia schola didicerat confitendo devitare adversarium. Ubi enim Christi nomen inimicus convertit in crimen, ibi supplicium Christus convertit in laudem.

CAPUT V. — 5. *Victoria martyrum de dæmoniis quam nunc evidens.* Et si adhuc quisquam quærit forte quis vicerit, ut omittam regnum cœlestium sanctorum, quod infideles credere nolunt, quia videre non possunt; nunc in ista terra, in ista vita, in domibus, in agris, in civitatibus in orbe terrarum, ecce sunt ferventes laudationes martyrum: ubi sunt furentes accusationes impiorum? Ecce quemadmodum honorantur memoriæ peremptorum, nunc illi ostendant idola dæmoniorum. Quid eis judicando facturi sunt, qui eorum templa moriendo everterunt? Quomodo eorum superbas fallacias resurgentium militum suorum splendore damnabit, qui eorum fumantes aras morientium sanguine exstinxit?

CAPUT VI. — 6. *Cyprianus doctrina et exemplo inter martyres præcellens. Locus sepulcri ipsius. Gratia beneficia in Cyprianum. Unitatem Ecclesie quantum dilexit Cyprianus.* Inter has Christi legiones beatissimus Cyprianus gloriosorum præliorum doctor et gloriosus ipse præliator, ita quod facturus erat docuit, et quod docuerat fecit; ut et in verbis docentis prænosceretur animus martyris, et in animo patientis recognoscerentur verba doctoris. Non enim erat similis eorum, de quibus Dominus ait: *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, nolite facere: dicunt enim et non faciunt* (Matth. xxiii, 5). Iste quia credidit, locutus est; quia locutus est, passus est. Hoc ergo docuit in vita, quod fecit; et hoc fecit in morte, quod docuit. Illi laus, illi gloria, Domino Deo nostro, regi sæculorum, creatori et recreatori hominum, qui suo tali antistite hujus civitatis Ecclesiam ditavit, et tam sancto corpore hujus loci amplitudinem consecravit. Illi laus, illi gloria, qui dignatus est illum virum prædestinare inter sanctos suos ante tempora, creare inter homines opportuno tempore, vocare errantem, mundare sordentem¹, formare credentem, docere obedientem, regere docentem, adjuvare pugnantem, coronare vincentem. Illi laus, illi gloria, qui hunc talem fecit, in quo maxime ostenderet Ecclesie suæ quantis malis opponenda et quantis esset bonis charitas præponenda, et quam nulla esset charitas Christiani, a quo non custodiretur unitas Christi. Quam sic ille dilexit, ut et malis pro charitate non parceret, et malos pro pace toleraret; et liber in dicendo quod ipse sentiret, et pacificus in audiendo quod fratres sentire cognosceret. Merito in Ecclesia catholica tanti honoris celsitudinem meruit, cujus concordissimum vinculum tanta humilitate servavit. Quapro-

¹ Editi, et iterum. Melius aliquot Mss., et verum.

¹ Quædam hic et paulo infra restituuntur ex manuscriptis.

pter, charissimi, tam gratæ festivitati debito sermone pro viribus persoluto, exhortor dilectionem devotionemque vestram, ut istum diem honeste ac sobrie peragamus, et hoc exhibeamus diei, quo Cyprianus beatissimus passus est, quod amavit ut pateretur.

SERMO CCCXIII * (a).

In Natali Cypriani martyris, v.

CAPUT PRIMUM.—1. *Cypriani laudibus nulla lingua par est.* Sanctissimus et solemnissimus dies, atque huic Ecclesiæ ornamento familiarior et præclarior, lætificandis nobis hodiernus illuxit, quem suæ nobis gloria passionis Cyprianus beatissimus illustravit. Cujus reverendi episcopi et venerandi martyris laudibus nulla lingua sufficeret, nec si se ipse laudaret. In hoc itaque sermone nostro, quem de illo debitum vestris auribus reddimus, magis approbate voluntatis affectum, quam exigite facultatis effectum. Sic enim et laudibus Dei, quibus non solum oratio, sed ne cogitatio quidem ulla satis est, cum se sanctus laudator minus idoneum cerneret, ait: *Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine (Psal. cxviii, 108).* Hoc et ego dixerim: sit etiam ista mea devotio, ut si par non sum ad explicandum quod volo, accepto feratur, quia volo.

CAPUT II. — 2. *Martyrum laudes in Deum recidere.* Quid enim nisi Dei sunt laudes tanti Martyris laudes? Aut cujus honor est Cyprianus ad Deum toto corde conversus, nisi ejus cui dictum est, *Deus virtutum, converte nos (Psal. lxxix, 8)*? Cujus opus est Cyprianus doctor, nisi ejus cui dictum est, *Doce me justificationes tuas (Psal. cxviii, 155)*? Cujus opus est Cyprianus pastor, nisi ejus qui dixit, *Dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos cum disciplina (Jerem. iii, 15)*? Cujus opus est Cyprianus confessor, nisi ejus qui dixit, *Dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere inimici vestri (Luc. xxi, 15)*? Cujus opus est Cyprianus tantæ illius persecutionis pro veritate perpeccator, nisi ejus cui dictum est, *Patientia Israel, Domine (Jerem. xvii, 15)*; et de quo dictum est, *Quoniam ab ipso est patientia mea (Psal. lxi, 6)*? Postremo cujus opus est Cyprianus in omnibus victor, nisi ejus de quo dictum est, *In omnibus supervincimus per eum qui dilexit nos (Rom. viii, 37)*? Non ergo recedimus a laudibus Dei, quando laudamus opera Dei, et prælia Dei in milite Dei.

CAPUT III. — 3. *Martyres et armantur a Deo, et ab eodem armato adjuvantur.* Sic enim exhortatur Apostolus: *State succinti lumbos vestros in veritate, et indui lorica justitiæ, et calceati pedes in prædicatione Evangelii pacis: in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere; et galeam salutis accipite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei (Ephes. vi, 14-17).* Quid est justitiæ lorica indui, et accipere scutum fidei, et galeam salutis, et gladium spiritus, quod est verbum Dei, nisi a

Domino donis ejus armari? Nec armari tantum sufficeret huic militi, nisi impetrasset ab armato ipso, a quo armatus fuerat, adjuvari. Neque enim piissimus Martyr in illa conflictione passionis non oravit et dixit: *Judica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende arma et scutum, et exurge in adjutorium mihi. Effunde frameam, et conclude adversus eos qui me persequuntur: dic animæ meæ, Salus tua ego sum (Psal. xxxiv, 1-3).* Quomodo vinceretur, quem sic Dominus producebat armatum, sic adjuvabat armatus?

CAPUT IV. — 4. *Armatus Deus quomodo intelligendus. Framea Dei, Ecclesia. Framea Dei, anima justi.* Absit autem ut armatum Deum quibusdam corporalibus instrumentis puerili corde credamus. Cujusmodi quippe arma sint illa, quibus ab armato Deo solent ejus milites adjuvari, ipsi confitentur adjuti, ubi exclamantes et gratias agentes dicunt: *Domine, ut scuto bonæ voluntatis coronasti nos (Psal. v, 13).* Framea vero Dei, hoc est gladius Dei, quam frameam corpus Christi quod est Ecclesia, adversus eos qui se persequuntur, precatur effundi atque concludi; potest quidem intelligi, ubi ipse Salvator suo corpori dicit, *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium (Matth. x, 34).* Quo gladio spirituali à martyribus suis cœlestia concupiscentibus gaudia, terrenos male blandos separavit affectus, quibus de cœlo ad terram revocarentur astricti, nisi gladius intercideret Christi. Sed est etiam alia evidentissima Dei framea anima justi in manu Dei; de qua illi in Psalmo dicitur: *Erue animam meam ab impiis, frameam tuam ex inimicis manus tuæ (Psal. xvi, 13 et 14).* Quod dixit, *animam meam*; hoc repetivit, *frameam tuam*: quod dixit, *ab impiis*; hoc repetivit, *ex inimicis manus tuæ.*

CAPUT V. — 5. *Framea magna Dei Cypriani anima. Altare erectum super corpus Cypriani.* Hanc effudit frameam spargendo usquequaque martyres suos: et conclusit adversus eos qui persequerentur Ecclesiam; ut quia prædicantium vocibus non flectebantur, morientium virtutibus frangerentur. Fortia quippe sibi adversus inimicos fabricat arma Deus, eos ipsos quos facit amicos. Magna itaque framea Dei anima beatissimi Cypriani, splendida charitate, acuta veritate, pugnantis Dei acta et vibrata virtute, quæ bella confecit? quas contradicentium catervas redarguendo superavit? quot percussit infensos? quot prostravit adversos? In quam multorum inimicorum cordibus ipsas inimicitias, quibus oppugnabatur, occidit, eosque amicos quibus adversus alios Deus copiosius pugnaret, effecit? Ubi autem venit tempus, ut tanquam prævalescentibus hostibus prenderetur, tum vero ne oppressus et victus ab impiis eorum manibus cederet, adfuit ille per quem præstaretur (a) invictus: suscepit victoriam, postquam nullum certamen ulterius remaneret, quam de hoc scilicet mundo et de mundi hujus principe reportaret. Adfuit omnino fidelissimo suo testi usque ad mortem pro veritate certanti, fecit quod exoratus fuerat, eruit animam ejus ab impiis, frameam suam ab inimicis manus suæ. Cujus victricis

* Emendatus ad cl. d. r. t. vat. v. et ad Lov.
 (a) Forte, præstaret.

animæ sanctam carnem, tanquam framæ illius vaginam, hoc loco sublimitate divini altaris ornamus; eidem ipsi animæ triumphali resurrectione reddendam et nulla deinceps morte ponendam.

SERMO CCCXIV * (a).

In Natali Stephani martyris, I.

1. *Imitandus Stephanus, præsertim in dilectione inimicorum.* Natalem Domini hesternam die celebravimus; servi hodie Natalem celebramus: sed Natalem Domini celebravimus, quo nasci dignatus est; Natalem servi celebramus, quo coronatus est. Celebravimus Natalem Domini, quo indumentum nostræ carnis accepit: Natalem servi celebramus, quo suæ carnis indumentum abiecit. Natalem Domini celebravimus, quo factus est similis nobis: celebramus Natalem servi, quo factus est proximus Christo. Sicut enim Christus nascendo Stephano, ita Stephanus moriendo conjunctus est Christo. Sed Domini nostri Jesu Christi ideo nativitatis et passionis diem geminæ devotionis obsequio frequentat Ecclesia, quoniam utrumque medicina est. Nam et natus est, ut renasceremur: mortuus est, ut in perpetuum viveremus. Martyres autem ad mala certamina nascendo venerunt, trahentes originale peccatum: moriendo autem ad bona certissima transierunt¹, finientes omne peccatum. Nam si in persecutione constitutos futuræ beatitudinis præmia non consolarentur, quando illa de diversis passionibus supplicia sustinerent? Si beatus Stephanus sub imbre lapidum constitutus futura præmia non cogitasset, quomodo illam grandinem pertulisset? Sed illius præceptum gestabat in animo, cujus præsentiam cernebat in cælo; et ad eum flagrantissimo amore suspensus, carnem quantocius relinquere, et ad ipsum cupiebat advolare: nec mortem jam timebat, quia Christum, quem pro se occisum sciebat, viventem videbat; ac per hoc festinabat etiam ipse mori pro illo, ut viveret cum illo. Quid enim videret beatissimus Martyr in illo agone constitutus, recolitis sine dubio verba ejus, quæ de Actuum Apostolorum libro soletis audire. *Ecce, inquit, video cælos apertos, et Christum stantem a dextris Dei (Act. vii, 55).* Jesum stantem videbat: ideo stabat, et non cadebat; quia stans sursum et deorsum certantem desuper spectans, invictas militi suo vires, ne caderet, suggerebat. *Ecce, inquit, video cælos apertos.* Beatus homo cui cæli patebant. Sed quis cælum aperuit? Ille de quo in Apocalypsi dicitur, *Qui aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit (Apoc. iii, 7).* Quando Adam de paradiso ejectus est, post illud primum nefandumque peccatum, contra humanum genus clausum est cælum: post passionem Christi latro primus intravit, postea Stephanus apertum vidit. Quid miramur? Quod fideliter vidit, fideliter indicavit, et violenter invasit?

¹ In prius editis, ad bona certamina transierunt: quod veritati contrarium judicans Verlinus, volebat sermonem esse supposititium. Locum hunc et alios quosdam Corbeiensis libri subsidio castigamus.

* Non inventus nisi in cb. et in Lov.
(a) Alias, de Diversis 95.

2. *Idem tractatur argumentum.* Eia, fratres, sequamur eum; si enim sequimur Stephanum, coronabimur. Maxime autem sequendus et imitandus est nobis in dilectione inimicorum. Nostis enim quia frequentium inimicorum congregatione circumdatus, cum crebris hinc et illinc saxorum ictibus tunderetur, placidus et intrepidus, mitis et lenis inter lapides a quibus occidebatur, intuens illum pro quo occidebatur, non ait, Domine judica obitum meum; sed, *accipe spiritum meum.* Non ait, Domine Jesu, vindica servum tuum, quem vides isto supplicio mortis addictum; sed, *ne statuas illis hoc peccatum (Act. vii, 58, 59).* Persistens ergo beatissimus Martyr in testimonio veritatis, et charitatis ardens spiritu, sicut nostis, pervenit ad gloriosissimum finem; et qui vocatus usque ad finem perseveravit, in fine quod vocabatur adeptus est, sui nominis gloria Stephanus perductus est ad coronam. Quando ergo beatus Stephanus pro Christo primus sanguinem fudit, quasi corona processit de cælo; ut eam sumerent sequentes in præmio, qui præcedentis virtutem imitarentur in prælio. Impleverunt postmodum terram crebra martyria. Quicumque postea sanguinem pro Christi confessione fuderunt, imposuerunt coronam illam capiti suo, et eam secuturis integram servaverunt. Et modo, fratres, de cælo pendet: quisquis eam concupierit, ad eam velociter volabit. Et ut Sanctitatem vestram breviter atque evidenter hortemur, multis non opus est verbis: sequatur Stephanum, quicumque desiderat coronam. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCCXV * (a).

In solemnitate Stephani martyris, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Stephani gesta canonico Libro contenta. Actuum Apostolorum liber legi solitus a Dominico Paschæ.* Beatissimus Stephanus quomodo fuerit diaconus ordinatus cum aliis sex etiam ipse septimus, et quomodo pervenerit ad supernam coronam, cum ipsa lectio legeretur, audistis. Hoc primum primi Martyris meritum commendatum est Charitati vestræ: quia cum aliorum martyrum vix Gesta inveniamus, quæ in solemnitatibus eorum recitare possimus, hujus passio in canonico libro est. Actus Apostolorum liber est de Canone Scripturarum. Ipse liber incipit legi a Dominico Paschæ, sicut se consuetudo habet Ecclesiæ. In hoc ergo libro, cui titulus est, Actus Apostolorum, audistis quomodo sint electi, et ab Apostolis ordinati septem diaconi, in quibus sanctus Stephanus erat. Priores Apostoli, sequentes diaconi. Et prior martyr de diaconis, quam de Apostolis, prior victima de agnis, quam de arietibus.

2. *Stephani passio similis passioni Christi. Falsi testes contra utrumque. Veritatis magna vis.* Quantam autem cum Domino suo et Salvatore suo habuit similitudinem passionis! Falsi testes adversus istum, quomodo adversus illum: et de ipsa re. Nostis enim et recolitis, falsi te-

* Non inventus nisi in r. et in Lov.
(a) Alias, de Diversis 95.

stes contra Dominum Christum quid dixerunt: *Nos audivimus eum dicere, Solvo templum hoc, et post triduum ædifico alterum novum* (Marc. xiv, 58). Non autem hoc Dominus dixerat: sed vicina voluit esse falsitas veritati. Quomodo sunt falsi testes? Audierunt dixisse: *Solvite templum hoc, et post triduum resuscitabo illud*. Evangelista autem dicit: *Hoc autem dicebat de templo corporis sui* (Joan. ii, 19-21). Falsi testes, pro eo quod dictum est *Solvite*, dixerunt *Solvo*. Modicum in syllabis mutaverunt: sed tanto falsi testes pejores fuerunt, quanto propinquare veritati per calumniam voluerunt. Et huic quid objectum? *Nos audivimus eum dixisse quia Jesus Nazarenus destruet templum hoc, et mutabit consuetudinem Legis* (Act. vi, 14). Falsum testimonium dicebant, et vera prophetabant. Quomodo Caiphas ille, magister illorum, princeps sacerdotum, dans consilium Judæis, ut occideretur Christus, hoc dixit: *Expediit unum mori, quam ut tota gens pereat*. Ait autem evangelista: *Hoc non a semetipso dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit quia oportebat Christum mori pro gente* (Joan. xi, 50, 51). Quid hoc est, fratres? Magna vis est veritatis. Oderunt veritatem homines, et veritatem prophetant nescientes. Non agunt, sed agitur de illis. Processerunt ergo isti falsi testes similes falsis testibus, sed pro quibus occisus est Christus.

CAPUT II. — 3. *Stephanus in concilium adductus cur non exemplo Christi tacet. Super tectum prædicare*. Illi adduxerunt eum in concilium, ut haberent majus iudicium. Amicus autem Christi, cum dixisset causam suam, prædicavit veritatem Domini sui. Moriturus erat: quare impiis pia lingua taceret? Quare non pro veritate moreretur? Hoc uno impar Domino suo, certi causa mysterii, quantum pertinet ad similitudinem passionis. Nam ille Deus est excellentia majestatis. Dominus quando ad passionem ductus est, interrogatus tacere maluit: iste non tacuit. Quare ille tacere maluit? Quia prædictum de illo erat: *Sicut ovis ad immolandum ductus est, et sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum* (Isai. liii, 7). Iste autem quare tacere noluit? Quia ab ipso Domino dictum erat: *Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quæ in aure auditis, prædicate super tecta* (Matth. x, 27). Quomodo sanctus Stephanus super tectum prædicavit? Quia domum luteam carnem calcavit. Qui enim mortem non timet, carnem calcat. Hic prius exposuit illis ab initio legem Dei, ab Abraham usque ad Moysen, usque ad datam legem, usque ad introitum in terram promissionis; ut commendaret quia non erat verum testimonium, unde illi calumniam commovebant. Deinde de Moyse dedit eis magnam similitudinem ad Christum. Reprobatus ab eis Moyses, et ipse eos liberavit: reprobatus liberavit. Non reddidit malum pro malo: imo reddidit bonum pro malo. Sic et Dominus Christus reprobatus a Judæis, ipse illos est postea liberaturus.

CAPUT III. — 4. *Judæorum gens per Christum in quibusdam liberata*. Sed modo qui moritur, mortuus est. Judæi quos vides, habebunt tempus liberationis

suæ, per ipsum quem reprobaverunt; sed nesciunt. Modo qui blasphemant, pereunt: tunc alii erunt, non isti. Quando ista dicimus, non aliis, sed sibi promittimus salutem. Gens liberabitur, non isti. Intendite et accipite similitudinem. Numquid non modo Gentes liberat Deus? Credunt omnes gentes in Christum, et fiunt de filiis diaboli filii Dei. Tamen illi parentes nostri, de quibus nati sumus, qui idola coluerunt, cum idolis perierunt.

5. *Stephanus in Judæos lingua ferox, coræ lenis*. Audistis, et spectacula cordis vidistis. Sonus erat in auribus, visio in mentibus. Spectastis magnum agone sancti Stephani, qui in agone lapidabatur. Quis? Qui jamdudum legem docebat. Quam legem docebat? Quam illi in tabulis lapideis acceperunt. Merito lapidei facti, amicum Christi lapidaverunt. *Dura cervice* (posteaquam docuit, objurgare cœpit), *et non circumcisi corde et auribus*. *Quem prophetarum non occiderunt patres vestri? Sævire videtur: lingua ferox, cor lene*. Clamabat, et amabat. Sæviebat, et salvos fieri volebat. Quis non crederet iratum, quis non crederet odiorum facibus inflammatum, quando dicebat, *Dura cervice, et non circumcisi corde et auribus?* Interea de cœlo Dominus aspexit, et vidit. Apertum est cœlum: vidit Jesum tanquam exhortantem athletam suum. Nec tacuit quod vidit: *Eccc video*, inquit, *cœlum apertum, et Filium hominis stantem ad dexteram majestatis*. Illi hoc audito, quasi blasphemia esset, quod ille dixisset, aures obturaverunt, ad lapides cucurrerunt. In Psalmo erat dictum, *Sicut aspidis surdæ, et obturantis aures* (Psal. lvi, 5). Prorsus exhibuerunt quod de illis prædictum erat. Cœpit lapidari. Modo attendite illum sævientem, recolite verba dura: *Dura cervice, et non circumcisi corde et auribus* (Act. vii, 51). Quasi inimicus erat: tanquam, si fieri posset, omnes occidere cupiebat. Hoc dicat, qui cor non videt. Latebat cor ejus: sed audita sunt novissima verba ejus, et patuerunt occulta ejus, cum lapidaretur. *Domine Jesu, inquit, accipe spiritum meum*. Tibi dixi: tibi morior. *Domine Jesu, accipe spiritum meum*. Quia adjuvisti, vicit quem suscipis. Accipe spiritum meum, de manu eorum qui oderunt tuum. Hoc dixit sanctus Stephanus stans.

CAPUT IV. — Et post hoc fixit genu, et ait: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum*. Ubi est, *Dura cervice?* Hoc est totum quod clamabas? hoc est totum quod sæviebas? Foris clamabas, et intus orabas.

6. *Stephanus pro se orans stat, quia exigit debitum*. *Homo ex se malus, Dei autem dono bonus*. — *Domine Jesu, accipe spiritum meum: hoc stans*. Exigebat enim debitum, quando dicebat, *Domine Jesu, accipe spiritum meum*. Exigebat debitum, quod martyribus promissum erat: debitum, de quo dicit Apostolus, *Ego enim jam immolor, et tempus resolutionis meæ instat*. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: de cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex* (II Tim. iv, 68). Reddet, reddet quod debet. Qui erat ante debitor suppliciorum, postea cœpit Deum tene-

re largitorem præmiorum. Unde fuit apostolus Paulus debitor suppliciorum? Quia inimicus Ecclesiæ, quia persecutor. Ipsum audi: *Non sum dignus dici apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei. Non sum dignus, dignus dicit.* Quare non es dignus? Pœnas pati, in gehennas intrare, pro meis meritis cruciari, hoc eram dignus: apostolus esse, non eram dignus. Unde ergo hoc tibi, quo non eras dignus? Secutus est: *Sed gratia Dei sum quod sum* (I Cor. xv, 9, 10). Malo meo fui quod fui: dono Dei sum quod sum. Ut ergo postea exigeret debitum, prius accepit indebitum. Quod debitum postea? *Superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illo die justus iudex.* Reddet mihi, debetur mihi: indebitum prius. Quid? *Non sum dignus vocari apostolus: sed gratia Dei sum quod sum.* Sic et sanctus Stephanus, *Domine Jesu*, stans secum ad fiduciam, quia bene militaverat, bene certaverat, hosti non cesserat, timorem calcaverat, carnem spreverat, mundum et diabolum vicerat: inde stabat cum diceret, *Domine Jesu, accipe spiritum meum.*

7. *Saulus in Stephani cæde sævior persecutor. Saulus à Saüle dictus Paulus, modicus, parvus. Stephanus pro inimicis fixo genu orat, quia petit indebitum.* Quando iste exigebat debitum, Paulus apostolus emulabat sibi debitum. Ille petebat debitum bonum: ille addebatur ad debitum malum. Quid enim putatis, fratres? Quando lapidabatur Stephanus, audistis, sed forte non advertistis, posuerunt falsi testes lapidaturi Stephanum, posuerunt vestimenta sua ad pedes ejusdam adolescentis, nomine Sauli.

CAPUT V.—Iste Saulus, et postea Paulus: persecutor Saulus, prædicator Paulus. Saulus enim nomen est a Saüle. Saül persecutor erat regis David. Talis fuerat Saül in David, qualis Saulus in Stephanum. Postea vero cum vocatus esset de cælo; vocatus, prostratus, mutatus, ubi cœpit apostolus prædicare verbum Dei; mutavit sibi nomen, et dixit se Paulum. Et hoc quare elegit? Quia Paulus modicus est, Paulus parvus est. Nos solemus sic loqui: Videbo te post paulum, id est post modicum. Unde ergo Paulus? *Ego sum minimus Apostolorum* (I Cor. xv, 9). Magna, divina spectacula! Qui erat in cæde Stephani persecutor, factus est regni cœlorum postea prædicator. Quantum sæviebat in illa cæde, vultis audire? Vestimenta lapidantium servabat, ut omnium manibus lapidaret. Ergo posteaquam Stephanus sanctus stans exigeret debitum dicens, *Domine Jesu, accipe spiritum meum*; attendens inimicos suos, qui sibi lapidando malum debitum faciebant, et addebant ad thesaurum illum, de quo dicit apostolus Paulus, *Tu autem secundum duritiam tuam et cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi iudicii Dei* (Rom. ii, 5): attendit eos, et misertus est eis, et fixit pro eis genu. Pro se stabat, pro eis genua flegebat. Discrevit justum a peccatoribus: pro justo stans petebat, quia mercedem exigebat; pro peccatoribus genua fixit, quia sciebat quam difficile pro tam sceleratis posset exaudiri. Quamvis justus, quamvis sub ipsa corona constitutus,

non præsumpsit, sed genu fixit: non attendens quid ipse dignus esset petendo accipere, sed quid ipsi digni essent, a quibus volebat horrenda supplicia remove. *Domine, inquit, ne statuas illis hoc peccatum.*

8. *Christus in crucis cathedra docens regulam pietatis. Discipulum imitorem habet Stephanum.* Quod Stephanus humilis, Christus sublimis: quod ille ad terram inclinatus, hoc Christus in ligno suspensus. Nam recolite quia et ipse ait: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). Sedebat in cathedra crucis, et docebat Stephanum regulam pietatis. O Magister bone, bene pronuntiasti, bene docuisti. Ecce discipulus tuus orat pro inimicis suis, orat pro lapidatoribus suis. Ostendit quomodo te debuerit imitari sublimem humilis, creatorem creatura, mediatorem victima, Deum et hominem homo: Deum, sed tamen in cruce hominem; Deum Christum, sed in cruce hominem, quando dicebat clara voce, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.*

CAPUT VI.—Dicit sibi ille: Ille oravit pro inimicis suis, quia Christus, quia Deus, quia Unicus; ego qui sum, qui hoc faciam? Si multum est ad te Dominus tuus, nescis quia Stephanus est conservus tuus? Docuit Deus per Stephanum non exinanitum. Si ista in Evangelio præcessisse videtis, fratres mei, nemo dicat in corde suo, Quis illud facit? Ecce Stephanus fecit: de se? de suo fecit? Si autem de dono Dei fecit; numquid intravit, et contra te clausit? Numquid pontem transivit, et præcidit? Multum est ad te? Pete et tu. Fons manat, non siccavit.

9. *Mansuetudo erga inimicos. Ira scorpio est. Ira inimica, præter quam cæteri inimici minime nocent.* Et vere dico Charitati vestræ, fratres mei: exercete vos, quantum potestis, ad exhibendam mansuetudinem, etiam erga inimicos vestros. Frenate iram, quæ vos stimulat ad vindictam. Ira enim scorpio est. Si te suis internis flammis excitaverit, magnum aliquid putas, si te de inimico tuo vindicaveris. Si vindicare te vis de inimico tuo, ad ipsam iram tuam te converte: quia ipsa est inimica tua, quæ occidit animam tuam. O homo bone: nolo enim dicere homo male; melius hoc dico quod te esse volo, quam quod es: homo bone, quid tibi facturus est inimicus tuus? quid est facturus, ut multum possit; ut Deus illum ad totum permittat, quod cupit? Sanguinem tuum cupit fundere. Difficile est quidem, et ipsi rari inimici sunt, qui usque ad mortem sæviant. Solent et ipsi inimici, quando viderint eos quos persequuntur affligi, convertere iram in misericordiam. Difficile invenis inimicum qui sæviant usque ad mortem. Sed fac, usque ad mortem. Talem pone tibi inimicum qui sæviant usque ad mortem. Quid facturus est? Quod Judæi Stephano: sibi pœnam, illi coronam. Occisurus est te inimicus tuus, quasi non moriturum, quasi semper victurum? Hoc tibi facturus est inimicus, quod quandoque factura erat febris: si te occiderit, febris tuæ similis erit. Tibi ergo occidendo te, erit nociturus? Non: imo tibi, si bene mortuus fueris, eumque dilexeris, ad cœleste præmium aliquid additurus. Nescis quantum præsti-

terint isti lapidatores sancto Stephano? Numquid sciebant, illi pro bonitate reddendam esse coronam, illis pro malitia reddendam esse pœnam? Diabolus quanta præstitit? Omnes martyres ipse nobis fecit. Sed numquid hinc iturus est (a)? Sed de beneficiis suis, quod nolebat, illi imputabitur quod ipse cupiebat, non quod de illo Deus faciebat. Ergo inimicus tuus quicumque fuerit usque ad mortem, nihil tibi nocet.

CAPUT VII.—10. *Ira inimica nostra, quantum noceat. Ira non potest interimi, sed reprimi potest. Ira vide quid noceat. Agnosce inimicam tuam: agnosce cum qua pugnas in theatro pectoris tui. Angustum theatrum; sed Deus spectat: ibi doma inimicam tuam. Vis videre quam sit ista vera tua inimica? Modo ostendo. Oraturus es Deum: ventura est hora ut dicas, Pater noster, qui es in cœlis. Venturus es ad illum versum, Dimitte nobis debita nostra. Quid sequitur? Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Matth. vi, 9, 12). Ibi illa inimica stat contra te. Sepit viam orationis tuæ: murum erigit, et non est qua transeas. Bene totum dixisti: Pater noster. Cucurrit: Dimitte nobis debita nostra. Et quid postea? Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. En ipsa adversaria contradicit; nec ante velum, sed intus: in ipso secretario cordis tui, ibi tibi clamat, contradicit. Qualis inimica, fratres, quæ contradicit? Sicut et nos dimittimus. Non permittitur ut sævias contra inimicum tuum: in istam sævias. Melior est qui vincit iram, quam qui capit civitatem, Scriptura dicit (Prov. xvi, 52). Quod dixi modo, scriptum est: Melior est qui vincit iram, quam qui capit civitatem. Numquid non bellator imperator quando venit ad aliquos hostes, et invenit civitatem munitam, armatis instructam, optimam, adversantem sibi, si illam ceperit, si illam vicerit, si illam evertit, triumphos quærit? Sicut autem narrat Scriptura, Melior est qui vincit iram, quam qui capit civitatem. In manu tua est. Non potes illam interimere, potes illam reprimere. Si fortis es, iram vince: et civitati parce. Video vos attentos, scio quam bene accepistis. Deus adsit certaminibus vestris, ut prosit vobis quod tanti Martyris agonem spectastis; ut quomodo vincentem vidistis et vincenti favistis, sic et vos in corde vestro vincatis.*

SERMO CCCXVI * (b).

In solemnitate Stephani martyris, III.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Stephanus inter diaconos primus. Prodigia a Stephano facta, sed per nomen Christi. Beatissimus et in Christo gloriosissimus martyr Stephanus jam sermone suo saginavit nos: sed post illam saginam appono vobis de sermone ministerii mei quasi secundam mensam. Et quid dulcius invenio quod in ea ponam, quam Christum et Martyrem ipsum? Ille enim Dominus, iste servus: sed Stephanus de servo amicus. Nos autem sine dubio servi:*

* Emendatus in gr. pr. r. et in Lov.

(a) Locus vitiosus.

(b) Alias, de Diversis 94.

ille præstet ut simus et amici. Tamen quales servi? Tales qui possimus salva conscientie fronte cantare, *Mihi autem valde honorificati sunt amici tui, Deus (Psal. cxxxviii, 17)*. Antequam occideretur sanctus Stephanus in aperto, et in occulto coronaretur, audistis qualis fuerit electus ab Apostolis. Inter diaconos illos nominatur primus, sicut inter Apostolos Petrus. Ergo cum esset ab Apostolis ordinatus, in brevi ad passionem præcessit ordinatores suos: ab eis est ordinatus, sed prior est coronatus. Quid ergo audistis, cum ejus passio legeretur? *Stephanus autem plenus gratia et Spiritu sancto, faciebat prodigia et signa magna in plebe, per nomen Domini Jesu Christi (Act. vi, 8)*. Intelligite quis, per cujus nomen. Qui nostis amare Stephanum, in Christo amate. Hoc enim vult, hoc illi gratum est: inde gaudet, hoc acceptum habet. Non enim nomen suum voluit jactare apud lapidatores suos. Attendite quem confitebatur, quando lapidabatur; quem confitebatur in terra, quem videbat in cœlo; pro quo tradebat carnem suam, cui commendabat animam suam. Numquid enim legimus, aut in doctrina sana alicubi legere possumus, quia faciebat aut facit signa Jesus per nomen Stephani? Fecit Stephanus, sed per nomen Christi. Hoc facit et modo: quidquid videtis quia sit per memoriam Stephani, in nomine Christi sit; ut Christus commendetur, Christus adoretur, Christus expectetur iudex vivorum et mortuorum, et ab eis qui illum diligunt ad dexteram stetur. Quando enim venerit, stabunt ad dexteram, stabunt ad sinistram: beati, qui ad dexteram; miseri, qui ad sinistram.

CAPUT II. — 2. *Duri Judæi in Stephanum. Imite-tur tamen Dominum suum beatissimus Stephanus. Miro modo inter lapides patiebatur duos, mittentes, quid, nisi quod erant? Ut sciatis quia duos patiebatur; hoc illis dixit: Dura cervice, et non circumcisi corde et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis. Mori vis, festinas lapidari, ardes coronari. Vos semper Spiritui sancto restitistis. Talia cum diceret, fremebant illi, et stridebant dentibus suis. Adde, Stephane, adde quod non ferant, adde quod sustinere non possint: adde unde te possint lapidare, ut inveniamus quod celebrare. Aperti sunt cœli: vidit Martyr martyrum caput; vidit Jesum stantem ad dexteram Patris: vidit, ut non taceret¹. Non illi videbant, sed invidebant; et ideo non videbant, quia invidebant. Non tacuit ille quod vidit, ut perveniret ad eum quem vidit. Ecce, inquit, video cœlos apertos, et Filium hominis stantem ad dexteram majestatis. Illi continuerunt aures suas, quasi contra blasphemiam. Agnoscitis illos in Psalmo: Sicut aspidis, inquit, surdæ et obturantis aures suas, ne audiat vocem incantantis, et medicamentum medicatum a sapiente (Psal. lvi, 5, 6). Sicut enim dicuntur aspidæ, quando incantantur, ut non prorumpant et exeant de cavernis suis, premere unam aurem ad terram, et de cauda sibi alteram obturare, et tamen incantator producit illas: sic et isti adhuc in cavernis suis stridebant, quando in suis cor-*

¹ Nos, gr. et pr., vidit, tacere non potuit.

dibus æstuabant. Nondum prorumpabant : obturaverunt aures suas. Jam prorumpant, appareant qui sint : ad lapides currant. Cucurrerunt, lapidaverunt.

CAPUT III. — 3. *Dominum Stephanus moriens imitatur, commendando spiritum suum et orando pro interfectoribus suis.* Quid Stephanus? quid? Attendite prius illum, quem bonus amicus imitabatur. Dominus Jesus Christus, cum penderet in cruce, dixit : *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* Hoc sicut homo, sicut crucifixus, sicut natus ex femina, sicut carne indutus; sicut pro nobis moriturus, sicut in sepulcro futurus, sicut tertio die resurrecturus, sicut in cœlos ascensurus. Omnia enim ista in homine: Homo ergo : *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* Ille dixit, *Pater : Stephanus, Domine Jesu.* Quid et ipse? *Accipe spiritum meum.* Tu dixisti Patri, ego tibi. Mediatorem agnosco. Venisti jacentem levare : non cecidisti mecum. *Accipe, inquit, spiritum meum.* Hoc pro se orabat : venit illi in mentem aliud, unde imitaretur Dominum suum. Recolite pendentis verba in ligno, et intendite verba¹ ejus qui lapidabatur confidentis. Quid ille? *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 46, 54).* Forte in ipsis erat tunc Stephanus, qui nesciebant quid faciebant. Multi enim postea crediderunt. Et incertum est nobis unde fuerit beatissimus Stephanus, utrum ex illis qui prius in Christum crediderant, sicut Nicodemus qui ad eum venit nocte (*Joan. iii, 2*), qui ibi sepeliri meruit ubi et iste, quia per illum et iste inventus est² : utrum ergo in his fuerit, an forte in illis qui post ascensum Domini veniente Spiritu sancto, quando impleti sunt discipuli, et loquebantur linguis omnium gentium, compuncti Apostolis dixerunt, *Viri fratres, quid faciemus?* indicate nobis. Desperabant enim de salute, eo quod Salvatorem occiderant. Et ait illis Petrus : *Agite poenitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri Jesu Christi; et accipietis Spiritum sanctum, et remittentur vobis peccata vestra (Act. ii, 37, 38).* Putas omnia? Quid peccatorum remanebat, quando et illud peccatum remittebatur, quo remissor occisus est peccatorum? Quid pejus, quam occidere Christum? Hoc deletum est. Quid igitur? Forte inter illos fuit Stephanus. Si inter illos fuit; et pro illo valuit illa oratio, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Tamen et Saulus inter illos fuit. Cum lapidaretur Stephanus agnus, adhuc ille erat lupus, adhuc sanguinem sitiabat; adhuc manus suas quibus lapidaret parum putabat, lapidantium vestimenta servabat. Ergo recolens quid pro se dictum sit, si et ipse inter illos erat, de quibus dixit Dominus, quando ait, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt;* imitans ergo etiam in hoc ipso Dominum suum, ut ejus amicus esset, dixit et ipse, *Domine, ne statuas illis hoc peccatum (Id. vii, 59).* Sed quomodo dixit? Posito genu in terra. Se stans commendavit : quando oravit

pro inimicis, genu fixit. Quare se stans commendavit? Quia justum commendabat. Quare pro illis genua fixit? Quia pro sceleratis orabat. *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.*

CAPUT IV. — 4. *Saulus lupus, propter Stephani orationem mutatus in ovem.* Putas verba ista audivit Saulus? Audivit, sed irrisit : et tamen ad orationem Stephani pertinebat. Adhuc grassabatur, et jam pro illo Stephanus exaudiebatur. Nostis enim jam, ut aliquid dicam de Saulo, et postea Paulo; utique nostis : in eodem libro scriptum est quemadmodum crediderit Paulus. Occiso Stephano persecutionem gravissimam Ecclesia Jerosolymis passa est. Fugati sunt fratres qui ibi erant : soli Apostoli remanserunt¹; cæteri fugabantur. Sed tanquam ardentes faces, quocumque veniebant, accendebant. Stulti Judæi, quando illos de Jerosolymis fugabant, carbones ignis in silvam mittebant. Adhuc Saulus, cui non suffecit occisus Stephanus, quod libenter recolimus, quia jam colimus, quid fecit? Accepit epistolas a sacerdotibus et Scribis, ut ubicumque inveniret viros viæ hujus, id est, Christianos, alligatos adduceret ad supplicia sumenda, qualia sumpserat Stephanus. Et iratus ibat Saulus, ibat lupus ad caulas, ad greges Domini : ut rabidus lupus sanguinem sitiabat, cædes anhelabat, ibat per viam. Et ille desursum : *Saule, Saule, quid me persequeris? Lupe, lupe, quid agnum persequeris? Ego quando sum occisus, leonem occidi. Quid me persequeris? Exue te lupo : esto de lupo ovis de ove pastor (Act. viii et ix).*

CAPUT V. — 5. *Pictura Stephani lapidationem et Sauli conversionem exhibens.* Dulcissima pictura est hæc², ubi videtis sanctum Stephanum lapidari, videtis Saulum lapidantium vestimenta servantem. Iste est *Paulus Apostolus Christi Jesu*, iste est *Paulus servus Christi Jesu.* Bene audistis vocem, *Quid me persequeris? Stratus es, erectus es : prostratus persecutor, erectus prædicator.* Dic, audiamus : *Paulus servus Christi Jesu, per voluntatem Dei (Rom. i, 1, et I Cor. i, 1).* Numquid per voluntatem tuam, o Saule? Per voluntatem tuam scimus, vidimus fructus tuos : occisus est Stephanus per voluntatem tuam. Per voluntatem Dei, videmus fructus tuos : ubique legeris, ubique recitaris, ubique ad Christum adversantia corda convertis, ubique pastor bonus magnos greges colligis. Cum eo quem lapidasti, cum Christo regnas. Ambo ibi vos videtis; ambo modo sermonem nostrum auditis; ambo pro nobis orate. Ambos vos exaudiet, qui vos coronavit, unum prius, alterum postea : unum qui persecutionem passus est, alterum qui persecutus est. Ille tunc agnus erat, ille autem lupus erat : modo autem ambo agni sunt. Agni agnoscant nos, et in grege Christi videant nos : orationibus suis commendent nos, ut quietam et tranquillam vitam impetrent Ecclesiæ Domini sui.

¹ Corbeiensis Ms., et invenietis confidentis sub lapidibus verba.

² In Corbeiensi libro, qui illum sepelire meruit, unde per ipsum et ipse inventus est.

¹ Codex gr., soli Apostoli remanserunt ad paucos.

² Regius et Corbeiensis Mss. : Dulcissima pictura est hæc.

SERMO CCCXVII * (a).

De Stephano martyre, iv.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Reliquiæ Stephani in Africam translatae, ac ubique ob Dei beneficia diffamatae. Præceptum diligendi inimicos habet grande præmium. Exemplum de Patre cœlesti datum.* Martyr Stephanus, beatus et primus post Apostolos ab Apostolis diaconus ordinatus, ante Apostolos coronatus; illas terras passus illustravit, istas mortuus visitavit (b). Sed mortuus non visitaret, nisi et mortuus viveret. Exiguus pulvis tantum populum congregavit: cinis latet, beneficia patent. Cogitate, charissimi, quæ nobis Deus servet in regione vivorum, qui tanta præstat de pulvere mortuorum. Caro sancti Stephani per loca singula diffamatur: sed fidei ejus meritum commendatur. Sic exspectemus consequi temporalia beneficia, ut eum imitando accipere mereamur æterna. Quod nobis beatus Martyr imitandum in sua passione proposuit, hoc attendere, hoc credere, hoc implere, vere est solemnitas Martyris celebrare. Dominus noster inter præcepta magna et salubria, divina et altissima quæ dedit discipulis suis, hoc videtur hominibus grave, quod jussit ut diligant inimicos suos. Grave præceptum, sed grande præmium. Denique cum hoc morderet, videte quid dixerit: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt, et orate pro persequentibus vos.* Audisti opus, exspecta mercedem; et vide quid addat: *Ut sitis, inquit, filii Patris vestri qui in caelis est, qui solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (Matth. v, 44, 45).* Hoc videmus, hoc negare non possumus. Numquid dictum est nubibus: *Pluite super agros cultorum meorum, et recedite ab agris blasphematorum meorum?* Numquid dictum est soli: *Videant te qui me colunt, non te videant qui mihi maledicunt?* Beneficia de cœlo, beneficia de terra: scatent fontes, agri pinguescunt, arbores fructibus onerantur. Habent ista boni, habent et mali; habent grati, habent ingrati. Qui præstat tanta bonis et malis, putamus nihil servat bonis? Hoc dat bonis et malis, quod dedit et lapidatoribus Stephani: hoc vero servat bonis, quod dedit Stephano.

CAPUT II. — 2. *Exemplum aliud in Christo.* Maxime ergo, fratres, exemplo hujus Martyris, inimicos nostros amare discamus. Exemplum propositum est de Deo Patre, qui solem suum oriri facit super bonos et malos. Dixit hoc etiam Filius Dei, post acceptionem carnis suæ, per os carnis suæ, quam suscepit amando inimicos suos. Qui enim amator inimicorum suorum

in mundum venit, omnes prorsus inimicos suos invenit, neminem amicum invenit. Pro inimicis sanguinem fudit: sed sanguine suo inimicos convertit. Inimicorum suorum peccata suo sanguine delevit: delendo peccata, ex inimicis amicos fecit. De his amicis erat etiam Stephanus: imo est et erit. Ostendit tamen primus ipse Dominus in cruce, quod monuit. Undique enim Judæis frementibus, irascentibus, irridentibus, insultantibus, crucifigentibus, ait: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34).* Cæcitas enim me crucifigit. Cæcitas crucifigebat: et crucifixus eis de sanguine suo collyrium faciebat.

3. *Exemplum et in Stephano. Evangelium et instrumentum est et testamentum.* Sed homines pigri ad præceptum, avidi ad præmium, qui non diligunt inimicos suos, sed de illis se vindicare affectant, nec attendunt Dominum, qui si vellet se vindicare de inimicis suis, non remaneret qui laudaret eum; quando audiunt locum istum Evangelii, quo Dominus in cruce dixit, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt;* dicunt sibi, Ipse hoc potuit, tanquam Filius Dei, tanquam unicus Patris. Caro enim pendebat, sed Deus intus latebat. Nos autem quid sumus, qui ista faciamus? Fefellit qui jussit? Absit: non fefellit. Si multum ad te putas imitari Dominum tuum, attende Stephanum conservum tuum. Dominus Christus, unicus Dei Filius: numquid hoc Stephanus? Dominus Christus, de incorrupta virgine natus: numquid hoc Stephanus? Dominus Christus venit, non in carne peccati, sed in similitudine carnis peccati (Rom. viii, 5): numquid hoc Stephanus? Sic natus est ut tu; inde natus est, unde et tu; ab eo renatus est, a quo et tu; eo pretio redemptus, quo et tu; tanti valet, quanti vales. Unum instrumentum nobis factum est. Evangelium instrumentum est, ubi omnes empti sumus¹: ubi tu, ibi ille. Quia servi sumus, instrumentum est: quia filii sumus, testamentum est. Ipsum attende, conservum attende.

CAPUT III. — 4. *Lucerna infirmis oculis accensa in sanctorum exemplis. Inimicorum dilectio donum Dei.* Multum est ad te, quia infirmos oculos habes, intueri solem? Lucernam vide. Suis enim discipulis dixit Dominus: *Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt (Matth. v, 15).* Domus, mundus est: candelabrum, Christi crux est: lucerna in candelabro lucens, Christus in cruce pendens. In ipso candelabro lucebat etiam ille, qui prius lapidantium vestimenta servabat, de Saulo Paulus, de lupo agnus, et parvus et magnus; raptor agnorum, et pastor agnorum: in ipso candelabro lucebat, quando dicebat, *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (Galat. vi, 14).* Sic luceat, inquit, lumen vestrum coram hominibus (Matth. v, 16). Ecce lucet lumen Stephani, lucet lucerna ista: attendamus illam. Nemo dicat, Multum est ad me: homo erat, homo

* Recognitus in duobus n. in cl. r. et in Lov.

(a) Alias, de Diversis 92.

(b) Hinc suspicamus habitum sermonem in adventu reliquiarum s. Stephani: quæ postea cum in basilica ipsius erecta collocarentur, præbuerunt occasionem sermoni subsequenti. De hujus martyris corpore in Palestina sub anni 415 finem revelato, deque aliatis in Africam ipsius reliquiis, ac de memoriis in eam gratiam Uzali ab Evodio episcopo, Calamæ a Possidio, Hippone ab Augustino excelsis dicit ipse Augustinus in lib. 22 de Civit. Dei, cap. 8. Scripta Aviti, Luciani et Evodii eodem pertinentia habebis in Appendice tomii 7.

¹ Editi, septi sumus. Melius aliquot manuscripti, empti sumus.

es. Sed non accepit a se. Numquid accepit, et clausit tibi? Fons communis est: bibe unde bibit. Beneficio Dei accepit: abundat qui dedit; et tu pete, et accipe.

CAPUT IV. — 5. *Objurgatio amantis nonnunquam acerba. Stephani amor erga suos interfectores. Dominus amare et acerbè arguit Judæos, sed amando: Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ (Matth. xxiii, 13).* Quando dicebat ista, quis non diceret quia oderat illos? Venit ad crucem, et ait: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Sic et Stephanus in sermone suo prius arguit: *Dura cervice, et non circumcisi corde et auribus.* Verba sunt sancti Stephani, quando Judæos alloquebatur: *Dura cervice, et non circumcisi corde et auribus; vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut et patres vestri. Quem prophetarum non occiderunt patres vestri?* Ista dicendo, quasi odit, quasi sævit. Lingua clamat, cor amat. Audivimus linguam clamantem, probemus animum diligentem. Nam cum ad lapides cucurrissent, duri ad duos, jactabant in illum pares suos. Petris lapidabatur, qui pro Petra moriebatur; dicente Apostolo, *Petra autem erat Christus (I Cor. x, 4).* Et cum tanta esset in docendo constantia, videte qualis exstiterit in morte patientia. Illi enim ictibus lapidum corpus ipsius quatiebant, et ille pro inimicis orabat: contundebatur homo exterior, et supplicabat interior. Sed Dominus qui cinxerat, qui probaverat, qui ei characterem, non in manu, sed in fronte posuerat, spectabat desuper militem suum, jvaturus certantem, coronaturus vincentem. Denique ostendit se illi. *Ecce enim, inquit, video cælos apertos, et Filium hominis stantem ad dexteram Dei.* Solus videbat, quia illi soli apparebat. Et quid ait pro se? *Domine Jesu, accipe spiritum meum.* Pro se rogans stetit, pro illis genu flectit: pro se erectus, pro illis curvus; pro se celsus, pro illis humilis: genu flexit, et ait, *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Et hoc dicto, obdormivit (Act. vii). O somnus pacis! Qui inter lapides inimicorum dormivit, quomodo in suis cineribus vigilabit? Dormivit securus, quietus in pace; quia spiritum suum Domino commendavit.

SERMO CCCXVIII * (a).

De martyre Stephano (b), v.

1. *Reliquiæ Stephani martyris in loco sacro collocatæ. Detectio corporum Gervasii et Protasii. Altare Deo erectum super reliquias Stephani.* Expectat Sanctitas vestra scire quid hodie in isto loco positum sit. Reliquiæ sunt primi et beatissimi martyris Stephani. Audistis, cum passionis ejus lectio legeretur de libro

* Recognitus in cl. d. r. t. v. et in Sirm.

(a) Alias, inter Sirmundianos 25.

(b) In antiquis lectionariis locum iste sermo cum subsequente occupat proxime ante sermones de S. Laurentio; ibique inscribitur, « In Inventionem S. Stephani: » quia videlicet in ea solemnitate, de qua in Carthaginiensi calendario nihil habetur, legi soleret. Habitus fuit ipso die quo Stephani reliquiæ collocatæ sunt in basilica eam ob causam erecta, forte apud Hipponem, ubi ejusdem martyris « memoria cœpit esse » versus initium anni 425, ex libro 22 de Civitate Dei, cap. 8.

canonico Actuum Apostolorum, quemadmodum lapidatus sit a Judæis, quemadmodum Domino commendaverit spiritum suum, quemadmodum etiam in extremo genibus fixis oraverit pro lapidatoribus suis (Act. vii). Hujus corpus ex illo usque ad ista tempora latuit; nuper autem apparuit, sicut solent apparere sanctorum corpora martyrum, revelatione Dei, quando placuit Creatori. Sic ante aliquot annos, nobis juvenibus¹ apud Mediolanum constitutis, apparuerunt corpora sanctorum martyrum Gervasii et Protasii. Scitis quod Gervasius et Protasius longe posterius passi sunt, quam beatissimus Stephanus. Quare ergo illorum prius, et hujus postea? Nemo disputet: voluntas Dei fidem quærit, non quæstionem. Verum autem revelatum fuit ei, qui res ipsas inventas monstravit. Præcedentibus enim signis locus demonstratus est; et quomodo fuerat revelatum, sic et inventum est. Multi inde reliquias acceperunt, quia Deus voluit, et huc venerunt. Commendatur ergo Charitati vestræ et locus et dies: utrumque celebrandum in honorem Dei, quem confessus est Stephanus. Nos enim in isto loco non aram fecimus Stephano, sed de reliquiis Stephani aram Deo. Grata sunt Deo hujusmodi altaria. Quæris quare? Quia *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (Psal. cxv, 15).* Redempti sunt sanguine, qui sanguinem pro Redemptore fuderunt. Ille fudit, ut eorum salus redimeretur: illi fuderunt, ut Evangelium ejus diffamaretur. Reddiderunt vicem, sed non de suo: ut enim hoc possent, ille donavit; et ut fieret quod ab ipsis fieri potuit, ille donavit. Exhibendo dignationem, dedit occasionem. Factum est, passi sunt, calcaverant mundum.

2. *Martyres non tantum sæculi delicias, sed, quod difficilius est, tormenta vicerunt. Certamen usque ad sanguinem.* Parum eis fuit contemnere delicias sæculi; pœnas, minas, tormenta vicerunt. Pro confessione enim Dei contemnere quod delectat, valde magnum: sed minus est contemnere quod delectat, quam vincere quod molestat. Constitue alicui dictum esse, Nega Christum, et do tibi quod non habes: contempsit quod delectat, et non negavit. At ille persecutor adjecit: Non vis accipere quod non habes? tollo quod habes. Non sic sapit lucrum, quomodo dolet damnum: quia facilius est non manducare, quam vomere. Non acquisivit, non manducavit: quod acquisierat perdidit, quod manducaverat vomuit. In non manducando gula fraudatur, in vomendo stomachus evertitur. Fortior est ergo in confessione Christi, qui damna non timuit, quam qui lucra contempsit. Sed damna qualia? Amissionem pecuniæ, amissionem patrimonii, amissionem rerum omnium, quas habebat. Sed inimicus nondum proxime accessit. Res perierunt, quæ forinsecus adjacebant. Si non sunt amata cum haberentur, non contristaverunt cum amitterentur. Et ut breviter dicam, quando amittuntur, tantam mœroris dimittant, quantum cum ha-

¹ Sirmundus, *videntibus*. Plures Mss., *juvenibus*. Vide Confessiones, lib. 9, cap. 7.

berentur, amari potuerunt. Sed persecutori illorum temporum, quando occidebantur sancti, parum fuit dicere: Aufero quod habes. Torqueo, inquit, ligo, occido. Hoc qui non timuit, mundum vicit. Certamen pro veritate ad summum perduxerunt, qui usque ad ista certaverunt. Hoc est quod dicit in Epistola ad Hebræos: *Nondum enim usque ad sanguinem adversus peccatum certastis* (Hebr. xii, 4). Ipsi sunt perfecti, qui adversus peccatum usque ad sanguinem certaverunt. Quid est adversus peccatum? Adversus magnum peccatum: adversus negationem Christi. Nostis quomodo certaverit adversus peccatum Susanna usque ad sanguinem (Dan. xiii). Sed ne solæ feminæ hinc habeant consolationem, et viri de numero suo aliquid quærant tale, quale in Susanna extitit: nostis quemadmodum Joseph contra peccatum usque ad sanguinem certavit (Gen. xxxix). Similis est causa. Et illa habuit falsos testes eos ipsos, quibus consentire noluit, ne peccaret; et ille eam ipsam, cui noluit consentire. Utrique quibus non est ad peccatum consensum, falsum dixerunt testimonium; et qui audierunt crediderunt: sed Deum non vicerunt. Liberatur illa, liberatur et ille. Quid, si et morerentur, nonne amplius liberarentur, quando securi coronarentur? Quare dixi, securi coronarentur? Quia nulla tentatio remaneret. Nam etsi liberata est Susanna, adhuc tentanda; et ipse Joseph adhuc tentandus liberatus est. Unde tentandus? quia *tentatio est vita humana super terram* (Job vii, 1). Usque ad mortem tota tentatio: post mortem sola beatitudo; sed Sanctorum, quorum mors pretiosa est in conspectu Dei. Et illa ergo contra peccatum, id est contra adulterium, et ille contra tale peccatum, usque ad sanguinem certaverunt. Majus peccatum est Christum negare, quam adulterium perpetrare. Adulterium carnis est, illicite concumbere: adulterium cordis est, veritatem negare. In fide, in mente, ibi debet esse castitas. Prima ibi est parens Eva corrupta. Vis nosse in illa corruptione magnitudinem iniquitatis? Attende in nobis, qui inde nati sumus, magnitudinem calamitatis. Verbi hujus mei sanctam Scripturam testem citabo: *A muliere, inquit, initium factum est peccati, et propter illam morimur omnes* (Eccli. xxv, 33). Quod illa accepit in pœna, hoc contemnunt martyres pro victoria. Mortem illis comminatus est Deus, ne peccarent: mortem martyribus inimicus comminatus est, ut peccarent. Illi ut morerentur, peccaverunt: martyres mortui sunt, ne peccarent. Unde illis pœna inflictâ, inde istis gloria suscitata.

5. *Martyrii quædam lucta in tentationibus quotidiana.* Certaverunt ergo, et vicerunt. Priores vicerunt: sed non pontem quo transire præciderunt, et nostrum accessum prohibuerunt. Patet cui placet: nec qualem illi passi sunt, optanda est persecutio; sed quotidiana est humanæ vitæ tentatio. Aliquando ægrotat fidelis, et ibi est tentator. Promittitur illi pro salute illicitum sacrificium, noxia et sacrilega ligatura, nefanda incantatio, magica consecratio promittitur, eique dicitur: *Ille et ille pejus te periclitati sunt, et*

sic evaserunt; fac, si vis vivere; morieris, si non feceris. Vide si non est, *Morieris, si Christum non negaveris.* Quod dicebat aperte martyri persecutor, hoc tibi ex obliquo dicit occultus tentator. Fac tibi hoc remedium, et vives: nonne hoc est, *Sacrifica, et vives?* Si non feceris, morieris: nonne hoc est, *Si non sacrificaveris, morieris?* Invenisti parem pugnam, quære parem palmam. In lecto es, et in stadio es; jaces, et luctaris. Permane in fide; et dum fatigatus es, vincis. Habetis ergo, charissimi, non parvum solatium, orationum locum. Martyr Stephanus hic honoretur: sed in ejus honore coronator Stephani adoretur.

SERMO CCCXIX * (a).

De Stephano martyre, vi.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Stephani ad Judæos oratio quam prudens. Stephanus tanquam servus miracula facit in Christi nomine.* Donet mihi Dominus pauca dicere salubriter, qui donavit sancto Stephano tanta dicere fortiter. Sic cœpit ad suos persecutores loqui, quasi timeret eos: *Viri fratres et patres, audite. Quid lenius? quid elementius? Conciliabat auditorem, ut commendaret Salvatorem.* Blande cœpit, ut diu audiretur. Et quia hinc fuerat accusatus, quod verba dixerat contra Deum et legem, ipsam legem illis exposuit, ut ejus legis esset prædicator, cujus accusabatur esse vastator. Hoc et audivimus et audistis: non sunt nostra multa necessaria, quia multa audistis. Hoc tantum exhortor ad Charitatem vestram ædificandam, ut sciatis sanctum Stephanum honorem Christi quæsisse, ut sciatis sanctum Martyrem testem Christi fuisse, ut sciatis eum tanta tunc miracula in nomine Christi fecisse. Hoc enim salubriter scitis, Stephanum sanctum fecisse miracula in nomine Christi, nullum autem miraculum fecisse Dominum Christum in nomine Stephani: ut discernatis servum a Domino, cultorem a Deo, adorantem ab adorando. Quando enim discernitis, tunc vos amat. Non enim pro se ille sanguinem fudit, sed pro Christo fudit.

CAPUT II. — 2. *Spiritum suum Christo commendat.* Videte cui animam suam commendaverit. *Ecce, inquit, video cælos apertos, et Filium hominis stantem ad dexteram Dei.* Vidit Christum confitens Christum, moriturus pro Christo, perrecturus ad Christum; et in extremis cum ictus crebrescerent lapidum, et dura vulnera a duris cordibus jactarentur, vidit se vicinum, non exitio, sed exitui; vidit animam suam jam exituram, et commendavit eam. Cui? Illi quem vidit, illi quem coluit, illi cui servivit, illi cujus nomen prædicavit, illi pro ejus Evangelio animam posuit, illi commendavit ipsam animam. *Domine, inquit, Jesu, accipe spiritum meum.* Fecisti me victorem, recipe in triumphum¹. *Accipe spiritum meum.* Illi persequuntur, tu suscipe: illi ejiciunt, tu intromitte. *Dic spiritui meo, Intra in gaudium Domini tui* (Matth. xxv, 21). Hoc est enim, *Accipe spiritum meum.*

¹ Mss., *recipe triumphum*; omisso, *in*.

* Recognitus in d. n. r. t. et in Ulim. Par. Lov.

(a) Alias, de Diversis 51.

5. *Quonam receptus ejus spiritus a Christo.* Sed spiritum illius quo accepit Jesus? in quam mansionem? in quod cœlum cœli? Quis comprehendit? quis explicat.

CAPUT III. — Vis audire compendium (a)? Audi ipsum Christum: *Pater, volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum (Joan. xvii, 24).* Esse ubi est Christus, quæ potest comprehendere cogitatio? cujus ad hoc explicandum sufficit sermo? Fidei commendetur, a lingua non exspectetur. Audistis, cum Evangelium legeretur, *Ubi ego sum, illic et minister meus (Id. xii, 26).* Græcum codicem legite, et diaconum invenietis. Quod enim interpretatus est latinus, Minister; græcus habet, Diaconus; quia vere diaconus græce, minister est latine: quomodo martyr græce, testis latine; apostolus græce, missus latine. Sed jam consuevimus nominibus græcis uti pro latinis. Nam multi codices Evangeliorum sic habent, *Ubi sum ego, illic et diaconus meus.* Hoc putate dictum, quia hoc est dictum, *Ubi sum ego, illic et diaconus meus.* Ergo bene diaconus ipsius, *Domine Jesu, accipe spiritum meum.* Tu promisisti Evangelium legi, Evangelium prædicavi, *Ubi sum ego, illic et diaconus meus.* Exstiti tibi diaconus tuus, ministravi tibi sanguinem meum, posui pro te animam meam; redde mihi promissionem tuam.

CAPUT IV. — 4. *Pro lapidatoribus suis cur genu fixo orat.* Et pro Judæis, pro lapidatoribus suis, pro cruentis cordibus, pro crudelibus animis quomodo oravit? Genu fixit. Tanta humilitas Stephani, magnus reatus est illius populi. Pro se stans rogavit, pro illis genu fixit. Illos sibi præposuit? Absit: non est erendum. Diligebat inimicos: sed de proximo dictum est, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum (Matth. xxii, 39).* Quare ergo genu fixit? Quia sciebat se pro sceleratis orare; et quanto erant illi maligniores, tanto se difficiliter exaudiri. Dominus in cruce pendens, *Pater, inquit, ignosce illis:* Stephanus sub lapidibus genu fixo, *Domine, ne statuas illis hoc delictum (Act. vii).* Secutus est vestigia pastoris sui, tanquam bona ovis: bonus agnus secutus est Agnum, cujus sanguis tulit peccatum mundi. Implevit quod ait apostolus Petrus: *Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus (1 Petr. ii, 21).*

CAPUT V. — 5. *Stephanus in sua passione imitator Christi patientis.* Vide hominem sequentem vestigia Domini sui. Christus in cruce, *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum:* Stephanus sub lapidibus, *Domine Jesu, suscipe spiritum meum.* Christus in cruce, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34, 46):* Stephanus sub lapidibus, *Domine Jesu, ne statuas illis hoc delictum.* Quomodo posset iste non ibi esse ubi erat quem secutus est, ubi erat quem imitatus est?

CAPUT VI. — 6. *Detectio corporis ejus. Orationes ipsius multa impetrant, non omnia.* Triumphavit, coronatus est. Latuit tanto tempore corpus ejus, processit quando Deus voluit, illuminavit terras, tanta miracula fecit, mortuus vivos facit mortuos, quia nec mor-

(a) *Fortè, compendio.*

tuus. Ergo hoc commendo Charitati vestræ, ut sciatis quod orationes ejus multa impetrant, non tamen omnia. Nam invenimus etiam in libellis qui dantur, fuisse illi difficultates impetrandi, et accepisse tamen postea beneficium, non deficiente supplicis fide. Non cessatum est, oratum est, et dedit postea Deus per Stephanum. Sunt verba orantis Stephani, et responsum est illi: Pro qua oras non est digna, hoc et hoc fecit. Et tamen institit, rogavit, accepit.

CAPUT VII. — Dedit nobis intelligere, quia in cuius nomine faciebat antequam carnem deponeret, in ejus nomine faciunt orationes ejus ut beneficia impetrentur, quibus novit ea dari debere.

7. *Stephanus conservus noster, non pro Deo colendus.* Ille autem tanquam servus orat. Apocabatur angelus quidam cum Joanne. Angeli tales sunt apud Deum, ut si boni fuerimus, et perfecte eum promeruerimus, Angelis æquemur: *Erunt, dixit, æquales Angelis Dei (Matth. xxii, 30).* Angelus ostendebat multa miracula sancto Joanni evangelistæ; turbatus miraculis adoravit eum. Adoravit homo angelum; et angelus homini: *Surge, quid facis? Illum adora: conservus enim tuus sum et fratrum tuorum (Apoc. xix, 10).*

CAPUT VIII. — Si tanta humilitas apparuit in angelo, quantam putatis esse debere in martyre, sicut est? Non ergo credamus superbum esse Stephanum, cum putamus quia virtute sua facit quod facit. Per conservum beneficia sumamus, honorem et gloriam Domino demus. Quid vobis plus dicam et multum loquar? Legite quatuor versus quos in cella scripsimus, legite, tenete, in corde habete. Propterea enim eos ibi scribere voluimus, ut qui vult legat, quando vult legat. Ut omnes teneant, ideo pauci sunt: ut omnes legant, ideo publice scripti sunt. Non opus est ut quærratur codex: camera illa codex vester sit. Aliquanto quidem temperius solito processimus: sed quia longa lectio recitata est, et graves æstus sunt, libellum beneficiorum Dei per ipsum, quem lecturi hodie fuimus, in diem dominicum differamus.

SERMO CCCXX * (a).

De homine sanato per orationes S. Stephani. Ubi Augustinus episcopus se excusat, quod sermonem facere non potuerit.

Habitus ipso die Paschæ.

De miraculis Dei per orationes beatissimi martyris Stephani libellos solemus audire. Libellus hujus, aspectus est; pro scriptura notitia, pro charta facies demonstratur. Qui nostis quid in illo dolentes videre soleatis, in præsentibus gaudentes legite quod videtis: ut Dominus Deus noster abundantius honoretur, et quod in libello conscriptum est, in vestram memoriam conscribatur. Date veniam, quia diuturnum non reddo sermonem: nostis etenim fatigationem meam. Ut heri jejunos tanta agere possem et non deficere, ut et hodie vobiscum loquar, orationes sancti Stephani præstiterunt. Conversi ad Dominum, etc.

* Sermonem hunc et quatuor proxime sequentes ab Ulimmerio primum vulgatos, non vidimus in manuscriptis, (a) Alias, de Diversis 29.

SERMO CCCXXI (a).

Ubi libellum sanati hominis promisit, feria secunda Paschæ.

Diximus quidem hesterno die, sicut meminit Charitas vestra: Hujus libellus, aspectus est. Tamen quia nonnulla nobis indicavit, quæ nosse debetis, ad majorem admirationem et Domini nostri gloriam, de suorum sanctorum memoriis, de quibus dictum est, *Preiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* (Psal. cxv, 15); etiam libellum dare decet, qui habet omnia quæ ex ejus ore cognovimus. Sed si Dominus voluerit, hodie parabitur, et vobis die crastino recitabitur.

SERMO CCCXXII (b).

Ubi libellum promissum sanati hominis præsentavit, feria tertia Paschæ.

Hesterno die libellum promisimus Charitati vestræ, ubi de illo sanato audire etiam possitis, quæ videre non potuistis. Si ergo placet Charitati vestræ, imo quia placere debet quod et mihi placet, ambo fratres stent in conspectu vestro: ut qui illum non viderant, in isto videant quid ille patiebatur. Stent ergo ambo, unus cui donata est gratia, et alter cui petenda est misericordia.

Exemplar libelli a Paulo dati Augustino episcopo.

Rogo, domine beatissime papa Augustine, ut hunc libellum meum, quem ex præcepto tuo obtuli, sanctæ plebi jubeas recitari.

Cum adhuc in patria nostra Cæsarea Cappadociæ moraremur, frater noster natu major gravibus atque intolerandis communem matrem affecit injuriis, in tantum ut ei etiam manus non dubitaret inferre. Quod nos omnes filii pariter congregati patienter tulimus, ut ne verbum quidem fratri nostro pro matre nostra, cur hoc faceret, dixerimus. Illa autem feminei doloris stimulis incitata, injuriosum filium maledicendo punire constituit. Cumque ad sacri Baptismatis fontem post gallorum cantus memorato filio suo iram Dei imprecatura properaret, tunc ei nescio quis in patris nostri similitudine, ut intelligitur, dæmon occurrit, et ab ea prior quo pergeret requisivit. Cui illa, ad maledicendum filio suo ob intolerabilem contumeliam se ire respondit. Tunc autem ille inimicus, quoniam in mulieris corde insaniente locum facile invenire potuit, ut omnibus malediceret persuasit. Illa autem vipereis inflammata consiliis, sacrum fontem provoluta corripuit, et sparsis crinibus nudatisque uberibus hoc a Deo potissimum postulavit, ut extorres patria et circumeuntes alienas terras, omne hominum genus nostro terreremus exemplo. Mox maternas preces efficax vindicta prosequitur, eundemque continuo fratrem nostrum ætate culpaque majorem tremor membrorum tantus invasit, quantum in me usque ante hoc triduum vestra Sanctitas vidit. Servato autem ordine, quo nati eramus, intra unum annum eadem nos pœna omnes corripuit. Videns au-

tem mater maledictiones suas ad tantam efficaciam pervenisse, impietatis suæ conscientiam et opprobrium hominum diutius ferre non potuit: sed laqueo guttur astringens, luctuosam vitam termino funestiore conclusit. Egressi ergo nos omnes, opprobrium nostrum non ferentes, et communem patriam relinquentes passim sumus per diversa dispersi. Ex nobis autem omnibus decem fratribus, qui nascendi quoque ordine primum sequitur ad gloriosi martyris Laurentii memoriam, quæ apud Ravennam nuper collocata est, sicut audivimus, meruit sanitatem. Ego autem qui nascendi ordine sum sextus illorum, cum hac sorore mea, quæ me ætate subsequitur, ubicumque gentium, ubicumque terrarum loca esse sacra, in quibus operaretur Deus miracula, comperissem, magno desideratæ sanitatis amore carpebam iter. Sed ut de cæteris celeberrimis sanctorum locis taceam, etiam ad Anconam, Italiæ civitatem, ubi per gloriosissimum martyrem Stephanum multa miracula Dominus operatur, eadem circuitione perveni. Sed ideo alibi curari non potui, quia huic loco divina prædestinatione servabar. Nec Uzalim civitatem Africæ prætermisi, ubi beatus martyr Stephanus magna prædicatur frequenter operari. Veruntamen ante hos tres menses, id est, calendarum januarum¹ die, tam ego quam soror mea, quæ hic mecum est, eadem adhuc passione detenta, evidenti sumus visione commoti. Ait enim mihi quidam aspectu clarus, et candido crine venerabilis, quod intra tertium mensem desideratâ esset mihi sanitas adfutura. Sorori autem meæ in visione Sanctitas tua in ea effigie, in qua te præsentem videmus, apparuit: per quod nobis significatum est, ad istum locum nos venire debuisse. Nam et ego Beatitudinem tuam sæpius postea videbam per alias civitates in itinere, quo veniebamus, talem prorsus, qualem modo conspicio. Admoniti ergo evidenti auctoritate divina, ad hanc venimus civitatem ante dies ferme quindecim. Passionis meæ vel oculi vestri testes sunt, vel miserabilis soror mea, quæ ad eruditionem omnium, communis mali præbet exemplum: ut qui in illa qualis ego fuerim vident, in me quantum per Spiritum sanctum suum Dominus sit operatus, agnoscant. Orabam ego quotidie cum magnis lacrymis in loco ubi est memoria gloriosissimi martyris Stephani. Die autem dominico Paschæ, sicut alii qui præsentem erant, viderunt, dum orans cum magno fletu cancellos teneo, subito cecidi. Alienatus autem a sensu, ubi fuerim nescio. Post paululum assurrexi, et illum tremorem in corpore meo non inveni. Huic itaque tanto Dei beneficio non ingratus, hunc libellum obtuli; in quo etiam quæ de nostris calamitatibus

¹ In prius editis, *juniarum*. Erratum sane, pro, *januarum* aut *februariarum*. Id siquidem agebatur feria tertia Paschæ, anno forsitan 425, quo Pascha in aprilis diem 19 incidit. Hoc ipsum miraculum Augustinus in libro 22 de Civitate Dei, cap. 8, sub finem anni 426 conscripto narravit, postquam ibidem paulo ante de libellis dari solitis, ac de memoria Stephani Hippone-regio exstructa dixisset, « Nec tamen omnia miracula sanitarum colligi potuerunt, sed tantum de quibus libelli dati sunt, qui recitarentur in populis. Id namque fieri voluimus » etc. « Nondum est autem biennium, ex quo apud Hipponem-Regium coepit esse ista memoria » etc.

(a) Alias, de Diversis 50.

(b) Ibid. 51.

ignorabatis, et quod de mea incolumitate et salute cognovistis, exhibui : ut et pro mea sorore orare dignemini, et pro me agere Deo gratias (a).

SERMO CCCXXIII (b).

Habitus post libellum de sancto Stephano.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Parentum imprecationes in filios, quam reformidandæ.* Misericordia quidem Dei, fratres, sicut credendum est, omnes isti fratres, quos una Dei ira materna plaga percussit, ad hujus de quo gaudemus, quandoque perventuri sunt sanitatem. Veruntamen discant filii obsequi, timeant parentes irasci. Scriptum est, *Benedictio patris firmat domum filiorum : maledictio matris eradicat fundamenta* (Eccli. III, 11). Modo isti per terras in fundamentis patriæ suæ non sunt : præbent ubique spectaculum, proponunt suum supplicium; præbent oculis miseriam suam, terrent superbiam alienam. Discite, filii, quod dicit Scriptura, reddere honorem parentibus debitum. Sed et vos, parentes, quando offendimini, parentes vos esse recordamini. Oravit mater contra filios, exaudita est; quia Deus vere justus est, quia vere injuriam passa fuerat. Unus ipsorum et verba contumeliosa et manus injecerat; et cæteri matris injuriam patienter tulerunt, nec unum pro ea verbum contra fratrem responderunt. Justus Deus qui audivit precantem, audivit dolentem. Sed quid illa misera? Nonne unde citius exaudita, inde plus punita? Discite hoc petere a Deo, ubi non timeatis exaudiri.

CAPUT II. — 2. *Sanitas duobus fratribus non impetrata Anconæ, ut iis Hippone concederetur. Memoria Stephani qua occasione apud Anconam ante corporis ejus detectionem exstructa.* Nos autem, fratres, satagamus Domino Deo nostro gratias referre pro illo qui sanatus est; et pro illa quæ adhuc tenetur, preces fundamus. Benedicamus Deum, quia dignos nos habuit, ut hoc videremus. Quid enim sumus, quia ego apparui istis nesciens? Illi enim me videbant, et ego nesciebam : et admonebantur ut ad istam civitatem venirent. Quis sum ego? Homo sum unus de multis, non de magnis. Et vere, ut audiat Charitas vestra, multum miror, et gaudeo nobis esse concessum : quoniam iste homo nec Anconæ curari potuit; imo potuit, sed propter nos factum non est, quia facillime fieri potuit. Sciunt enim multi quanta miracula per beatissimum martyrem Stephanum in ista civitate fiant. Et audite quod miremini : memoria ejus antiqua ibi erat, et ipsa est ibi. Sed fortasse dicis : Corpus ejus nondum apparuerat, memoria ibi unde erat? Latet quidem causa : sed quid ad nos fama pertulerit, non tacebo Charitati vestræ. Quando lapidabatur sanctus Stephanus, aliqui etiam innocentes, et maxime de iis qui jam in Christum crediderant, circumstant : dicitur lapis venisse in cubitum, et excussus inde venisse ante quemdam religiosum. Tulit illum, et servavit. Homo erat de navigantibus, sors navigationis attulit illum ad littus Anconæ, et revelatum est illi ibi debere reponi lapidem illum. Ille obedivit re-

velationi, et fecit quod jussum est : ex illo cœpit esse ibi memoria sancti Stephani, et rumor erat quia brachium sancti Stephani ibi est, nescientibus hominibus quid contigisset. Verum autem intelligitur propterea ibi fuisse revelatum, ut ibi poneret lapidem qui de cubito Martyris excussus est, quia græce cubitum *ἀγκύλιον* dicitur. Sed qui sciunt quæ ibi miracula fiant, ipsi nos doceant. Non ibi cœperunt fieri ista miracula, nisi posteaquam corpus sancti Stephani apparuit. Ecce ibi non est curatus iste juvenis, ut nostris oculis servaretur.

3. *De miraculis apud Uzalim factis.* Apud Uzalim ubi est episcopus frater meus Evodius, quanta miracula ibi fiant querite, et invenietis. Prætermittis autem aliis, indico vobis unum quod ibi factum est, ut videatis quanta sit ibi præsentia majestatis.

CAPUT III. — Mulier quædam subito ægrotum filium, cui succurrere festinando non potuit, in gremio suo catechumenum amisit : quæ clamans, Mortuus est, inquit, filius meus catechumenus.

4. *Populi clamor ex subita curatione puellæ exortus.* Et cum hæc diceret Augustinus, populus de memoria sancti Stephani clamare cœpit, Deo gratias! Christo laudes! In quo continuo clamore, puella quæ curata est ad absidam perducta est. Qua visa, populus cum gaudio et fletu, nullis interpositis sermonibus, sed solo strepitu interposito, aliquandiu clamorem protulit : et silentio facto, Augustinus episcopus dixit, Scriptum est in Psalmo, *Dixi, Proloquar adversum me delictum meum Domino Deo meo, et tu dimisisti impietatem cordis mei* (Psal. xxxi, 5). *Dixi, Proloquar : nondum prolocutus sum : Dixi, Proloquar, et tu dimisisti.* Commendavi istam miseram, imo ex misera, commendavi eam vestris orationibus. Disposuimus orare, et exauditi sumus. Sit gaudium nostrum actio gratiarum. Citius exaudita est mater Ecclesia, quam in perniciem maledicta mater illa. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCCXXIV (a).

Quo Augustinus complet partem sermonis mox præcedentis miraculo interrupti.

Miraculum apud Uzalim factum. Parvulo ante baptismum extincto vita reddita, ut sacramenta perciperet. Debet a nobis hesternus sermo compleri, qui majori interruptus est gaudio. Statueram enim et cœperam loqui Charitati vestræ, quare mihi videntur isti fratres divina auctoritate ad hanc civitatem esse directi, ut hic in eis diu optata et expectata sanitas impleretur. Et hoc volens dicere, prius commendare cœperam Charitati vestræ loca sancta, in quibus non sunt sanati, et ad nos inde sunt directi. Et dixi de Ancona civitate Italiæ : cœperam de Uzali civitate dicere, quæ est in Africa (episcopum habet fratrem meum, quem nostis, Evodium); quia et ad illam civitatem eos venire, fama ejusdem martyris et operum ejus compulisset. Non est illic datum quod dari potuit, ut hic daretur ubi dari debuit. Cum autem opera divina per sanctum Martyrem commemorare breviter

(a) Vid. lib. 22 de Civitate Dei, cap. 8.

(b) Alias, de Diversis 52.

(a) Alias, de Diversis 55.

vellem, omissis cæteris, unum institueram dicere : quod cum dico, restituta illi puellæ sanitate, subito lætitiæ tumultus exortus est, et nos aliter compulsi finire sermonem. Ergo tale ibi miraculum scimus factum inter multa alia, quæ commemorari utique cuncta non possunt. Mulier quædam amisit in gremio ægrotantem filium catechumenum infantem lactentem. Quæ cum vidisset amissum et irreparabiliter perditum, cœpit eum magis flere fideliter, quam mater (a). Non enim filii sui desiderabat vitam, nisi in futuro sæculo, et hanc sibi ablatam et perisse plangebat. Impleta affectu fiducie tulit illum mortuum, et cucurrit ad memoriam beati martyris Stephani, et cœpit ab illo exigere filium, et dicere : Sancte martyr, vides nullum mihi remansisse solatium. Non enim possum dicere filium præcessisse, quem nosti perisse : tu enim vides quare plangam. Redde filium meum, ut habeam eum ante conspectum coronatoris tui. Hæc et talia cum precaretur, lacrymis quodam modo non pentibus, sed ut dixi, exigentibus, revixit filius ejus. Et quia dixerat, Nosti quare illum quæram : ostendere voluit etiam Deus verum animum ipsius. Continuo tulit illum ad presbyteros, baptizatus est, sanctificatus est, unctus est, imposita est ei manus, completis omnibus sacramentis, assumptus est. Illa autem tali eum cum vultu deduxit, tanquam non deduceret ad requiem sepulcri, sed ad sinum martyris Stephani. Probatum est cor fidele mulieris. Ubi ergo tale miraculum fecit Deus per Martyrem suum, non potuit ibi istos curare? Et tamen huc nobis directi sunt. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCCXXV * (b).

In Natali viginti Martyrum (c).

1. *Solemnitates martyrum cur institutæ.* Die solemnium sanctorum Martyrum debitus sermo reddendus est. De gloria martyrum locuturos, breviter justam causam martyrum locuturos, adjuvent nos orationes martyrum. Hoc enim per istas solemnitates commemorari debet Sanctitas vestra, primum ne arbitremur aliquid nos conferre martyribus, quia eorum dies solemnissimos celebramus. Illi nostris festivitibus non egent, quia in cœlis cum Angelis gaudent : congaudent autem nobis, non si honoremus eos, sed si imitemur eos. Quanquam et quod honoramus, nobis prodest, non illis. Sed honorare, et non imitari, nihil est aliud quam mendaciter adulari. Ad hoc ergo istæ festivitates in Ecclesia constitutæ sunt Christi, ut per eas congregatio membrorum Christi admoneatur imitari martyres Christi. Hæc est omnino hujus festivitatis utilitas, alia non est. Si

* Collatus ad m. r. rm. t. v. et ad Sirm.

(a) Forte, *materne*.

(b) Alias, inter Sirmondianos 50.

(c) Hos Baronius eosdem censet cum Martyribus viginti, qui apud Tarsum Ciliciæ passi sub Diocletiano leguntur die 6 junii. Diversos esse, certius videri sibi monet Sirmondus, cujus nos opinioni facilius accedimus. Horum martyrum memoriam Hippone celeberrimam fuisse docet Augustinus, illustre quod in ea contigerat miraculum commemorans in libro 22 de Civitate Dei, cap. 8. Ad istam basilicam dictus fuit sermo 148. De iisdem viginti Martyribus forte est sermo subsequens.

enim nobis proponatur imitandus Deus, respondet humana fragilitas, multum esse ad se imitari eum, cui non potest comparari. Si deinde ipsius Domini nostri Jesu Christi ad imitationem nobis proponatur exemplum, qui propterea cum Deus esset, mortali carne vestitus est, ut hominibus mortalem carnem gerentibus insinuaret præceptum, et demonstraret exemplum; de quo etiam scriptum est, *Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus* (I Petr. II, 21) : tamen et hic adhuc respondet humana fragilitas, Quid simile ego et Christus? Ille etsi caro, tamen Verbum caro. *Verbum enim caro factum, ut habitaret in nobis* (Joan. I, 14) : carnem assumpsit, non Verbum perdidit; quod non erat accepit, non quod erat amisit. *Deus enim erat in Christo mundum reconcilians sibi* (II Cor. V, 19). Quid ergo simile ego et Christus? Ad tollendas igitur omnes excusationes infidelis infirmitatis, martyres nobis stratam construxerunt. Lapideis enim tabulis construenda erat, qua securi ambularem. Ipsi fecerunt sanguine suo, confessionibus suis. Denique contemptis corporibus suis, venienti ad gentes lucrandas Christo, tanquam in jumento illo sedenti, corpora sua sicut vestimenta straverunt (Matth. XXI, 7, 8). Quis est, quem pudeat dicere, Impar sum Deo? Plane impar. Impar sum Christo? Etiam mortali Christo impar. Petrus hoc erat quod tu, Paulus hoc erat quod tu, Apostoli et Prophetæ hoc erant quod tu. Si piget imitari Dominum, imitare conservum. Præcessit agmen servorum, sublata est excusatio pigrorum. Postremo adhuc dicit : Impar sum Petro, impar sum Paulo. Impar es veritati¹? Coronatur rusticitas, non excusatur vanitas. Postremo impar es pueris? impar es puellis? impar es sanctæ Valerianæ? Si adhuc sequi piget, non vis adhærere Victoriæ? Sic enim nobis sanctorum viginti Martyrum series recitata est. Cœpit ab episcopo Fidentio, clausit ad fidelem feminam sanctam Victoriam. Initium a fide, finis ad victoriam.

2. *In martyribus non pœna attenditur, sed causa.* *Donatistarum falsos martyres carpit.* Videte ergo, fratres : sic celebrate passiones martyrum, ut cogitetis imitari martyres. Illi ut fructuosam haberent pœnam, elegerunt causam. Attenderunt enim Dominum dicentem, non *Beati qui persecutionem patiuntur; sed, Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam* (Matth. V, 10). Elige causam, et non cures pœnam. Si autem non eligis causam, et hic et in futuro invenies pœnam. Non te commoveant supplicia et pœnæ malefactorum, sacrilegorum, hostium pacis, et inimicorum veritatis. Non enim illi pro veritate moriuntur : sed ideo moriuntur, ne veritas annuntietur, ne veritas prædicetur, ne veritas teneatur, ne unitas ametur, ne charitas diligatur, ne æternitas teneatur. O causa pessima ! ideo pœna infructuosa. Non attendis, qui te de pœna jactas, tres cruce fuisse, quando Dominus passus est? Inter duos latrones passus est Dominus : pœna non discernebat, sed causa discer-

¹ Victorinus Ms. : *impar es postea veritati.* Forte legendum, *impar es rusticitati?*

nebat. Ideo martyrum vox est in illo Psalmo, *Judica me, Deus*. Non timet judicium: non enim habet quod in illo ignis absumat; ubi totum aurum est, flamma quid formidatur? *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta* (Psal. XLII, 1). Numquid dixit, *Discerne pœnam meam*? Diceretur ei, Pœnam passus est latro. Numquid ait, *Discerne crucem meam* (a)? Ibi et adulter inclusus est. Numquid dixit, *Discerne catenam meam*? Ibi fures etiam colligati sunt. Numquid dixit, *Discerne vulnus meum*? Ferro etiam scelerati necati sunt. Cum ergo videret omnia bonis malisque communia in passionibus, exclamavit, et ait, *Judica me, Domine, et discerne causam meam de gente non sancta*. Si discernis causam meam, coronas patientiam meam. Hæc Charitati vestræ pro exhortatione in hoc sancto loco sufficient; quoniam dies parvisunt, et adhuc nobis in majore basilica restant quæ agamus cum Charitate vestra.

SERMO CCCXXVI * (b).

In Natali Martyrum (c).

1. *Martyres ad felicitatem expediti cucurrerunt*. Solemnitas beatissimorum Martyrum lætior nobis reddidit diem. Lætatur, quia de terra laboris ad regionem quietis Martyres transierunt: sed hoc non saltando, sed orando; non potando, sed jejunando; non rixando, sed tolerando meruerunt. Contristabantur, credo, parentes eorum, quando ad passionem abierunt: sed illi lætabantur et dicebant, *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus* (Psal. CXVI, 1). Nolite, parentes, nolite plangere gaudia nostra. Si eos quos nutritis, non vultis in gehennam ire; imitari debetis, non impedire. Illi novebant quo pergebant, et parentes increduli sine causa plangebant. Sed tunc amantes filios carnales lugebant: postea credentes in Deum dicebant, *Convertisti lamentum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, et præcinxisti me lætitia* (Psal. XXIX, 12). Utinam, fratres, rumpatur in nobis saccus pœnitentiæ, et effundatur pretium indulgentiæ. Martyres omnes sarcinas lucrorum sæculi hujus hic posuerunt, hic dimiserunt, et viam quæ ducit ad vitam, expediti sicut boni milites cucurrerunt; sicut scriptum est, *Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes* (II Cor. VI, 10). Et vere in terra nihil habebant, sed in cœlo felicitatem perpetuam possidebant. Ad cœlum devote festinabant, et viam vitæ securi currebant; et adhuc longe positi manus ad palmam extendebant. Currite, sancti; sic currite, ut comprehendatis. *Regnum cœ-*

* Emendatus ad r. rm. t. v. et ad Vign.

(a) Aliqua hic desiderantur.

(b) Alias, inter Vignerianos 30.

(c) Eorundem forte viginti Martyrum, de quibus est sermo superior, qui hunc sermonem 526 in Victorino codice proxime antecedit. Et sane in Theodericensi manuscripto post superiorem illum sermonem subsequitur cento quidam diversis constans Augustini excerptis, cui titulus, « Item Sermo beati Augustini episcopi, in Natali sanctæ Victoriæ martyris, » unius scilicet ex viginti Martyribus. Tum isti centoni subjicitur noster hic Sermo 526 cum hoc titulo, « Item Sermo cujus supra, de eodem unde supra. » Consentit vetus codex Remigiensis.

lorum vim patitur, et qui vim faciunt, diripiunt illud (Matth. XI, 12). Non est angustum: quisquis beatus vult esse, ad regnum cœlorum festinet. Nulli clausum est, nisi ei qui se excluserit. Paratus est Christus suscipere confessores suos. Ipse desuper dicit: Specto vos, certantes adjuvabo, vincentes coronabo.

2. *Persecutoris interrogationes et martyrum responsa*. Hanc pollicitationem Martyres tenentes, terrores et minas persecutoris pro nihilo habuerunt. Nam cum persecutor diceret: « Sacrificate idolis; » responderunt: « Non facimus, quia æternum Deum in cœlis habemus, cui semper sacrificamus; nam dæmoniis non immolamus. » Et judex: « Quare ergo contra præceptum sacrum facitis? » Responderunt: « Quia magister cœlestis in Evangelio nobis dicit, *Qui reliquerit patrem et matrem, et uxorem, et filios, et omnia quæ possidet, propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit* » (Id. XIX, 29). Et judex: « Ergo non obtemperabitis præceptis Imperatorum? » Et responderunt: « Non. » Et ille: « Quam ergo auctoritatem potestis habere, cum vos videatis supplicio subjacere? » Et Martyres dixerunt: « Auctoritatem Regis æterni portamus, ideo auctoritatem mortalis hominis non curamus. » Tunc in carceribus missi, catenis onerati sunt. Quantum dictum est ab impiis, *Ubi est Deus eorum* (Psal. CXIII, 2)? Veniat Deus eorum, in quem crediderunt, et liberet eos de carceribus, eripiat eos a gladio, eripiat eos a bestiis. Omnia ista dicebant, sed in petra positos non dejiciebant. Illi sæviebant, sed illi non timebant. Sciebant ubi eos dimittebant, et quo festinabant. Coronantur Martyres confessores, et remanserunt iudices desertores. Sic Deus vult unumquemque christianum probare, ut probatum velit cum Martyribus coronare.

SERMO CCCXXVII * (a).

In Natali Martyrum.

1. *Martyres a sceleratis discernit, non pœna, sed causa*. Cantavimus Deo martyrum voce, *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta* (Psal. XLII, 1). Martyrum vox est. Quis audeat dicere, *Judica me, Deus*, nisi qui habet optimam causam? Promissis et minis tentatur anima, mulcetur illecebris, torquetur doloribus: omnia pro Christo victa sunt ab invictis martyribus. Victus est promittens mundus, victus est sæviens mundus. Non tenuit voluptas, non terruit cruciatus. Aurum in fornace purgatum ignem gehennæ non timet. Ideo tanquam purgatus igne tribulationis beatissimus martyr securus dicit, *Judica me, Deus*. Quidquid in me inveneris bonum, judica. Donasti mihi quod tibi placeat; inveni in me, et judica me. Non me tenuit dulcedo sæculi, non me a te detorquet tribulatio sæculi. *Judica me, et discerne causam meam de gente non sancta*. Multi patiuntur tribulationes; parem habent pœnam, sed parem non ha-

* Castigatus ad cl. r. t. v. et ad Sirm.

(a) Alias, ex sirmondianis 27.

bent causam. Multa mala patiuntur adulteri, multa mala patiuntur malefici, multa mala patiuntur latrones et homicidæ, multa mala patiuntur scelerati omnes, multa mala, inquit, et ego martyr tuus patior : sed *discerne causam meam de gente non sancta*, latronum, homicidarum, scelestorum omnium. Pati talia, qualia ego, possunt : habere talem causam non possunt. Ego in fornace purgor; illi cinerescunt. Et hæretici patiuntur, et plura a se ipsis; et volunt martyres dici. Sed contra illos cantavimus, *Discerne causam meam de gente non sancta*. Non facit martyrem pœna, sed causa.

2. *Crucifixorum cum Domino una pœna fuit, sed dispar causa*. In passione Domini tres cruces erant; una pœna, sed dispar causa. Ad dexteram unus latro, ad sinistram alter latro : in medio iudex, inter ambos pendens in cruce, quasi pronuntians de tribunali, audivit unum dicentem, *Libera te, si justus es*; audivit alterum parem suum corripientem et dicentem, *Tu non times Deum? Nos pro malis nostris ista patimur; nam iste justus est*. Malam habebat causam, et discernebat martyrum causam. Quid est enim aliud, *Nos pro malis nostris ista patimur; nam iste justus est*? Quis causam discerneret martyrum a causa impiorum pœnam patientium? Iste, inquit, justus agnoscitur; nos pro vobis patimur, pro malis nostris patimur. *Domine*: vide quid dicat socio pœnæ suæ. Christus pariter pendebat; sed non pariter vilescibat. Agnoscebatur Dominus a pendente. Unum erat crucis consortium; non erat unum præmium. Quid dico? Das Christo præmium, qui dator est præmiorum? *Domine*, inquit, *memento mei, cum veneris in regnum tuum*. Pendentem videbat, crucifixum videbat; et regnaturum sperabat. *Memento, inquit, mei*, non modo, sed *cum veneris in regnum tuum*. Multa, inquit, mala feci, requiem celerem non mihi spero : sufficiant tormenta mea usque ad adventum tuum. Modo torquear; cum veneris, tunc mihi parce. Ille se differebat; sed Christus paradysum non petenti offerebat. *Memento mei*: sed quando? *Cum veneris in regnum tuum*. Et Dominus : *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (*Luc. xxiii, 39, 43*). Discipuli mei dimiserunt me, discipuli mei desperaverunt de me; et tu in cruce cognovisti me, non contempsisti moriturum, sperasti regnaturum : *Hodie mecum eris in paradiso*. Non a te recedo. Discreta est causa; numquid pœna? Bona ergo vox, *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta*. Omnes qui vivimus in hoc sæculo, laboremus ut bonam causam habeamus : ut si quid nobis acciderit in hoc sæculo, cum bona causa hinc exeamus.

SERMO CCCXXVIII * (a).

In Natali Martyrum.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christus prior passus patiendi virtutem martyribus dedit*. In Psalmo diximus Domino Deo nostro, *Pretiosa est in conspe-*

ctu Domini mors sanctorum ejus. Pretiosa est mors sanctorum martyrum; quia pretium eorum est sanguis Domini ipsorum. Passus est enim passione sua, quia erant passuri post ipsum. Præcessit ipse, et secuti sunt multi. Valde enim erat aspera via; sed fecit ipsam lenem, quando ipse ante omnes transivit. Ideo cæteri non timuerunt transire, quia ipse prior transivit. Mortuus est enim, et terruit discipulos suos. Resurrexit, et abstulit illis timorem, et dedit amorem. Quando enim mortuus est Christus, trepidaverunt discipuli, et putaverunt quod periit. Quando secuti sunt, ibi videte gratiam Dei. Tunc latro credidit, quando discipuli trepidaverunt. Erat enim unus latro in cruce cum illo, sicque in illum credidit, ut diceret, *Domine, in mente me habe, dum veneris in regnum tuum* (*Luc. xxiii, 42*). Quis illum docebat, nisi qui juxta illum pendebat? Erat enim illi fixus a latere : sed habitabat in corde.

2. *Martyres quomodo veraces, si omnis homo mendax. Martyr græce, Testis latine*. In isto autem psalmo, ubi diximus, *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* : ibi scriptum est et quod audistis, *Ego dixi in ecstasi mea, Omnis homo mendax* (*Psal. cxv, 15, 11*).

CAPUT II. — Quid dicimus, fratres? *Omnis homo mendax*. Ergo et martyres mendaces fuerunt? Si autem martyres veraces fuerunt; quomodo verum est, *Omnis homo mendax*? Scriptura dicit, *Omnis homo mendax*. Si dixerimus, Veraces erant martyres; Scripturam facimus mendacem. Si autem verum dixit Scriptura, quia *omnis homo mendax*; ergo martyres mendaces fuerunt. Quomodo ergo habemus ostendere et Scripturam veracem et martyres veraces? An forte martyres non fuerunt homines? Si autem erant homines, quomodo verum est, *Omnis homo mendax*? Quid ergo faciemus? Laborabimus, ut ostendamus vobis quia et Scriptura vera est, et *omnis homo mendax*; et martyres veraces fuerunt, quia pro veritate mortui sunt? Ideo enim sunt martyres, quia pro veritate passi sunt. Martyr enim est verbum græcum, et latine Testis dicitur. Si ergo veri testes fuerunt, vera dixerunt; et vera dicendo coronas acceperunt. Si autem testes falsi fuerunt, quod absit, non ad coronas, sed ad pœnas ierunt : quia scriptum est, *Testis falsus non erit impunitus* (*Prov. xix, 5*). Ergo ostendamus illos veraces. Jam ipsi se ostenderunt, quando pro veritate etiam mori voluerunt. Quomodo ergo verax est Scriptura, quæ dicit, *Omnis homo mendax*? Rogemus Dominum nostrum Jesum Christum; et ipse nobis solvet istam quæstionem. Unde habet illam nobis solvere? De Evangelio, de quo modo loquebamur, quando vobis legebatur.

CAPUT III. — 3. *Veraces martyres, quia in eis Spiritus Dei loquebatur*. Audistis enim, quando legebatur Evangelium, quia martyribus dicebat Dominus Jesus : *Cum tradent vos, nolite cogitare quid loquamini, aut quid dicatis, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis* (*Matth. x, 19 et*

* Non reperimus nisi apud Lov.
(a) Alias, de Diversis 117.

20). Quia si vos loquimini, mendacium dicitis : quia *omnis homo mendax*. Vidit ergo ipse Dominus, quia *omnis homo mendax*, et dedit martyribus Spiritum suum; ut non ipsi loquerentur, sed Spiritus ejus : ut non essent mendaces, sed ut essent veraces. Ecce quare veraces fuerunt; quia non ipsi loquebantur, sed Spiritus ejus. Et modo quod vobis loquimur, si de nostro loquimur, mendacium dicimus. Si autem sunt Spiritus Dei, quæ vobis dicimus, ideo vera sunt. Et vos proficite : nolite de vestro velle loqui, si vultis vera loqui; ut non remaneatis homines mendaces, sed sitis filii Dei veraces.

CAPUT IV. — 4. *Pro veritate pati, martyrum est; pro falsitate, etiam impiorum. Causa patientiæ bona eligatur.* Omnes hæretici etiam pro falsitate patiuntur, non pro veritate : quia mentiuntur contra ipsum Christum. Omnes Pagani, impii quæcumque patiuntur, pro falsitate patiuntur. Nemo ergo se extollat et gloriatur de passione, sed prius ostendat linguæ suæ veritatem. Tu ostendis pœnam, ego quæro causam. Tu dicis, Sum passus : ego dico quare sis passus. Nam si attendamus solas passiones, coronantur et latrones. Numquid audet dicere ille : Tanta et tanta passus sum? Quare? Quia dicitur illi : Propter facta tua mala; ideo malam habuisti pœnam, quia prius malam habuisti causam. Si de passione gloriandum est; potest et ipse diabolus gloriari. Videte quanta patitur, cujus ubique templa evertuntur, cujus ubique idola franguntur, cujus ubique sacerdotes et arreptitii cæduntur. Numquid potest dicere : Et ego martyr sum, quia tanta patior! Ergo homo Dei prius sibi eligat causam, et securus accedat ad pœnam. Quia si in bona causa accedit ad pœnam, post pœnam accipiet et coronam.

CAPUT V. — 5. *Judicii futuri certitudo. Resurrectio cujusque cum causa sua. Damnatorum acriores pœnæ post resurrectionem.* Ergo in memoria æterna erit justus, et ab auditu malo non timebit (Psal. cxi, 7). Venit enim iudex omnium vivorum et mortuorum, sicut in Evangelio legimus. Et verum est, quoniam ista quæ modo videmus, non erant quando futura dicebantur. Quod videtis modo prædicari nomen Christi per omnes gentes, converti homines ad unum Deum, dimitti idola, dimitti dæmonia, everti templa, frangi simulacra; omnia ista nondum erant, tamen dicebantur, et modo videntur. In quibus ergo Litteris scripta sunt ista, quæ jam videmus (tunc autem scripta sunt, quando non videbantur, sed futura promittebantur), in ipsis Litteris legimus quod nondum venit. Nondum enim venit dies iudicii, nondum venit resurrectio mortuorum, nondum venit iudicaturus, qui prius venerat iudicandus. Iudicatus injuste, iudicaturus juste. Differens potentiam, cum vult ostendere patientiam. Venturus est ergo, et quomodo se promisit esse venturum cum Angelis suis, sic veniet et apparebit in claritate omnibus etiam resurgentibus.

CAPUT VI. — Unusquisque enim resurrecturus est cum causa sua. Qualis enim modo cum moritur, reci-

pitur in carcerem, talis procedit ad iudicem. Modo opus est ut componat causam suam, inclusus non potest. Qui ergo bonas habent causas, recipiuntur in requiem : qui autem malas habent causas, recipiuntur in pœnas. Sed majores pœnas passuri sunt, cum resurrexerint : in quarum comparatione tales sunt istæ quas patiuntur qui mortui sunt homines mali, qualia sunt somnia hominum qui torquentur in somnis. Animæ namque eorum patiuntur, caro non patitur. Major autem cruciatus est, si vigilans torqueatur.

CAPUT VII. — Ergo cum resurrexerint omnes, et apparuerint ante iudicem justum, sicut ipse prædixit, separabit eos sicut pastor separat oves ab hædis : hædos ponet ad sinistram, oves autem ad dexteram. Et dicet his qui ad dexteram sunt : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Ad istam vocem gaudent dexteri, gaudent justi. Illis autem qui sunt a sinistra dicturus est : *Ite in ignem æternum cum diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 32, 33, 34, 41). Ab hoc auditu malo justus non timebit.

6. *Martyrum beatitudo et gloria post resurrectionem major.* Nondum ergo receptis fructibus¹ suis, beati sunt modo sancti martyres, quoniam cum Christo sunt animæ eorum. Quid autem paretur illis in resurrectione, quis potest verbis explicare? *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se* (1 Cor. ii, 9). Si tanta bona quæ accepturi sunt fideles boni, nemo explicat verbis; non sine causa talia illis præmia præparantur, qui usque ad sanguinem pro veritate certaverunt. Non eos mundus illexit, non eos terror fregit, non tormenta vicerunt, non blanditiæ deceperunt. Corpora ipsa sua habebunt magna ornamenta, in quibus passi sunt magna tormenta.

SERMO CCCXXIX * (a).

In Natali Martyrum.

1. *Pretiosa mors Martyrum emptæ pretio mortis Christi.* Per tam gloriosa sanctorum martyrum gesta, quibus ubique floret Ecclesia, ipsis oculis nostris probamus quam verum sit quod cantavimus, quia *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* : quando et in conspectu nostro pretiosa est, et in conspectu ejus, pro cuius nomine facta est. Sed pretium mortium istarum mors est unius. Quantas mortes emit unus moriens, qui si non moreretur, granum frumenti non multiplicaretur? Audistis verba ejus cum appropinquaret passioni, id est, cum nostræ appropinquaret redemptioni : *Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum affert* (Joan. xii, 24 et 25). Egit enim in cruce grande commercium; ibi solutus est saccus pretii nostri : quando latus ejus apertum est lancea percussoris, emanavit inde pretium totius orbis. Empti sunt fideles et martyres : sed martyrum fides

¹ Forte, corporibus.

* Emendatus ad cl. r. t. v. et ad vign.

(a) Alias, inter vignerianos 33.

probata est; testis est sanguis. Quod illis impensum est, reddiderunt, et impleverunt quod ait sanctus Joannes: *Sicut Christus pro nobis animam suam posuit, sic et nos debemus pro fratribus animas ponere* (I Joan. III, 16). Et alibi dicitur: *Ad mensam magnam se-listi, diligenter considera quæ apponuntur tibi, quoniam talia te oportet præparare* (Prov. XXIII, 1, 2). Mensa magna est, ubi epulæ sunt ipse dominus mensæ. Nemo pascit convivas de se ipso: hoc facit Dominus Christus; ipse invitator, ipse cibus et potus. Agnoverunt ergo martyres quid comederent et biberent, ut talia redderent.

2. *Martyres non ex se, sed ex Dei gratia victores.* Sed unde talia redderent, nisi ille daret unde redderent, qui prior impendit? Unde et Psalmus, ubi scriptum cantavimus, *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus, quid nobis commendat? Consideravit illic homo quanta accepit a Deo; circumspexit quanta munera gratiæ Omnipotentis qui eum creavit, qui perditum quæsit, qui invento veniam dedit, qui pugnantem infirmis viribus juvit, qui se periclitanti non subtrahit, qui vincentem coronavit, qui præmium se ipsum dedit: consideravit hæc omnia, et exclamavit, et dixit, Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Nolebat esse ingratus, rependere volebat, et quid rependeret non habebat. Non dixit, Quid retribuam Domino pro omnibus quæ tribuit mihi; sed, pro omnibus quæ retribuit mihi? Non tribuit, sed retribuit. Si retribuit, aliquid nos impenderamus. Plane impenderamus mala nostra, retribuit bona sua: retribuit enim bona pro malis, cum nos retribuimus mala pro nobis. Quærit ergo quid retribuatur; angustias patitur, unde debitum solvat non invenit: Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et quasi invenerit quod retribuatur, *Calicem*, inquit, *salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo* (Psal. CXV, 15, 12, 13). Quid est hoc? Certe reddere cogitabat. Adhuc quærit accipere: *Calicem salutaris accipiam.* Quis est calix iste? Calix passionis amarus et salubris: calix quem nisi prius biberet medicus, tangere timeret ægrotus. Ipse est calix iste: agnoscimus in ore Christi calicem istum dicentis, *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (Matth. XXVI, 39). Nam et Filii Zebedæi per matrem suam quæsierunt excelsa loca, ut unus eorum sederet a dextris, alius a sinistris: quibus ille ait, *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum* (Id. XX, 22)? Altitudinem quæritis? Per vallem venit ad montem. Sedem quæritis claritatis? Prius bibite calicem humilitatis. De ipso calice dixerunt martyres, *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.* Non ergo times ne ibi deficias? Non, inquit. Quare? Quia *nomen Domini invocabo.* Quomodo vincerent martyres, nisi ille in martyribus vinceret, qui dixit, *Gaudete, quoniam ego vici sæculum* (Joa. XVI, 33)? Imperator cælorum regebat mentem et linguam eorum, et per eos diabolum in terra superabat, et in cælo martyres coronabat. O beati qui sic biberunt calicem istum! finierunt dolores, et acceperunt honores. Attendite ergo, charis-*

simi: quod oculis non potestis, mente et animo cogitate, et videte quia *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.*

SERMO CCCXXX * (a).

In Natali Martyrum (b).

1. *Sermonis exordium.* Beatorum solemnitas martyrum, et expectatio Sanctitatis vestræ de nobis sermonem flagitat. Intelligimus enim nos quod huic diei congruit disputare debere. Hoc vultis, hoc volumus: hoc faciat in cujus manu sunt et nos et sermones nostri; donet facultatem, qui tribuit voluntatem (c). In hoc enim martyres flagraverunt: invisibilium enim amore succensi visibilia contempserunt. Quid amavit in se, qui contempsit et se, ne perderet se? Templum enim Dei erant, et Deum verum in se habitare sentiebant; ideo falsos deos non colebant. Audierant, sicut hauserant, medullisque intimis cordis traderant, sibi quodam modo [invisceraverant] quod Dominus dixit, *Si quis vult venire post me, neget semetipsum. Neget, inquit, semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me* (Matth. XVI, 24). Hinc aliquid volo dicere, et terret me vestra intentio, jubet oratio.

2. *Negare se quomodo debeat Christi discipulus.* Quid est, rogo vos, *Si quis vult post me venire, neget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me?* Intelligimus quid est, *Tollat crucem suam*; suslineat tribulationem suam: *tollat enim est ferat, sufferat.* Patienter, inquit, accipiat omnia quæ patitur propter me. *Et sequatur me.* Quo? Quo eum novimus isse post resurrectionem. Ascendit enim in cælum, et sedet ad dexteram Patris. Ibi nos etiam collocavit. Interim præcedat spes, ut sequatur res. Quomodo debeat præcedere spes, noverunt qui audiunt, *Sursum cor.* Restat autem quærere, quantum adjuvat Dominus, et discutere, et illo aperiante intrare, et illo donante invenire, et vobis quod invenire potuerimus depromere, quid sit quod ait, *Neget se.* Quomodo negat se qui amat se? Ita vero rationis est, sed humanæ: homo mihi dicit, Quomodo negat se qui amat se? Sed dicit Deus homini, *Neget se, si amat se.* Amando enim se, perdit se: negando se, invenit se. *Qui amat, inquit, animam suam, perdet eam* (Joa. XII, 25). Jussit qui novit quid jubeat, quia scit consulere qui novit instruere, et novit reparare qui dignatus est creare. *Qui amat, perdat.* Luctuosa res est perdere quod amas. Sed interdum et agricola perdit quod seminat. Profert, spargit, abjicit, obruit. Quid miraris? Iste contemptor et perditor avarus est messor. Quid factum sit, hiems et æstas probavit; ostendit tibi gaudium metentis consilium seminantis.

* Emendatus ad d. r. t. v. et ad Sirm.

(a) Alias, inter sirmondianos 29.

(b) Hunc Beda nondum vulgatus ad Galat. II appellat sermonem « de qui amat animam suam, perdet eam. » Florus ibidem sermonem « de Verbis Domini. » Cæterum hunc et alios quosdam antecedentes ac subsequentes de Natali Martyrum, qui ex lectionariis editi fuerunt sermones, haud quam integros esse ostendit sæpe scissa et non satis constans orationis series.

(c) Forte aliqua hic prætermissa.

Ergo qui amat animam suam, perdet eam. Qui fructum in ea quærit, seminet eam. Hoc est ergo neget se, ne perverse eam amando perdat se.

3. *Amor sui perversus, verius est sui contemptus. Pecuniæ amor usque ad animæ contemptum.* Nemo enim est qui non se amet; sed rectus amor est quærendus, perversus cavendus. Quisquis enim dimisso Deo amaverit se, Deumque dimiserit amando se, non remanet nec in se, sed exit et a se. Exit exsul pectoris sui, contemnendo interiora, amando exteriora. Quid dixi? Omnes qui mala faciunt, nonne conscientiam suam contemnunt? Pone autem modum iniquitati suæ, quisquis erubuerit conscientiam suæ. Ergo quia contempsit Deum ut amaret se, amando foris quod non est ipse, contempsit et se. Videte, audite Apostolum huic sensui testimonium perhibentem: *In novissimis, inquit, temporibus instabunt tempora periculosa. Quæ sunt tempora periculosa? Erunt homines se ipsos amantes.* Hoc est caput mali. Videamus ergo si remanent vel in se, amando se; videamus, audiamus quod sequitur: *Erunt, inquit, homines se ipsos amantes, amatores pecuniæ (II Tim. iii, 1, 2).* Ubi es qui te amabas? Nempe foris es. Rogo te, pecunia numquid tu es? Nempe qui neglecto Deo amasti te, amando pecuniam deseruisti et te. Prius deseruisti, postea perdidisti. Fecit enim amor pecuniæ ut perderes te. Mentiris propter pecuniam: *Os quod mentitur, occidit animam (Sap. i, 11).* Ecce cum quæris pecuniam, perdidisti animam tuam. Profer trutinam veritatis, non cupiditatis: profer stateram, sed veritatis, non cupiditatis; profer, obsecro te, et pone in una parte pecuniam, in altera animam. Jam tu appendis, et ex cupiditate fraudulentos digitos adhibes; vis ut mergat pars quæ habet pecuniam. Pone, noli appendere: fraudem vis facere contra te; video quid agas. Præponere vis pecuniam animæ tuæ; mentiri propter illam, perdere istam. Pone, Deus appendat; qui nescit falli, nec fallere, ipse appendat. Ecce ipse appendit; vide appendentem, audi renuntiantem: *Quid prodest homini, si totum mundum lucretur? Vox divina est, vox est appendentis, nec fallentis; renuntiantis, admonentis.* Tu in una parte pecuniam ponebas, et in altera animam; vide ubi posuisti pecuniam. Quid respondet qui appendit? Tu pecuniam posuisti: *Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiat (Matth. xvi, 26)?* Animam autem appendere volebas cum lucro: appende cum mundo. Volebas eam perdere, ut abs te acquireretur terra: plus habet ista ponderis, quam cælum et terra. Sed facis hoc, quia dimittendo Deum, et amando te, existi et a te; et alia jam, quæ sunt forinsecus, pluris æstimas quam te. Redi ad te: sed iterum sursum versus cum redieris ad te, noli remanere in te. Prius ab his quæ foris sunt redi ad te, et deinde redde te ei qui fecit te, et perditum quæsit te, et fugitivum invenit te, et aversum convertit te ad se. Redi ergo ad te, et vade ad illum qui fecit te. Imitare filium illum

junioem; quia forte tu es. Populo dico, non uni homini; etsi omnes me¹ audire possint, non dico uni, sed humano generi. Redi ergo, esto filius ille junior, qui sua substantia vivens prodige dispersæ et perdita eguit, porcos pavit, fame fatigatus respiravit, reco-luit memoria patrem suum. Et quid de illo Evangelium dicit? *Et reversus ad semetipsum.* Qui dimiserat et semetipsum, reversus ad semetipsum, videamus si remanserit in semetipso. *Reversus in semetipsum dixit, Surgam.* Ergo ceciderat. *Surgam, inquit, et ibo ad patrem meum.* Ecce jam negat se, qui invenit se. Quomodo negat? Audite: *Et dicam illi, Peccavi, inquit, in cælum, et coram te.* Negat se. *Jam non sum dignus vocari filius tuus. (Luc. xv, 11-19).* Ecce quod sancti martyres fecerunt. Contempserunt ea quæ foris erant; omnes illecebras hujus sæculi, omnes errores atque terrores, quidquid libebat, quiquid terrebat, totum contempserunt, totum calcaverunt. Venerunt et ad se, et attenderunt se; invenerunt se in se, displicuerunt sibi: ad eum cucurrerunt, a quo formarentur, in quo reviviscerent, in quo remanerent, in quo periret quod ipsi per semet ipsos esse cœperant, et hoc maneret quod in eis ipse condiderat. Hoc est negare se ipsum.

4. *Petri timor audita futura passione Christi. Negare se quid.* Hoc Petrus apostolus nondum poterat capere, quando Domino nostro Jesu Christo suam prænuntianti passionem ait: *Absit a te, Domine, non fiet istud.* Timebat ne vita moreretur. Modo, cum sanctum Evangelium legeretur, audistis quid beatus Petrus responderit Salvatori passionem suam pro nobis prænuntianti, et quodam modo promittenti. Captivus contradicebat Redemptori. Quid agis, Apostole? quomodo contradicis? quomodo dicis, *Non fiet istud?* Ergo Dominus non est passurus? Scandalum tibi verbum crucis: pereuntibus stultitia est. Redimendus es, et mercatori contradicis? Dimitte patiat: novit quid agat, novit quare venerit, novit quomodo te quærat, novit quomodo te inveniat. Noli docere magistrum tuum; quære de latere ipsius pretium tuum. Audi tu potius corrigentem: tu noli velle corrigere; perversum est, præposterum est. Audi quid dicat: *Vade post me.* Et quia ille dixit, dico; verbum Domini non tacebo, nec Apostolo contumeliam facio. Dominus Christus ait, *Vade post me, satanas (Matth. xvi, 22, 23).* Quare satanas? Quia vis ire ante me. Non vis esse satanas? *Vade post me.* Si enim vadis post me, sequeris me: si sequeris me, tolles crucem tuam, nec mihi eris consiliarius, sed discipulus. Nam unde expavisti, Domino mortem suam prænuntiante? unde expavisti, nisi quia et tu mori timuisti? Mori timendo, non te negasti, te male amando, ipsum negasti. Sed postea beatus Petrus apostolus, postquam ter negavit Dominum, culpam illam flendo delevit: resurgente Domino confirmatus, ædificatus, pro illo mortuus est, quem mori metuendo negaverat; confitendo mortem invenit, sed mortem inveniando vitam apprehendit. Et ecce jam Petrus non moritur; præter-

¹ sirmondus, *etsi omnes non me, etc.* Abest, non, a MSS.

lit omnis timor, nullæ illi ulterius lacrymæ, omnia recesserunt, manet beatus cum Christo. Calcavit enim omnes foris illecebras, minas atque terrores: negavit se, tulit crucem suam, et secutus est Dominum. Audi et apostolum Paulum negantem se: *Mihi, inquit, absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi per quem mundus mihi crucifixus est, et ego mundo (Galat. vi, 14).* Adhuc audi negantem se: *Vivo, inquit, non ego.* Aperta sui negatio: sed jam sequitur gloriosa Christi confessio, *vivit vero in me Christus (Id. xi, 20).* Quid est ergo, Nega te? Noli tu ipse vivere in te. Quid est, Noli tu ipse vivere in te? Noli facere voluntatem tuam, sed illius qui habitat in te.

SERMO CCCXXXI * (a).

In Natali Martyrum (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Amare et perdere animam suam, duobus modis intelligitur.* Illa evangelica tuba, quando ait Dominus, *Qui amat animam suam, perdet illam; et qui perdiderit illam propter me, inveniet eam (Matth. x, 39, et Joan. xii, 25),* ad prælium accensi sunt martyres; et vicerunt, quia non de se, sed de Domino præsumpserunt. *Qui amat animam suam, perdet illam.* Duobus modis intelligi potest, quod dictum est, *Qui amat animam suam, perdet illam.* Si amas illam, perdis eam. Et alio modo: Noli amare, ne perdas. Prior modus istum habet sensum: Si amas, perde illam. Si amas ergo illam, si amas, perde illam. Hic semina illam, et in cœlo metes illam. Agricola triticum si non perdit in semine, non amat in messe. Alius modus sic habet: Noli amare illam, ne perdas illam. Videntur sibi amare animas suas, qui timent mori. Animas suas martyres si sic amassent, sine dubio perdidissent. Quid enim prodesset tenere animam in hac vitâ, et perdere in futura? quid prodesset tenere animam in terra, et perdere in cœlo? Et quid est ipsam tenere? quamdiu tenere? Quod tenes, perit a te: si perdis, invenis in te. Ecce tenuerunt animas suas martyres. Et quomodo essent martyres, si semper tenuissent? Sed ecce si tenuissent, numquid usque in hodiernum vixissent? Si negando Christum suas in hac vita animas tenuissent, nonne olim ex hac vita transissent, et animas utique perdidissent?

CAPUT II. — Sed quia Christum non negaverunt; transierunt de hoc mundo ad Patrem. Quæsierunt Christum, confitendo; tenuerunt, moriendo. Magno itaque lucro perdidierunt animas suas; fenum perdentes: coronam promerentes: coronam, inquam, promerentes, et vitam sine fine tenentes.

2. *Martyrem non facit pœna, sed causa. Morientes propter Christum, non Christo, sed sibi consuluerunt.* Fit denique, imo factum est in eis, quod Dominus

* Emendatus ad r. et ad Lov.

(a) Alias, de Diversis 100.

(b) Sic in Flori Collectione appellatur, ad Rom. viii, et I Cor. ii. In Lovaniensium autem editione et in Regio codice additur, « Fabiani et Sebastiani: » puta quod in eorum martyrum solemnitate legi solet; quamvis non ipsa die januarii 20, sed æstivo tempore, uti ex conclusione patet, dictus fuerit.

subsequenter adjunxit, *Et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. Qui perdiderit, inquit, propter me. Tota causa ibi est. Qui perdiderit, non quomodocumque, non qualibet causa, sed propter me.* Illi enim in prophetia jam dixerant martyres, *Propter te mortificamur tota die (Psal. xliii, 22).* Propterea martyrem non facit pœna, sed causa.

CAPUT III. — Quando Dominus passus est, tres cruces causa discrevit. Inter duos latrones crucifixus erat: hinc et inde facinorosi confixi, in medio ipse. Et tanquam illud lignum tribunal esset, insultantem damnavit, confitentem coronavit. Quid faciet iudicaturus, si hoc potuit iudicatus? Jam ergo discernebat cruces. Nam, si pœna interrogaretur, similis erat Christus latronibus. Sed si interroget quis crucem, quare crucifixus est Christus; respondet nobis, *Propter vos.* Dicant ergo illi et martyres: *Et nos mortui sumus propter te. Ipse propter nos, nos autem propter illum.* Sed ipse propter nos, ut conferret nobis beneficium: nos autem propter illum, non ad impertendum illi beneficium. Proinde nobis in utroque consultum est: et quod manat ex illo, venit ad nos; et quod fit propter illum, redit ad nos. Ipse est enim de quo dicit anima, quæ lætatur in Domino: *Dixi Domino, Deus meus es tu; quoniam bonorum meorum non eges (Psal. xv, 2).* Quid enim est, *bonorum meorum,* nisi a te datorum? Et quomodo eget aliquo bono, a quo datur omne bonum?

CAPUT IV. — 3. *Dona Dei bonis et malis communia. Proprium servatur bonis.* Dedit nobis naturam, ut essemus: dedit animam, ut viveremus: dedit mentem, ut intelligeremus: dedit alimenta, ut mortalem vitam sustentaremus: dedit lucem de cœlo, fontes de terra. Sed hæc omnia communia dona sunt bonorum et malorum. Si hæc dedit et malis, nihil ergo proprium servat bonis? Servat plane. Et quid est illud quod servat bonis? *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.* Quod enim in cor hominis ascendit, infra cor hominis erat: ideo in cor ascendit, quia supra illud est cor quo ascendit. Quod servat bonis, cor illuc ascendit. Non quod ascendit in cor tuum, sed quo ascendit cor tuum, hoc tibi servat Deus. Noli surdus audire, *Sursum cor.* Quod ergo oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit; oculus non vidit, quia non est color; auris non audivit, quia non est sonus; nec in cor ascendit, quia non est terrena cogitatio. Sic intelligite, *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (I Cor. ii, 9).*

CAPUT V. — 4. *Deus ipse bonorum præmium erit.* Adhuc quid hoc sit forsitan quæretis a me. Illum interrogate, qui cœpit in vobis habitare. Dico tamen et ego quod inde sentio. Hoc enim vos quæritis quid Deus proprium servat bonis, si tanta largitur et malis et bonis. Et cum dicerem, *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit,* non desunt qui dicant, *Putas quid est? Ecce quid est quod servat Deus solis bonis, quos tamen ipse fecerit bo-*

nos : ecce quid est. Breviter præmium nostrum definitum est per prophetam : *Ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi plebs* (Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16). *Ero illorum Deus* : præmium nobis se ipsum promisit. Quære aliud, si inveneris melius. Si dicerem, Promisit aurum; gauderes : se promisit, et tristis es? Si dives Deum non habet, quid habet? Nolite aliquid a Deo quærere; nisi Deum. Gratis amate, se solum ab illo desiderate¹. Nolite timere inopiam : dat se ipsum nobis, et sufficit nobis. Det se ipsum nobis, et sufficiat nobis. Philippum apostolum audite in Evangelio : *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis* (Joan. xiv, 8).

CAPUT VI. — 5. *Avari martyres auri*. Quid ergo miramini, fratres, si amatores Dei martyres tanta pertulerunt, ut acquirerent Deum? Amatores auri videte quanta patiantur. Hiemalibus asperitatibus se navigando committunt : sic fervent avaritia, ut nulla formident frigora; jactantur ventis, suspenduntur et deprimuntur fluctibus; ineffabilibus periculis usque ad mortem agitantur. Dicant et ipsi auro, *Propter te mortificamur tota die*. Dicant martyres Christo, *Propter te mortificamur tota die*. Vox quidem est similis : sed causa est valde dissimilis. Ecce utrique dixerunt, isti Christo, illi auro, *Propter te mortificamur tota die*. Respondeat Christus suis martyribus, Si moriemini pro me, et vos invenietis et me. Respondeat autem aurum avaris, Si naufragaveritis pro me, et vos perdetis et me. Amantes ergo et imitantes; non inaniter amantes, sed amantes et imitantes, dies martyrum celebremus, et æstus istos nostros, gaudiorum refrigerio mitigemus. Cum illis enim sine fine regnabimus, si eos fideliter et non inaniter diligamus.

SERMO CCCXXXII * (a).

In Natali Martyrum (b).

1. *Martyres unde amici Christi*. *Diligere invicem jubemur propter regnum Dei*. Quando honorem martyribus exhibemus, Christi amicos honoramus. Quæritis quæ causa eos amicos Christi fecerit? Ipse Christus ostendit : ait enim, *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem*. Diligunt invicem qui histriones simul spectant, diligunt invicem qui simul se in popinis inebriant, diligunt invicem mala sibi conscientia sociati. Cum ergo dixisset Christus, *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem*, debuit distinguere dilectionem. Fecit utique : audite. Cum enim dixisset, *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem*; mox addidit *sicut ego dilexi vos*. Sic diligite invicem, propter regnum Dei, propter vitam æternam. Amate simul, sed me. Amaretis invicem, si simul diligeretis histrionem : magis diligite invicem, simul amando eum qui displicere² non potest, Salvatorem.

2. *Quantum diligere invicem præcipimur*. Accessit

¹ Florus, *Gratis amabitis, si solum Deum ab illo desiderabitis*.

² Sic meliores Mss. At Sirmondus, *displicere*.

* Emendatus ad d. r. t. v. et ad Sirm.

(a) Alias, inter Sirmondianos 28.

(b) Citatur a Beda ad I Cor. vii.

adhuc Dominus, et docuit adhuc : tanquam dicemus ei, Et quomodo nos dilexisti, ut sciamus et nos quemadmodum nos diligere debeamus? Audite : *Majorem hac charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis* (Joan. xv, 12, 13). Sic diligite invicem, ut unusquisque animam suam ponat pro cæteris. Hoc enim martyres fecerunt, quod et ipse Joannes evangelista in Epistola sua dicit : *Sicut Christus animam suam pro nobis posuit, sic et nos debemus animas nostras pro fratribus ponere* (I Joan. iii, 16). Acceditis ad mensam potentis : nostis fideles ad quam mensam acceditis : recolite Scripturam dicentem, *Cum accedis ad mensam potentis, scito quoniam oportet te talia præparare* (Prov. xxiii, 1, 2). Ad quam mensam potentis accedis? Qui tibi exhibet se ipsum, non mensam coquorum arte conditam : exhibet tibi Christus suam mensam, scilicet semetipsum. Accede ad hanc mensam, et saturare. Esto pauper, et saturaberis. *Edent pauperes, et saturabuntur* (Psal. xxi, 27). *Scito quoniam talia te oportet præparare*. Ut intelligas, Joannem expositorem attende. Forte enim nesciebas quid sit, *Cum accedis ad mensam potentis, scito quoniam talia te oportet præparare*. Audi expositorem : *Sicut Christus animam suam pro nobis posuit, sic et nos debemus talia præparare*. Quid est, talia præparare? *Animas pro fratribus ponere*.

3. *Charitas Dei donum*. Ut saturareris, pauper accessisti : unde talia præparabis? Ab ipso qui te invitavit pete, ut habeas unde illum pascas. Nisi ipse tibi dederit, nihil habebis. Sed habes jam aliquid charitatis? Nec hoc tibi imputes : *Quid enim habes quod non accepisti* (I Cor. iv, 7)? Habes jam aliquid charitatis? Pete ut augeat, pete ut perficiat, quousque pervenias ad illam mensam, qua major in hac vita non est. *Majorem hac charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis*. Accessisti pauper, recedis dives : imo non recedis, sed manendo dives eris. Ab illo martyres acceperunt quod pro illo passi sunt : credite; ab illo acceperunt. Paterfamilias dedit illis unde illum pascerent. Ipsum habemus, ab ipso petamus. Et si accipere minus digni sumus, per amicos ipsius, qui eum de ipsius dono paverunt, petamus. Orent ipsi pro nobis, ut donet et nobis. Et ut plus habeamus, de cælo accipimus. Joannem audi præcursorem ipsius, *Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo* (Joan. iii, 27). Ergo et quod habemus, de cælo accepimus; et ut plus habeamus, de cælo accipimus.

4. *Fornicatores non esse intraturos in cælestem civitatem*. Ipsa est civitas¹, quæ de cælo descendit : tales simus, ut intremus in eam. Audistis enim quales intrent, quales non intrent. Nolite esse tales, quales non intraturos audistis; maxime fornicatores. Nam

¹ Sirmondus : *Ipsa est charitas*. At Mss. : *Ipsa est civitas* : aptius profecto ad subsequentiâ verba, quæ respicere videntur lectionem Apocalypsis, cap. 21. Sed revera minus coheret cum verbis superioribus; quod argumento est sermonem in Lectionariis, e quibus erutus est, non totum exhiberi.

cum Scriptura commemorasset eos qui non intrabunt, ibi etiam nominavit homicidas : non expavistis. Nominavit fornicatores (*Galat. vi, 19-21*) : audivi quia pectora tudidistis. Ego audivi, ego audivi, ego vidi : et quod non vidi in cubilibus vestris, vidi in sonitu, vidi in pectoribus vestris, quando tudidistis pectora vestra. Ejicite inde peccatum : nam pectora tundere, et hæc eadem facere, nihil est aliud quam peccata pavimentare (a). Fratres mei, filii mei, estote casti, amate castitatem, amplectimini castitatem, diligite munditiam : quia Deus auctor munditiæ in templo suo, quod estis vos, eam quærit ; procul a templo expellit immundos. Sufficiant vobis uxores vestræ, quia sufficere vos vultis uxoribus vestris. Non vis ab illa fiat aliquid præter te : noli facere aliquid præter ipsam. Tu dominus es, illa ancilla : Deus fecit utrumque. Sara, inquit Scriptura, obsequabatur Abraham, dominum eum vocans (*I Petr. iii, 6*). Verum est ; istis tabulis subscripsit episcopus : ancillæ vestræ sunt uxores vestræ, domini estis uxorum vestrarum. Sed quando venit ad illud negotium, quo sexus discernitur, et sexus sibi uterque miscetur ; *Uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir*. Gaudebas, erigebas te, jactabas te. Bene dixit Apostolus, optime dixit Vas electionis : *Uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir*. Quia ego sum dominus. Laudasti : audi quod sequitur, audi quod non vis, rogo ut velis. Quid est hoc ? Audi : *Similiter et vir ; dominus ille ; similiter et vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier* (*I Cor. vii, 4*). Hoc libenter audi. Vitium tibi tollitur, non dominium : adulteria tua prohibentur, non femina subriguntur¹. Tu vir es, ostende : vir enim a virtute, vel virtus a viro. Habes ergo virtutem ? Vince libidinem. *Mulieris, inquit, caput vir* (*Id. xi, 3*). Si caput es, duc, et sequatur : sed vide quo ducas. Caput es, duc quo sequatur : sed noli ire quo non vis ut sequatur. Ne in præcipitium ruas, vide ut recto tramite gradiaris. Sic vos parate intrare ad illam novam nuptam, ad illam pulchram, ornatam viro suo, non monilibus, sed virtutibus. Si enim casti, et sancti, et boni intraveritis, membra ipsius novæ nuptæ, beatæ et gloriosæ cœlestis Jerusalem, et vos eritis.

SERMO CCCXXXIII * (b).

In Natali Martyrum.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Martyribus data securitas. Patientia a Deo data quomodo nostra est. Panis noster, Christus.* Dominus noster Jesus Christus testibus, id est martyribus suis pro humana fragilitate sollicitis, ne forte eum confitendo atque moriendo perirent, magnam securitatem dedit, dicens, *Capillus de capite vestro non peribit* (*Luc. xxi, 18*). Times ergo ne

¹ Aliquot Mss., *subrogantur*.

² Sic in manuscriptis Lectionariis. At in libris Homiliarum 50 inscribitur, *De Martyribus et de gratia Dei*.

* Emendatus ad tres cl. ad gr. r. rm. t. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Vide supra serm. 82, n. 14.

(b) Alias, 14 inter Homilias 50.

pereas, cujus capillus non peribit ? Si sic custodiuntur superflua tua, in quanta tutela est anima tua ? Non perit capillus, qui cum tondetur, non sentis ; et perit anima, per quam sentis ? Sane multa dura eos passuros esse prædixit, ut prædicendo faceret paratiores, dicerentque illi, *Paratum cor meum* (*Psal. lvi, 8*). Quid est, *paratum cor meum*, nisi, Parata voluntas mea ? Paratam ergo habent martyres voluntatem in martyrio : sed *præparatur voluntas a Domino* (*Prov. viii, 35, sec. LXX*). Illis autem malis duris atque asperis futuris commemoratis adjecit, *In vestra patientia possidebitis animas vestras* (*Luc. xxi, 18, 19*). *In vestra, inquit, patientia*. Non enim esset patientia tua, si non ibi esset et voluntas tua. *In vestra patientia* : sed unde nostra ? Nostrum est quod a nobis habetur, nostrum est et quod nobis donatur. Nam si non sit nostrum, non donatur. Quomodo enim aliquid donas, nisi ut ejus sit cui donas ? Aperta est illa confessio : *Nonne Deo subjicietur anima mea ? Ab ipso est enim patientia mea* (*Psal. lxi, 6*). Dicit nobis ipse, *In vestra patientia*. Dicamus illi et nos, *Ab ipso est patientia mea*. Tuum fecit donando, noli esse ingratus tibi assignando. Nonne in oratione dominica dicimus et nostrum esse quod a Deo est ? Quotidie dicimus, *Panem nostrum quotidianum*. Jam dixisti, *nostrum* ; et dicis, *da nobis* (*Matth. vi, 11*). Ecce nostrum, ecce da nobis. Illo dante fit nostrum. Si illo dante fit nostrum, nobis superbientibus fit alienum. Dicis, *nostrum* ; et dicis, *da nobis*. Quid ergo tibi assignas, quod non tibi ipse dedisti ? *Quid enim habes quod non accepisti* (*I Cor. iv, 7*). Dicis, *nostrum* ; et, *da nobis*. Agnosce largitorem, confitere te accipere, ut libenter ille dignetur dare. Quid si non egeres, qui mendicas et superbus es ? Annon mendicas, qui panem petis ? Panis noster æternus, Christus in Patris æqualitate ; panis noster quotidianus, Christus in earne : æternus sine tempore, quotidianus in tempore. Tamen ipse est *panis qui de cælo descendit* (*Joan. vi, 41*). Fortes sunt martyres, firmi sunt martyres : sed *panis confirmat cor hominis* (*Psal. ciii, 15*).

CAPUT II. — 2. *Paulo merces debita. Eidem prius pro supplicio debito, data gratia.* Jam ergo audiamus Paulum apostolum dicentem, cum passioni appropinquaret, de corona sibi parata præsumentem. *Bonum, inquit, certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : de cætero superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex ; non solum autem mihi, sed et omnibus qui diligunt manifestationem ejus* (*II Tim. iv, 7 et 8*). *Reddet, inquit, mihi Dominus coronam justus judex*. Debet ergo quod reddet. Reddet ergo justus judex. Non enim opere inspecto potest negare mercedem. Quod opus inspicit ? *Bonum certamen certavi, opus est : cursum consummavi, opus est : fidem servavi, opus est. Superest mihi corona justitiæ, merces est*. Sed in mercede tu nihil agis ; in opere non solus agis. Corona tibi ab ipso est ; opus autem abs te est, sed non nisi ipso adjuvante. Cum autem Paulus apostolus, prius Sau-

lus, crudelissimus esset et immanissimus persecutor, nihil omnino boni merebatur, imo merebatur plurimum mali : merebatur enim damnari, non eligi. Et ecce subito, cum mala faceret, et mala mereretur, una cœlesti voce prosternitur : persecutor dejicitur, prædicator erigitur. Audi eum hoc ipsum confitentem : *Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus; sed misericordiam consecutus sum (I Tim, I, 15)*. Numquid ibi dixit, *Reddet mihi justus judex? Misericordiam, inquit, consecutus sum : mala merebar, bona accepi. Non secundum peccata nostra fecit nobis. Misericordiam consecutus sum*. Debita mihi non sunt reddita. Si enim debita redderentur, supplicium redderetur. Non, inquit, accepi quod debebatur : *sed misericordiam consecutus sum. Non secundum peccata nostra fecit nobis*.

CAPUT III. — 3. *Pauli mutatio. Prophetia Jacob in Paulo impleta.*—Quantum distat oriens ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras (Psal. cii, 10, 12). Quantum distat oriens ab occidente : avertere ab occidente, convertere ad orientem. Ecce unus homo, Saulus et Paulus : Saulus in occidente, Paulus in oriente; persecutor in occidente, prædicator in oriente. Occidunt ibi peccata, oritur inde justitia. In occidente vetus, in oriente novus : in occidente Saulus, in oriente Paulus. Unde hoc Saulo, unde hoc crudeli, unde hoc persecutori, unde hoc non pastori? Ipse enim erat lupo rapax, de tribu Benjamin. Ipse dicit (Rom. xi, 4). Dictum autem erat in Prophetia, *Benjamin lupo rapax, mane rapiet prædam, et ad vesperam dividet escas (Gen. xlix, 27)*. Prius consumpsit, posterius pavit. Rapiebat, prorsus rapiebat. Legite, rapiebat : legite librum Actuum Apostolorum (Act. ix). Litteras a pontificibus acceperat, ut quoscumque inveniret sectantes viam Christi, victos adduceret puniendos. Ibat, sæviebat, cædes et sanguinem anhelabat. Ecce rapit : sed adhuc mane est, vanitas sub sole est. Fit ei vespera, quando cæcitate percutitur. Oculi ejus ad hujus mundi vanitatem clauduntur, alii interiores illuminantur. Vas paulo ante perditionis, fit vas electionis : et ecce impletur, *Dividet escas* : divisiones escarum ejus ubique recitantur¹. Vide quemadmodum dividat escas. Novit quid cui congruat. Dividit; non passim, non confuse erogat. Dividit, hoc est, distribuit, distinguit; non passim, non confuse dispensat. Loquitur sapientiam inter perfectos (I Cor. ii, 6) : quibusdam vero non valentibus capere solidum cibum, dividens dicit, *Lac vobis potum dedi (Id. iii, 2)*.

CAPUT IV. — 4. *Paulus post Dei gratiam retribuit bona opera*. Ecce hoc facit, qui paulo ante faciebat : quid? Nolo recordari : imo recorder hominis nequitiam, ut approbem Dei misericordiam. A quo patiebatur Christus, patitur pro Christo : fit Paulus ex Saulo; fit verus testis ex falso. Qui spargebat, colligit : qui oppugnabat, defendit. Unde hoc Saulo, quod dicimus? Ipsum audiamus. Quæritis, inquit, unde hoc mihi? Non est, inquit, hoc a me : *Misericordiam*

consecutus sum. Non est, inquit, mihi hoc a me : *Misericordiam consecutus sum. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Retribuit enim, sed non mala pro malis : retribuit plane, sed non mala pro malis; retribuit bona pro malis. Quid ergo retribuam? Calicem salutaris accipiam (Psal. cxv, 12, 13)*. Certe retribuebas? Accipis : adhuc accipis. Sed modo plane propinquante passione, retribuam bona pro bonis, non bona pro malis. Prius ergo Dominus debebat mala pro malis : noluit autem retribuere mala pro malis, sed retribuit bona pro malis. Retribuendo bona pro malis, invenit quomodo retribuere bona pro bonis.

CAPUT V. — 5. *Bona opera dona Dei. Pauli propria non nisi mala*. Ecce enim in Paulo, prius Saulo, nihil boni invenit. Cum in illo nihil boni invenisset, mala dimisit, bona retribuit. Cum ergo ei prius bona retribuit, prævenit : sed donando bona¹ quibus retribuere bona, ecce retribuit mercedem his bonis operibus. Bonum certamen certanti, cursum consummanti, fidem servanti, retribuit bona; sed quibus bonis? Quæ ipse dedit. Annon ipse dedit, ut bonum certamen certares? Si non ipse dedit, quid est quod alio loco dicis, *Plus illis omnibus laboravi; non autem ego, sed gratia Dei mecum (I Cor. xv, 10)*? Ecce iterum dicis, *Cursum consummavi*. Non et ipse dedit, ut cursum consummares? Si non ipse dedit, quid est quod alio loco dicis, *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei (Rom. ix, 16)*? *Fidem servavi*. Servasti : agnosco, approbo; fateor, servasti. Sed, *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilat qui custodit eam (Psal. cxxvi, 1)*. Illo ergo ipso adjuvante, ipsoque donante, et bonum agonem certasti, et cursum consummasti, et fidem servasti. Da veniam, Apostole, propria tua non novi, nisi mala. Da veniam, Apostole; dicimus, quia tu docuisti : audio confitentem, non invenio ingratum. Prorsus tua a te tibi parata non novimus, nisi mala. Cum ergo Deus coronat merita tua, nihil coronat nisi dona sua.

CAPUT VI. — 6. *Contra præsumentes de libero arbitrio, probatur non inesse nobis quidquam boni, nisi a Deo. Spiritus hujus mundi facit superbos*. Hanc fidem veramque pietatem, ne quis extollatur de libero arbitrio, in bonis operibus (quæ quisquis accipit, sic accipiat, ut noverit dantem, ut quisquis datori non sit ingratus, medico non superbiat, vel adhuc insanus, vel non a se sanus) : hanc, inquam, fidem veramque pietatem nullæ argumentationes evellant de cordibus vestris. Servate quod accepistis. Quid enim habetis quod non accepistis? Hoc est Deo confiteri, dicere quod ait apostolus Paulus, *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus*. Spiritus hujus mundi facit superbos, spiritus hujus mundi facit inflatos, spiritus hujus mundi facit ut putet se quisque aliquid esse, cum nihil sit. Sed contra spiritum hujus mundi, quid ait Apostolus? *Contra spiritum hujus mundi inflatum, superbum, tumidum, elatum,*

¹ Sic aliquot Mss. Alii cum editis, *quotidie recitantur*.

¹ Quidam Mss., *prævenit, reddendo bona*.

non solidum, quid ait? *Nos non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est.* Unde probas? *Ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis (I Cor. II, 12).* [Audiamus (a) ergo Dominum dicentem, *Sine me nihil potestis facere (Joan. xv, 5).* Et illud, *Nemo habet quidquam, nisi ei datum fuerit desuper (Id. III, 27).* Et, *Nemo venit ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum (Id. VI, 44).* Et illud, *Ego sum vitis, vos palmites. Sicut palmes non potest facere fructum a semetipso, nisi manserit in vite; sic et vos, nisi in me manseritis (Id. xv, 5 et 4).* Et illud quod Jacobus apostolus protestatur, dicens: *Omne datum bonum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum (Jacobi I, 17).* Et quod apostolus Paulus ad reprimendam præsumptionem illorum, qui de libero arbitrio gloriantur, clamat et dicit, *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis (I Cor. IV, 7)?* Et illud, *Gratia salvi facti sumus per fidem, et hoc non ex nobis. Dei enim donum est, ut ne quis extollatur (Ephes. II, 8, 9).* Et illud, *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro ipso patiamini.* Et illud, *Deus qui cepit in vobis opus bonum, perficiet (Philipp. I, 29, 6).* Hæc ergo et his similia diligenter ac fideliter cogitantes, non acquiescamus eis qui liberum arbitrium in superbiam extollentes, præcipitare magis quam elevare conantur. Sed humiliter consideremus illud quod Apostolus dicit, *Deus est qui operatur in vobis et velle et perficere (Id. II, 13).*

7. *Gratias agendum Deo.* Gratias agamus Domino ac Salvatori nostro, qui nos nullis præcedentibus meritis vulneratos curavit, et inimicos reconciliavit, et de captivitate redemit, de tenebris ad lucem reduxit, de morte ad vitam revocavit: et humiliter confitentes fragilitatem nostram, illius misericordiam deprecemur, ut quia nos, secundum Psalmistam, misericordia sua prævenit (*Psal. LVIII, 11*), dignetur in nobis non solum custodire, sed etiam augere munera vel beneficia sua, quæ ipse dignatus est dare; qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.]

SERMO CCCXXXIV * (b).

In Natali Martyrum (c).

1. *Martyrum securitas sub præsidio Dei.* Omnium quidem bonorum fidelium Christianorum, maxime tamen gloriosorum martyrum est vox ista: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Fremebat mundus adversus eos, populi meditabantur inania, principes conveniebant in unum (*Psal. II, 1, 2*): excogitabantur novi cruciatus, et pœnas incredibiles inveniebant ingeniosa crudelitas. Obruebantur opprobriis, falsis arguebantur criminibus, custodiis intolerabilibus includebantur, unguis exarabantur, ferro perimebantur, bestiis subrigebantur, ignibus cremabantur, et dice-

* Emendatus ad tres cb. ad f. t. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Reliqua uncis inclusa videntur adjecta ab alio, forte a Casario, ut in aliis quibusdam ex 50 Homiliis.

(b) Alias, de Sanctis 48.

(c) Citant Beda et Florus ad Rom. VIII.

bant martyres Christi: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Totus mundus contra vos, et dicitis: *Quis contra nos?* Respondent tibi: *Et quis est totus mundus, quando pro eo nos morimur, per quem factus est mundus?* Dicant, dicant, audiamus, simul dicamus: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Sævire possunt, maledicere possunt, calumniari possunt, falsis opprobriis agitare possunt, postremo possunt corpus non solum perimere, sed etiam laniare; et quid facient? *Ecce enim Deus auxiliator mihi est, et Dominus susceptor est animæ meæ (Psal. LIII, 6).* Dic mihi¹, beate martyr: corpus tuum laniatur, et tu dicis, *Nihil ad me pertinet?* Etiam dixi. Quare? dic nobis quare. Quia *Dominus susceptor est animæ meæ.* Corpus meum per animam meam restauratur. Capillus meus non perit, et caput perit? Pilus meus non perit. Sed a canibus corpus tuum laceratur. Et quid ad me? Etsi a canibus corpus meum laceratur, sed a Domino suscitatur. Mundus interfector est corporis mei, sed *Dominus susceptor est animæ meæ.* Et quid mihi obest, cum sit Dominus susceptor animæ meæ, quod mundus interfector est corporis mei? Quid peridi? quid amisi? Quando Dominus susceptor est animæ meæ, erit et restitutor corporis mei. Quid mihi deerit, si membra mea dilaceret inimicus, quando capillos meos dinumerat Deus? Exhortans martyres suos Christus, ne ab inimicis persecutoribus aliquid formidarent, *Capilli, inquit, vestri omnes numerati sunt (Luc. XII, 7).* Timebo ergo de damno membrorum, quando securitatem accepi de numero capillorum? Ergo dicamus, dicamus ex fide, dicamus in spe, dicamus flagrantissima charitate: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?*

2. *Unde securi et certi sumus de Dei præsidio.* Christi mors, pignus vitæ ejus nobis donatæ. Ecce contra te rex, et tu dicis, *quis contra nos?* Ecce contra te omnis populus, et tu dicis, *Quis contra nos?* Unde probas, o gloriose martyr; unde mihi probas quod dicis, *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Manifestum est enim quia si Deus pro vobis, quis contra vos? Sed proba quia Deus pro vobis. Non ergo probo? Ecce doceo: *Qui Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum.* Hoc quod sequitur, cum Apostolus legeretur, audistis. Cum enim dixisset, *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* tanquam ei diceretur, Proba quia Deus pro vobis: continuo attulit grande documentum, continuo introduxit Martyrem martyrum, Testem testium; illum scilicet cui proprio Filio Pater non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: hinc probavit Apostolus vere se dixisse, *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quomodo non et cum illo omnia nobis donavit (Rom. VIII, 31, 32)?* Quando cum illo omnia donavit nobis, et ipsum donavit nobis. Numquid terret me fremitus mundi, cui donatus est artifex mundi? Christum nobis donatum esse gaudeamus, et nullos Christi inimicos in hoc sæculo timeamus. Quis enim nobis donatus sit videte: *In principio erat Verbum, et Ver-*

¹ Locus iste atque alii passim redintegrantur ad manus scriptos.

bum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Ipse est Christus, ipse est unigenitus Dei Filius, ipse est gignenti coæternus. *Omnia per ipsum facta sunt.* Quomodo non nobis donata sunt, quæ per ipsum facta sunt, quando nobis donatus est ipse, per quem omnia facta sunt? Et ut sciatis quia ipse est: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 1, 3, 14). Desidera et expete donatam tibi vitam Christi; et donec pervenias, tene pignus mortem Christi. Non enim, promittens nobis victurum se esse nobiscum, potuit majus pignus dare nobis, quam mori pro nobis. Mala, inquit, vestra pertuli, bona mea non reddam¹? Promisit, cautionem fecit, pignus dedit; et tu dubitas credere? Promisit, cum hic inter homines ambularet; cautionem fecit, cum Evangelium scriberet. Ad pignus ipsius quotidie dicis, Amen. Pignus accepisti, quotidie erogatur tibi. Noli desperare, qui vivis ex pignore.

3. *Christus ipse futurus possessio nostra.* An forte injuria sit unigenito Filio, cum dicitur quod donatus est nobis, tanquam ipse futurus sit nostra possessio? Plane ipse futurus est. Quid enim si quispiam hodie tibi donet villam amœnam et fertilem, ubi te delectet semper habitare propter amœnitatem, unde te possis facile sustentare propter fertilitatem; nonne amplecteris donum, et danti gratias agis? In Christo mansuri sumus. Quomodo non erit nostra possessio, ubi manebimus, et unde vivemus? Dicat et hoc Scriptura, ne nostris conjecturis aliquid contra disciplinam verbi Dei usurpasse videamur. Audi quid ei dicat quidam, qui noverat, quia si *Deus pro nobis, quis contra nos? Dominus, inquit, pars hæreditatis meæ* (Psal. xv, 5). Non dixit, O Domine, quid das mihi aliquam hæreditatem? Quidquid mihi dederis, vile est. Tu esto hæreditas mea, amo te, totus amo te, toto corde, tota anima, tota mente amo te. Quid erit mihi, quidquid dederis mihi præter te? Hoc est Deum gratis amare, de Deo Deum sperare, de Deo properare impleri, de ipso satiari. Ipse enim sufficit tibi; præter illum nihil sufficit tibi. Noverat hoc Philippus, quando dicebat: *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis* (Joan. xiv, 8). Quando ergo erit quod Apostolus dicit in fine, *Ut sit Deus omnia in omnibus* (I Cor. xv, 28), ut ipse sit nobis quidquid hic sine illo desideramus, et cujus desiderio plerumque in illum peccamus? pro omnibus ipse erit nobis, quando erit Deus omnia in omnibus. Peccas in Deum ut manduces, peccas in Deum ut vestiarius, peccas in Deum ut vivas, peccas in Deum ut honoreris. Et quando omnia numerabo? Noli in Deum propter ista peccare. Propter cibum peccas in Deum? cibus tibi æternus erit Deus. Propter vestem peccas in Deum? immortalitate te vestiturus est Deus. Propter honorem peccas in Deum? honor tuus erit Deus. Propter amorem vitæ temporalis peccas in Deum? æterna vita tibi erit Deus. Noli propter aliquid in eum peccare. Ipsum enim debes gratis amare, qui ipse te poterit pro rebus omnibus satiare.

¹ Mss.: *Mala nostra abstulit a nobis, bona sua non edde nobis?*

SERMO CCCXXXV* (a).

In Natali Martyrum.

CAPUT PRIMUM.— 1. *Sanctorum martyrum voces. Delectationes et dolores vicerunt martyres.* Quoniam dies sanctorum martyrum est, unde potius aliquid delectet nos dicere, nisi de gloria ipsorum? Adjuvet nos Dominus martyrum, quia ipse est corona eorum. Voce martyrum audivimus paulo ante beatum apostolum Paulum prædicantem, *Quis nos separabit a charitate Christi? Ista vox est martyrum: Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut scriptum est, Propter te morte afficimur tota die, deputati sumus ut oves occisionis. Sed in his omnibus superamus per eum qui dilexit nos* (Rom. viii, 35-37). Hæc est vox martyrum, omnia tolerare, et de se nihil præsumere, illum diligere qui glorificatur in suis: *ut qui gloriatur, in Domino gloriatur* (I Cor. i, 31). Noverant et illud quod nos cantavimus paulo ante, *Lætamini in Domino, et exsultate, justi* (Psal. xxxi, 11). Si justi in Domino lætantur, injusti non noverunt lætari nisi in sæculo. Sed ipsa est prima acies debellanda: primo vincendæ sunt delectationes, et postea dolores. Quomodo potest superare mundum sævientem, qui non potest superare blandientem? Blanditur hic mundus, pollicendo honores, divitias, voluptates: minatur hic mundus, intentando dolores, egestates, humilitates. Qui non contemnit quod pollicetur, quomodo superare potest quod minatur? Habent delectationem suam divitiæ: quis nesciat? Sed plus habet delectationis justitia. Delectare divitiis cum justitia: ubi autem talis articulus tentationis inciderit, ut duo hæc veniant in tentationem, divitiæ et justitia, et non possis habere utrumque, sed si miseris manum ad divitias, necesse est ut amittas justitiam; si miseris manum ad justitiam, pereant divitiæ: modo elige, modo pugna; modo videamus si non sine causa cantasti, *Lætamini in Domino, et exsultate, justi*: modo videamus si non sine causa audisti, *Quis nos separabit a charitate Christi?* Et quidem prætermisit omnia, quibus blanditur mundus; et te voluit commemorare, cui blanditur mundus. Quare? Quia certamina martyrum prænuntiabat, illa utique certamina, ubi vicerunt persecutionem, famem, sitim, egestatem, ignominiam, ad extremum timorem mortis et hostem sævissimum.

CAPUT II.— 2. *Martyres non pœna, sed charitas discernit. Avarus quasi martyr auri.* Sed videte, fratres, quia totum ars¹ Christi facit. Admonet nos Apostolus, ut præferamus charitatem Christi mundo. Quantas angustias patiuntur, qui volunt rapere res alienas? *An persecutio, ait?* Et ipsa non frangit. Avaritia terretur, avarus rapit ac timet pœnam, æstuat in rapinam. Multi etiam famem patiuntur, dum acquirunt et faciunt lucra, quibus præcipimus jejunare, et excusant se stomacho. Vacat illis toto die solidos nu-

¹ Forte, *charitas.*

* Emendatus ad cb. r. t. v. et ad Am. Er. Par. Lov. (a) Alias, de Sanctis 50.

merare, et jejuni dormiunt. *An nuditas*, ait? quid dicam de nuditate? Quotidie negotiatores de naufragio nudi evadunt, et iterum navigant ad periculum. Unde quotidie periclitantur homines, nisi propter divitias acquirendas? Nec gladius prohibet. Capitale crimen est falsitas, et tamen comminuitur¹ hæreditas. Si ergo hoc meretur temporalis cupiditas, quare non mereatur Christi hæreditas? Avarus dicit in corde suo, qui forte non audet in lingua sua: Quis nos separabit a cupiditate auri? Tribulatio? an angustia? an persecutio? Possunt et avari dicere auro: Propter te occidimur tota die. Optime ergo dicunt sancti martyres in Psalmo: *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta* (Psal. XLII, 1). Discerne, inquit, tribulationem meam: tribulantur et avari. Discerne angustias meas: patiuntur angustias et avari. Discerne persecuciones meas: patiuntur et avari. Discerne famem meam: pro auro acquirendo esuriunt et avari. Discerne nuditatem meam: pro auro despoliantur et avari. Discerne mortem meam: pro auro moriuntur et avari. *Quid est, Discerne causam meam? Propter te morte afficimur tota die.* Illi propter aurum, nos propter te. Similis pœna, sed discreta causa. Ubi discreta est causa, ibi certa est victoria. Si ergo causam intuemur, solemnitates martyrum amamus. Amemus in eis, non passiones, sed causas passionum. Nam si amaverimus passiones tantum, multos inventuri sumus qui pejora patiuntur in causis malis. Sed causam attendamus, crucem Christi attendite: ibi erat Christus, ibi erant et latrones. Similis pœna, sed dissimilis causa. Unus latro credidit, alius blasphemavit. Dominus tanquam de tribunali inter ambos judicavit: illum qui blasphemavit, in tartarum damnavit; alterum secum duxit in paradysum (Luc. XXIII, 39-43). Quare hoc? Quia etsi æqualis pœna, sed impar erat causa. Eligite ergo martyrum causas, si vultis pervenire ad martyrum palmas.

SERMO CCCXXXVI* (a).

In Dedicatione Ecclesiæ, I (b).

CAPUT PRIMUM.—1. *Ædificatio et dedicatio domus Dei in nobis. Mandatum novum canticum novum.* Celebritas hujus congregationis, dedicatio est domus orationis. Domus ergo nostrarum orationum ista est, domus Dei nos ipsi. Si domus Dei nos ipsi, nos in hoc sæculo ædificamur, ut in fine sæculi dedicemur. *Ædificium*, imo ædificatio habet laborem, dedicatio exultationem. Quod hic fiebat, quando ista surgebant, hoc fit modo cum congregantur credentes in Christum. Credendo enim quasi de silvis et montibus ligna et lapides præciduntur: cum vero catechizantur, baptizantur, formantur, tanquam inter

¹ Sic Mss. At editi, *comitatur*.

* Emendatus ad cb. f. r. t. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, de Tempore 256.

(b) Possidius in Indiculo, cap. 10, notat « de Dedicatione Ecclesiæ tractatus duos: » ipsa, putamus, habitos die qua primum dedicatio fiebat, populi conventu præsentate celebrissimo, non vero qua post annum deinceps recolebatur facta jam ante dedicatio. Hujusmodi quippe anniversariæ solemnitatis in veterè Carthaginensis Ecclesiæ calendario pullum vestigium.

manus fabrorum et opificum dolantur, collineantur, complanantur. Veruntamen domum Domini non faciunt, nisi quando charitate compaginantur. Ligna ista et lapides si non sibi certo ordine cohærerent, si non se pacifice innecterent, si non se invicem cohærendo sibi, quodam modo amarent; nemo huc intraret. Denique quando vides in aliqua fabrica lapides et ligna bene sibi cohærere, securus intras, ruinam non times. Volens ergo Dominus Christus intrare, et in nobis habitare, tanquam ædificando dicebat: *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis* (Joan. XIII, 34). *Mandatum*, inquit, *do vobis.* Veteres enim eratis, domum mihi nondum faciebatis, in vestra ruina jacebatis. Ergo ut eruamini de vestræ ruinæ vetustate, vos invicem amate. Consideret ergo Charitas vestra, ædificari adhuc istam domum toto, sicut prædictum est et promissum, orbe terrarum. Cum enim ædificaretur domus post captivitatem, sicut habet alius psalmus, dicebatur: *Cantate Domino canticum novum; cantate Domino, omnis terra* (Psal. xcv, 1). Quod ibi dixit, *canticum novum*; hoc Dominus dixit, *mandatum novum*. Quid enim habet canticum novum, nisi amorem novum? Cantare amantis est. Vox hujus cantoris, fervor est sancti amoris.

CAPUT II. — 2. *Amandus Deus propter ipsum, et proximus propter Deum.* Amemus, gratis amemus: Deum enim amamus, quo nihil melius invenimus. Ipsum amemus propter ipsum, et nos in ipso, tamen propter ipsum. Ille enim veraciter amat amicum, qui Deum amat in amico, aut quia est in illo, aut ut sit in illo. Hæc est vera dilectio: propter aliud si nos diligimus, odimus potius quam diligimus. *Qui enim amat iniquitatem*: quid odit? forte vicinum suum, forte vicinam suam? Expavescat, *odit animam suam* (Psal. x, 6). Odium animæ, amor nequitie. Ergo contra odium nequitie, amor animæ. *Qui diligitis Dominum, odio habete malum* (Psal. xcvi, 10). Bonus est Deus, malum est quod amas, et te ipsum malum amas: quomodo amas Deum, cum adhuc amas quod odit Deus? Audisti enim quia Deus dilexit nos (I Joan. IV, 10): et verum est, dilexit nos; et quales dilexerit, si attendamus, erubescimus. Sed ideo non erubescimus, quia diligendo tales, fecit esse non tales. Erubescimus recordatione præteritorum, gaudemus spe futurorum. Quare enim jam erubescamus quod fuimus, et non potius confidamus quia spe salvi facti sumus? Denique audivimus, *Accedite ad eum, et illuminamini, et vultus vestri non erubescunt* (Psal. xxxiii, 6). Si recedat lumen, redis ad confusionem¹. *Accedite ad eum, et illuminamini.* Ergo ille lumen, nos sine illo tenebræ. Si recesseris a lumine, in tuis tenebris remanebis: si ergo accesseris, non de tuo lucebis, *Fuistis enim aliquando tenebræ*, ait Apostolus fidelibus ex infidelibus: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v, 8). Si ergo lux in Domino, tenebræ sine Domino. Porro si lux in

¹ Mss., *recedis a confessione*.

Domino, et tenebræ sine Domino; *accedite ad eum, et illuminamini.*

CAPUT III. — 3. *Christi passio prædicta in Psalmo dedicationis.* Attendite in Psalmo dedicationis, quem modo cantavimus, ex ruina ædificium¹. *Conscidisti saccum meum*: hoc pertinet ad ruinam. Quid ergo ad ædificium? *Et accinxisti me lætitia.* Vox dedicationis, *Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar.* Quis est qui loquitur? In verbis ejus agnoscite. Si expono obscurum est. Ergo verba ejus dicam, continuo agnoscetis loquentem, ut ametis alloquentem. Quis est qui dicere potuit, *Domine, eruisti ab inferis animam meam* (Psal. xxix, 12, 13, 4)? Cujus anima jam ab inferis eruta est, nisi de qua dictum est alio loco, *Non derelinques animam meam in inferno* (Psal. xv, 10)? Proponitur dedicatio, et cantatur liberatio: jubilatur canticum dedicationis domus, et dicitur, *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, et non jucundasti inimicos meos super me* (Psal. xxix, 2). Attendite Judæos inimicos, qui se putabant occidisse Christum, vicisse quasi inimicum, perdidisse quasi hominem cæteris similem atque mortalem. Resurrexit tertia die, et hæc est vox ejus, *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me.* Attendite Apostolum dicentem, *Propter quod eum Deus exaltavit, et dedit illi nomen quod est super omne nomen* (Philipp. ii, 9). *Et non jucundasti inimicos meos super me.* Ipsi quidem in Christi morte jucundabantur, sed in ejus resurrectione, ascensione, prædicatione aliqui compungebantur. In ejus ergo prædicatione et per Apostolorum constantiam diffamatione aliqui compungebantur et convertebantur, aliqui obdurabantur et confundebantur; nulli tamen jucundabantur. Modo quando implentur ecclesiæ, putamus jucundari Judæos? Ecclesiæ ædificantur, dedicantur, implentur, quomodo illi jucundantur? Non solum non jucundantur, sed etiam confunduntur; et impletur vox exultantis, *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, et non jucundasti inimicos meos super me.* Non jucundasti super me: si mihi credant, jucundabis in me.

CAPUT IV. — 4. *Pretium nostrum sanguis Christi.* Ne multa dicamus, ad illa quæ cantavimus aliquando veniamus. Quomodo dicit Christus, *Conscidisti saccum meum, et accinxisti me lætitia?* Saccus ejus erat similitudo carnis peccati. Non tibi vilescat, quod ait, *saccum meum*: ibi erat inclusum pretium tuum. *Conscidisti saccum meum.* Evasimus ad saccum istum. *Conscidisti saccum meum.* In passione conscissus est saccus. Quomodo ergo Deo Patri dicitur, *Conscidisti saccum meum?* Quomodo Patri dicatur, vis audire? *Conscidisti saccum meum.* Quia *proprio Filio non percipit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (Rom. viii, 32). Fecit enim per Judæos nescientes, unde redimerentur scientes, et confunderentur negantes. Nesciunt enim quid boni nobis operati sunt malo suo. Suspensus est saccus, et quasi lætatus est impius. Conscidit saccum lancea persecutor, et fudit pretium nostrum Redemptor. Cantet Christus redemptor, ge-

¹ Sic Mss. At editi, *ex ruina ædificiorum.*

mat Judas venditor, erubescat Judæus emptor. Ecce Judas vendidit, Judæus emit, malum negotium egerunt, ambo damnificati sunt, se ipsos perdididerunt venditor et emptor. Emptores esse voluistis: quanto melius redempti essetis? Ille vendidit, iste emit: infelix commercium; nec iste habet pretium, nec iste habet Christum. Huic dico: Ubi est quod accepisti? Illi dico: Ubi est quod emisti? Huic dico: Ubi vendidisti, te decepisti. Exsulta, christiane, in commercio inimicorum tuorum tu vicisti. Quod iste vendidit et ille emit, tu acquisisti.

CAPUT V. — 5. *Prophetia de Christo capite, nobis ejus membris aptata.* Dicat ergo caput nostrum, dicat caput pro corpore occisum, pro corpore dedicatum; dicat, audiamus: *Conscidisti saccum meum, et accinxisti me lætitia*, id est, conscidisti mortalitatem meam, et accinxisti me immortalitate et incorruptione. *Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar.* Quid est, non compungar? Jam contra me non ferat lanceam persecutor, ut compungar: *Christus enim resurgens a mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur: quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo.* Ita et nos, inquit, existimemus nos mortuos esse peccato, vivere autem Deo, in Christo Jesu Domino nostro (Rom. vi, 9-11). Ergo in illo cantamus, in illo dedicati sumus. Quo enim caput præcessit, et membra secutura speramus. *Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes; quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus* (Id. viii, 24 et 25), per patientiam ædificamur. Forte autem est illic et vox nostra, si bene attendamus, si diligenter intueamur, si oculum acutum geramus; non quemadmodum solent corporum cæci amatores: si ergo spiritualem oculum intueamur, in ipsis vocibus Domini nostri Jesu Christi et nos ipsos invenimus. Non enim frustra dixit Apostolus, *Scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est cum illo, ut evacuetur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato* (Id. vi, 6). Agnosce ibi vocem tuam: *Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar.* Modo enim cum istas corporis mortalis sarcinas bajulamus, non deest unde compungamur. Nam si cor non compungitur, quare pectus tunditur? Cum ergo venerit etiam nostri corporis dedicatio, quæ præcessit in Domini exemplo, tunc non compungemur. Compunctionem enim, quam habemus de peccato, significavit lancea percussoris. Denique quoniam scriptum est, *A muliere initium factum est peccati, et per illam omnes moriuntur* (Eccli. xxv, 53): recolite de quo membro facta est, et videte ubi Dominus lancea compunctus est. Recolite, inquam, recolite primam conditionem nostram: non enim frustra, ut dixi, *Vetus homo noster simul crucifixus est, ut evacuetur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato.* Nempe Eva, a qua facta est initium peccati, sumpta est, ut formaretur, de latere viri. Dormiens jacebat ille, cum factum est: mortuus pendebat iste, cum factum est. Cognata duo sunt somnus et mors, latus et latus,

compunctus est Dominus in loco peccatorum. Sed de illo latere facta est Eva, quæ nos peccando mortificaret; de isto autem latere facta est Ecclesia, quæ nos pariendo vivificaret.

[CAPUT VI (a).— 6. *Ecclesiæ novæ dedicatio*. Ergo dum novam constructionem sanctæ hujus ecclesiæ libenter attendimus, quam divino nomini hodie dedicamus, invenimus a nobis deberi et Deo nostro maximam laudem, et Sanctitati vestræ congruum de divinæ domus ædificatione sermonem. Tunc autem sermo noster congruus erit, si in se aliquid ædificationis habeat, quod utilitati animarum vestrarum Deo vos interius ædificante proficiat. Quod hic factum corporaliter videmus in parietibus, spiritualiter fiat in mentibus; et quod hic perfectum cernimus in lapidibus et lignis, hoc ædificante gratia Dei perficiatur in corporibus¹ vestris. Principaliter ergo gratias agamus Domino Deo nostro, a quo est omne datum optimum, et omne donum perfectum; et ejus bonitatem tota cordis alacritate laudamus, quoniam ad construendam istam domum orationis fidelium suorum visitavit animum, excitavit affectum, surrogavit auxilium; inspiravit necdum volentibus ut vellent, adjuvit bonæ voluntatis conatus ut facerent; ac per hoc Deus, qui operatur in suis et velle et perficere pro bona voluntate (Philipp. II, 13), hæc omnia ipse cœpit, ipse perfecit. Et quia opera bona in conspectu suo nunquam esse permittit inania, fidelibus suis, quibus operantibus præbuit virtutis suæ favorem, tribuet condignam pro tanta operatione mercedem. Adhuc amplius agendæ sunt gratiæ Deo nostro. Hanc enim Ecclesiam, quam fecit nomini suo construi, fecit etiam sanctorum martyrum reliquiis amplius honorari.]

SERMO CCCXXXVII* (b).

In Dedicazione Ecclesiæ, II (c).

CAPUT PRIMUM — 1. *Ecclesiæ constructio bonum opus ex fide et charitate operantis æstimandum. Fabrica Ecclesiæ cœlestis*. Bona opera fidelium de sua temporali terrenaque substantia, cum in thesauris cœlestibus reconduntur, fides hoc videt, quæ pietatis oculus habet in corde. Unde et ista ædificia, quæ congregandis religiosis cœtibus extruuntur, cum oculo carnis inspexerit, laudat interius quod cernit exterius, et visibili accipit lumine ad quod gaudeat invisibili veritate. Neque enim occupata est fides inspicere, quam pulchra sint membra hujus habitatio-

¹ Forte, *cordibus*.

* Emendatus ad cb. f. r. t. v. et ad Par. Lov.

(a) Caput istud sextum superiori capiti quinto in prius excisis mutilo admodum et interjolato male cohæret, sed abest prorsus a nostris manuscriptis. Verlinus sane ac Vindigus suspicabantur non eodem stilo conscriptum, neque hujus sermonis epilogum esse, sed alterius cujusdam prologum, quo pollicetur concionator, facturum se ut suus sermo « congruus sit, et utilitati animarum proficiat. »

(b) Alias, inter additos a Parisiensibus 16.

(c) Hunc Lovanienses dubium habuerunt, non alia, credimus, permoti ratione, præterquam stili disparitate: quæ tamen minima aut nulla est a primis illis sermonibus, quos sub initium ordinationis suæ composuit Augustinus. Confer sermones 216 et 335.

nis; sed de quanta interioris hominis pulchritudine procedant hæc opera dilectionis. Retribuet ergo Dominus fidelibus suis tam pie, tam hilariter, tam devote ista operantibus, ut eos quoque ipsos in suæ fabricæ constructione componat, quo currunt lapides vivi, fide formati, spe solidati, charitate compacti. Ubi sapiens ille architectus Apostolus fundamentum posuit Christum Jesum (I Cor. III, 10, 11), summum ipsum lapidem angularem, sicut et Petrus de prophetica Scriptura commemorat, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum et honorificatum (I Petr. II, 4). Huic adhærendo, pacamur; huic incumbendo, firmamur. Simul enim est et fundamentalis, quia ipse nos regit; et angularis, quia ipse conjungit. Ipsa est petra, super quam vir sapiens ædificans domum suam, contra omnes hujus sæculi tentationes tutissimus perseverat: nec pluvia irruente labitur, nec flumine inundante subvertitur, nec ventis flantibus commovetur (Matth. VII, 24, 25). Ipse est et pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. II, 14): in ipso enim neque circumcisio quidquam valet, neque præputium, sed nova creatura (Galat. VI, 15). Hi enim duo tanquam parietes ex diverso venientes, longe ab invicem fuerant, donec ad illum, tanquam ad angulum ducti, etiam in illo sibimet copulati sunt.

CAPUT II. — 2. *Ædificatio in labore, dedicatio in lætitia*. Itaque sicut hoc ædificium visibile factum est nobis corporaliter congregandis; ita illud ædificium, quod nos ipsi sumus, Deo spiritualiter habitaturo construitur. Templum enim Dei sanctum est, inquit Apostolus, quod estis vos. Sicut hoc terrenis molibus construimus, sic illud bene compositis moribus erigamus. Hoc enim nunc visitantibus nobis, illud in fine sæculi Domino veniente dedicabitur, quando corruptibile hoc nostrum induet incorruptionem, et mortale hoc nostrum induet immortalitatem (I Cor. XV, 53): quia corpus humilitatis nostræ conformabit corpori gloriæ suæ (Philipp. III, 21). Videte enim quid dicat in Psalmo dedicationis: Convertisti luctum meum in gaudium mihi; conscidisti saccum meum et accinxisti me lætitia: ut cantet tibi gloria mea, et non compungar (Psal. XXIX, 12, 13). Cum enim ædificamur, gemit ei humilitas nostra; cum autem dedicabimur, cantabit ei gloria nostra: quia in ædificatione labor est, in dedicatione lætitia. Dum cæduntur de montibus lapides, et ligna de silvis, dum formantur, dolantur, coaptantur; labor et cura est: cum autem perfecti ædificii dedicatio celebratur, gaudium et securitas laboribus curisque succedunt. Sic etiam ædificatio spiritualis, cujus habitator Deus, non ad tempus, sed in æternum erit; dum ex infideli vita homines segregantur ad fidem, dum quidquid in eis non bonum atque perversum est, amputatur et cæditur, dum fiunt aptæ, pacificæ piæque juncturæ; quantæ tentationes timentur, quantæ tribulationes sustinentur? Cum vero advenerit dies dedicationis domus æternæ, cum dicetur nobis, Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi (Matth. XXV, 34); quæ illa exsultatio, quæ securi-

tas erit? Cantabit claritas, nec compungetur infirmitas. Cum ostendet se ipsum nobis qui nos dilexit, et tradidit se ipsum pro nobis; et qui apparuit hominibus quod est factus in matre, apparebit eis Deus factor quod erat in Patre: cum ingrediatur perfectam et ornatam, unitate stabilitam, immortalitate vestitam æternus ipse habitator domum suam; implebit omnia, fulgebit in omnibus, *ut sit Deus omnia in omnibus* (I Cor. xv, 28).

CAPUT III. — 3. *Desiderium habitandi in domo Dei. Domus Dei sunt ipsi ejus habitatores.* Hanc unam visionem petivit a Domino quidam; et ipse quidam, si volumus, nos sumus. Hujus desiderio laboravit in gemitu suo, hinc lavit per singulas noctes lectum suum, et in lacrymis stratum suum rigavit (Psal. vi, 7). Propter hanc enim fuerunt ei lacrymæ suæ panis die ac nocte, dum diceretur ei per singulos dies, *Ubi est Deus tuus* (Psal. xli, 4)? Ipse quippe ait: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ, ut contempler delectationem Domini, et protegar templum ejus* (Psal. xxvi, 4). Suis ipse habitator, ipsi habitatio. Qui enim habitant in domo Dei, ipsi sunt etiam domus Dei: quæ contemplatur delectationem ejus, et protegitur templum ejus, et absconditur in abscondito vultus ejus. Hanc spem tenemus, rem nondum videmus. Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus (Rom. viii, 25), et per patientiam ædificamur.

CAPUT IV. — 4. *Fundamentum nostrum sursum, non deorsum.* Eia ergo, fratres, si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram (Coloss. iii, 1 et 2). Ideo enim et Christus fundamentum nostrum ibi positus est, ut sursum versus ædificemur. Sicut enim terrenis molibus construendis, quarum gravia corpora non utique nisi ad ima devergunt, in imo ponitur fundamentum: sic nobis e contrario sursum est positus lapis ille fundamentalis, ut sursum nos rapiat etiam pondere charitatis. Alacriter ergo cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini. Deus enim est qui operatur in vobis velle et operari pro bona voluntate¹. *Omnia facite sine murmuratione* (Philipp. ii, 12-14). *Et tanquam lapides vivi cœdificamini in templum Dei* (I Petr. ii, 5): et tanquam ligna imputribilia de vobis ipsis facite domum Dei. Conquadrimini, dolamini, in laboribus, in necessitatibus, in vigiliis, in negotiis, ad omne opus bonum paramini: ut in æterna vita velut compage societatis Angelorum requiescere mereamini.

CAPUT V. — 5. *Habitaculum æternum per opera bona præparandum.* Iste enim locus temporaliter ædificatus est, nec in æternum durabit: sicut et ipsa nostra corpora, propter quorum necessitatem per opera misericordiæ factus est, non sunt utique sempiterna, sed temporalia atque mortalia. *Habitatio-*

nem autem habemus ex Deo, domum non manufactam, æternam in cœlis (II Cor. v, 1): ubi et ipsa nostra corpora conversione resurrectionis cœlestia et sempiterna futura sunt. Et nunc quamvis nondum per speciem, sicut erit facie ad faciem (I Cor. xiii, 12), tamen per fidem habitat in nobis Deus: et ei sic habitanti habitaculum per bona opera efficimur; quæ opera æterna non sunt, sed ad æternam vitam perducunt. Ex quibus est et hoc opus, quo ista basilica fabricata est: non enim tales fabricas ibi operabimur. Nullus ibi locus ruiturus ædificatur, quo nullus habitator moriturus ingreditur. Nunc tamen sit bonum temporale opus vestrum, ut æterna sit merces vestra. Nunc, inquam, fidei et spei domum spirituali dilectione construite in omni opere bono, quod tunc non erit; quia indigentia nulla erit. Fundamenta ergo in cordibus vestris apostolica et prophetica monita jacite, humilitatem vestram sicut pavementum sine offensione prosternite; salutarem in vestro corde doctrinam orationibus et sermonibus tanquam firmis parietibus communitate, divinis eos testimoniis tanquam luminaribus illustrate, infirmos sicut columnæ sufferite, inopes sicut tecta protegite: ut Dominus Deus noster pro temporalibus bonis æterna restituat, et vos in æternum perfectos dedicatosque possideat.

SERMO CCCXXXVIII* (a).

In Dedicatione Ecclesiæ, iii.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Bona opera in manifesto facta duplicem habent utilitatem.* Quando bona opera, etiam quæ propter Deum fiunt, hominibus ostenduntur, cum ea faciunt boni et religiosi, non laudes humanæ expetuntur, sed imitanda proponuntur. Duplex est enim misericordia, quæ fit in bono opere, corporalis et spiritualis. Esurientibus, sitientibus, nudis, peregrinis corporali misericordia subvenitur: eadem tamen ipsa cum ostenduntur, et ad imitationem cæteros provocant, etiam spiritus mentesque pascuntur. Alius pascitur opere bono, alius exemplo bono: ambo enim esuriunt. Ille vult accipere unde alatur, ille vult videre quod imitetur. Monet nos de hac veritate etiam sancti Evangelii lectio, quæ modo recitata est. Christianis enim dicitur in Deum credentibus, bene operantibus, spem vitæ æternæ pro bonis operibus expectantibus, *Vos estis lumen mundi.* Et universæ ubique diffusæ Ecclesiæ dicitur, *Non potest civitas abscondi supra montem constituta* (Matth. v, 14). *Erit, inquit, in novissimis temporibus manifestus mons domus Domini, paratus in cacumine montium* (Isai. ii, 2). Ipse est mons, qui ex parvo lapide crevit, et totum orbem crescendo implevit (Dan. ii, 34, 35). In illo ædificatur Ecclesia, quæ abscondi non potest.

CAPUT II. — 2. *Lucerna in candelabro.* — *Neque accendant lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt* (Matth. v, 15). Bene occurrit lectio, quando candelabra dedicantur, ut sit qui operatur lucerna posita in

¹ Editi, in vobis volentibus operari per bonam voluntatem. Castigantur hic et aliis locis ad optimæ notæ manuscriptos.

* Emendatus pariter ad cb. f. r. t. v. et ad Par. Lov. (a) Alias, inter additos a Parisiensibus 17.

candelabro. Lucerna est enim homo qui bene operatur. Quod est autem candelabrum? *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (Galat. vi, 14). Qui ergo secundum Christum facit, et propter Christum facit, ut non gloriatur nisi in Christo, candelabrum est. Luceat omnibus, videant quod imitentur: non sint pigri, non aridi¹: prosit quod vident; non sint oculis videntes, et cordibus cæci.

CAPUT III. — 3. *Domini præcepta duo in speciem contraria conciliantur.* Sed ne forte occurrat alicui, quod Dominus bona opera velut jubet abscondi, ubi dicit, *Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis; alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in cælis est* (Matth. vi, 4): debet quæstio ista dissolvi, ut noverimus quemadmodum Domino obtemperemus, nec obtemperare illi non possimus, cum eum contra jubere audimus. Hac dicit, *Luceant opera vestra coram hominibus, ut videant bona facta vestra*: hac dicit, *Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis.* Vultis nosse quam sit ista quæstio dissolvenda, et nisi dissolvatur, moleste erit, si remaneat insoluta? Quidam homines faciunt bene, et timent videri; et omni studio, quantum possunt, cooperiunt bona opera sua. Captant quando neminem videant: tunc aliquid porrigunt, timentes ne offendant in illud præceptum ubi dictum est, *Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis.* Non autem Dominus jussit bona opera abscondi, sed in bonis operibus laudem humanam non cogitare. Denique cum dixit, *Cavete facere justitiam vestram coram hominibus*: ubi finivit? *Ut videamini ab eis.* Ut ideo faciant, ut videantur ab hominibus; hunc fructum boni operis quærant, hunc ferant: nihil aliud expectent, nihil superioris et cælestis commodi concupiscant. Sed si ideo solum faciat, ut laudetur: hoc prohibuit Dominus. *Cavete facere.* Quomodo? *Ut videamini ab eis.* Cavete hunc habere fructum, visionem hominum.

CAPUT IV. — 4. *In bono opere laudem nostram quærere prohibemur.* Jubet autem videri opera nostra, et dicit, *Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.* Et, *Sic luceant opera vestra coram hominibus, ut videant,* inquit, *bona facta vestra.* Et non ibi remansit: sed, *glorificent,* subjunxit, *Patrem vestrum, qui in cælis est* (Id. v, 16). Aliud est in bono opere quærere laudem tuam, aliud est in bono opere quærere laudem Dei. Quando quæris laudem tuam, in visione hominum remansisti: quando quæris laudem Dei, æternam gloriam acquisisti. Sic ergo faciamus, ut non videamur ab hominibus, hoc est, sic faciamus, ut visionem hominum pro mercede non quæramus: sed sic faciamus, ut a videntibus et imitantibus gloriam Dei quæramus et cognoscamus quod si nos tales non faceret, nihil essemus.

¹ Sic aliquot Mss. At editi, non avari.

SERMO CCCXXXIX * (a).

In die Ordinationis suæ, 1 (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Sarcinæ episcopalis pondus.* Ad hominum laudes quomodo affectus Augustinus. Hodiernus dies iste, fratres, admonet me attentius cogitare sarcinam meam. De cujus pondere etiam si mihi dies noctesque cogitandum sit, nescio quo tamen modo anniversarius iste dies impingit eam sensibus meis, ut ab ea cogitanda omnino dissimulare non possim. Et quanto anni accedunt, imo decedunt, nosque propinquiores faciunt diei ultimo, utique quandoque sine dubitatione venturo; tanto mihi est acrior cogitatio, et stimulus¹ plenior, qualem Domino Deo nostro rationem possim reddere pro vobis. Hoc enim interest inter unumquemque vestrum et nos, quod vos pene de vobis solis reddituri estis rationem, nos autem et de nobis et de omnibus vobis. Ideo major est sarcina: sed bene portata majorem comparat gloriam; infideliter autem gesta ad immanissimam præcipitat pœnam. Quid ergo mihi hodie maxime faciendum, nisi ut commendem vobis periculum meum, ut sitis gaudium meum? Periculum autem meum est, si attendam quomodo laudatis, et dissimulem quomodo vivatis. Ille autem novit, sub cujus oculis loquor, imo sub cujus oculis cogito, non me tam delectari laudibus popularibus, quam stimulari et angere quomodo vivant qui me laudant. Laudari autem a male viventibus nolo, abhorreo, detestor: dolori mihi est, non voluptati. Laudari autem a bene viventibus, si dicam nolo, mentior: si dicam volo, timeo ne sim inanitatis appetentior quam soliditatis. Ergo quid dicam? Nec plene volo, nec plene nolo. Non plene volo, ne in laude humana periclitetur: non plene nolo, ne ingrati sint quibus prædico.

CAPUT II. — 2. *Cura de aliorum salute quanta imposita episcopo.* Sarcina autem mea est, quam modo audistis, cum Ezechiel propheta legeretur. Parum est enim quia dies ipse admonet nos eandem sarcinam cogitare: insuper etiam talis lectio recitata est, quæ nobis incutiat magnum timorem, ut quid portemus cogitemus; quia nisi nobiscum qui imposuit portet, deficimus. Ecce audistis: *Terra, inquit, super quam induxero gladium, et posuerit sibi exploratorem, qui videat gladium supervenientem, et dicat et denuntiet: si veniente autem gladio taceat ille explorator, et superveniens gladius super peccatorem, occidat; peccator quidem pro sua iniquitate morietur, sanguinem autem ejus de manu exploratoris inquiram. Si autem viderit gladium supervenientem, et tuba cecinerit, et annuntia verit, et ille cui annuntiat non observaverit; ille quidem*

¹ Forte, *stimulis.*

* Emendatus ad duos cl. ad gr. r. rm. t. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, 23 ex 50 Homiliis.

(b) Habitus scilicet in anniversario suscepti episcopatus, quem diem Natalem episcopi appellabant. Natalitia Optati Thamugadensis frequentissimo Donatistarum conventu, quamdiu ille vixit, celebrari solita commemorat Augustinus in epist. 108, n. 5, et in libro 2 contra Litteras Petilianus, cap. 25, n. 53. Diem etiam anniversarium ordinationis Aurelii Carthaginensis celebrandum postridie esse significat supra in fine serm. 111.

in sua iniquitate morietur, explorator autem animam suam liberavit. Et tu, fili hominis, exploratorem posui te filiis Israel. Exposuit quid dixerit gladium, exposuit quid dixerit exploratorem, exposuit quam dixerit mortem. Non nos permisit in obscuritate lectionis excusare negligentiam nostram. Posui te ergo, inquit, exploratorem. Si dixeris peccatori, Morte morieris, et tu tacueris, et ille in peccato suo mortuus fuerit; ille quidem in peccato suo morietur digne et juste, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem tu dixeris peccatori, Morte morieris, et ille se non observaverit; ille in iniquitate sua morietur, tu vero animam tuam liberasti (Ezech. xxxiii, 2-9).

CAPUT III. — 3. Suos hortatur ut ipsum bene viventes relevent. Relevate ergo, fratres, relevate sarcinam meam, et portate mecum. Bene vivite. Natalis Domini imminet, pascendos habemus compauperes nostros, et cum eis communicanda est humanitas. Vobis autem fercula mea verba ista sunt: pascere omnes pane tractabili et visibili non sufficio. Inde pasco, unde pascor. Minister sum, paterfamilias non sum. Inde vobis appono, unde et ego vivo. De thesauro dominico, de epulis illius patrisfamilias, qui propter nos pauper factus est, cum dives esset, ut ejus paupertate nos ditaremur (II Cor. viii, 9). Si panem vobis ponerem, fracto pane singula frusta ablaturi eratis: etsi ego multum ponerem, perparum ad singulos perveniret. Modo autem quod dico, et omnes totum habent, et singuli quique totum habent. Numquid enim verbi mei inter vos syllabas divisistis? Numquid ipsius producti sermonis singula verba abstulistis? Unusquisque vestrum totum audivit: sed videat quomodo audivit; quia erogator sum, non exactor.

4. Evangelio terretur, ne episcopali onere posito securiorem vitam deligat. Servi est erogare; Domini, rationem exigere. Si non erogem, et pecuniam servem, terret me Evangelium. Possem enim dicere: Quid mihi est tædio esse hominibus, dicere iniquis, Inique agere nolite, sic agite, sic agere desistite? Quid mihi est oneri esse hominibus? Accepi quomodo vivam, quomodo jussus sum, quomodo præceptus sum, assignem quomodo accepi: de aliis me reddere rationem quo mihi? Evangelium me terret. Nam ad istam securitatem otiosissimam nemo me vinceret. Nihil est melius, nihil dulcius, quam divinum scrutari, nullo strepente, thesaurum: dulce est, bonum est. Prædicare, arguere, corripere, ædificare, pro unoquoque satagere magnum onus, magnum pondus, magnus labor. Quis non refugiat istum laborem?

CAPUT IV. — Sed terret Evangelium. Processit quidam servus, et ait domino suo: Sciebam te hominem molestum, metere ubi non seminasti; servavi pecuniam tuam, nolui eam erogare, tolle quod tuum est. Si aliquid minus est, indica¹; si integrum est, noli mihi molestus esse. Ait autem ille: Serve nequam, ex ore tuo te condemnabo. Quare hoc? Quia avarum dixisti me; lucra mea quare neglexisti? Sed timui dare ne

perderem: hoc dicis. Plerumque enim dicitur: Quid corripis? Perit ad illum quod dicis, non te audit. Et ego, inquit ille, nolui dare, ne perderem pecuniam tuam. Ego veniens cum usuris exigerem (Luc. xix, 21-23). Erogatorem, inquit, posueram te, non exactorem. Tu exerceres erogationem, mihi relinqueres exactionem. Hoc ergo timens unusquisque, videat quomodo accipiat. Si ego erogans timeo, qui accipit securus esse debet?

CAPUT V. — 5. Hortatur ut vitam mutent in melius. Vitam solam non curant homines habere bonam. Qui malus fuit heri, bonus sit hodie. Hæc est ergo erogatio mea. Qui malus fuit heri, bonus sit hodie. Malus fuit heri, et non est mortuus. Si mortuus esset, et malus esset, isset unde non redisset¹. Malus fuit heri, vivit hodie: prosit illi quod vivit, non male vivat. Quare ergo dici hesternum hodiernum vult addere malum? Longam vitam vis habere; bonam non vis? Quis longum ferat malum vel prandium? Usque adeo cæcitas mentis occalluit², usque adeo surdus est homo interior, ut omnia bona velit habere præter seipsum? Vis habere villam? Nego te habere velle malam villam. Uxorem vis habere? Non vis nisi bonam: domum non nisi bonam. Quid curram per singula? Caligam non vis habere malam, et vis habere vitam malam? Quasi plus tibi noceat mala caliga, quam vita mala. Cum tibi caliga mala et constricta nocuerit, sedes, discalceas te, abjicis, aut corrigis, aut mutas, ne digitum lædas; et calceas te. Mala vita est, qua animam perdis. Sed plane hoc video unde fallaris. Caliga nocens dolorem facit, vita nocens voluptatem: illud nocet, illud libet. Sed quod ad tempus libet, postea pejus dolet. Quod autem ad tempus salubriter dolet, postea infinita voluptate et abundantî gaudio lætificat; secundum illud quod scriptum est, Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent (Psal. cxxv, 5); et illud, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (Matth. v, 5).

6. Conclusio. Hæc ergo diligentius attendentes, cogitemus illud quod de luxuria ac voluptate scriptum est: Ad tempus, inquit, indulcat fauces, postea felle amarior invenitur (Prov. v, 3 et 4). Et quia vita nostra in hoc sæculo quasi via esse cognoscitur, oportet nobis³ de labore ad requiem pervenire, quam de requie ad laborem: et melius est nobis in via brevi tempore laborare, ut postea in patria possimus ad æternum gaudium feliciter pervenire; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre, etc.

SERMO CCCXL * (a).

In die ordinationis suæ, II.

1. Episcopalis sarcina. Christi adjutorio eget, ut portetur. Gratuitus Dei amor spem mercedis non tollit.

¹ Sic Mss. Editi vero, et malus esset, inde non redisset.

² Editi, occalluit. Pro quo Mss., occalluit.

³ Editi, oportet nos. At omnes Mss., oportet nobis. Modus loquendi ejus auctoris est, qui sermoni clausulam apposuit, ab istis verbis: Hæc ergo diligentius attendentes, etc.

* Emendatus ad r. t. v. et ad Sirm.

(a) Alias, inter Sirmundianos 59.

¹ Mss., judica.

Semper quidem me, ex quo humeris meis ista, de qua difficilis ratio redditur, sarcina imposita est, honoris mei cura sollicitat: verumtamen multo amplius hujusmodi consideratione permoveor, quando anniversarius ejus dies memoriam pristinam renovans ejus, ita eam mihi ponit ante oculos, ut quod jam antea suscepi, sic teneam, quasi hodie suscepturus accedam. Quid autem isto reformidatur in munere, nisi ne plus nos delectet quod periculosum est in nostro honore, quam quod fructuosum est in vestra salute? Adjuver igitur orationibus vestris, ut suam sarcinam mecum ferre dignetur. Cum oratis, etiam pro vobis oratis. Hæc enim mea sarcina, de qua nunc loquor, quid aliud quam vos estis? Orate mihi vere, sicut oro, ut non sitis graves. Nam Dominus Jesus sarcinam levem non diceret, nisi cum portante portaret. Sed et vos sustinete me, ut secundum præceptum apostolicum, invicem onera nostra portemus et sic adimpleamus legem Christi (*Galat. vi, 2*). Qui nobiscum si non portat, succumbimus; si nos non portat, occumbimus. Ubi me terret, quod vobis sum; ibi me consolatur, quod vobiscum sum. Vobis enim sum episcopus, vobiscum sum Christianus. Illud est nomen suscepti officii, hoc gratiæ; illud periculi est, hoc salutis. Denique tanquam in mari magno illius actionis tempestate jactamur: sed recolentes cujus sanguine redempti fuerimus, velut portum securitatis tranquillitate hujus cogitationis intramus; et in hoc proprie laborantes officio, in communi requiescimus beneficio. Si ergo plus me delectat, quod vobiscum emptus sum, quam quod vobis præpositus sum; tunc, ut Dominus præcipit, ero abundantius vester servus, ne ingratus sim pretio, quo vester merui esse conservus. Amare quippe debeo Redemptorem: et scio quid Petro dixit, *Petre, amas me? Pasce oves meas* (*Joan. xxi, 17*). Hoc semel, hoc iterum, hoc tertio. Interrogabatur amor, et imponebatur labor¹: quia ubi major est amor, minor est labor. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi* (*Psal. cxv, 12*)? Si dicam hoc me retribuere, quod pasco oves ejus; etiam hoc facio, *non ego, sed gratia Dei mecum* (*I Cor. xv, 10*). Ubi ergo retributor inveniar, cum ubique præveniar? Et tamen quia gratis amamus, quia oves pascimus, mercedem quærimus. Quomodo fiet istud? Quomodo convenit, Gratis amo ut pascam; et, Mercedem posco quia pasco? Nullo modo fieret hoc, nullo modo merces quæreretur ab eo qui gratis

¹ Mss., *imperabatur labor*.

amatur, nisi merces esset ipse qui amatur. Nam si hoc retribuimus pro eo quod nos redemit, quia ejus pascimus oves; pro eo ipso quid retribuemus, quod nos fecit esse pastores? Mali namque pastores, quod a nobis absit, nostra malitia sumus: boni vero, quod ab illo nobis adsit, nisi ejus gratia esse non possumus. Unde et vos, fratres mei, *præcipientes rogamus, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis* (*II Cor. vi, 1*). Facite nostrum ministerium fructuosum. *Dei agricultura estis* (*I Cor. iii, 9*). Extrinsecus accipite plantatorem atque rigatorem; intrinsecus vero incrementi datorem. Corripiendi sunt inquieti, pusillanimes consolandi, infirmi suscipiendi, contradicentes redarguendi, insidiantes cavendi, imperiti docendi, desidiosi excitandi, contentiosi cohibendi, superbientes reprimendi, litigantes pacandi, inopes adjuvandi, oppressi liberandi, boni approbandi, mali tolerandi, omnes amandi. In hac tanta, et tam multiplici ac varia rerum diversarum actione, adjuvate nos et orando et obtemperando; ut nos vobis non tam præesse, quam prodesse delectet.

2. *Episcopus pro fidelibus, et fideles pro episcopo orare debent*. Sicut enim vobis hoc expedit, ut pro salute vestra Dei misericordiam studeamus orare; ita et vos oportet pro nobis ad Dominum preces fundere. Ne hoc incongruum judicemus, quod Apostolum fecisse cognoscimus. Nam in tantum se apud Deum commendari orationibus cupiebat, ut ipse omni populo supplicaret dicens: *Orantes simul et pro nobis* (*Coloss. iv, 3*), etc. Et ideo hoc debemus loqui, quod et nosmetipsos cohortari¹ et vos possit instruere. Sicut enim nobis cum grandi timore ac sollicitudine cogitandum est, qualiter pontificatus officium sine reprehensione possimus implere: ita et a vobis observandum est, ut ad omnia quæ vobis fuerint imperata, humilem studeatis habere obedientiam. Oremus ergo pariter, dilectissimi, ut episcopatus meus mihi prosit, et vobis. Mihi enim proderit, si facienda dicam; vobis, si faciatis audita. Si enim et nos pro vobis, et vos pro nobis cum perfecto charitatis amore indesinenter oraverimus, ad æternam beatitudinem, auxiliante Domino, feliciter veniemus (a).

¹ sic Theodericensis Ms. At Sirmondus, *coarctare*.

(a) Conclusio ab initio n. 2, Augustinum, iudicio quidem nostro, minus sapit quam Cæsarium. Hujus certe perpetuæ sunt istæ loquendi rationes: « Sicut enim vobis hoc expedit, « ut pro salute vestra... studeamus orare; ita et vos, etc. « Nam in tantum, etc. Et ideo hoc debemus loqui, etc. Sicut « enim nobis cum grandi timore ac sollicitudine cogitan- « dum est, qualiter pontificatus officium, » etc.

EXPLICIT TOMI QUINTI PARS PRIOR.

